

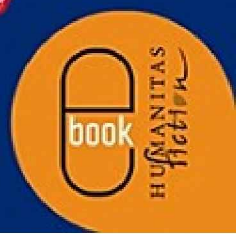
AUTOAREA
BESTSELLERULUI
**DIN CER AU CĂZUT
TREI MERE**

NARINE
ABGARIAN

SIMON

ROMAN CÂȘTIGĂTOR AL
BOLȘAIA KNIGA 2021
PREMIUL CITITORILOR

TRADUCERE DE
LUANA SCHIDU

NARINE
ABGARIAN

SIMON

Traducere din rusă de
LUANA SCHIDU

Prolog

Ainanț Melania şi-a pierdut soțul. Nu se poate spune că moartea lui a venit cu totul pe neaşteptate, căci Simon era trecut bine de şaptezeci de ani – mai exact, avea şaptezeci şi nouă. Dar a stârnit mare tristețe: soțul Melaniei era o companie veselă şi toată lumea îl îndrăgea. Trăia înlesnit şi fără să-şi refuze nimic, nu era strâns la pungă, mânca de-ai fi zis că-i ultima dată, bea de parcă a doua zi s-ar fi instaurat prohibiția şi consumul de alcool ar fi urmat să fie pedepsit cu moartea. De aceea, Simon îşi lua micul-dejun cu vin (ca să-i dea imbold), la prânz bea tutovka[1] (contra arsurilor), şi cina cu rachiu de coarne (ca să doarmă bine). În ciuda obiceiurilor puritane care domneau în Berd[2], nu-şi refuza mici amantlâcuri. Iubea femeile – până la istovire şi uitare de sine –, se lăsa fermecat cu entuziasm, era gelos şi le idolatriza, iar la sfârşitul relației le dăruia câte-o podoabă ieftină, dar frumoasă. „Trebuie să te desparți în aşa fel încât muierea, când se întâlneşte cu tine pe stradă, să nu te pârjolească cu un scuipat!“ îşi învăța el prietenii. Aceştia râdeau şi, făcând aluzie la caracterul lui iubăreț, îl numeau în glumă *djantleman*, de la cuvântul *djan* – sufletul meu.

În tinerețe, Melania îi făcea bărbatului ei scene de gelozie, dar cu anii a învățat să închidă ochii la aventurile lui. Şi totuşi, câteodată, ca să nu şi-o ia în cap, mai trăgea câte-un scandal cu ceşti şi farfurii sparte, pe care le punea deoparte dinainte, pe măsură ce se ciobeau şi trebuiau aruncate. Simon stătea şi se uita cu nedisimulată admirație la nevastă-sa cum umblă val-vârtej prin casă şi dă cu vesela de podea.

— Ca să vezi! comenta el, măturând apoi cioburile.

În timp ce el făcea curat, Melania fuma pe verandă, scuturând scrumul în pantofii de ocazie ai soțului. Trăiau, adică, în pace şi bună înțelegere.

Simon a murit cu o zi înainte să împlinească şaptezeci şi nouă de ani, absolut sănătos şi în putere. După ce a luat o cină sățioasă şi a dat de duşcă un păhăruț de rachiu contra insomniei, el a adormit la ora obişnuită, dar dimineața n-a izbutit să se dea jos din pat. Medicii de la Salvarea chemată în grabă l-au diagnosticat cu apoplexie, dar n-au mai ajuns cu el la spital – Simon a murit când maşina ieşea din curte. A fost înapoiat familiei în dimineața zilei următoare, îmbrăcat în costum de lână şi cămaşă albă ca zăpada, bărbierit cu grijă şi pieptănat cu o cărare exact pe mijlocul capului. Un răposat atât de elegant – nu te-ai fi ruşinat să-l pui în sicriu şi să-l prezinți societății, dacă n-ar fi fost urechile purpurii cu o tentă sinilie care-i stricau înfățişarea respectabilă. Tânărul medic legist, anticipând întrebările rudelor, a lămurit că aşa se întâmplă cu oamenii care mor de apoplexie.

— Păi şi noi ce ne facem? s-a smiorcăit Melania.

— Îl îngropați, a aruncat scurt legistul, căruia în mod limpede numai de sentimentalisme nu-i ardea.

Melania s-a gândit îndelung cum să-i dea răposatului o înfățişare cuviincioasă. Sugestia nurorii mai mari de a-i da cu fond de ten pe urechi a respins-o cu mânie – n-am de gând să fac o *maimuna*[3] din bărbatu-meu! Pe mezină, care a propus să i le lege cu o năframă, a dat-o afară, făcând-o neruşinată. Pe cea mijlocie n-a lăsat-o nici să deschidă gura – oricum n-avea să spună ceva cu noimă. În cele din urmă, nevenindu-i nimic în minte, s-a bazat pe tactul vecinilor şi a hotărât să lase totul aşa cum este. Le-a dat îndrumări nurorilor pentru masa de praznic, s-a îmbrăcat în haine întunecate şi ostentativ modeste şi s-a aşezat la căpătâiul coşciugului, cu gând să petreacă două zile într-o

tăcere îndurerată.

Dar nădejdea în tactul vecinilor nu s-a împlinit. La vederea răposatului, uitând de condoleanțe, mai întâi se interesau de ce are urechile aşa de albastre. Melania era nevoită să-şi întrerupă tăcerea şi să le răspundă pe îndelete. Bărbații țâțâiau nevenindu-le să creadă, femeile propuneau numaidecât să se facă totuşi ceva.

— Păi ce-i de făcut? ofta Melania.

— Ceva, orice! insistau femeile, întrecându-se în propuneri stupide precum: să-i acopere urechile cu frunze de pătlagină, să-i deseneze cu iod o plasă[4], să i le lipească cum s-o putea cu aluat dospit, de preferat rece, să fie mai zdravăn. Ca răspuns, bărbații îşi învârteau degetul la tâmplă, întrebând sarcastic cum poți în general să ajuți pe cineva care nu mai poate fi ajutat nicicum. Citatul din *Idiotul* despre frumusețea menită să salveze lumea, pomenit fără băgare de seamă de profesoara de literatură Ofelia Ambarțumovna, a provocat în tabăra bărbaților râsete nereverențioase şi concluzia cât se poate de judicioasă că frumusețea nu-ntoarce mortul de la groapă. „Dar o să fie plăcut să-l privim!" nu s-a lăsat tabăra femeilor. Spiritele s-au tot încins, transformând ceremonia priveghiului într-o încăierare. Tonul de jale al evenimentului a fost restabilit de proaspăta văduvă. Ridicându-se de la locul ei şi îndreptându-se cu pas solemn spre bufet, ea l-a deschis cu un scârțâit, a scos de acolo o supieră grea şi a izbit-o de podea cu tâlc. Femeile, amintindu-şi pe dată pentru ce veniseră, au început să bocească la unison, iar bărbații au ieşit în curte la o țigară. Mulțumită de efectul obținut, Melania s-a aşezat din nou la căpătâiul coşciugului.

Încetul cu încetul au început să apară fostele amoruri ale lui Simon, gătite ca pentru slujba de Paşti. Prima s-a înființat Sev-Muşeganț Sofia, într-o jachetă tricotată de culoarea untului topit şi cu un şirag de perle false în jurul gâtului ridat. În urma ei venea Tevosanț Eliza. Fiii Elizei erau plecați de mult la Fresno, aşa că ea şi-a făcut apariția îmbrăcată numai cu haine americane: rochie, pantofi, până şi poşeta şi rujul roz fanat – şi acelea erau din străinătate, lucru pe care a avut grijă să-l anunțe în timp ce se aşeza de-a dreapta văduvei. Melania a strâmbat din nas şi s-a încruntat – parfumul Elizei era insuportabil de dulceag. „Am scăpat cam mult parfum, da" a şoptit vinovat aceasta, asigurând-o că nu va trebui să-l suporte multă vreme – parfumul, ca şi toate celelalte, nu era american, aşa că avea să se ducă repede. Din îndepărtatul

Ecimiadzin a sosit Bocikanţ Susanna şi a revoltat pe loc publicul cu limbajul ei literar, sprâncenele pensate fin, arogant ridicate, şi buzele subțiri, care se strângeau des într-o cută. I s-a amintit imediat, cu satisfacție răutăcioasă, de maică-sa, oloagă şi analfabetă, şi de zdrențărosul de taică-su. Susanna şi-a coborât sprâncenele la locul lor şi, slăbind strânsoarea buzelor, a trecut la dialect, ceea ce i-a adus pe dată o atitudine binevoitoare din partea asistenței. Ultima a venit Văduva Silvia, care-şi măritase cu succes fiica în Rusia. În ciuda căldurii de noiembrie, ea purta o haină din blană de vulpe argintie şi pălărie de fetru. Stând cu spatele la fereastră (ca lumina zilei să nu-i poposească pe „fața căzută", ci să sublinieze luxul veşmintelor), a citit versuri triste despre despărțire, făcând pauze lungi, cu multe înțelesuri.

Poezia a fost ultima picătură. Smucindu-i fără jenă haina de blană când a trecut pe lângă ea, Melania s-a dus în camera ei, s-a schimbat într-o bluză de voal şi o fustă lungă, care-i scotea în evidență silueta tot mai subțire, şi şi-a prins părul cu pieptănul de baga al bunicii. A rezistat ispitei de a-şi pune în coc şi andrelele de fildeş. În schimb s-a pudrat şi s-a dat cu ruj – n-avea să stea ca o vidră şleampătă între coțofenele astea împopoțonate! Când s-a întors, oamenii se răriseră simțitor. Rămăseseră cei mai rezistenți: rudele, foştii colegi ai soțului său, iubitele (toate) şi bătrâna oarbă Katinka, pesemne anume uitată de copiii ei.

Ea a fost cea care a propus să i se ungă urechile răposatului cu untură topită de rață. Că, vezi-Doamne, rău n-are ce să-i facă, dar poate o fi de vreun folos. Că doar doftoroaia Piruz tămăduia cu untură de rață nu numai vânătăile şi juliturile, ci chiar şi oasele rupte.

— N-o să-l îngropăm cu urechile albastre, fetițo! a murmurat Katinka ştergându-şi lacrimile cu marginea şorțului.

Melania a dat să-i răspundă că răposatului îi e totuna ce culoare au urechile lui, dar, zărind cu coada ochiului o mişcare a sprâncenelor lui Bocikanţ Susanna, s-a răzgândit – n-avea să-i dea motiv de satisfacție răutăcioasă.

— Aduceți untură de rață! a poruncit văduva.

— Important e să-i pui deasupra comprese cu ulei de camfor. Doftoroaia aşa făcea! dădea instrucțiuni Katinka, îngrijindu-se să nu se toarne prea mult camfor. Altfel, a explicat ea, poa' să dea crampe.

— Păi nu-i el în pericol de crampe! i-a retezat-o nora Melaniei.

— De unde poți tu să ştii? s-a stropşit bătrâna Katinka. Şi, în general, în loc să dai din gură, mai bine ai aduce untura de rață la temperatura camerei!

— De ce anume la temperatura camerei? a vrut să ştie Văduva Silvia, care-şi făcea vânt cu o revistă: îi era insuportabil de cald în haină de blană şi cu pălărie, dar refuza categoric să se dezbrace.

— Cum de ce? a fluturat din mâini Katinka. Ca să nu-i arzi pielea răposatului!

Schimbând priviri buimace cu nora Melaniei, Silvia a mormăit ceva neinteligibil, apoi a tăcut.

Când li s-a trezit conştiința copiilor Katinkăi şi au venit în sfârşit după mama lor, capul lui Simon era împodobit cu nişte căşti mari fără fir, smulse cu scandal de la strănepotul mezin. Căştile fixau zdravăn compresele cu ulei de camfor. În ciuda situației stânjenitoare, răposatul arăta absolut împăcat, ba chiar fericit. În jurul sicriului stăteau văduva şi fostele amoruri, sorbeau din vinul de casă şi, înfierbântate fie de alcool, fie de înfățişarea lipsită de apărare a lui Simon, îşi făceau confidențe „despre viață“. Lăsându-şi pe ceafă pălăria de fetru şi dând la iveală capul aproape chel, Văduva Silvia se plângea de părul care i se tot rărea. Sofia, scoțându-şi perlele false şi trăgându-şi gulerul puloverului pe gât, îşi arăta cicatricea urâtă care-i rămăsese după operația de tiroidă. Eliza mărturisea cu amărăciune că fiii ei, care voiau să-şi deschidă propria afacere şi se îngropaseră în credite, trăiau de pe-o zi pe alta şi de aceea toate hainele ei erau luate nu de la vreun magazin elegant, ci de la second-hand, şi-acolo la reduceri. Susanna se plângea şi ea cu foc de soacra ei înfumurată de la oraş: „Cotoroanța bătrână îmi reproşează mie originea țărănească, dar ea zice „cațoletă“ în loc de casoletă!“

— Unge-i urechile cu untură de rață, poate se îmbunează, a sfătuit-o Melania în râsetele generale.

Din când în când, una dintre femei mai arunca o privire sub căşti şi le comunica celorlalte că untura de rață nu dădea nici un rezultat.

— Că doar nu aveați vreo nădejde că o să dea? întreba Sofia şi, ascultând cu plăcere asigurările că nimeni nu credea asta, mai turna câte o porție de vin în pahare.

---

1. Băutură alcoolică tare, făcută de obicei din dude, tradițională la

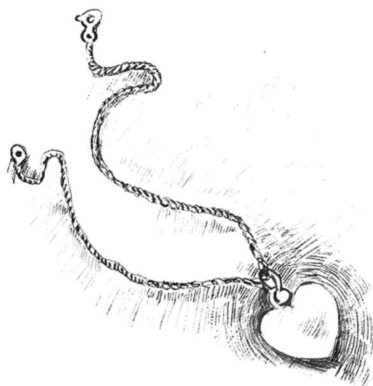
popoarele din Transcaucazia. (N. tr.)

2. Oraş în provincia Tavuş din Armenia. (N. a.)

3. Maimuţă (farsi). (N. a.)

4. Aluzie la o metodă terapeutică folosită în Rusia şi în ţările vecine, constând în desenarea cu iod pe piele a unei mici reţele de linii. Se crede că vindecă diferite afecţiuni, precum răceala, tusea, vânătăile, varicele, durerile musculare şi articulare etc. (N. tr.)

Medalionul

Mirosul de mare era atât de pătrunzător, încât Văduva Silvia s-a trezit cu senzaţia că valurile se sparg chiar sub ferestrele ei. S-a întors pe o parte, şi-a îndoit picioarele, acoperindu-se bine cu pătura, şi a stat aşa câteva minute, cu ochii deschişi, respirând adânc, cu tot pieptul. Ferestruica, cedând în faţa vântului sticlos de iarnă, se deschisese şi lăsa să pătrundă în casă mirosul sărat al ravenei înghețate. Acesta gonea prin camere ca un câine mare şi bezmetic, lovindu-se cu capul de tocurile uşilor, rămânând captiv pe sub sofa şi fotolii, încurcându-se în draperiile grele, luptându-se cu franjurii pernelor de pe pat. Silvia îi asculta zarva, zâmbind cu blândețe – e bine. Cu toate acestea, după scurt timp s-a ridicat, a dat fuga desculță, zgribulindu-se de frig, păşind mărunţel pe podeaua de scânduri, a închis bine ferestruica, având grijă să nu se trântească, împinsă de vânt, şi să facă zgomot. S-a îmbrăcat, absorbind tăcerea. S-a apropiat în vârful picioarelor de camera fiicei sale şi a tras cu urechea, apoi a dat din cap mulțumită: dorm!

Era aproape şapte dimineața, noaptea se retrăgea fără chef, târându-

şi poalele întunecate ale veşmântului, dar nici ziua nu se grăbea din cale-afară să vină, mărginindu-se doar la a stinge leneş stelele şi-aşa nu prea strălucitoare şi să alunge la orizont pătrarul palid al lunii. Era rece şi neplăcut, ici-colo ciripeau fără tragere de inimă nişte vrăbiuțe, apoi tăceau brusc, câinii de prin curți tăceau şi ei, iar cocoşii, după ce îşi cucurigaseră pentru a treia oară salutul zilnic, se odihneau cu mulțumirea datoriei împlinite.

Văduva Silvia şi-a amintit de cocoşul din copilăria ei şi i-a scăpat un fornăit. Era atât de impetuos, că umplea de țipete întreaga bătătură. Odată, ca să-l mai potolească, bunicul l-a uns cu vaselină sub coadă. Cocoşul, fără să bănuiască nimic, a zburat pe zaplaz cu intenția de a cutremura iar curțile din jur cu un cucurigu triumfător, şi-a umplut plămânii cu aer, dar a avut parte de un fiasco: neîntâmpinând nici o rezistență, aerul a ieşit liber prin dos, înăbuşindu-i cântatul în faşă. După mai multe încercări nereuşite de a țipa, cocoşul a alunecat de pe zaplaz şi a pornit-o încet prin curte, înfoindu-şi penele de pe ceafă, cu aripile-i pestrițe atârnând. Întreaga lui înfățişare – ciocul întors într-o parte, privirea abătută, pasul nesigur – stătea mărturie despre o profundă nedumerire şi o autentică zdruncinare. „Ce, aşa o să fie de-acum?“ parcă se plângea el, abia murmurat. Silvia nu mai ținea minte ce s-a ales de el după aceea – fie îl tăiaseră, fie îl vânduseră, dar cântecul lui, deşert, triumfător, încă îi răsuna în urechi.

Binecuvântând apa cu o scurtă rugăciune şi mulțumindu-i lui Dumnezeu pentru noua zi, Văduva Silvia s-a spălat temeinic. Învățase acest ceremonial de la bunica ei, care avea un respect profund pentru tradițiile populare şi le urma neabătut. La vremea ei, reuşise chiar să-şi construiască întreaga viață în jurul lor. De pildă, când vedea câinele ridicându-şi capul şi adulmecând neliniştit aerul, se grăbea să strângă rufele întinse la uscat, fără nici cea mai mică îndoială că o să plouă. Dacă-i poposeau ochii în gol pe un obiect oarecare, aşternea pe dată o față de masă curată şi, după ce controla proviziile din cămară, se apuca să macine cafea – doar nu e un secret pentru nimeni că privirea în gol înseamnă oaspeți neaşteptați. Când cineva pleca la drum, îi punea întotdeauna în bagaj o bocceluță cu un pumn de pământ din grădină, ca să se întoarcă acasă cu bine. Nu dădea niciodată usturoiul din mână în mână, fiindcă asta putea dăuna sănătății celui care i-l ceruse. Nu făcea curat seara, să nu deranjeze duhurile casei – credea sincer în ele şi le

lăsa mereu câte o tratație pe o farfurioară, de pildă caramele, neapărat cu ambalajul desfăcut, dar nu scos de tot, uşurându-le astfel treaba şi în acelaşi timp respectând dorința duhurilor: dacă o să vrea, o să se servească – mai departe, e treaba lor.

Silvia, care în tinerețe privise cu ironie obiceiurile generației vârstnice, cu timpul începuse să creadă şi ea în ele, ba chiar se trezea din când în când străduindu-se, asemenea bunicii, să facă toată treaba în casă până sâmbătă la amiază, lăsând libere seara şi duminica următoare. Sau, amintindu-şi că în popor se spune că lunea nu e o zi bună pentru începuturi, se străduia să nu planifice nimic în această zi. Şi începuse să-şi semene grădina marțea – ziua cea mai benefică pentru asta.

Anna, fiica Văduvei Silvia, se împăcase cu obiceiurile maică-sii, dar ginerele, mai puțin răbdător, îşi lua uneori soacra peste picior. Făcea însă acest lucru atât de amuzant şi cu atâta bunătate, că Silvia nu se supăra – era încă tânăr, naiv, nu înțelegea viața. La observația rezonabilă a ginerelui său că la treizeci şi cinci de ani se poate prea bine înțelege câte ceva din viață, ea țâțâia condescendent: câte ceva, dar nu totul! Încărunțind timpuriu şi pierzându-şi frumusețea de odinioară, Văduva Silvia, în ciuda vârstei nu chiar atât de înaintate – cincizeci şi doi de ani – se socotea bătrână şi refuza blând, dar hotărât orice încercări ale celor apropiați de a o convinge de contrariul. Naşterea mult aşteptatului nepot i-a întărit şi mai tare convingerea că vremurile cele mai bune au rămas în trecut. Luându-şi concediu pe termen nelimitat, a trecut cu bucurie şi uşurare de la calculele contabile la binecuvântatele preocupări de bunică şi s-a legat din prima zi de micuț cu acel devotament până la uitare de sine de care sunt capabili doar oamenii care au visat toată viața la o iubire nemăsurată – şi care au primit-o în sfârşit.

Nesocotind sfaturile insistente ale medicilor din Voronej, Anna hotărâse să nască la Berd. „Numai la mama o să am linişte“, a replicat la toate argumentele lor. Soțul a susținut-o în hotărârea ei, dar compania la care lucra el îi solicita prezența permanentă, astfel că s-a putut alătura familiei abia către momentul naşterii. După ce a aşteptat externarea din spital a soției şi fiului său şi s-a convins că totul e în ordine cu ei, a luat avionul înapoi spre Rusia. Anna avea de gând să se întoarcă acolo la începutul verii. Perspectiva de a petrece mai multe luni cu fiica şi nepotul ei nou-născut îi umplea sufletul Văduvei Silvia de sentimentul

unui vis împlinit. „Astvaţ[5]-djan, numai să nu socoteşti că e prea multă fericire pentru mine“, şoptea ea cu teamă când rămânea singură, înălţând mâinile spre cer şi făcându-şi repede cruce. Întotdeauna vorbea cu Dumnezeu direct, convinsă că astfel îl deranjează mai puţin.

Apariţia nepotului a schimbat-o pe Văduva Silvia, femeie tăcută şi retrasă, făcând-o de nerecunoscut: a început deodată să aibă chef de comunicare şi putea să petreacă mult timp în convorbiri telefonice, pe care le transforma invariabil în discuţii despre copil. Deşi nu era mare amatoare de magazine – de regulă se ducea acolo cu o listă întocmită cu grijă şi, după ce-şi lua tot ce avea nevoie în câteva minute, ieşea uşurată –, acum petrecea în ele ore întregi, alegând salopete, căciuliţe şi bluziţe drăgălaşe, cu hipopotami şi iepuraşi. După ce lua un braţ întreg de haine, mai mergea o vreme de-a lungul rafturilor, înlocuind câte un lucruşor cu unul întocmai la fel, dar fără cusătură pe spate, iar apoi, cu sentimentul datoriei împlinite, ducea cumpărăturile acasă.

Sub imperiul sentimentelor s-a schimbat chiar şi atitudinea Văduvei Silvia faţă de tradiţii. Dacă înainte ele erau respectate cu oarecare lejeritate, acum acolo unde era vorba despre nou-născut ea le respecta cu o rigoare maniacală, mergând până la grotesc. De pildă, tradiţia spunea că trebuie să ţii sub salteluţa micuţului un cuţit sau o foarfecă, pentru a speria duhurile rele. Văduva Silvia, chibzuind că nimic nu e prea mult, a pus la cele două capete ale pătuţului şi una, şi alta. Apoi, după ce s-a mai gândit un pic, a pus în al treilea colţ un brici periculos rămas de la bunicu-său, după ce mai întâi l-a tocit cu o bucăţică de piatră de râu şi-a înfăşurat într-o panglică lama ascuţită. Scotocind în cutia de cusut, a adăugat şi nişte andrele la arsenal. Aşezându-le încrucişat în colţul liber al pătuţului, ea a acoperit această amuletă cu o păturică de lână împăturită, a pus deasupra salteluţa, apoi un cearşaf şi abia apoi a oftat uşurată.

Tradiţia recomanda ca în primele patruzeci de zile să fereşti nou-născutul de străini, explicând asta prin faptul că la această vârstă e deosebit de sensibil la deochi. I s-a interzis să intre în casă până şi lui ter[6] Matteos, care trecuse să felicite familia pentru noul ei membru şi să-i aducă aminte că pruncul trebuie botezat în a opta zi. Văduva Silvia, după ce a schimbat câteva fraze politicoase cu preotul, i-a mulţumit pentru vizită şi l-a condus cu hotărâre dincolo de prag, nepermiţându-i să treacă mai departe de vestibul.

— Păi şi cu botezul? a întrebat la despărţire ter Matteos, scuturându-şi sutana prăfuită cu mâna plină de pistruii aurii care nu apucaseră să-i treacă după ultima vară.

— După ce-or trece patruzeci de zile, om vedea! a venit răspunsul fără drept de apel.

Ter Matteos nici măcar n-a ridicat o sprânceană când uşa de la intrare i s-a trântit nepoliticos în nas. Trecându-şi degetele răsfirate prin barba care i se bucla fără speranţă, el s-a îndreptat spre scara care ducea de pe veranda deschisă în curte, dar a încremenit pe treapta de sus şi, spunându-şi că e un prostănac uituc, s-a întors. Scoţând din buzunarul sutanei o jucărie moale – un măgăruş caraghios, cu ochii bulbucaţi, îmbrăcat într-un surtuc în dungi, a dat să intre în casă, dar apoi a dat din mână, s-a uitat în dreapta şi-n stânga şi, negăsind un loc mai potrivit, a lăsat jucărioara pe braţul sofalei vechi. După ce s-a asigurat că măgăruşul stă bine, cuviosul părinte a început să coboare treptele alunecoase, ţinându-se cu vârfurile degetelor de balustrada îngheţată şi fredonând încetişor refrenul unui cântec de dragoste. Ajungând pe treapta cea mai de jos, şi-a întrerupt cântatul cu un „hop-la!“ de îmbărbătare, şi-a luat avânt şi a sărit greoi în curte, contrariind un stol de vrăbii care stăteau pe marginea gardului. Tăcute, ele l-au privit cum se îndreaptă spre portiţă, tot atingându-şi cu degetele crucea care i se bălăngănea la gât. „*Like last summer's rose I'm in love… love, love, love*“ – răsuna basul lui plin şi catifelat, acompaniat cu întârziere de stolul de păsări dezmeticite în sfârşit.

Măgăruşul a stat foarte puţin pe verandă – ieşind să dea de mâncare la păsări, Silvia l-a zărit numaidecât. A oftat cu duioşie, dar nu l-a luat de acolo. S-a dus în coteţ, s-a întors de acolo cu strachina goală, ţinând sub braţ o găinuşă cu ceafa însângerată. Deunăzi, cocoşului îi fuseseră tăiate ghearele cu mare scandal, ca să nu le mai sfâşie aripile şi spinările găinilor, iar el uite că se răzbunase, ticălosul. După ce a uns rana cu dezinfectant, Văduva Silvia a dus-o înapoi pe suferindă, l-a privit de sus pe chipeşul cocoş care aterizase pe stinghia cea mai înaltă a coteţului, a rânjit, i-a smuls cu furie o pană aurie lungă şi impertinentă din mijlocul cozii – ca avertisment, şi, în ţipetele lui indignate, a plecat spre casă, bombănind: „Să zici mersi că nu ţi-am legat ciocul cu elastic!“

După ce s-a spălat cu grijă pe mâini, ea s-a întors pe verandă să ia

măgăruşul. L-a scos din ambalaj, l-a sucit pe toate părțile, i-a încheiat nasturii jiletcii pufoase, l-a apăsat pe burtică, i-a ascultat delicatul „iha-iha“ şi a dat din cap aprobator: de vreme ce Creatorul nu te-a menit să fii cântăreț de operă, nu-ți mai rămâne altceva de făcut, nefericitule, decât să ragi!

Ter Matteos a fost singurul locuitor al Berdului care a riscat să treacă pe la Văduva Silvia. Vecinii, neîndrăznind să încalce „carantina“ de patruzeci de zile impusă de tradiție, s-au limitat la apeluri telefonice şi felicitări scrise. La telefoane, ea răspundea cu un raport amănunțit despre pofta de mâncare, creşterea şi alte asemenea succese ale pruncului care lua rapid în greutate, dar felicitările, după ce le parcurgea rapid cu privirea, le stivuia într-o cutie de tablă, sub biscuiți, ca să le citească temeinic mai târziu, când o să aibă timp liber. Directorul făbricuței de conserve la care fusese contabilă vreme de un sfert de secol îi trimisese prin curier un plic sigilat. Văduva Silvia a găsit înăuntru o felicitare şi trei bancnote de o sută de dolari nou-nouțe, cu o dungă albăstruie transparentă şi portretul lui Benjamin Franklin, cu buzele strânse a îngrijorare. Preşedintele american îi amintea puternic de străbunica ei, răposată cu mult timp în urmă. Moartea ei devenise subiectul favorit de bârfă al oraşului. Se întâmplase de Paşti, când toată familia, inclusiv nenumărații nepoți şi strănepoți, se adunase la masa de sărbătoare. Străbunica, o femeie cu mare frică de Dumnezeu şi bine educată – nimeni nu auzise până atunci o vorbă urâtă din partea ei –, a scăpat solnița pe genunchi şi a drăcuit zgomotos şi cu sete. Râzând stânjenită, ea a rugat asistența să se prefacă a nu fi auzit nimic, şi în timp ce rudele, ascunzându-şi zâmbetele, îi dădeau asigurări prietenoase că aşa a şi fost, biata de ea şi-a dat încetişor sufletul. După moarte străbunica şi-a căpătat renumele de cea mai cuviincioasă locuitoare nu numai din Berd, ci din întreaga regiune – căci oamenii nu-şi mai aminteau nici o altă împrejurare în care cineva să moară de ruşine. Văduva Silvia n-o apucase în viață pe străbunică-sa şi o ştia doar din fotografia veche în care aceasta, exact ca preşedintele Franklin, cu chipul pe jumătate întors şi buzele strânse, privea afectat spre obiectiv cu ochi mari, rotunzi, uşor bulbucați. Mâna străbunicii se sprijinea pe umărul unui băiețel care zâmbea încordat, îmbrăcat în jiletcă, pantaloni scurți şi ghetuțe cu botul tocit. Deasupra urechii stângi a băiețelului se răsucea o buclă caraghioasă, pe care-ți venea s-o netezeşti cu degetele,

să nu-i strice înfăţişarea aranjată cu atâta grijă. Băieţelul se numea Ovanes, era cel mai mic dintre cei şapte nepoţi ai străbunicii şi tatăl Văduvei Silvia. Că veni vorba, Silvia fusese botezată astfel în onoarea străbunicii. Numele, destul de neobişnuit pe aceste meleaguri, fusese propus de mama nou-născutei, care-l citise pe silabe pe un borcan cu dropsuri de mentă. Şi, cu toate că la biserică, la botez, fetiţa primise un nume armenesc mai potrivit, s-a lipit de ea cel care suna atât de ciudat, amintind de glasul unui izvor de munte şi de foşnetul frunzelor primăvara. Iar apoi, după două generaţii, acest nume îi fusese trecut strănepoatei.

Emoţionată de darul generos, Văduva Silvia a telefonat la făbricuţa de conserve şi, străduindu-se să nu-şi trădeze tulburarea, a mulţumit reţinut. După ce a pus-o să promită că imediat după plecarea fiicei sale o să se întoarcă la serviciu, şeful şi-a luat rămas-bun. Silvia a lăsat două sute de dolari pentru mai târziu, dar o sută, schimbând-o la bancă pe drahme armeneşti, a cheltuit-o pe diferite lucruri necesare: biberoane, suzete, scutece, talc, precum şi alimentele recomandate pentru dieta unei mame care alăptează. Anna s-a supărat că mama ei îşi risipea banii, dar aceasta i-a tăiat-o hotărât: îmi face plăcere, fetiţo. După ce a cutreierat prin toată casa în căutarea unui cotlon sigur (după reforma monetară, care-i mâncase toate economiile, Silvia nu mai avea încredere în bănci), ea a ascuns cele două sute de dolari rămase în volumul cinci din operele complete ale lui Cehov. Ce-i drept, înainte de a pune cartea la loc, şi-a făcut prudent o însemnare într-un blocnotes, ca să nu răscolească mai târziu toate rafturile. Această însemnare arăta extrem de bizar, ba chiar uşor ilegal şi, pesemne, dezlegarea ei nu i-ar fi venit în minte chiar oricărui specialist în coduri secrete. „Străbunica Silvia poate fi găsită în livada de vişini“, spunea ea.

„Carantina“ a fost încălcată numai pentru cuscri, care au venit din Idjevan să-şi vadă nepotul. Uitându-se la prunc cu gelozie şi veneraţie, cuscra a anunţat pe dată cu mulţumire că e leit tatăl ei, aşadar trebuie să fie botezat ca el, Bagdasar. Văduva Silvia a dat să protesteze că în zilele noastre nu se prea dau cu uşurinţă astfel de nume din Vechiul Testament, dar i-a luat-o înainte cuscrul. Răsucindu-şi degetul arătător ridicat spre tavan într-un gest caracteristic de nedumerire, el a revărsat o cascadă de indignare asupra nevesti-sii:

— Copilul ăsta are un buton de telecomandă în loc de nas! Ce

Bagdasar mai e şi ăsta?

— Da' ce, Bagdasar înseamnă „năsos"? s-a rățoit la el cuscra, scoasă din sărite.

— Fireşte, că doar sub nasul lui taică-tu se adăpostea de ploaie toată strada noastră!

— Păi şi dacă pruncul n-are nasul mare, poate să-i zicem Varazdat? În onoarea bețivului de taică-tu?

— Femeie, tu ştii ce vorbeşti? Îți repet a suta oară: nu era bețiv, pur şi simplu prețuia rachiul! Şi, oricum, nu ți-e milă de nepot? Ce Bagdasar, ce Varazdat? Copilul trebuie să poarte un nume modern. Important e să fie sonor şi iute, ca o săgeată țâşnită din arc.

— Iute?! Atunci ziceți-i direct Ghepard. Ce să ne mai ascundem după prostii? a izbucnit Văduva Silvia, iritată că nu-i ceruse nimeni părerea.

Dându-şi seama de greşeală, cuscrii s-au grăbit să se sfătuiască cu ea. În cele din urmă, după scurte şi aproape sângeroase deliberări, s-a hotărât cu înțelepciune ca dreptul de a alege numele să le fie lăsat părinților. Aceştia, după ce au promis să se gândească la un nume care să-i mulțumească pe toți, i-au trimis pe bătrâni în colțurile ringului. Cu alegerea nu s-au grăbit însă, drept urmare pruncul a rămas nenumit şi în a doua săptămână de viață. Tradiția nu vedea nimic necuvenit în asta, aşa că nici Văduva Silvia nu şi-a făcut griji. O să se gândească, doar nu pleacă nicăieri. Dar certificatul de naştere trebuia să fie scos.

Cel mai sever obicei interzicea ca în primele zece săptămâni copilul să fie scos la plimbare, tot ca să fie ferit de atenția nedorită a celor din jur. Dar era un început de decembrie minunat, şi ar fi fost păcat să-l lipsească pe copil de posibilitatea de a respira aerul geros, curat. Storcându-şi creierii, Văduva Silvia a găsit o ieşire: a cusut deasupra căruciorului o perdeluță suplimentară, croită chiar de ea dintr-o bucată de tul, cu un volan dublu, pentru a fi cu adevărat de nepătruns. O persoană avizată avea să ghicească pe dată că nu trebuie să se uite după perdeluță, dar una neavizată ar fi putut cu uşurință s-o dea la o parte! Anna, care se străduia să nu-şi contrazică niciodată mama, s-a interesat cu precauție de ce era nevoie de atâtea complicații, dacă la început putea să se plimbe fără să iasă din granițele curții. Văduva Silvia a săgetat-o cu privirea, a tăcut o vreme, a oftat prelung, şi-a ridicat spre fiica ei ochii căprui stropiți cu cenuşiu, bordați de razele unor riduri

mărunte şi i-a răspuns cu o sinceritate dezarmantă: Fiindcă tare-aş vrea să mă laud cu nepotul meu, fetițo. Anna a îmbrățişat-o şi a sărutat-o pe tâmplă zâmbind: Sigur, mămico, fie cum zici tu.

Casa Văduvei Silvia se afla la capătul unei străzi înguste, iar curtea din spate se termina în inima dealului Hali-Kar, năpădit de arbuşti. Erau trei străzi pe panta care cobora blând spre fundul văii, şi toate porneau dintr-o piațetă strâmbă, în care se înălțau clădiri administrative: primăria, poliția, banca, evidența populației, judecătoria şi oficiul notarial. Unduind scurt printre case cu ziduri solide, aceste străzi porneau în diferite direcții. Una cobora drept la poalele dealului, iar celelalte două se încolăceau pe el în sus, împodobindu-l cu brâie ca acelea cu care îşi încingeau în vechime bărbații cămăşile ori caftanele.

Cea care înconjura poalele şi se termina într-un pod jos de piatră se numea Strada de Jos. Se întindea de-a lungul unui râuleț de munte aparent nevinovat, dar învolburat şi imprevizibil, care se revărsa primăvara mult peste malurile de piatră. În perioada dezghețului şi a ploilor abundente el se transforma într-o vâltoare incontrolabilă, măturând orice obstacol în cale. De aceea casele de pe Strada de Jos erau construite la o distanță considerabilă de maluri şi stăteau nepoliticos cu spatele, apărându-se cu garduri înalte, tocite de valurile înghețate.

Strada Livezii, pavată cu piatră, ducea până pe culmea dealului şi se termina în poarta unui părculeț, de unde se deschidea o privelişte uluitoare asupra împrejurimilor: locuințe de piatră cu verande de sticlă; livezi pe a căror pânză albăstruie se coceau aurii fructe de kaki şi gutui; munți gârboviți, istoviți peste vară de răsuflarea pătrunzătoare a vânturilor; ochiul de sticlă al lacului îndepărtat reflectând chipul palid al cerului. Casele de pe Strada Livezii, aşezate la o înălțime impresionantă, prindeau în ferestre înaintea celorlalte razele soarelui când se trezea şi erau primele care aflau că se apropie o ploaie iminentă.

Văduva Silvia locuia pe cea de-a treia stradă, a Păcii, care străbătea pieptul dealului, împărțindu-l în două. Pe laturile Străzii Păcii erau case cu verande deschise, aerisite, şi cu grădini şi livezi întinse. Apărate de capriciile râului şi ale vânturilor zgomotoase, ele-şi puteau permite libertatea unor pivnițe adânci, hambare de scânduri şi garduri joase, fragile, prin ale căror spărturi scăpau întruna pui guralivi, provocând

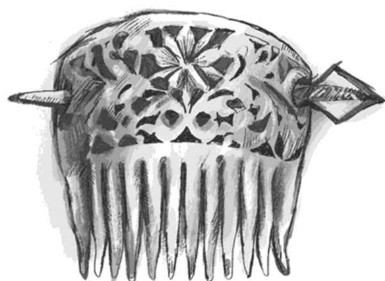
crize de isterie găinilor. Urcând şi coborând, Strada Păcii ți se încurca printre picioare şi ți se agăța de poalele veşmintelor, lăsându-ți pe ele ba polen, ba țepi de ciulini, ba cârlionți de urzici uscate până la imponderabil. Ocolind curțile, chiar în capăt ea cotea brusc la dreapta şi se oprea în casa Văduvei Silvia, la doar vreo doi metri de gard.

Cu mulți ani în urmă, tatăl Silviei completase această bucată, pavând-o cu pietre de râu într-un model simplu: două semicercuri de culoare deschisă pe fond întunecat. Micuța Silvia avea pe atunci cinci ani, şi aştepta cu nerăbdare serile, când tata se întorcea de la lucru. După ce se schimba şi mânca în grabă, o lua cu el la râu, unde petreceau un ceas-două, căutând o piatră mare cât palma, de forma şi culoarea potrivite. Bunica le dăduse o găletuşă de fier, în care păstra tot felul de pietre mici pentru ascuțirea instrumentelor de grădinărit, şi Silvia tresărea şi acum fără să vrea când îşi aducea aminte zgomotul primei pietre aruncate pe fundul acestui recipient vechi, aproape găurit de rugină.

După ce a petrecut în căutarea pietrelor aproape două luni de vară, tata s-a apucat în sfârşit să paveze drumul. Mica Silvia îşi amintea această zi ca şi cum ar fi observat-o de undeva de sus. Tata izbutise să facă rost de undeva de un odgon şi meşterise un scrânciob confortabil, cosându-i cu grijă un şezut dintr-o pernă cu puf de gâscă. Silvia se dădea în leagăn avântându-se atât de sus, că i se făcea pielea ca de

găină şi simţea un nod în gât, şi, ca să scape de frică, îi căuta din ochi ba pe bunicuţa, care curăţa păstăi verzi de fasole, ba pe mama, care scotea din cuptorul de piatră colaci de pâine cu aromă dulce, ba pe bunicul, care uda tufele de trandafiri. Trecuse deja aproape jumătate de veac, în viaţa ei se petrecuseră multe lucruri care ar fi putut umbri acea zi atât de lipsită de griji, dar Silvia şi-o amintea ca pe un film văzut de numeroase ori, şi deseori o retrăia, reamintindu-şi şi cele mai mărunte detalii şi bucurându-se la descoperirea celor pe care se întâmplase totuşi să le uite: pieptănul simplu de lemn din părul bunicii, prosopul galben aruncat pe un umăr, râul şerpuind argintiu, pe care-l vedea când se legăna cu inima sărindu-i din piept…

Deasupra portiţei se pleca un păr crescut ca prin minune, de un soi necunoscut pe aceste meleaguri. Tata adusese puietul înfăşurat într-o cârpă umedă din orăşelul lituanian Dukştas, aproape o săptămână făcuse pe drum. Sădise pomuleţul la marginea livezii, chiar lângă poartă, unde un ciot de stâncă nu prea înalt, dar zdravăn, care forma o cavitate mică, apăra planta neobişnuită cu noul climat de umezeala rece a iernii şi arşiţa pârjolitoare a verii. Părul s-a înălţat brusc, dar apoi şi-a încetat creşterea şi, împărţindu-şi coroana în două smocuri, s-a lăţit. Prin al cincilea an de viaţă s-a încărcat de fructe gălbui, dulci şi zemoase, rumenite uşor pe partea dinspre soare. Prima recoltă a dat-o în anul în care s-a născut Silvia, aşa că în familie se socotea că e pomul ei. Micuţa Silvia se îngrijea cu plăcere de părul „ei“: afâna pământul, îl uda, presăra aşchii de lemn ca să reţină umezeala, îi cerceta cu temeinicie trunchiul cenuşiu, cu pistrui rari, căutând pete de boală: odată, descoperind un semn minuscul, n-a avut linişte până când tata, după ce

l-a curăţat, n-a badijonat locul vătămat cu piatră vânătă şi var. Primăvara părul lituanian se fudulea, acoperindu-se de floricele albe-ivorii ca de un văl gros de dantelă. Acestea apăreau chiar înainte de frunzuliţe, miroseau uşor dulceag şi rezistau îndelung. Micuţei Silvia îi plăcea să se ridice pe vârfuri, să tragă cu grijă spre ea o creangă şi, încercând să nu expire, să-şi afunde faţa în petalele gingaşe, inhalându-le aroma uşoară. Spre mijlocul verii, când fructele grele plecau crengile spre pământ, ea le proptea cu mâna ei, cu nişte pari despicaţi în vârf. Cu grijă, străduindu-se să nu le zgârie coaja delicată, punea fructele coapte în lădiţe de lemn, pe care apoi le duceau în pivniţa mare, la păstrat. Bunica, mereu dornică să folosească tot ce rodea în livadă pentru conserve şi fructe uscate, de părul lituanian nici nu se apropia – îi era milă. „O să le mâncăm aşa“, spunea ea, cuprinzând cu o privire mulţumită pomul încărcat de fructe dulci, îndrăgite de albine.

După obiceiul din copilăria ei îndepărtată, Văduva Silvia considera părul lituanian al ei, şi dacă la îngrijirea livezii sau a grădinii de legume primea cu drag ajutorul vecinilor, de pomul acesta nu lăsa pe nimeni să se atingă, făcea singură şi muncile grele, precum tunderea crengilor. Pe viitorul ginere l-a avertizat aproape din prag: „Ăsta e pomul meu.“ „Adică ceilalţi pomi din livadă pot să-i consider ai mei?“ a spus acesta prompt, îmbujorându-se amuzat. Văduva Silvia i-a remarcat cu plăcere fâstâceala (carevasăzică, nu-i lipsit de bun-simţ) şi a hotărât că fiica ei făcuse o alegere corectă. Ea preţuia simţul umorului, alături de conştiinţă şi loialitate, mai mult decât orice altă calitate. Nu putea să sufere zgârcenia, dar nu încuraja nici risipa. Evita oamenii invidioşi, nu suporta bârfele, îi intrau pe-o ureche şi-i ieşeau pe cealaltă. Nu vorbea despre dragoste – nici cu cei apropiaţi, nici cu rudele, deşi nimeni nu se îndoia că ea ştie despre dragoste mai multe decât oricine pe lumea asta.

La micul-dejun Silvia a pregătit caşă de ovăz, pe care l-a cam răsfiert – de curând observase cu uimire că fiicei sale îi plăcea să aştepte până când ovăzul se răcea şi apoi să râcâie cu lingura de pe fundul cratiţei emailate, mâncând pojghiţa rumenită. Când s-a uitat în dormitor, Anna deja schimbase şi hrănise bebeluşul proaspăt trezit din somn. Silvia a pus pe noptieră tava cu micul-dejun, şi-a sărutat întâi fiica, apoi, murmurând afectuos, şi nepotul.

— Mă duc la plimbare cu copilul. M-am hotărât în sfârşit, a anunţat

ea şi a adăugat pe un ton nerăbdător: Tu să mănânci şi să mai dormi, ai auzit?!

Anna n-a protestat. Încă nu-şi revenise după ultima lună de sarcină, când, chinuită de copilul care se foia neastâmpărat în burta grea, era nevoită să stea trează aproape zile întregi. De aceea acum profita de fiecare minut ca să-şi recupereze somnul.

Străduindu-se să nu facă zgomot, Văduva Silvia a ieşit cu căruciorul din casă, chinuindu-se să-l coboare în curte. A pus în el bebeluşul îmbrăcat cu hăinuţe călduroase şi l-a acoperit cu o plăpumioară. A verificat încă o dată conţinutul genţii în care băgase tot ce ar fi putut să-i trebuiască. A pornit la drum. Fiindcă nu era obişnuită, totul îi ieşea pe dos: mai întâi a agăţat cu roata o creangă a părului lituanian, apoi i s-a înţepenit roata în pragul porţii, pe care nici n-a reuşit s-o ţină, aşa că aceasta, scăpându-i din mână, s-a trântit cu zgomot şi s-a încuiat cu zăvorul bătrân şi ruginit.

— O să te demontez, fir-ai tu să fii! a ameninţat Silvia, trăgând cu furie de zăvor, care din ziua în care fusese montat pe poartă nu fusese folosit niciodată.

Căruciorul mergea lin pe aleea pavată cu pietriş, lăsând după el urma umedă a roţilor. Uitându-se mai bine, Văduva Silvia a distins în model un şir de inimioare. A băgat mâna în sân, pipăindu-şi medalionul în formă de inimă pe care îl purta mereu. S-a gândit că rareori coincidenţele sunt întâmplătoare. Uitându-se după perdeluţă şi convingându-se că nepoţelul dormea, a tras aer în piept, a expirat încet, liniştindu-se, şi, încurajându-se, precum Gagarin, cu un „să pornim“, a împins căruciorul în stradă. Se ţinea aproape de margine, ocolind bălţoacele şi afundând roţile în noroiul îngheţat, bombănind ca de obicei administraţia oraşului, care nu se învrednicise să facă măcar nişte trotuare, acolo.

În câteva case deja fuseseră aprinse sobele cu lemne, şi aerul mirosea a fum şi a cămin încălzit. Undeva jos gâgâiau zgomotos nişte gâşte cărora le răspundea cântatul enervant al unui cocoş şi lătratul câinilor de prin curţi. Văduva Silvia a încetinit pasul, aşteptând ca lătratul leneş care se transmitea din curte-n curte şi urca dealul să înceteze în sfârşit chiar pe culmea acestuia – şi abia atunci şi-a continuat drumul. La acest ceas de amiază trecătorii erau puţini. Se saluta cu fiecare şi, după ce îi asculta felicitările, mulţumea şi mergea mai

departe. Nici unul dintre cei întâlniți n-a făcut vreo încercare de a se uita după perdeluță, şi totuşi, amintindu-şi de obiceiul lipsit de şiretenie, dar nu mai puțin enervant al oamenilor locului de a-şi băga nasul unde nu le fierbea oala, Silvia nu-şi slăbea vigilența. Se purta întotdeauna respectuos şi de la egal la egal cu oamenii, dar se străduia să limiteze comunicarea la saluturi şi obişnuitele întrebări despre sănătate, care nu obligau la nimic. Dacă era invitată să-i viziteze, mulțumea, dar invariabil refuza politicos. Nici la ea nu invita pe nimeni. Era iubită şi prețuită, dar, când o pomeneau, oamenii băteau superstițioşi în lemn cu degetele îndoite – ca să nu atragă asupra lor o încercare ca aceea prin care trecuse ea. Când nu era de față întotdeauna o căinau, dar adăugau invariabil: Slavă Domnului că acum e totul bine cu ea!

Pământul, înghețat peste noapte, s-a dezmorțit spre amiază, transformându-se într-un noroi greu de străbătut. Căruciorul sălta peste ridicături şi nimerea ba cu o roată, ba cu cealaltă în câte-o groapă alunecoasă. Trebuia să împingă zdravăn de mâner ca să meargă mai departe. Când a ajuns la capătul străzii, Văduva Silvia era sleită de puteri. „Ai vrut să te lauzi cu nepotu-tău? Aşa, şi? Eşti mulțumită de tine?“ şi-a zis ea gâfâind, frecându-şi mâinile amorțite de încordare şi dojenindu-se pentru dorința încăpățânată de a se plimba pe o vreme atât de nepotrivită. Din fericire, pruncul, care nu participa la neliniştile bunicii, dormea liniştit, înfofolit în plăpumioara călduroasă, cu pumnişorii îmbrăcați în câte două mănuşi de lână ridicați deasupra capului. Conform tendințelor moderne, Anna nu permitea înfăşatul, şi Văduva Silvia fusese nevoită, călcându-şi pe inimă şi nesocotind obiceiul, să-i facă pe plac fiicei sale. Dar înainte cum era? Întindeai un scutec, îndoindu-i colțul de sus, îl puneai pe al doilea, îmbrăcai copilul într-un pieptăraş din flanel moale, îi înnodai panglicile căciuliței, băgând capetele sub gulerul pieptăraşului, îi puneai între picioruşe o fâşie de pânză împăturită, înfăşai cu scutecul de pe dedesubt, mâinile le prindeai în scutecul îndoit de deasupra, şi pe urmă îl înfofoleai strâns în păturică, să nu i se mai vadă decât obrajii. Înfăşat, pruncul dormea mai liniştit, fiindcă nu se speria când îi tresăreau mânuțele, ba chiar, după cum bunica era încredințată, creştea mai drept şi mai viguros – scutecul strâns îi îndrepta corpul.

— Şi dacă o să aibă picioare strâmbe? a făcut, în disperarea ei de a-

şi convinge fiica să se răzgândească, o încercare timidă de a-şi atrage ginerele de partea ei, privind cum Anna culcă bebeluşul în pantalonaşi moi.

— Îl facem fotbalist. Un fotbalist cu picioare strâmbe e o comoară pentru orice echipă, a glumit ginerele.

— Sunteți nişte zevzeci amândoi, s-a supărat Silvia, dar a dat din mână a lehamite: n-au decât să facă ce-or vrea de data asta!

Piaţa oraşului era aproape pustie. Curtea primăriei era goală, din bancă au ieşit doi soldați deopotrivă de slăbănogi şi de cocoşați şi, numărându-şi bancnotele în mers, s-au îndreptat spre tarabele cu alimente. Din clădirea poliției, cu un sunet asurzitor de sirenă, înăbuşit imediat, a ieşit o maşină şi polițistul, un flăcău cu părul ondulat, a scos mâna pe fereastră şi a fluturat-o spre Silvia: scuzați-mă, tanti, n-am văzut căruciorul. Ea a dat din cap că nu-i nimic – dar a adăugat în sinea ei: nătăntol chior.

Pe băncuța din fața primăriei stăteau două bătrâne. Una, masivă, cu obrajii rotunzi şi zâmbitoare, cu o față bucălată, ca de copil, tricota la patru andrele. Din când în când, întrerupându-şi lucrul, înălța capul şi îi petrecea cu o privire curioasă pe rarii trecători, încercând să ghicească pentru ce treabă veniseră la primărie. Cealaltă, negricioasă, cu nasul coroiat, mânuind cu îndemânare un cuțit, curăța un mănunchi mare de nalbe. Salutându-se cu bătrânele, Văduva Silvia s-a interesat mai întâi de sănătatea lor.

— Mă dor oasele, fetițo. Stă să ningă, i-a răspuns binevoitoare năsoasa.

Vocea nu-i era nici plângăreață, nici supărată – doar resemnată. Bucălata, privind aprobator perdeluța căruciorului, a vrut să ştie cum îl chema pe nepot.

— Păi încă nu s-au hotărât, a oftat Silvia. Şi pe neaşteptate, a recunoscut sincer: Aş vrea să-i dea numele tatălui meu, fireşte.

— Ovanes – frumos nume. Bun, s-au grăbit să fie de acord bătrânele.

Silvia tocmai voia să le întrebe unde găsiseră nalbă în decembrie, dar n-a apucat – atenția băbuțelor a fost atrasă de nişte oameni încruntați care ieşeau din clădirea judecătoriei.

— Pesemne că s-a dat pauză la proces, a anunțat bătrâna plinuță, cercetând cu privirea mulțimea care se împrăştia în piață şi adăugând cu

un oftat: Ce necaz, ce necaz!

— Dar ce s-a întâmplat? s-a neliniştit Văduva Silvia.

Absorbită de grija nepoțelului, îi scăpaseră ultimele noutăți.

— S-au certat băieții lui Sainanț Petros, dintr-un fleac s-au luat. Ăl mai mare l-a îmbrâncit pe ăl mai mic, ăla a căzut şi şi-a spart capul. Pe unul l-au îngropat, pe celălalt îl judecă. Bietul Petros, cum o să trăiască acum cu aşa durere? A avut omul doi feciori, i-a rămas unul, şi-acela cu soarta frântă!

Băbuțele au mormăit şi-au țâțâit. Negricioasa a bătut în marginea băncii şi a scuipat cu frică – ptiu, ptiu, ptiu, Astvaț-djan, fereşte-ne de aşa necaz!

Din capătul pieței, sprijinindu-se greu într-un baston, venea un bătrân înalt şi slab îmbrăcat într-un palton cadrilat ros la coate şi la guler. Zărindu-l, bătrâna plinuță s-a scuturat pe loc de gândurile-i negre şi i-a dat un cot negricioasei: Uite, îți vine pețitorul, mai ții minte cum umbla după tine în tinerețe? Negricioasa a pufnit, a lăsat jos cuțitul şi s-a uitat la bătrân. Acesta, simțind atenția îndreptată asupra sa, şi-a trecut degetele peste nasturii paltonului, verificând dacă sunt toți încheiați. Arborând o expresie de nepătruns, el a început să păşească legănat şi nepăsător, de parcă s-ar fi sprijinit în baston doar ca să-i facă o favoare.

— Are aşa un aer, de parcă vulcanul nu i s-ar fi stins deja! a zis ironic, cu glas subțire negricioasa când bătrânul a ajuns în dreptul lor.

Bucălata, scăpând andrelele de surprindere, şi-a pocnit palmele şi s-a uitat la prietena ei. Văduva Silvia s-a aplecat grăbită, prefăcându-se a căuta ceva în geanta cu lucrurile copilului. Stăpânindu-şi un zâmbet trădător, a ridicat apoi capul şi l-a salutat pe bătrân. Deşi nu auzise vorbele bătrânei negricioase, el ghicise că nu spusese nimic bun. De aceea, după ce i-a răspuns excesiv de politicos Văduvei Silvia şi a salutat-o din cap pe bucălată, n-a învrednicit-o nici cu o privire pe cealaltă bătrână şi a mers mai departe, fără să încetinească. Ce-i drept, sprinteneala nu l-a ținut mult: ajungând lângă un chioşc care vindea tot felul de mărunțişuri, chipurile ca să se uite mai bine la marfă, s-a sprijinit greu de vitrină. Bastonul i-a căzut cu zgomot şi s-a rostogolit la marginea trotuarului, zornăind din mânerul metalic. Unul din trecători l-a ridicat şi l-a întrebat cu amabilitate dacă are nevoie de ajutor. Bătrânul a clătinat din cap – totul e-n ordine, trebuie doar să-mi trag răsuflarea. Văduvei Silvia i s-a strâns inima de durere. Tatăl ei nu apucase să

îmbătrânească. Acum ar fi fost de aceeaşi vârstă cu bătrânul acesta şi, fireşte, s-ar fi fudulit şi el la vederea unor bătrânele simpatice… Deşi, cine ştie, dacă nu s-ar fi dus aşa devreme, poate şi mama ar mai fi fost în viaţă, şi atunci ar fi mers împreună la plimbare cu pruncul, afundându-se până la glezne în noroi şi înjurând primăria că nu s-a învrednicit să facă măcar un trotuar…

A fost trezită din meditația ei tristă de sfada băbuțelor. Cea plinuță o certa pe negricioasă că se purtase necuviincios cu cavalerul.

Negricioasa a dat supărată din mână – nu-i nimic, lasă că nu moare din asta.

— De murit n-o să moară. Dar de ce să-i zici că-i vulcan stins?

— Păi ce, ai tu alte informații? s-a interesat arțăgoasă negricioasa.

Bucălata, înfuriindu-se pe dată, s-a ridicat de pe bancă şi a plecat fără să-şi ia rămas-bun. Văduva Silvia a vrut să se ducă după ea, dar a hotărât să aştepte să treacă valul de oameni care se întorcea la proces. Observând că se goleşte rapid curtea judecătoriei, bătrânul s-a întors şchiopătând. Când a ajuns în dreptul băbuței negricioase, care tocmai terminase de curățat nalba şi o înfăşura într-o foaie de ziar, el, şovăind, s-a înclinat politicos şi a salutat-o:

— Bună ziua, Anuşik-djan!

— Du-te de unde-ai venit – glasul supărat al negricioasei, tunând de obidă, a ajuns la cealaltă băbuță şi a izbit-o dureros în spinare.

Aceasta s-a oprit, dar nu s-a întors. Negricioasa a pornit cu pas mărunt spre ea, scuturându-şi din mers poalele fustei de lână. Ajungând în dreptul Silviei, ea i-a întins mănunchiul de ierburi – fă-i fiică-tii o supă, o mamă care alăptează are mai multă nevoie de ea. Silvia a încremenit, surprinsă, dar, dezmeticindu-se într-o clipă, i-a mulțumit emoționată şi a întrebat-o câți bani îi datorează. Negricioasa s-a strâmbat – nu mă enerva cu întrebări prosteşti! Întorcându-se spre bătrân, ea i-a aruncat – în treacăt, chipurile, pe un ton indiferent:

— Să vii pe la mine, Samson. O să-ți fac un ceai ca lumea.

— Ia te uită, cotoroanța! a dat din mâini bătrânul.

Înviorat de invitația la ceai, a înflorit brusc, pierzând parcă vreo zece ani. Văduva Silvia a observat schimbarea petrecută cu el fără să-şi ascundă un zâmbet.

La despărțire, bătrânul s-a interesat cum îl cheamă pe nepot.

— Ovanes, a răspuns neaşteptat şi pentru ea Silvia şi s-a înroşit

puternic, negăsind nici o explicație pentru minciuna ei.

Din fericire, el nu i-a remarcat stânjeneala.

— De ispravă tată ai avut, fetițo. Om bun, a oftat bătrânul, şi, după ce a bătut-o părinteşte pe obraz, s-a îndreptat spre clădirea judecătoriei, sprijinindu-se greu în baston şi îndoind cu un geamăt piciorul beteag.

Când Anna îi spusese la telefon că vrea să nască în Armenia, Văduva Silvia, nevenindu-i să creadă, o întrebase de câteva ori: „În Armenia? În Berd? Să naşti?“ Primind un răspuns afirmativ, s-a speriat şi a încercat să-şi facă fiica să se răzgândească:

— În Voronej sunt specialişti şi clinici mai bune, ce să faci în spitalul nostru prăpădit? Păi merită să zbori dintr-o țară în alta, să rişti sănătatea ta şi a copilului?

Dar Anna a ținut-o pe a ei. Şi Văduva Silvia, abia ascunzându-şi lacrimile de bucurie, a cedat.

Mai întâi a dat fuga la cimitir, să le dea vestea părinților. Cumpărând pe drum, la întoarcere, zece lumânări, jumătate le-a pus în capelă, iar pe celelalte le-a dus acasă, să le aprindă în fața statuetei Maicii Domnului.

Statueta stătea pe marginea comodei, orientată astfel încât raza soarelui la răsărit, trecând prin fanta îngustă dintre storuri, să cadă pe chipul ei înduioşător, rotund şi rozaliu, ca de copil, câtuşi de puțin trist. Văduva Silvia o adusese din ultima călătorie la Erevan. Toate ieşirile ei în lumea mare puteau fi numărate pe degetele de la o mână – după întoarcerea la Berd încerca să nu-l mai părăsească. Neurologului local, care o bănuia de o afecțiune gravă, i-au trebuit eforturi mari ca s-o convingă să se ducă în capitală, unde i se puteau face toate investigațiile necesare la o clinică specializată. Descriindu-i în culori vii urmările bolii cu denumirea bizară de „scleroză multiplă“, în cele din urmă a reuşit şi, după ce i-a întocmit pacientei hârtiile necesare, a condus-o în capitală. După ce a petrecut două zile lungi în nou-nouța clinică de neurochirurgie, Văduva Silvia a primit un raport extrem de absurd, în care era scris cu litere mari şi neaşteptat de lizibile că diagnosticul nu poate fi confirmat din cauza tulburării de personalitate instabilă emoțional a pacientei, dar nici nu pot fi îndepărtate suspiciunile din cauza aceleiaşi tulburări de personalitate. Neurologul impunător, cu sprâncene groase, care i-a înmânat raportul a sfătuit-o să se adreseze şi unei clinici din străinătate. În Israel, de pildă, sau în Germania. „Ei

acolo pot să confirme boala. În fine, sau s-o infirme“, s-a corectat el grăbit.

— E scump? a întrebat Văduva Silvia.

— Foarte.

— Nu ştiţi cât de „foarte“? a glumit ea stângaci, ca să umple pauza apărută în timp ce-şi aranja teancul de trimiteri şi rezultate de la imagistică.

— Nu pot să vă spun exact. Depinde de la clinică la clinică. Cred că minimum vreo douăzeci de mii.

— Douăzeci de mii de ruble?

— Nu, ce spuneți? Douăzeci de mii de dolari.

— Foarte scump, a dat aprobator din cap Văduva Silvia, bombănindu-se în gând pentru stupizenie.

— Dar sănătatea e mai scumpă ca orice! a zis neurologul cu o voce antrenat veselă, gesticulând larg, ca să fie şi mai convingător. O brățară de ceas bogat decorată i-a lucit auriu la încheietura mâinii plinuțe. A îndesat-o sub mâneca halatului şi a continuat pe acelaşi ton vioi: Orice armean e rudă cu jumătate de țară. Puteți să împrumutați, puteți să faceți şi un credit, până la urmă. Există şi fundații filantropice, dar acolo e coadă mare şi, dacă e să spunem adevărul – aici s-a aplecat şi a scăzut vocea, conspirativ – au atât de puţini bani, încât când e să aleagă între un copil şi un adult, ajută copiii… Înțelegeți?

Asigurându-l că înțelege totul, Văduva Silvia şi-a luat rămas-bun cu un oftat de uşurare. Mai avea timp până la autobuz, aşa că a hotărât să se plimbe prin oraş. Într-un pasaj zgomotos care ducea de la piața acoperită la pod, a dat peste o tarabă unde se vindeau statuete de ceramică. Intenționat diforme, grăsuțe şi cu obrajii rotunzi, dar incredibil de drăguțe, aceste statuete nu lăsau pe nimeni indiferent – fiecare trecător se oprea, invariabil, şi, după ce le răsucea în mâini, îşi alegea una sau, chiar dacă se retrăgea, plângându-se de preț, făcea măcar o remarcă apreciativă la adresa autorului. Acesta din urmă, care era chiar vânzătorul – un tânăr nu prea înalt şi neînchipuit de slab, cu pielea foarte închisă la culoare şi nişte ochi orbitor de verzi –, mulțumea fâstâcit şi se scuza că nu poate să scadă prețul.

— Ar însemna să le dau pe gratis, zicea el pe tonul cântat al celor din Sevan, frecându-şi mâinile înghețate şi lovindu-şi alternativ o gheată de cealaltă – în pasaj era cumplit de frig.

Văduva Silvia a remarcat imediat statueta Mariei.

— Cât vreți pe Maica Domnului? a întrebat ea.

Ridicând ochii surprins, tânărul a vrut să-i răspundă, dar s-a înecat şi a rămas fără aer, dând din cap ca o pasăre şi deschizând larg gura. Văduva Silvia a ocolit repede taraba şi l-a bătut pe spinare, minunându-se de cât de slab era – îi ieşeau coastele în afară ca striurile unei scânduri de spălat.

— Sunteți bolnav? l-a întrebat ea cu compasiune.

— De ce?

— Sunteți foarte slab, a zâmbit vinovat Văduva Silvia.

— Mănânc ca apucatul, dar tot nu mă-ngraş, a zâmbit tânărul, ştergându-şi ochii cu dosul palmei într-un gest înduioşător de copilăresc.

Ea i-a admirat fără să vrea frumusețea neobişnuită: păr castaniu, tuns scurt, piele smead-aurie, ochi de un verde mat, parcă mâloşi. În ciuda opacității lor adânci, păreau limpezi şi sinceri, iar privirea le era veselă şi uşoară.

— Cât cereți pe Maica Domnului?

— Numai eu ştiu că e Sfânta Maria. Sunteți prima care a ghicit asta. Aşa că v-o fac cadou.

Văduva Silvia a protestat, dar el a dat din cap hotărât – nici să nu v-aud! I-a lăsat ca mulțumire toată mâncarea pe care o avea la ea: o mână de bomboane de ciocolată şi un măr.

— Cum v-ați dat seama că e Maria? a întrebat-o el la despărțire.

Ea a privit o clipă obrajii copilăreşti rotunzi, cu gropițe ai Maicii Domnului, mâinile mari, strânse la pieptu-i plin, cutele moi ale şorțului în ale cărui buzunare părea că se află ceva: fructe uscate sau poate nuci. Sau, foarte posibil, erau ouă de găină, pe care le ridicase grijulie din grădină, certând-o pe pasărea prostănacă pentru că-i dăduse drumul unde-i venise.

— Păi nu mi-am dat seama, a răspuns Văduva Silvia. Iar după ce s-a gândit un pic, a adăugat nesigură: pesemne am simțit cu inima?

Întorcându-se de la cimitir, Văduva Silvia întâi şi-ntâi şi-a curățat noroiul de pe tălpile pantofilor, i-a şters cu o cârpă umedă şi, ducându-i în curte, i-a înfipt în ulucile gardului. Să stea la uscat, o să-i ia diseară. Apoi s-a spălat pe față şi pe mâini cu un săpun de casă obişnuit, al cărui

miros nu putea să-l sufere, dar pe care, crezând cu sfințenie în proprietățile lui dezinfectante, îl folosea cu devotament. A scuturat temeinic toate hainele cu care fusese îmbrăcată şi le-a pus în şifonier, a cărui uşă a lăsat-o deschisă – tot până seara. O rază de soare care se strecura neruşinat înăuntru scânteia stins pe peretele din fund, reflectată de geam. De la distanță putea părea că acolo e agățat un tablou. De fapt, era o bucată de flanel cu margini neregulate şi zdrențuite pusă sub sticlă. Desenul de pe ea era evident copilăresc: puişori şi boboci aurii şi pufoşi, norişori albi şi un soare bucălat şi zâmbitor. Între umeraşele cu haine această pânză pusă în ramă părea nelalocul ei şi chiar absurdă, parcă luată dintr-un timp anume şi pusă fără mare ceremonie în altul. Dar pe Silvia asta n-o deranja. Aranjase intenționat interiorul şifonierului astfel încât de fiecare dată când deschidea uşa privirea să-i cadă tocmai pe această pânză.

După ce a aprins lumânările aduse în fața statuetei Maicii Domnului şi a prânzit în grabă, s-a apucat să aranjeze camera pentru fiică-sa, căreia îi menise dormitorul părintesc. Era cea mai bună cameră din casă: spațioasă şi separată de restul, ea dădea în balconul dinspre livada mare de zmeură ce urca pe coama dealului. Vara era răcoare, iarna, dimpotrivă, cald, şi totul datorită soarelui, care în diferitele anotimpuri lumina diferit acoperişul de apus al casei.

Mobila nu se schimbase în dormitorul părintesc de mai bine de jumătate de secol, rămânând aşa cum o gândise bunică-sa atunci când pregătise camera pentru tinerii căsătoriți – fiul ei şi aleasa lui. Văduvei Silvia îi plăcea totul la ea: şifonierul larg, din lemn închis la culoare, cu decorații de bronz; patul cu căpătâi îngust şi două noptiere cu milieuri din dantelă groasă; cufărul solid, cu pereți groşi, care părea neaşteptat de aerat datorită sculpturii elegante care-i împodobea capacul bombat; lumina difuză pe care o dădeau seara lustrele din tavan, oglindindu-se vag în podeaua de lemn ceruit; fotoliul masiv îmbrăcat în catifea de culoarea ierbii arse, în brațul căruia, dacă apăsai pe capăt şi trăgeai într-o parte, se găsea scrumiera mirosind etern a Dvin, țigările preferate ale tatei… Ce-i drept, fotoliul care părea comod la prima vedere se dovedea a fi chiar pe dos: de la spătarul curbat incomod îți înțepenea gâtul, iar şezutul prea tare nu favoriza nicidecum odihna. De aceea tata petrecea foarte puțin timp în el, doar cât dura să fumeze câteva țigări şi, ignorând primele pagini ale ziarului local, să-şi treacă ochii peste ştirile

sportive. Lăsa întotdeauna la sfârşit foiletoanele, pe care le citea cu voce tare, râzând în hohote şi remarcându-le minunatul simţ al umorului şi stilul desăvârşit. Mama strângea din buze auzindu-i laudele (autoarea foiletoanelor, voluntara şi încăpăţânata jurnalistă Şuşanik Amirian, nu avea o reputaţie prea bună), dar era nevoită să fie de acord – era bine scris!

Văduva Silvia păstrase fiecare detaliu din interiorul dormitorului părintesc, până şi pe cel mai neînsemnat, nu făcuse nici o schimbare, lăsând totul aşa cum fusese încă de pe vremea bunicii. La un moment dat a vrut să se mute acolo, dar nu s-a putut hotărî, temându-se să nu tulbure şi să alunge senzaţia prezenţei nevăzute a părinţilor, pe care o avea ori de câte ori arunca o privire în camera lor. Dar îi plăcea să-şi petreacă acolo serile, mai ales pe cele de toamnă, când lumina blândă a soarelui la apus dădea o strălucire de miere culorilor exuberante ale frunzelor. Putea să şadă îndelung în fotoliul tatei, fără să fie deranjată de tăria lui, cu o carte sau pur şi simplu fără să facă nimic, şi să admire frumuseţea livezii toamna, fără să se gândească la nimic altceva decât la această frumuseţe – cu vârsta învăţase să alunge gândurile rele. Din când în când, trăgea scrumiera şi, scormonind pe fundul ei cu degetul arătător, adulmeca, inhalând mirosul amărui de tutun cunoscut din copilărie, pe care îl asocia puternic cu tatăl ei.

Dacă vremea permitea, îşi bea cafeaua de seară pe balconul dormitorului părintesc. Privea neîntrerupt linia orizontului, care se colora treptat din auriu puternic în albastru şters. Cânta un grangur, întrerupându-şi fluieratul monoton cu câte un tril blând-întrebător, care-ţi mergea la inimă. „Ia te uită!“ se minuna Silvia. „Îi ascult cântecul de-o viaţă şi nu mă pot sătura.“

În ultima lună, când a devenit limpede că pe mama ei nu mai putea s-o ajute nimic şi că avea să se stingă încetişor, Silvia o spăla aici, folosind ligheanul mare de tablă în care spăla aşternuturile. Ştergea trupul slăbit al mamei cu prosopul, îi tăia unghiile, o îmbrăca în haine curate, îi pieptăna cu grijă părul rar şi i-l usca cu föhnul. Îi punea invariabil baticul de mătase preferat, parfumându-l uşor înainte. Mama ridica bărbia înduioşător, ca un copil, şi întindea gâtul, ca să-i fie mai uşor să-i lege baticul, şi zâmbea recunoscătoare. Deja nu mai putea să vorbească, cel mai adesea, ameţită de medicamente, dormea, şi atunci Silvia stătea întinsă lângă ea îndelung, mângâind-o pe mână, sau,

lăsând uşa întredeschisă, ca să audă dacă se trezeşte, se ducea în camera de alături, unde, aprinzând televizorul cu sonorul dat foarte încet, se uita la vreun serial. Seara, când soarele se rostogolea peste umărul lui Hali-Kar, o ducea pe bolnavă pe balcon. Aceasta stătea culcată pe sofa, acoperită cu o pătură călduroasă, iar Silvia, aşezându-se la măsuţa minusculă, bea cafea. Dacă mama era mai binedispusă, îi povestea noutăţile sau îi citea din dragul ei O. Henry. Mama asculta cu ochii închişi, uneori zâmbea slab. Dacă obosea, îşi strângea degetele în pumn sau se încrunta uşor, şi imediat Silvia îşi întrerupea supusă lectura. Şi se lăsa aşa o linişte, că se auzea cum jos, chiar pe fundul văii, susură râul de munte rece ca gheaţa. Silvia se mira de fiecare dată cât de brusc, parcă la o fluturare de baghetă, amuţeşte zarva păsărilor. Parcă abia adineaori gângureau mulţumite nişte rândunele şi ciripeau certăreţ nişte vrăbii – şi-acum se lăsa o linişte vâscoasă, ca la ţară, densă şi de nepătruns, ca malul mâlos al unei ape. După linişte, venea mirosul de mare. Se ridica din fundul văii şi inunda parcă întreg spaţiul văzut şi nevăzut. Silvia credea că numai ea îl simte, dar odată mama ei murmurase, pe jumătate adormită: „Miroase aşa, că ţi se pare că dacă asculţi, poţi auzi pleoscăitul valurilor.“ „A ce miroase?“ „A mare.“

A murit în ultima săptămână din octombrie, fără să-şi recapete cunoştinţa şi fără să-şi fi luat rămas-bun de la fiica ei. De atunci Silvia nu şi-a mai serbat ziua de naştere, nu pentru că era în aceeaşi zi cu comemorarea morţii mamei, şi nici în semn de doliu după ea, ci pentru că odată cu dispariţia părinţilor ei nu mai vedea nici un sens al propriei existenţe.

Pregătirea dormitorului a durat până noaptea. A şters geamurile şi a dus la spălat perdelele, a ceruit podeaua. A dus conţinutul cufărului cu albituri în debara. A eliberat toate rafturile şifonierului. După o clipă de şovăială, a adus din camera ei volumaşul ponosit de versuri al lui Terian[7], l-a pus în sertarul noptierei – să fie lângă fată, să-i păzească liniştea.

Drumul spre casă a fost mai scurt decât la plecare. Văduva Silvia se obişnuise în sfârşit cu mersul căruciorului şi învăţase chiar să ocolească denivelările drumului, apăsând uşor pe mâner. La un moment dat i se păruse că pruncul s-a trezit şi, ridicând cu grijă marginea perdeluţei, s-a uitat la el, dar dormea, înfofolit bine în plăpumioară, încă foarte mititel

– nu apucase să-şi revină după trecerea dintr-o lume în alta –, dar, judecând după feţişoara lui rotundă şi mulţumită, deja pe deplin împăcat cu asta. Avea ochii întredeschişi, i se vedeau încântător genele rare, puntea nasului îi era împodobită de o spuzeală de pete albicioase, obrăjorii îi erau uşor rumeniţi de aerul rece. Văduva Silvia îşi dorea irezistibil să-l ia în braţe, să-l lipească de ea, să inhaleze mirosul de lapte al pielii gingaşe, şi chiar s-a întins spre el, dar s-a abţinut, ocărându-se că era o proastă fără minte. A întors căruţul, imaginându-şi cum ajunge acasă, cum se duce în camera fiică-sii, cum aceasta se trezeşte – fetiţa ei mirosind a pace dulce –, cum, încruntându-se de durere – cusătura după cezariană se vindeca rapid, dar încă o durea –, se întoarce pe o parte, eliberându-şi din răscroiala cămăşii de noapte sânul mare, umflat, brăzdat de vinişoare albastre, şi începe să-şi hrănească fiul, trecându-şi degetul arătător peste obrăjorul lui, şi el suge cu sete, înecându-se cu şuvoiul gros de lapte, cerând ca mama să-şi tragă sfârcul, ca să-l lase să se odihnească, sau făcând strâmbături drăgălaşe, supărat că i se întrerupe masa. Ce să mai zici – încă nu-i mai mare decât o batistă, dar deja cu caracter, o să şoptească Văduva Silvia, punând un şerveţel sub obrazul nepotului ei, ca să absoarbă firul subţire de lapte care curge din guriţa lacomă.

Şi-apoi el o să adoarmă lângă mama lui, şi ea o să stea întinsă – aplecată incomod, cu palma sub obraz, admirându-l neobosită. Tot aşa, cu mulţi ani în urmă, o admirase şi Silvia pe fiica ei nou-născută, tot aşa îi trecuse degetul peste obrăjor, când, înecându-se cu lapte, ea sugea cu sete, trăgând aer pe nările minuscule, cât gămălia de ac, cu căciuliţa alunecată într-o parte, dezvăluind cochilia transparentă a urechiuşei rozalii şi puful delicat al părului aurit de lumina mat-difuză a veiozei. Scutecul pe care stătea se răsucise la margine, şi Silvia i-l netezea, apoi îşi trecea degetul peste contururile puilor şi bobocilor galbeni şi pufoşi, peste norişorii albi şi soarele zâmbitor, cu faţa rotundă, şi, dacă ar fi întrebat-o cineva ce e fericirea, ea ar fi răspuns fără să şovăie nici măcar o clipă: fericirea – uite-o aici, alta nici nu există.

Anna s-a trezit îndată ce mama ei a întredeschis uşa camerei. Zâmbind somnoroasă, a întrebat doar din buze – cum a fost plimbarea? Minunată, a răspuns tot din buze Văduva Silvia, dar imediat a ridicat vocea – de ce-om şuşoti, că doar deocamdată el nu înţelege nimic! A relatat amănunţit despre plimbare, i-a zugrăvit în culori vii istoria cu

băbuțele şi a trecut înțelept sub tăcere ştirea tragediei care se abătuse asupra familiei lui Sainanţ Petros (de ce să tulburi o mamă care alăptează?). După ce şi-a bucurat fiica cu povestea nalbei obţinute ca prin minune, s-a dus la bucătărie să facă supă. Mai rămăsese foarte puţin maţun[8] pentru sosul de usturoi, trebuia să-l lungească cu apă. O să trebuiască s-o sune pe lăptăreasă, să-i comande vreo cinci litri de lapte, ca să facă şi maţun, şi brânză – care se terminase la micul-dejun. După moartea mamei sale, Silvia fusese nevoită să vândă vaca şi caprele – era multă bătaie de cap cu ele, şi avea mare nevoie şi de bani. Apoi însă, după ce s-a încropit, nu s-a mai apucat să crească animale, socotind că îi trebuie prea puţin lapte, era mai ieftin să-l cumpere decât să-şi bată capul cu vitele.

După ce a stins focul sub oală, a scos imediat o străchinuță de supă, dar n-a pus sos de usturoi, amintindu-şi la vreme că iuțeala putea strica gustul laptelui matern. După ce a pus pe tavă un coşuleţ cu pâine şi o farfurioară cu brânză nesărată, a pornit păşind cu grijă spre camera fiicei sale. Împingând uşa cu cotul, a prins sfârşitul unei fraze pe care aceasta o rostea cu nedisimulată tandrețe: „…îndată ce încep să ies din casă, îți trimit prin poştă fotografii cu copilul…"

La vederea mamei sale, care intrase în cameră, Anna s-a fâstâcit, s-a întrerupt brusc şi a închis telefonul. Fără să spună nimic, Văduva Silvia a pus tava pe noptieră astfel ca fata să nu fie nevoită să se întindă după ea. Aceasta s-a ridicat într-un cot şi a pus mâna pe mâinile ei.

— Mamă, voiam doar…

— Nu-i nevoie să-mi explici.

— E tatăl meu, are dreptul să-şi vadă nepotul.

Anna s-a încruntat iritată, supărată pe ea însăşi că totul ieşise atât de prost.

Înghițindu-şi cu greutate nodul din gât, Silvia a bălmăjit: „Mănâncă, până nu se răceşte. Eu mă duc să fac un ceai."

Temându-se să nu spună mai mult şi să-şi amărască fiica, de nimic vinovată, a ieşit repede din cameră. Ajungând în baie, s-a închis acolo cu graba cu care se închid cei care vor să scape de urmăritori. Nu mai putea să respire: aerul, transformat în cioburi de sticlă, îi rănea gâtul şi îi sfâşia plămânii. Inima îi bătea atât de tare, de-ai fi zis că o să-i rupă coastele şi o să-i sară din piept. Văduva Silvia a dat drumul la apă şi şi-a ținut mâinile sub şuvoiul înghețat, fără să simtă răceala. A ridicat

ochii, şi-a zărit în oglindă chipul schimonosit de răutate şi a rânjit. S-a clătit furioasă pe faţă şi s-a şters cu prosopul. Lacrimi nu erau, nici disperare. Doar o mânie împietrită, grea, pe care nu învăţase niciodată s-o stăpânească.

— Ma-ama? s-a auzit de după uşă vocea îngrijorată a Annei.

Nu şi-a amintit imediat cum se deschide zăvorul, a tot moşmondit la el, până la urmă şi-a dat seama că trebuie să tragă limba metalică în lateral şi să apese pe buton. Fiică-sa era în holişorul îngust – desculţă, în cămaşă de noapte, ţinându-se de burtă, cu părul ciufulit prins în coc în creştetul capului, cu gura schimonosită jalnic. Văduva Silvia încă nu se învăţase să-i desluşească toate grimasele, dar pe aceasta, neajutorat-vinovată, reuşise s-o înveţe pe dinafară. Anna făcea întotdeauna aşa când încerca să iasă dintr-o situaţie incomodă creată de o gafă de-ale ei. Trebuia să devieze discuţia cât mai repede, ca să nu izbucnească în plâns.

— Cine te-a chemat să lipăi desculţă pe podeaua rece? s-a răstit Văduva Silvia la fiica ei. Vrei să răceşti? Ţi s-a făcut de-o mastită? Ia treci în pat!

Anna a mers înapoi, sprijinindu-se puternic, cu tot corpul de mama ei, parcă vrând să se contopească cu ea, şoptind aprins:

— Iartă-mă, te rog. Dacă eşti împotrivă, n-o să mai vorbesc cu el despre copil.

— Te-aş certa foarte tare dacă ai face aşa ceva, i-a răspuns Văduva Silvia, accentuând cuvântul „aşa“.

I-a aşezat fiică-sii pe umeri un halat de baie, a pus-o să-şi încalţe papucii şi a condus-o în dormitor, bătând-o uşurel pe spinare şi lamentându-se: uite ce i-a trecut prin cap, prostuţa! Fata îşi trăgea nasul, se agăţa înduioşător cu degetele lungi şi subţiri de mâneca ei şi repeta: Mămico, mămico.

Părinţii Silviei n-au avut alţi copii în afară de ea. Motivul a fost o nefericită izoimunizare, pentru care medicina anilor ’50 ai secolului trecut nu avea soluţie. Dar părinţii ei erau genul de oameni care ştiu să găsească un sâmbure de bine până şi în cea mai mare tristeţe, aşa că nu au fost foarte tulburaţi de asta. Sau poate s-au priceput să-şi ascundă sentimentele, şi în primul rând unul faţă de celălalt. Silvia nu-şi amintea nici o discuţie în care ei să se fi plâns că nu pot avea şi alţi copii.

Crescuse într-o dragoste nețărmurită. Ziua ei de naştere se transforma întotdeauna într-o sărbătoare uriaşă, iar cadourile pe care le descoperea sub bradul de Crăciun ar fi fost de ajuns pentru întreaga grupă de la grădiniță. Aproape că nu cunoştea nici un fel de interdicții, nu avea nici cea mai mică idee despre pedepsele corporale, care nu erau străine altor familii, şi se supăra sincer când vreunul dintre copiii de vârsta ei se plângea de părinți. În mintea ei tata şi mama erau nişte zei, care nu meritau nimic altceva decât dragoste dezinteresată şi venerație.

Silvia a terminat şcoala cu medalie de aur şi, reuşind strălucit la examenele de admitere, a intrat la Facultatea de Matematică a Universității de Stat din Erevan. Împărțea camera cu Ofelia, colega ei de clasă, care intrase la Facultatea de Filologie. Fetele, care nu fuseseră foarte apropiate în şcoală, s-au împrietenit în anii studenției şi, fără multe fasoane, se numeau între ele surori. Pentru Ofelia, care crescuse cu doi frați nătângi, Silvia a devenit o adevărată inspirație: cu ea putea vorbi despre orice, îi putea împărtăşi secretele şi gândurile ei, fără să se teamă de ironii grosolane sau împunsături răutăcioase. Silvia, la fel, s-a ataşat de prietena ei cu tot sufletul.

Din anul al doilea, fetele au primit o bursă mai mare, astfel că reuşeau nu numai să nu mai depindă de părinți, dar chiar să le ducă daruri ori de câte ori îi vizitau. Nu ratau spectacole şi concerte, mergeau la cursurile facultative. S-au îndrăgostit de „noul val“ francez, vânau filmele lui François Truffaut şi Jean-Luc Godard. După ce au descoperit rafinata lume occidentală, s-au străduit din toate puterile să-i corespundă, inclusiv în viața de toate zilele. Stăpâna casei în care închiriaseră o cămăruță, o femeie certăreață şi de o zgârcenie patologică, le făcea scandal cu o perseverență de invidiat, acuzându-le de risipă. „Ce-i cu luxul ăsta burghez?“ se rățoia, trăgând de sub un vas cu fructe şervetul de batist alb ca zăpada pe care Silvia îl cumpărase de la o bătrână aristocrată scăpătată.

— Păi e aşa de frumos! s-au dezvinovățit fetele, cărora nu le-ar fi trecut prin cap să răspundă obraznic unei femei, fie ea şi străină, care le-ar fi putut fi mamă.

Proprietăreasa a extras dintr-un sertar cuțitele aurite cumpărate la un târg de vechituri şi le-a fluturat ca pe nişte săbii:

— O să-mi spuneți că şi astea sunt frumoase!

— Păi ce nu-i frumos la ele? şi-a adunat Ofelia sprâncenele spre

puntea nasului.

Călită în luptele cu fraţii săi, spre deosebire de Silvia, care se pierdea pe loc într-un conflict, ea ştia cel puţin s-o ţină pe-a ei.

— Excesul burghez, asta nu-i frumos la ele! Nişte comsomoliste nu-şi bat capul cu tot felul de flecuşteţe, ele sunt preocupate de viitorul luminos al ţării! a izbucnit proprietăreasa şi, aruncând cuţitele la loc, a trântit sertarul cu zgomot.

Fetele şi-ar fi luat de mult o altă cameră, dar le împiedica aşezarea comodă a casei: era chiar în centrul oraşului, la o aruncătură de băţ de Universitate şi de majoritatea teatrelor. Aşa că îndurau scandalurile şi zgârcenia extremă a gazdei, care le interzicea să aprindă lumina după ora zece seara. De aceea erau nevoite să pună ceasul deşteptător foarte devreme, ca să nu se ducă nepregătite la cursuri.

Odată, după ce au trecut cu bine de sesiunea de iarnă, fetele au hotărât să organizeze o petrecere pentru a sărbători: să cumpere păstrăv de Sevan şi vin alb, iar pentru desert, fructe şi o bucăţică de Roquefort. Ofelia şi-a trimis prietena la piaţă, după alimente, iar ea, după ce s-a demachiat şi s-a îmbrobodit sever aproape până peste ochi cu o basma de lână (că cine ştie ce personaje periculoase ar putea trece pragul magazinelor ca să cumpere alcool), s-a dus după vin. Vânzătorul, un tânăr cu nas cârn şi păr buclat, fiul unor repatriaţi din Franţa, care arăta ca un adolescent, deşirat până peste poate şi cu braţe lungi, văzând-o pe Ofelia, încinsă de căldură şi emoţie, cum se plimbă prin faţa vitrinei, i-a ţinut o mică lecţie despre calităţile nobile ale rieslingului şi a asigurat-o că n-a băut nimic mai plăcut în viaţa ei. Ofelia, captivată nu atât de lecţie, cât de manierele tânărului – prezentându-se, el i s-a adresat după moda veche cu *oriord* [9] şi îşi tot cerea scuze când îi atingea cotul cu vârfurile degetelor, ca s-o conducă la o altă vitrină –, a cumpărat fără să clipească ceea ce i-a recomandat.

Vinul s-a dovedit într-adevăr a fi bun, acrişor şi chiar un pic sărat, echilibrând cu succes gustul delicat al peştelui. Până la întoarcerea prietenei sale, Silvia a apucat să perpelească păstrăvul în unt cu tarhon şi să coacă nişte cartofi. A ieşit atât de gustos, încât fetele au mâncat totul dintr-odată, deşi avuseseră de gând să împartă peştele pentru două zile. După ce au terminat cina, au trecut la desert: au aranjat frumos pe o farfurioară brânză, struguri şi nuci, au făcut o cafea, au turnat în pahare ce mai rămăsese din vin şi au dat drumul la patefon. La desert

le-a şi găsit gazda, venită pentru a încasa chiria pe luna următoare. Cuprinzând cu ochi ager masa frumos servită, n-a pregetat să pună de un nou scandal. Şi, în mod neaşteptat, a întâmpinat de data aceasta o rezistență hotărâtă: răbdarea fetelor se sfârşise, pesemne că şi vinul băut le dăduse curaj, căci, fără să se fi înțeles dinainte, ele au apucat-o de subsuori pe cicălitoarea proprietăreasă, au scos-o din cameră şi i-au trântit uşa în nas.

— Sper că o să investiți aceste treizeci de ruble în viitorul țării! i-a spus sarcastic Ofelia, aruncându-i banii.

Silvia a făcut un salt şi a alunecat pe lângă perete, adăugând în şoaptă: „Luminos! Viitorul luminos!"

După ce şi-a revenit din uluire, gazda a ocărât o vreme cu sete şi chiar a încercat să-şi strecoare capul pe fereastră, dar Ofelia, dezlănțuită, a amenințat că-i taie limba cu cuțitul de peşte. În mod bizar, amenințarea şi-a făcut efectul: proprietăreasa a încetat să-şi hărțuiască chiriaşele şi chiar a început să închidă ochii la lumina care rămânea aprinsă seara.

În scurt timp, Ofelia a legat o relație tocmai cu acel tânăr de la raionul de vinuri de la Alimentara. În anul al patrulea s-a măritat cu el şi s-a mutat în apartamentul lui. Silvia a fost nevoită să-şi petreacă ultimul an de studii singură, simțind un dor disperat de prietena ei. Deseori se ducea în vizită pe la tinerii căsătoriți şi, observând relațiile înduioşătoare dintre ei, visa şi ea la o astfel de iubire. Cu toate acestea, nici unul dintre numeroşii cavaleri de la Facultatea de Matematică nu-i era pe plac: cei de aceeaşi vârstă i se păreau nişte adolescenți prostuți şi superficiali. Silvia visa la un bărbat precum eroul lui Vîsoțki din filmul *Doi tovarăşi de arme*. O cucerise profilul virilului locotenent albgardist, care-şi iubea țara dezinteresat şi autentic şi nu-şi putea închipui viața fără ea. Ofelia, care nu înțelegea cum poți să preferi un albgardist ofițerilor roşii, nu împărtăşea emoțiile prietenei sale, dar avea înțelepciunea de a-şi ține gura, căci în fond şi ea ieşise din rând, căsătorindu-se nu cu un comsomolist sovietic obişnuit, ci cu fiul unor repatriați care fugiseră de bolşevici în Franța imediat după căderea republicii armene şi se întorseseră în patrie abia după Al Doilea Război Mondial.

Silvia s-a măritat târziu după standardele acelor vremuri – la

douăzeci şi trei de ani. Ignorând insistenţele decanului, care îi prevedea un viitor strălucit în ştiinţă, nu s-a înscris la doctorat şi a fost repartizată în oraşul Idjevan. Romik era cu aproape zece ani mai mare ca ea. Absolvent al Facultăţii de Istorie şi activist zelos, la treizeci şi doi de ani reuşise să urce în carieră şi să ajungă secretar al Comitetului pentru Educaţie. La această ascensiune fulgerătoare au contribuit şi relaţiile şi influenţa tatălui său, prim-secretar al Comitetului Executiv al Raionului. Tinerii s-au cunoscut în şcoală, unde venise în inspecţie o comisie de la Comitetul Raional. La vremea aceea, Silvia, dintr-un pui slăbănog, aproape fragil, cum fusese pe aproape tot parcursul facultăţii, se transformase într-o fată înfloritoare, cu forme destul de generoase, dar care nu-i stricau câtuşi de puţin silueta suplă. Nu era prea înaltă, dar părea considerabil mai înaltă datorită constituţiei subţiri şi uşoare şi felului semeţ în care-şi ţinea capul. Neobişnuită cu metamorfozele prin care trecuse corpul ei în numai un an şi jumătate, stătea uşor gârbovită, încercând să-şi micşoreze vizual pieptul mare, şi purta jachete lungi, care îi acopereau şoldurile îngreunate. De fapt, strădaniile îi erau inutile – nici hainele voluminoase pe care le purta deasupra nu reuşeau să-i acopere rotunjimile apetisante. Singurul lucru pe care-l ascundea cu succes de privirile insistente era talia uimitor de subţirică, pe care un bărbat o putea cuprinde cu palmele.

— Semeni cu o clepsidră! a suspinat uluit Romik când a văzut-o prima dată nu în costumaţia de serviciu, ci într-o rochie de lână, încinsă cu o curea îngustă de piele.

— Ei, zici şi tu aşa! s-a înroşit Silvia, ascunzându-şi la spate palmele transpirate de emoţie.

S-a îndrăgostit de el la prima vedere.

Natura îl înzestrase pe Romik cu acea frumuseţe masculină capricioasă care le tulbura pe femeile raţionale: privire intenţionat detaşată a ochilor cenuşii, aţintită undeva, spre puntea nasului celui cu care vorbea, sprâncene arcuite întrebător, chip prelung, rebel, gură de prădător. Nu prea înalt, bine zidit, tăcut şi cu mişcări precise, lăsa impresia unui om hotărât, ceea ce de fapt nu era. Siguranţa nu-i venea din încrederea în forţele proprii, ci din spatele zdravăn: tatăl atotputernic, mama care-i căuta în coarne, bunicii şi bunicile care-l iubeau ca pe ochii din cap şi pe care el îi numea ironic „vechituri“. Romik, la fel ca Silvia, era copil unic în familie. Dar, spre deosebire de

aleasa lui, crescuse egoist şi iresponsabil. Obişnuit să iasă mereu cum vrea el, lua orice refuz ca pe o jignire personală, era ranchiunos şi nu ierta niciodată vreo ofensă.

Silvia observa defectele iubitului ei, dar presupunea că va reuşi să le îndrepte. Credea sincer că dragostea şi răbdarea pot schimba orice. Romik era primul bărbat de care se îndrăgostise cu adevărat, pe de-a-ntregul conştient şi deschis. Era politicos şi darnic, ştia s-o curteze frumos, era citit, galant, răbdător şi deloc insistent. Ca şi ea, preţuia un film bun şi îi înţelegea sensul. Îi mulţumea înduioşător pentru orice manifestare de tandreţe. Numea omleta cu roşii făcută în grabă de Silvia nici mai mult, nici mai puţin divină, iar puloverul pe care i l-a tricotat pentru ziua lui de naştere l-a purtat neabătut aproape o lună, ignorând rugăminţile repetate ale mamei sale: deja i s-au lustruit manşetele, Romik-djan, dă-mi-l să-l spăl!

Ofelia, pe care îndrăgostiţii au găsit cu cale s-o viziteze în vacanţa de Anul Nou, nu împărtăşea entuziasmul prietenei sale, dar nu s-a apucat să-i spună nimic, punând impresia pe seama propriei sale firi, mai cârcotaşe.

— Se mai întâmplă uneori ca un om cumsecade să-ţi stârnească în mod inexplicabil repulsie, i s-a plâns bărbatului ei după plecarea oaspeţilor.

Acesta a obiectat:

— De ce inexplicabil? E cât se poate de explicabil. Mie omul ăsta nu mi se pare deloc cumsecade. Şi e cam încrezut. E ca o pată de benzină într-o băltoacă: frumos şi fără sens. Cred că o să aibă multe de îndurat cu el.

Speriată de cuvintele soţului ei, Ofelia i-a trimis Silviei o scrisoare în care o avertiza să nu ia decizii pripite. „Draga mea, ştii cât de mult te iubesc. Îmi eşti apropiată, şi n-o să te mint. Vreau să nu faci nimic nechibzuit, de aceea te rog: Nu te grăbi cu căsătoria, cântăreşte toate argumentele pro şi contra. Mie nu mi se pare că Romik e bărbatul de care ai tu nevoie. E – cum să mă exprim mai delicat? – prea concentrat pe propria importanţă. Mă tem că dacă o să te măriţi cu el o să te transformi în servitoarea lui. Tare-aş vrea să mă înşel, dar nu presimt nimic bun."

Pe Silvia scrisoarea prietenei sale a rănit-o. Nu i-a răspuns, şi a făcut cea mai mare prostie – i-a relatat conţinutul ei lui Romik. Cu aceasta,

prietenia lor s-a încheiat. Ofelia a încercat de câteva ori s-o reînnoiască, i-a trimis prietenei sale scrisori de scuze şi a comandat convorbiri telefonice interurbane, dar Silvia era de neclintit: îi promisese iubitului ei, care o amenințase cu despărțirea, că va rupe prietenia cu Ofelia. Şi s-a ținut de cuvânt.

La cererea miresei, nunta a fost destul de modestă şi liniştită. Familia mirelui le-a dăruit un apartament, familia miresei – o călătorie obținută cu mare trudă în stațiunea Jürmala. Prima apropiere a tinerilor căsătoriți a avut loc într-un hotel din Erevan, unde au înnoptat înainte de zbor, şi s-a terminat catastrofal: Silvia a avut un spasm puternic şi tânărului, care a avut de îndurat dureri insuportabile, i-au trebuit mai multe încercări până s-a putut elibera.

Ea a plâns în hohote toată noaptea, speriată şi amărâtă; după ce i-a trecut durerea, Romik s-a străduit stângaci s-o liniştească: nu pune la inimă, prima dată se poate întâmpla orice. Calmându-se un pic, ea l-a întrebat geloasă de unde ştie, şi el a ridicat din umeri: „Am avut destule femei până la tine.“„Câte?“ „Nu le-am numărat, oricum aş fi pierdut şirul.“ „Prostule!“ „Eşti geloasă?“ „Foarte! Şi ai avut şi fecioare?“ „Nu, ce tot spui? Dacă necinsteşti o fecioară, poftim de te însoară. Iar eu te aşteptam pe tine.“ „Chiar m-ai aşteptat pe mine?“ „După cum vezi.“

Silvia stătea culcată pe spate, cu mâinile împreunate sub cap, încercând să nu se gândească la durerea puternică din vintre. Romik a dat la o parte pătura şi i-a admirat câteva clipe trupul frumos, apoi şi-a trecut încet, stăruitor palmele fierbinți peste el, parcă vrând să-şi întipărească în minte fiecare curbă. Ea şi-a ținut speriată respirația, dar el, simțindu-i teama, a clătinat din cap: „N-o să mă crezi, dar şi mie mi-e frică“. „Iartă-mă.“ „Ei, ce spui! Când o să ajungem la Palanga, o să mai încercăm. Tu n-ai fost în Lituania, nu ştii ce frumos e acolo.“ „În schimb, am un păr lituanian.“ „Vrei să-ți povestesc despre câmpurile de rapiță înflorită?“ „Vreau.“

Silvia a ținut minte călătoria la stațiune în scene disparate şi, oricât de tare s-ar fi străduit mai târziu, n-a reuşit niciodată să le adune într-un întreg: amintirile se împrăştiau ca nişte bucăți de mozaic nepotrivite. Ea şi Romik comandă jeleu de vanilie cu frişcă, şi ea mărturiseşte că n-a mâncat niciodată ceva mai gustos, iar el o tachinează că-i țărăncuță. La Muzeul Chihlimbarului, privesc o insectă preistorică într-o fărâmă de

răşină mierie, şi ea nu poate să creadă cu nici un chip că prezența acestui trupuşor transparent face chihlimbarul mult mai valoros. Admiră amândoi, cu răsuflarea tăiată, frumusețea severă a Catedralei Adormirii Preasfintei Fecioare. Stau pe mal, la apus, ținându-se de mână, şi privesc cerul fantastic al Balticii, brăzdat de la un capăt la altul de fâşii întrerupte de nori purpurii sau coralii… Ea încremeneşte la cea mai mică atingere a soțului şi plânge neputincioasă de durere şi umilință, simțind cum următorul spasm îi prinde coapsele într-o strânsoare fatală. Romik, tulburat nu mai puțin decât ea de ceea ce se petrece, e din ce în ce mai posomorât, neînțelegând cauza crizelor soției sale şi neştiind ce să facă pentru a le preveni. „Poate că pur şi simplu sunt un monstru" – murmură ea printre suspine, adusă la disperare de un nou spasm. „Poate", îi aruncă el, rănind-o până-n adâncul sufletului cu răspunsul lui.

Când s-au întors la Idjevan, Silvia s-a dus direct la doctor. Încercarea ginecologului de a o examina s-a sfârşit într-o criză de isterie – nu numai că nu l-a lăsat s-o atingă, dar nici să se apropie de ea. El a trimis-o pe loc la psihiatru, asigurând-o că problemele ei nu sunt la părțile femeieşti, ci aici – şi pentru lămurire s-a bătut în frunte. La psihiatru Silvia nu s-a dus de teamă că acesta o s-o închidă în clinica de boli mintale. Şi-a mințit soțul că totul e în ordine cu ea, trebuie doar să mai aibă puțină răbdare, apoi, programându-se la un terapeut şi plângându-se că doarme prost, a cerut un somnifer. N-avea cu cine să se sfătuiască – nu voia s-o supere pe mama ei, şi de altfel îi era şi ruşine să abordeze cu ea subiecte atât de personale, iar cu Ofelia, față de care, fără să şovăie nici măcar o secundă, şi-ar fi deschis sufletul, întrerupsese orice comunicare. Socotind că tableta de Calmaben luată seara îi va permite să se relaxeze şi să nu se mai teamă, a hotărât să lupte astfel împotriva crizelor. Somniferul chiar a ajutat-o, cel puțin i-a amorțit sentimentul de panică, şi Silvia, încântată, a avut de gând să-l ia regulat câteva luni, iar apoi, scăzând doza treptat, să renunțe complet la el. Dar în scurt timp s-a descoperit că a rămas însărcinată, aşa că a trebuit să întrerupă acest tratament autoprescris.

A amânat vizita la ginecolog până-n ultima clipă, amintindu-şi de criza de isterie pe care o făcuse acolo, totuşi în luna a treia de sarcină s-a dus – trebuia să-şi facă fişă şi să-şi aleagă un obstetrician. N-a putut să-şi convingă soacra să nu meargă cu ea la clinică – aceasta insistase,

ba chiar îi ceruse şi maşina de serviciu soțului ei, ca să-şi ducă ceremonios nora gravidă la medic. De la vizita aceea, viața Silviei a luat-o la vale. Din nou n-a putut să-l lase pe ginecolog să se apropie de ea, iar când a întrebat-o dacă a fost la psihoterapeut i-a răspuns repede, evaziv, „poate mai târziu". Soacra, o femeie foarte drăguță, dar nu prea luminată la minte, asistând la istericalele noră-sii, a tras concluzii neliniştitoare despre starea ei psihică şi a luat hățurile în mâini. Anul următor s-a transformat pentru Silvia într-o suferință fără sfârşit. Sarcina şi-a petrecut-o sub supraveghere. După naştere, punând-o după două luni să înceteze alăptarea la sân, soacra a început s-o târască pe la medici. Între timp, relațiile cu Romik se deterioraseră complet: el îi arunca tot mai des răutăți, făcând-o anormală, apoi a început s-o ignore complet. Curând a început o relație cu secretara, o femeie divorțată şi vicleană, care, fiind la curent cu evenimentele, a trâmbițat în tot oraşul despre „nebunia" Silviei. Silvia a făcut o încercare de a se smulge din acest cerc vicios şi i-a cerut soțului ei s-o lase să plece cu fiica lor o săptămână la părinți, intenționând să nu se mai întoarcă niciodată. Dar amanta lui Romik, ghicindu-i pe loc planul, l-a prevenit să nu se pripească. Înțelegea foarte bine că avea să-l capete numai dacă fiica lui rămânea cu el, aşa că nu numai că l-a sfătuit să n-o lase pe nevastă-sa să plece la părinți, ci i-a propus şi să o interneze într-un sanatoriu, ca „acolo să fie vindecată în sfârşit". Pe lângă asta, a desfăşurat un front de lucru la scară mare, străduindu-se s-o câştige de partea ei pe mama iubitului său şi, după ce a reuşit, a montat-o împotriva nurorii „stricate la cap", afirmând că aceasta, nefiind în apele ei, periclita viața copilului.

Peste ani, după ce a citit o mulțime de articole despre vaginism, Silvia se întreba dezolată de ce să i se întâmple tocmai ei aşa ceva. De ce să aibă atâta ghinion cu medicii care o trataseră şi cu soțul. Dacă cei dintâi ar fi fost mai informați, iar cel din urmă mai răbdător, ar fi putut scăpa de necazul ei. Ar fi reuşit poate să se elibereze dacă ar fi înțeles ce se petrece cu ea. Dar nimeni nu i-a explicat, n-a liniştit-o, n-a convins-o că nu are nici o vină… Medicii îi prescriau preparate calmante, care n-o ajutau, iar soacra, fără să-şi ascundă ostilitatea, se încăpățâna să-i reproşeze mereu lipsa de minte.

Silvia îşi amintea cei doi ani petrecuți în clinica de psihiatrie din Sevan ca pe o singură zi nesfârşită. Pesemne că n-ar fi închis-o acolo dacă ea, dusă la disperare de grosolănia soțului şi de atitudinea

dispreţuitoare a soacrei, n-ar fi încercat în mod repetat să fugă. Ultima picătură a fost o scenă neruşinată făcută de Romik, pe jumătate beat. Ea a ieşit din baie, trăgându-şi din mers halatul pe trupul gol, el a îmbrâncit-o şi i-a şuierat, împungând-o dureros cu degetul în piept şi în coaste: „La ce bun să ai un asemenea trup dacă nu e în stare de nimic?“ Ea a încercat să se acopere cu mâinile, dar el a trântit-o la podea, a întors-o pe burtă, a ţintuit-o cu genunchiul şi, întinzându-se spre ghiveciul cu aloe, i l-a răsturnat în cap, străduindu-se să-i toarne pământ pe faţă.

A doua zi dimineaţa, sub pretext că scoate copilul la plimbare, Silvia a ieşit din casă şi, trecând pe lângă scuarul în care îşi petrecea de obicei dimineţile, s-a îndreptat spre autogară. Ca să nu atragă atenţia asupra ei, a hotărât să aştepte plecarea autobuzului în cafeneaua de lângă autogară. A comandat o cacao şi un hotdog, s-a aşezat cu spatele la fereastră, a verificat dacă fetiţa doarme, a deschis o carte de ochii lumii şi s-a prefăcut a fi adâncită în lectură. Aşa a găsit-o Romik. Ceea ce s-a întâmplat mai departe s-a şters aproape fără urmă din memoria Silviei. Singurul lucru pe care şi-l amintea era cum şi-a înşfăcat fiica din cărucior şi nu i-a dat drumul nici când soţul a izbit-o puternic în coastă. Icnind de durere, ea s-a târât pe podea, strângându-şi tare la piept fetiţa care plângea, şi atunci el, lovind-o cu pumnul în cap, i-a luat copilul. Ea s-a agăţat de marginea scutecului, a auzit cum se sfâşie ţesătura, s-a speriat că-i face rău fiicei sale, dar n-a reuşit să-şi descleşteze degetele. Aşa au dus-o la clinică – strângând tare în mână colţul scutecului cu pui de găină şi boboci de raţă, norişori pufoşi şi un soare rumen şi zâmbăreţ, galben pe alb, portocaliu pe alb, roşu pe alb… Dar asta nu-şi mai amintea.

Medicul-şef al clinicii, înţelegând că scopul puternicei familii de nomenclaturişti nu era vindecarea, ci dorinţa de a o izola pe pacientă pentru o vreme, a ordonat să nu fie îndopată cu medicamente, de care, de altfel, nici nu avea nevoie. Silvia a fost trimisă într-o aripă a clinicii în care nu erau bolnavi. Resemnându-se cu noua stare de fapt, ea a cerut să i se dea măcar ceva de făcut, ca să nu-şi piardă minţile. I s-a încredinţat sarcina de a călca rufele la spălătorie, şi petrecea acolo ceasuri lungi, călcând teancuri de cearşafuri uscate. Asculta în tăcere plângerile monotone ale spălătoreselor – despre soţi, despre copii,

despre necazurile de zi cu zi, şi se gândea cât de departe sunt ele de adevăratele probleme şi cât de fericite că nici măcar nu-şi dau seama de asta.

Când s-a aflat despre studiile ei de matematică, Silvia a fost chemată la departamentul de contabilitate al clinicii, ca să ajute la calcule. Acolo s-a adaptat rapid: migăloasă şi sârguincioasă, a învățat în scurtă vreme manualul de contabilitate şi a luat asupra ei cea mai mare parte a socotelilor şi a documentației.

O dată pe lună veneau s-o viziteze părinții ei – mai des nu li se permitea s-o vadă. Silvia, temându-se să-i supere şi mai tare, nu le dezvăluise motivele pentru care ajunsese în clinică. Le explica totul printr-o nevroză şi le promitea că avea să i se dea drumul curând. Mama şi tatăl ei, ca să-i protejeze liniştea sufletească, nu-i povesteau despre primirea oribilă pe care le-o făcuse cuscrul şi despre cum îi dăduse afară din apartament fără să-i lase măcar să arunce o privire nepoțelei lor. Toate încercările lor de a-şi scoate fiica din clinică au fost împiedicate una după alta, iar odată, când mama Silviei, disperată, a izbucnit în plâns în cabinetul medicului-şef, acesta i-a mărturisit:

— Mai bine bucurați-vă că e aici, ce garanții aveți că acolo, în libertate – a arătat din cap spre fereastra cu gratii de fier – ar fi în siguranță?

— Dar ce a făcut, de poate fi în primejdie? s-a albit la față tatăl ei.

Medicul-şef a ridicat din umeri.

— Poate nu s-a măritat cu cine trebuie?

Silvia nu şi-a mai apucat tatăl în viață – a murit cu două zile înainte de externarea ei din clinică. Judecând după graba cu care s-a produs, cauza externării a fost tocmai dispariția lui înainte de vreme. La ordinele medicului-şef, a fost dusă la Idjevan cu ambulanța. Şedea pe bancheta tare, ținându-se strâns de capetele ei tăioase, şi privea interiorul ponosit al maşinii. Observând o zgârietură uimitor de cunoscută, în formă de labă de rață, pe tavan, s-a tot străduit să-şi amintească unde mai văzuse una exact la fel, şi în cele din urmă şi-a dat seama că exact cu aceeaşi maşină fusese adusă de la Idjevan cu doi ani în urmă.

La picioarele Silviei stătea o valijoară de carton, împrumutată de la sora-şefă. O ținea cu talpa, să nu se răstoarne – maşina se înclina

puternic la curbele strânse ale serpentinei. În valijoară erau două schimburi de lenjerie şi sendvişuri cu parizer, pe care i le pregătiseră în grabă cei de la bucătărie, fiindcă plecase fără a mai apuca să ia micul-dejun. În buzunarul jachetei, împachetat într-o foaie de caiet, era un petic de scutec. Îl avea mereu la ea: noaptea îl ascundea sub pernă, iar ziua îl purta în manşeta halatului de spital. Silvia nu se îndoia că îşi păstrase mintea întreagă datorită acestui petic şi vizitelor părinților săi.

Ajunsă la Idjevan, s-a dus direct la apartamentul ei. La sonerie n-a răspuns nimeni, aşa că, aşezându-se pe un pervaz, s-a pregătit să aştepte. O vecină care a trecut pe acolo s-a interesat pe un ton nemulțumit ce face pe palier, şi când ea a întrebat-o mirată „Oare m-am schimbat atât de mult încât nu m-ai recunoscut?“ şi-a lovit palmele una de alta: „Aşa te-ai tras la față, ai rămas numai o umbră!“ A dus-o pe Silvia la ea, i-a făcut o cafea, i-a povestit că Romik se însurase şi se mutase într-o casă proprietate personală, iar acest apartament era gol de un an.

— Şi… fetița mea?… a întrebat Silvia numai din buze.

Pe fața vecinei, căreia îi plăcea să mănânce mult şi gustos, s-a lățit un zâmbet duios:

— E tare drăguță, dolofănică. Parcă-i o chiflă cu frişcă şi unt topit.

Şi a făcut un gest larg, desenând în aer o turtă rotundă şi dulce, mirosind înnebunitor.

Mulțumindu-i pentru cafea, Silvia s-a pregătit să-şi ia rămas-bun. Vecina a scotocit în geantă şi i-a întins o rublă – mai mult nu pot să-ți dau, Silvia-djan! Dar ea a clătinat din cap – fii serioasă, am bani! Chiar avea o bancnotă de cincizeci de ruble pe care i-o dăduse medicul-şef, o ascunsese în buzunarul valijoarei de carton. Nu voise s-o ia, dar el insistase şi, ajutând-o să se urce în ambulanță, şi-a cerut scuze, vorbind repede: „Te rog să mă ierți că lucrurile au ieşit aşa, n-am avut încotro, am familie…“ „Înțeleg foarte bine“, l-a întrerupt ea blând şi, apropiindu-se, i-a şoptit la ureche: „N-o să uit niciodată bunătatea dumneavoastră.“

Silvia spera că soarta amară pe care o avusese de îndurat prin eforturile lui Romik îl va fi făcut pe acesta să-şi reconsidere atitudinea şi, poate, să-i pară rău de cele întâmplate. Dar, mergând la el la serviciu, a înțeles cât de crunt se înşelase. Nici vorbă de remuşcări. La vederea soției sale, el s-a încruntat nemulțumit, a ocolit biroul şi s-a aşezat în

fața ei, cu mâinile încrucișate la piept și picioarele larg depărtate. Nu se schimbase deloc, poate doar luase un pic în greutate, și de aceea fața lui cândva subțire și nervoasă căpătase o expresie nouă, înșelător-binevoitoare. Fără să răspundă la salutul Silviei, a săgetat-o cu privirea, țuguindu-și buzele:

— Ce-ai mai slăbit!

Silvia a avut nevoie de un efort ca să-și alunge emoția.

— Nu vreau nimic de la tine. Am venit după fetiță. O iau și plec, și n-o să mă mai vezi niciodată, a rostit ea străduindu-se să-și înfrângă tremurul din glas, socotind că asigurarea ei avea să-l liniștească.

Dar s-a întâmplat pe dos. El s-a repezit la ea – s-a ferit, simțind forța imensă, periculoasă a urii lui, și, dându-se înapoi, și-a acoperit fața cu palmele.

— C-ce fetiță! a șuierat el, dându-i cu grosolănie mâinile la o parte. Cine o să-ți încredințeze un copil ție, o nebună care-a stat într-un spital psihiatric?

Silvia a făcut un pas în spate, lovindu-se cu umărul de colțul unui dulap. Sufocată de propria neputință, a murmurat:

— Nu poți să faci așa ceva! Te reclam la miliție! Te dau în judecată!

El a izbucnit în râs – un râs artificial și plin de răutate. Ea a simțit pe loc spasmul uitat din josul abdomenului și s-a crispat de frică.

— Încearcă, și să vedem cum o să se termine. Te închid la nebuni pe toată viața. Sau ai vreo îndoială că pot să fac asta?

Și, lovind-o dureros în umăr – ea a zburat ca un fulg spre perete, dar s-a ținut pe picioare –, a adăugat cu bucurie răutăcioasă:

— În locul tău m-aș duce acasă, mâine e înmormântarea lui taică-tu. S-a prăpădit tăticuțul!

Silvia a aruncat cu valijoara în el fără măcar să-și dea seama ce face. I se părea că nu se mișcase. Totuși, valijoara, zburând și rostogolindu-se în aer, l-a nimerit pe Romik în frunte. Acesta s-a aplecat brusc și, înjurând murdar, și-a pus palma sub sângele care picura.

Silvia a ieșit din birou crezând că va fi reținută și va fi chemată miliția. Dar n-a oprit-o nimeni.

Ajungând la autogară, și-a dat seama că banii îi rămăseseră în valijoară. Plângând de neputință, a scotocit în buzunar după batistă și a găsit acolo o hârtie mototolită. A netezit-o cu grijă pe palmă și și-a mușcat buza. Vecina bună la inimă îi strecurase pe neobservate rubla în

buzunar când o îmbrățișase la plecare.

Berdul a întâmpinat-o cu fumul amar al frunzelor putrede ale anului trecut şi cu un miros pătrunzător, amețitor chiar, de mare. L-a inspirat cu tot pieptul, dar n-a putut să-l rețină în plămâni – i s-a făcut rău pe loc. Amintindu-şi că nu mâncase nimic toată ziua, s-a dus la o țâşnitoare şi a luat cinci guri mici de apă, simțind cum greața o lasă un pic.

— Silvia-djan? i-a răsunat în ureche un glas puternic, aproape ca de copil.

Şi-a pus mâinile sub şuvoiul rece de apă, s-a spălat, şi-a şters fața cu mâneca şi abia atunci, îndreptându-se de spate, a răspuns:

— Da?

N-a recunoscut-o imediat pe Saşia Vardanuş – ultima oară o văzuse în studenție, când venea acasă vara, în vacanță. Nu ştia mare lucru despre ea: doar că era o prostuță inofensivă şi că locuieşte singură cu maică-sa pe strada Livezii. Asta era, probabil, tot ce-şi amintea despre ea. Silvia nu mai fusese de atâta timp la Berd, că nu ştia nimic despre el şi locuitorii lui.

— M-ai recunoscut, Vardanuş? a întrebat ea, încheindu-se la toți nasturii – răcoarea umedă a serii o pătrundea până la os. Primăvara îşi intrase în drepturi, dar nu era pregătită să se înstăpânească cu toată

forţa, şi seara se făcea frig de-a binelea.

Vardanuş a scos din geantă un măr galben, cu pete mărunte, şi i l-a întins:

— E spălat, n-avea grijă. Mănâncă.

Silvia a început să mestece, fără să simtă gustul. Vardanuş a luat-o de mână şi a condus-o ca pe o copilă, prevenind-o cu grijă: aici trebuie să traversăm, o luăm la stânga, aici e o bordură, fii atentă.

— Şi tata chiar a murit? a întrebat Silvia prudent, temându-se să nu se rănească în cuvânt.

Nutrise tot drumul speranța firavă că Romik o mințise cu privire la moartea tatălui ei ca să-i facă rău.

Vardanuş a mângâiat-o pe obraz în tăcere. Silvia a scos un scâncet subțirel şi i-a întins mărul din care muşcase – mănâncă-l tu în locul meu, eu nu pot. Aşa au mers spre casa ei – ea plângând, iar Saşia Vardanuş ducând-o de mână şi mestecând bucăți de măr.

Pe la treizeci şi cinci de ani, Silvia a rămas complet singură. Dacă nu socotim scrisorile Ofeliei şi rarele vizite ale acesteia, când venea la Berd să-şi vadă mama, alți apropiați nu avea. Se împăcase cu prietena ei la înmormântarea tatei şi de atunci comunicaseră neîntrerupt. Ofelia a îmbrățişat-o, a sărutat-o şi i-a spus câteva cuvinte foarte necesare. Avea o sarcină avansată, aşa că stătea întoarsă în lateral, ca să se poată sprijini de ea. Silvia, după ce a dojenit-o pentru că riscase să străbată un drum lung în starea asta, i-a mângâiat burta mare şi a întrebat-o când urmează să nască.

— Peste vreo două săptămâni, a răspuns precipitat Ofelia, compensând comunicarea întreruptă ani de zile – e al doilea copil, primul, Aramik, are trei ani jumate. Cred că o să fie tot băiat. Aş fi vrut, fireşte, o fetiță…

S-a oprit, lăsând fraza neterminată.

— Să fie fetiță! i-a urat sincer Silvia.

Se străduia să nu vorbească cu nimeni despre fiica ei. După câteva încercări prin intermediul tribunalului şi al autorității pentru protecția copilului de a o vedea fie şi din când în când (şi într-un loc, şi în celălalt, i-au înregistrat cererea, apoi, după un timp, i-au respins-o, ferindu-şi privirile), renunțase. În afară de Ofelia, căreia, foarte rar şi jenându-se, îi povestea despre situația ei nefericită, nimeni nu ştia cât o

costau eforturile de a se resemna cu soarta asta. Din afară, Silvia părea liniştită şi chiar senină, de parcă şi-ar fi rupt viaţa în două, lăsând în urmă trecutul şi nemaifăcând vreo tentativă de a reveni la el.

După externarea din clinică, nu s-a întors la şcoală – ştia că nu aveau s-o primească. S-a dus la fabrica de conserve deschisă de curând, şi-a arătat diploma roşie de studii superioare şi a spus că lucrase doi ani ca ajutor de contabil. Directorul, făcându-i-se milă de ea, a dat dispoziţii să fie angajată cu jumătate de normă la contabilitate. După trei ani în care a urmat cursuri prin corespondenţă la Institutul Naţional de Economie, Silvia a început să lucreze cu normă întreagă, apoi, avansând la poziţia de contabil-şef, n-a mai părăsit acest post până la pensie.

La serviciu era apreciată, dar nimeni nu se grăbea să se împrietenească cu ea, ba chiar o izolau – având grijă să păstreze relaţii de respect cu toată lumea deopotrivă, ea păstra intenţionat distanţa faţă de colegi, nepermiţându-le s-o încalce. Cu timpul, şi-a făcut faimă de femeie rezervată şi zgârcită. Dacă rezerva ei putea fi explicată prin singurătate şi încercările grele prin care trecuse, zgârcenia Silviei îi supăra pe toţi. Câştiga destul de bine, dar nu împrumuta pe nimeni, explicând asta prin lipsa banilor. Nu s-a înscris nici la Casa de Ajutor Reciproc, populară în vremurile sovietice. Se îmbrăca întotdeauna foarte modest, putea să poarte zece ani acelaşi palton. De frumuseţe nu se îngrijea – se spăla, se pudra, îşi răsucea părul greu într-un coc la ceafă, din când în când îşi dădea cu o picătură de parfum rămas de la maică-sa – şi gata cu frumuseţea. Adevărata ei slăbiciune erau vizitele la magazinul universal local. După ce economisea nişte bani, cumpăra de acolo veselă, tacâmuri, feţe de masă, perdele şi lenjerie de pat bună. Sau, trecând pe la raionul de bijuterii de la etajul al doilea, lua câte o podoabă. Odată a cumpărat o brăţară luxoasă, nebunesc de scumpă, de patru sute de ruble, din aur curat. Altă dată, un inel cu smarald şi briliante, pentru care făcuse economii aproape doi ani. „N-are pe ce da banii, aşa că-şi cumpără zdrăngănele“, şuşoteau pe la spatele ei colegii omniprezenţi.

Când Silvia, care se înscrisese pe listă pentru mobilă, a căpătat o garnitură de nuc de un bej mat, produsă în Iugoslavia, secţia de cadre numai că n-a urlat de necaz – toţi primiseră aceleaşi lădoaie româneşti întunecate şi numai ea avusese noroc de un asemenea lux nemaivăzut!

Unul dintre colegi, care nu-şi mai revenea din invidie, a încercat chiar s-o pună în dificultate: barem invită-ne la tine să te lauzi cu mobila cea nouă! Dar Silvia a ridicat din umeri: n-aveți ce admira, şi nici de musafiri nu prea am chef.

Din când în când trecea pe la ea Saşia Vardanuş, înmânându-i ceremonios câte-un cadouaş neînsemnat: o mână de corcoduşe, o bocceluță cu pere pădurețe acre sau un pumn de mieji de floarea-soarelui. Obişnuită cu singurătatea, Silvia nu se bucura de vizitele ei, dar nu-şi arăta nemulțumirea. Îi rămăsese în minte pentru totdeauna cum în ziua aceea nefastă Vardanuş o condusese de mână până acasă, cum, văzând în lumina palidă a singurei lămpi pleoapa sicriului sprijinită de perete la intrare, Silvia se întinsese pe pavajul de piatră aşezat de tatăl ei în fața porții şi rămăsese acolo o veşnicie, iar Vardanuş stătuse lângă ea, o mângâiase pe păr şi îi murmurase cântat nişte cuvinte vag cunoscute, al căror sens nu izbutea să-l priceapă oricât s-ar fi străduit.

După ce primea darul musafirei, îi făcea un ceai cu cimbru, nişte tartine cu unt şi gem de caise – Vardanuş refuza orice altceva mai consistent. Stăteau la masă şi tăceau, adâncită fiecare în gândurile ei. Simțind că nu era locul ei acolo şi nu era dorită, Vardanuş mânca grăbit şi neîndemânatic, scăpând firimituri de pâine pe genunchi şi pătându-şi fusta cu gemul dulce. Silvia se apleca uneori peste masă şi îi atingea uşurel încheietura mâinii – nu te grăbi, draga mea. Când musafira, după ce-şi termina conştiincios tartinele şi îşi bea ceaiul, pleca, ea ofta cu nedisimulată uşurare.

Rarele vizite ale lui Vardanuş sau ale vecinilor care veneau pentru o clipă după sare sau maia pentru pâine nu diluau singurătatea Silviei, ci dimpotrivă – o densificau până la o cristalizare definitivă. Trecutul o rănise, prezentul n-o vindeca, iar viitorul, pentru ea, pesemne nici nu exista.

Luna septembrie a anului 1985 a fost insuportabil de ploioasă. Turna din cer neîntrerupt, zi şi noapte, fără nici o pauză, cât de mică. La sfârşitul lunii, Berdul se transformase într-o baltă de netrecut, iar la marginile lui se formaseră mici mlaştini cleioase, cum pe aceste meleaguri nu se mai văzuseră de-un veac. Când într-o astfel de mlaştină aparent nevinovată a fost cât pe ce să se înece strănepotul de cinci ani al

lui Kekelanț Katinka, adulții speriați le-au interzis copiilor să mai treacă dincolo de marginile orăşelului, inundate de şuvoaiele cereşti.

Asemenea ploi în septembrie erau în Berd cel mult o dată la şaptezeci de ani. Ultima oară fuseseră gata să se sfârşească tragic pentru acea parte a Străzii de Jos care se întindea până-n pragul văii, unde râul spumos trecea, strangulându-se, pe sub arcadele înguste ale podului de piatră. Neputând să reziste şuvoiului monstruos, marginea stâncii s-a rupt şi, târâtă de şuvoiul dezlănțuit, a brăzdat ca un plug fundul râului. S-a oprit abia la poalele podului, despicându-se în două bucăți inegale. Ciotul mai mare, formând o ridicătură impresionantă, a rămas pe mal, iar celălalt, luând-o într-o parte, s-a aşezat astfel încât a blocat curgerea apei, îndreptând şuvoaiele din curți spre aval. Locuitorii Străzii de Jos s-au adunat câteva zile lângă pod, țâțâind şi imaginându-şi ce tragedie s-ar fi putut petrece dacă bucata de stâncă ar fi îndreptat apa spre case. Cea mai lovită ar fi fost casa din capăt, unde locuia familia pe atunci micuței Katinka. Bunica fetiței a fiert de bucurie doi curcani graşi fără sare, i-a împărțit în porții şi a trecut pe la casele vecinilor, ascultându-le cu nesaț felicitările pentru salvarea miraculoasă şi, drept răspuns, clătinând din capul cărunt, neacoperit. A făcut toate astea într-o tăcere absolută, căci cel care dă de pomană carne jertfită nu are voie să rostească nici o vorbă, ca să nu supere iar soarta.

Potopul din ’85 a reînviat în amintirea oamenilor evenimentele din urmă cu aproape şaptezeci de ani. Iar Bagrat, strănepotul Katinkăi, care fusese cât pe ce să se înece în mlaştina de netrecut, a devenit eroul acelor zile. Bărbații îl tot întrebau, întinzându-i mâna ca unui adult, cum reuşise să scape. Femeile oftau şi-l mângâiau pe creştetul ras. Bagrat zâmbea stingherit şi se îndepărta, ca să-şi savureze în tihnă bomboanele primite în dar în cantități nemăsurate.

Spre sfârşitul lui septembrie, Strada de Jos s-a transformat într-o baltă: revărsându-se mult peste mal, râul a smuls cu necruțare gardurile, a inundat grădinile şi a dus cu el recoltele. Păsările salvate lâncezeau prin poduri, iar vitele şi porcii au trebuit să fie mutați în grajduri şi cocini neîncălzite. Cu toate acestea, oamenii nu şi-au părăsit casele: bătrânii, pufăind din pipe, jucau table sau şah, copiii, eliberați de cursurile de la şcoală, îşi scoteau mamele din minți cu năzbâtiile lor, iar pescarii împătimiți îşi lansau undițele direct de pe verande – ce rost avea să iasă din casă, când râul clipocea chiar în curte?

Când ploile au încetat în sfârşit şi apa a intrat la loc în matcă, Strada de Jos înfăţişa o privelişte dezolantă. Oamenii au fost nevoiţi să muncească fără odihnă pentru a ridica garduri, a strânge din curţi pietrele şi copăceii smulşi din rădăcini care fuseseră aduşi de şuvoaie, să cureţe latrinele şi să scoată noroiul cu lopata din gropile cu compost. Uneltele de grădinărit ruginite au fost ascuţite din nou, aleile au fost pavate, grădinile au fost săpate şi pomii fructiferi au fost tunşi, iar podelele deteriorate de la parter au trebuit să fie reparate şi, după ce s-au uscat, presărate cu nisip până la primăvară – aveau să fie revopsite după trecerea iernii.

Nu numai Strada de Jos a avut de suferit în urma potopului, ci şi Strada Păcii şi Strada Livezii, aflate mai sus pe pantă. La Simon, cel mai bun zidar şi meşter de acoperişuri din Berd, s-a făcut o coadă mare – era nevoie să fie scoase şi puse din nou ţigle, iar ici-colo, să fie reparate crăpăturile din pereţi. Silviei i-a venit rândul printre ultimii – casa ei, în afară de marginea stricată a acoperişului, cu un burlan căzut, şi de pavajul de piatră care-i fusese sfărâmat de ape, nu păţise mare lucru. Simon a trecut pe la ea, cum se înţeleseseră, într-o duminică dimineaţă. Era ultima zi din octombrie, senină şi luminoasă, ca un ciob de sticlă scăldat în soare. Silvia, amintindu-şi de ziua ei de naştere, a hotărât să facă nişte plăcinte. Aşa a găsit-o Simon. A strigat-o şi ea a ieşit, ţinându-şi ridicate mâinile mânjite de aluat. S-a apropiat de el, îndreptându-şi cu dosul palmei o şuviţă de păr care-i intra în ochi.

— Ce coacem acolo, gospodino? a întrebat el glumeţ.

— Nimic special: bagardj[10] cu miere şi nuci.

— Dar maţun ai?

Silvia a zâmbit, înţelegând unde bate:

— Sigur că am. Te servesc numaidecât.

Simon s-a aşezat pe vine, a luat o pietricică din pavaj şi a rostogolit-o în palme.

— Poate să-l fixăm cu ciment, ca să nu mai iasă pietrele? a propus Silvia.

El şi-a ridicat privirea uimită spre ea.

— Ce ciment?! Atunci n-o să mai respire pietrele. N-o să stricăm nimic, îl facem aşa cum l-a gândit nenea Ovanes.

Şi şi-a trecut cu grijă mâinile peste bucăţile de mozaic de piatră rămase, parcă încălzindu-le cu căldura palmelor. Silvia s-a întors

grăbită, ca să-şi ascundă lacrimile. În ultima vreme plângea des şi mult, fără să-şi facă prea multe griji pentru starea ei sufletească şi chiar bucurându-se de ea – că doar inima e vie câtă vreme nu ţi-ai pierdut capacitatea de a plânge.

Simon şi-a petrecut o oră în cap cu zidăritul. De câteva ori a chemat-o pe Silvia, ca să se convingă că nu se abate de la model. Apoi, urcându-se pe acoperiş, a îndreptat ţiglele şi a fixat jgheabul. A curăţat şi hornul şi a scos de sub cornişă un cuib de rândunele pe jumătate distrus – aveau să-şi facă altul la primăvară. Silvia a apucat între timp nu numai să coacă plăcintele, ci şi să facă o ciorbă deasă – cu cartofi, ceapă călită şi ceafă de porc. Când Simon a coborât în sfârşit de pe acoperiş, l-a invitat la masă. I-a pus un castron aburind de ciorbă, i-a aşezat în faţă o carafă cu vişinată producţie proprie, a adus din pivniţă maţun rece, a tăiat bucăţi generoase de coptură dulce, puţin umedă. Simon a adulmecat conţinutul carafei, s-a strâmbat şi a dat-o la o parte.

— Tutovka ai?

Silvia s-a fâstâcit.

— Nu.

— Foarte rău.

— Pot să dau o fugă la vecină…

— Nu-i nevoie. A cuprins masa cu o privire de stăpân. Dar farfuria ta unde e, Silvia?

— Eu mănânc pe urmă.

— Stai jos, i-a poruncit el pe un ton care nu suporta refuz, arătând spre scaunul de alături.

Ea s-a aşezat fără să protesteze. Văzând cu ce poftă mănâncă el, s-a ridicat şi şi-a pus şi ei un castronaş. A început să mănânce, întingând o bucăţică de pâine în sosul gros.

— E gustos, a lăudat-o Simon.

Ea s-a înroşit ca o şcolăriţă.

— Mulţumesc.

Şi a adăugat repede, ca să-şi ascundă tulburarea şi să abată atenţia de la ea:

— Ce mai fac Melania, copiii?

Simon a ridicat din umeri:

— Bine, cred. Muncesc fără să-mi trag sufletul de-o săptămână, când ajung, dorm deja, când plec dorm încă.

— Ai obosit, pesemne.

— Ca un câine.

Silvia s-a fâstâcit. Ar fi vrut să-l roage să se uite şi la tavanul din sufragerie, unde apăruse o pată albicioasă inexplicabilă, şi acum nu ştia ce să facă: să-l roage acum, sau mai târziu, când o să aibă mai puţină treabă.

— Tavanul din sufragerie pare luat de mucegai. Poate te uiţi mai târziu? s-a hotărât ea în sfârşit.

Simon a întins mâna spre bagardj:

— După ce mănânc, mă uit.

— Bine. Să pun de cafea?

— Mai întrebi?

Silvia îl cunoştea pe Simon din copilărie: tatăl ei era prieten cu unchiul lui, iar acesta, când venea în vizită la ei, îl aducea adesea şi pe nepotu-său, pe care-l creştea singur. Din cauza diferenţei mari de vârstă – zece ani – , nu s-au împrietenit, că doar ce prietenie putea fi între un adolescent rebel şi o fetiţă, dar Silvia păstra cele mai calde amintiri din acele vremuri. Simon era un flăcău îndemânatic şi isteţ şi chiar îi făcuse o trotinetă de lemn, cu care ea se dădea vajnic pe Strada Păcii, zburătăcind cârduri de gâşte zgomotoase şi făcând câinii din curţi să latre înnebuniţi. Apoi între bărbaţi s-a lăsat cu sfadă şi au întrerupt comunicarea. Pricina n-au cunoscut-o nici Simon, nici Silvia, şi nici n-au încercat vreodată s-o afle: ce rost are să răscoleşti trecutul, cu atât mai mult cu cât ceea ce s-a întâmplat n-are nici o legătură cu tine? Cu toate acestea, cearta bătrânilor i-a înstrăinat şi pe ei. Când se întâlneau din întâmplare pe stradă, se salutau cu căldură, fireşte, şi întotdeauna se întrebau de sănătate, dar cu asta conversaţia se încheia. Silvia nu ştia multe despre Simon: nu-şi continuase studiile ca să ajungă arhitect, lucra cu jumătate de normă pe un şantier, câştiga din reparaţii, îşi creştea fiii, avea faimă de iubăreţ. Simon ştia despre ea ce ştia toată lumea – se fripsese zdravăn în căsnicie, îi luaseră copilul, ducea o viaţă singuratică şi retrasă. Era prima lui vizită după o pauză de mulţi ani în casa unde venise atât de des în tinereţea lui timpurie. Dacă n-ar fi fost potopul din septembrie, n-ar fi avut loc nici aceasta.

După ce şi-a băut cafeaua, Simon s-a ridicat şi, fără să ceară voie, s-a îndreptat spre sufragerie, remarcând că în douăzeci de ani nu se schimbase nimic în casă: aceeaşi sofa mare, acoperită cu o husă roşie,

care ocupa jumătate din hol, aceeaşi podea de scânduri vopsită în culoarea ciocolatei cu lapte, lampa grea, cu trei braţe, care atârna atât de jos că bărbaţii trebuiau s-o ocolească pentru a nu se lovi cu capul de marginea ascuţită. Dar, intrând în sufragerie, a fluierat surprins, fiindcă n-a recunoscut-o. Camera confortabilă, cândva mobilată cu grijă, părea acum un depozit: de-a lungul pereţilor erau şiruri de cutii nedesfăcute de carton şi de lemn, covoare rulate, o ladă, nişte boccele şi baloturi. Silvia, care venea în urma lui, a dat din mână – nu te uita, nu apuc nicicum să le limpezesc.

— Dar ce-i aici, mobilă? a întrebat el, bătând cu încheieturile degetelor într-o cutie.

— N-o să găseşti nici o comoară acolo, a râs ea, dar mobilă, da.

— Atunci hai să chem nişte băieţi, o rezolvăm într-o clipă. Rezolvăm şi cu boccelele. Aici ce-i? Vase? Imediat le punem la loc.

— Altă dată, nu acum, l-a întrerupt ea.

El şi-a amintit de viaţa ei singuratică şi s-a gândit că pesemne nu vrea să vadă bărbaţi străini în casa ei, şi-atunci a propus să facă totul el singur, dar ea a clătinat puternic din cap şi l-a condus în colţul îndepărtat al camerei. „Ciudată mai e“, s-a supărat Simon şi a hotărât ca imediat ce-şi termină treaba să nu mai treacă pe acolo niciodată. Să cheme alţi meşteri, nu s-a terminat lumea cu el. Fără să apuce să-şi ducă gândul până la capăt, a zărit cu coada ochiului un tablou atârnat în singurul colţ neaglomerat de cutii şi baloturi. Fără a încetini pasul, ca să nu stârnească nemulţumirea Silviei, s-a uitat la el şi a încremenit – într-o ramă elegantă, sub sticlă, era un petic triunghiular de ţesătură cu un model de copil: pui de găină, boboci de raţă, soare şi un nor. Ţesătura era zdrenţuită pe margini, de parcă ar fi fost smulsă din carne. Simon o cunoştea – exact o ţesătură cu acest model dusese la vremea lui la un atelier, ca să fie făcută din ea scutece pentru fiul mai mic. Băieţelul se dovedise foarte vioi, născându-se la şapte luni, şi Melania nu apucase să croiască scutecele.

Parcă simţind tulburarea lui Simon, Silvia s-a întors, i-a prins privirea nedumerită şi a pălit. El a ghicit după expresia iritată de pe chipul ei că avusese de gând să ia rama de pe perete, ca să n-o vadă, dar uitase. S-a speriat, fără să ştie nici el de ce, că acum o să-i ceară să plece şi să nu-i mai calce pragul niciodată.

— Ia arată-mi unde zici c-a apărut pata aia albicioasă, a zis el repede

şi, scuturând din cap, a început să se uite cu atenţie exagerată în colţul tavanului, fluierând printre dinţi o melodie de muzică uşoară.

După o săptămână, sub pretext că verifică dacă reparaţia ţine, a trecut iar pe la ea. Silvia, cu un batic pe cap, bătea un covor. La vederea lui Simon a dat din cap uşor în semn de salut şi şi-a continuat treaba. El nu i-a văzut expresia feţei – îşi acoperise chipul cu marginea baticului ca femeile din Karabah, lăsând descoperiţi doar ochii, dar simţea că nu se bucură de venirea lui. „Ca să vezi!" s-a răţoit el în gând şi, lăsându-se pe vine, a bătut cu pumnul în marginile pragului. Apoi, fără a vorbi cu ea, s-a dus la uşa din spate, a scos din magazie o scară şi s-a urcat pe acoperiş. A stat la umbra hornului şi a fumat, privind cum nori de lână se înşiră pe cer într-un lanţ pitoresc. „O să-şi aştepte păstorul ceresc şi o să plece dincolo de orizont", s-a gândit el trăgându-şi nasul; din vale, stârnit de o rafală a vântului de noiembrie, se ridica iar mirosul de alge şi mare. Simon a tras adânc aer în piept, amintindu-şi o legendă pe care i-o povestea mama lui în copilărie. Subiectul pălise în memoria lui, era prea mic pe-atunci ca să-l reţină, dar marea pleoscăind printre stâncile la poalele cărora şerpuia un pârâiaş de munte minuscul i se întipărise în minte pentru totdeauna. Era de neînţeles de unde şi de ce apăruse acest miros sărat persistent în vale, dar tocmai el devenise pricina acelor istorii pe care berdenii le transmiteau cu uimitoare constanţă din generaţie în generaţie. Legendele erau numeroase, însă nici una nu repeta povestea pe care i-o spunea mama lui Simon când el avea cinci ani. Încercase de multe ori să şi-o amintească, dar toate aceste încercări se soldaseră cu un eşec, ba mai mult, parcă ştergeau încă un mic detaliu, trimiţându-l irevocabil într-o oglindă oarbă. Simon şi-o amintea prea puţin pe mama lui, şi îi era ciudă că memoria sa nu reţinuse nu numai înfăţişarea ei vie, dar nici poveştile pe care i le spunea.

— Simon? Hei, Simon! s-a auzit de jos vocea Silviei.

— Îmm? a făcut el şi s-a înălţat cât era de lung, căutând-o cu privirea.

Ea se uita în sus, cu mâna streaşină la ochi. Baticul îi alunecase de pe creştet şi îi atârna caraghios, agăţat de cocul strâns. Simon şi-a atins ceafa cu degetele, arătându-i că o să-i cadă baticul. Ea şi l-a tras de pe cap, l-a scuturat de praf şi l-a legat la loc.

— Mai stai mult acolo? Dacă tot ai venit, dă-mi o mână de ajutor!

— Acuşi.

Şi Simon, mulţumit că i se ceruse ajutorul, a coborât cu un salt tineresc. A ajutat-o să mai bată două covoare, le-a dus în sufragerie şi le-a pus cu grijă lângă cutiile cu mobilă. Rama cu scutecul rupt dispăruse, dar pata întunecată rămasă pe perete stătea mărturie că atârnase acolo ani îndelungaţi. Simon a dat să-i propună iar Silviei să asambleze mobila, dar şi-a muşcat limba de teamă să nu se lipsească de posibilitatea de a se întoarce în casa ei. Era atras acolo în mod inexplicabil, şi nu putea nicicum să-şi lămurească de ce. Pe Silvia, care-i amintea de vremuri de mult apuse, o privea mai degrabă cu un sentiment de rudenie decât cu ochii unui bărbat, deşi, în ciuda înfăţişării aparent plate, era foarte atrăgătoare. Cu toate că se împlinise vizibil pe la treizeci şi şase de ani, continua să-şi păstreze frumuseţea formelor.

Uşoara rotunjire care-i netezea chipul ascundea expresia de amărăciune pe care o purta ca pe o pecete, fără să o lepede nici măcar în somn. Dacă ar fi fost slabă, suferinţele i-ar fi veştejit trăsăturile, înăsprindu-le irevocabil şi umbrind nuanţa blând aurie a pielii ei. Corpolenţa însă o împlinea şi îi păstra înfăţişarea într-o formă aproape ideală, ascunzând ochilor stăruitori interiorul amar.

Silvia era stânjenită de prezenţa lui Simon. Îşi petrecuse jumătate de zi făcând curăţenie şi acum nu mai voia decât să se spele şi să se schimbe în haine curate, să-şi petreacă ce mai rămăsese din ziua liberă într-o lenevire fără griji. Dar Simon nu se grăbea să plece: a cerut cafea, a pus-o să stea la masă cu el, deşi n-a făcut nici o încercare să lege o conversaţie, răspunzând monosilabic la întrebările ei politicoase şi gândindu-se la ale lui. Ajunsese la vârsta pe care o avea unchiul lui pe vremuri şi amintea uimitor de el nu numai prin felul cum arăta, ci şi prin gesturi. Înainte de a pune jos ceaşca, exact la fel ca unchiul său, atingea marginea farfuriei, parcă temându-se că n-o s-o nimerească. Silvia i-ar fi povestit despre asta, dar el şedea cu ochii plecaţi, nedând nici un semn că ar avea chef de vorbă, doar din când în când îşi trecea două degete pe marginea mesei.

Cum tăcerea se prelungea, ea a întrebat:

— De ce ai venit?

El n-a fost mirat de întrebarea ei, o aştepta. A răspuns, fără să se ascundă: Nu ştiu nici eu, casa asta parcă mă reţine. Şi a adăugat, fără a-

şi ridica ochii: Şi scutecul ăla în ramă. Ea s-a încruntat, dar n-a spus nimic. Simon a împins la o parte ceaşca goală, s-a ridicat şi s-a îndreptat spre ieşire. Împiedicându-se de prag, s-a întors:

— Să mai trec zilele astea?

Ea n-a avut inimă să-l refuze.

În primele câteva luni nici vorbă nu putea fi de relații amoroase, a fost o adaptare chinuitoare, parcă impusă de cineva, care deseori îi tulbura pe amândoi. Nu prea înțelegeau de ce avea el nevoie de ea, dar răbdau în tăcere, iar după o vreme au descoperit cu uimire că începuse să le fie dor unuia de celălalt.

Simon se străduia să vină măcar o dată pe săptămână, luându-şi timp între comenzi. O ajuta în livadă şi în grădină, punea casa în ordine şi se ocupa de reparații: a zugrăvit veranda, a făcut câteva rafturi pentru pivniță, a înlocuit ulucile stricate din gard, a mutat cotețul de păsări şi l-a lărgit, creând un cotlon separat pentru curcani.

A refuzat supărat, cu hotărâre, banii propuşi, aşa că Silvia, ca să-şi arate cumva recunoştința pentru grija lui, îl hrănea cu mâncăruri gustoase, fără să uite să-i toarne câte-un păhărel de tutovka – o cumpărase special pentru el. A învățat să facă cafeaua aşa cum îi plăcea lui – nu cu apă rece, ci clocotită. Cocea bagardj şi baclava, prăjea semințe – vrând să se lase de fumat, el căpătase obiceiul să le ronțăie şi încerca să aibă mereu un pumn-două la el. Uneori dezbăteau câte-o noutate neînsemnată, dar de cele mai multe ori tăceau, şi tăcerea devenea de fiecare dată mai firească şi mai limpede şi părea mai grăitoare decât orice vorbe rostite. Şi nu erau în tăcerea asta nici nelinişti ale dragostei, nici teama de a încălca spațiul personal al celuilalt, ci doar coexistența uimitor de gingaşă şi armonioasă a două lumi separate, dar înrudite. Cu timpul ea a învățat să-i ghicească starea de spirit după mers, iar el o prevedea cu uşurință pe a ei după cum îi ieşea în întâmpinare şi-l saluta.

Odată, i-a adus o mapă cu schițe şi desene şi, împrăştiindu-le pe masa din bucătărie, a început să-i povestească cum ar fi vrut să vadă el Berdul. Îl supăra orice noutate şi dorința oamenilor de a-şi reconstrui casele în stilul la modă, câtuşi de puțin solid: o cutie pătrată, fără suflet, cu tencuială groasă şi acoperiş de ardezie.

— Nu degeaba lăsau bunicii noştri zidăria la vedere. În primul rând, piatra trebuie să respire, ca să se umple cu aer, apărând construcția de

căldură vara şi de frig iarna. Mă înţelegi? se grăbea el, înlocuind un desen cu altul şi trecându-şi degetul peste colţurile înalte ale acoperişurilor şi ale zidăriei granulate a pereţilor.

— Înţeleg, sigur, a aprobat ea din cap. Şi în al doilea rând?

— În al doilea rând, pur şi simplu aşa e frumos. Verande îmbrăcate în viţă-de-vie, balcoane din lemn cu sticlă, stâlpi de lemn sculptaţi sprijinind tavanele… Dar podelele de scânduri vopsite? Uite ce minune e în holul tău: pereţi albi ca zăpada, podea de lemn de culoarea cafelei cu lapte şi tavan azuriu. E un stil aproape mediteraneean, redus de locuitorii satelor la o simplitate uluitoare, suficientă în sine!

Silvia s-a smuls din contemplarea următorului desen şi a aruncat o privire cercetătoare prin bucătărie, studiind cu atenţie fiecare amănunt al interiorului, de la dulapul mare, în care-şi ţinea oalele şi tigăile, până la bufetul cu pereţi groşi de lemn, plin cu veselă de tot felul.

— Chiar că-i frumos, a recunoscut ea. Cum de n-am observat până acum? Îţi mulţumesc că mi-ai explicat, Simon-djan.

El şi-a ridicat ochii de pe schiţe şi i-a plecat numaidecât la loc, dar ea a apucat să fie pârjolită de privirea lui. A plecat speriată de la masă, încrucişându-şi braţele la piept, parcă apărându-se. Aerul tulburat, încărcat de căldură, o apăsa cu toată greutatea, ţintuind-o de podea. A răsuflat adânc, să-şi liniştească bătăile inimii.

— Pui de cafea? a rugat-o el.

În timp ce ea a fiert apa şi a scos ceştile de cafea, el a strâns schiţele şi desenele într-un teanc ordonat şi le-a băgat în mapă.

— Să le las la tine?

— De ce nu ai studiat să te faci arhitect? i-a răspuns Silvia cu o întrebare.

— A trebuit să muncesc. A murit unchiul, n-aveam din ce să trăiesc, şi nici unde… A vrut să mai zică ceva, dar s-a răzgândit: Aşadar, pot să las mapa la tine? E tot ce-am reuşit să salvez, restul le-a mâzgălit ăla mic cu carioci.

Ea s-a simţit stingherită că-l făcuse să-şi repete rugămintea. I-a pus cafeaua în faţă, atingându-l uşor pe umăr – sigur că poţi! El şi-a ridicat umărul şi şi-a lipit obrazul de mâna ei. Şi atunci ea s-a aplecat şi l-a sărutat pe tâmplă. Apoi, eliberându-şi mâna, ocolind masa rotundă şi aşezându-se vizavi, i-a povestit totul despre ea: despre crizele care-i schilodiseră viaţa de familie, despre soţul care o hărţuise cu jignirile şi

batjocura lui, despre clinica de boli mintale unde fusese dusă de la autogară. Despre cum fusese nevoie să i se injecteze un calmant ca să-şi poată descleşta degetele. Despre cum lucrase la spălătorie şi apoi ca ajutor de contabil. Despre vecina inimoasă care-i strecurase în buzunar o rublă. Şi despre cum se stinsese mama ei, slavă Domnului că fără să sufere, pur şi simplu s-a ofilit şi într-o zi nu s-a mai trezit…

El s-a întins peste masă şi i-a atins mâinile. N-a încercat nici măcar s-o îmbrăţişeze, şi ea i-a fost infinit recunoscătoare pentru asta – istovită de mărturisirea atât de deschisă, nu mai voia decât un singur lucru: să rămână singură.

El a plecat şi n-a mai apărut aproape o lună. Într-o duminică, după ce-l aşteptase în zadar, a început să-şi reproşeze că-l speriase cu destăinuirile ei şi a adormit plângând. A doua zi dimineaţa, ajungând cu greu la telefon, el a trezit-o foarte devreme, ca să-i spună că ajunsese în spital cu apendicită şi că o să vină îndată ce reînvaţă să se mişte normal după operaţie.

A fost cea mai lungă idilă a lui Simon. S-a prelungit aproape un an şi jumătate şi s-a încheiat cu o scenă urâtă făcută de Melania. Aflând despre ultima aventură a soţului ei, ea s-a dus la fabrica de conserve şi a făcut scandal în biroul directorului, cerând ca angajata care ducea o viaţă ruşinoasă pentru o femeie sovietică să fie pusă în discuţie în cadrul colectivului. Directorul, asigurând-o că se va ocupa de asta numaidecât, a condus-o afară, iar Silviei nu i-a spus nimic. Ea însă a aflat despre cele petrecute de la secretară şi, arzând de ruşine, a plecat acasă fără să ceară voie. A aflat de ispravă şi Simon – Melania i-a povestit totul cu gura ei când a venit de la lucru. Pentru că se răcorise în cabinetul directorului, acum vorbea cu soţul ei pe un ton rece şi înstrăinat: da, am fost la mândra ta la fabrică, da, am cerut să fie făcută de ruşine în faţa colectivului, tu ce-ai fi vrut, să vin la fabrica de relee şi să cer să fii tu pedepsit?

El a păşit peste vesela spartă, pe care ea intenţionat n-o strânsese, şi a ieşit din casă. Ea nu s-a apucat să strige după el, ştia că nu pleacă nicăieri, cei trei fii îl ţineau legat zdravăn: cineva care a crescut fără părinţi n-o să-şi părăsească niciodată copiii.

În ciuda lipsei de echivoc a situaţiei, Melania era roasă de remuşcări. La urma urmelor, ar fi putut să se ducă la Silvia şi să vorbească cu ea,

să facă scandal la ea acasă. A vrut s-o lovească mai tare. Pentru ce? Silvia merita asta mai puţin ca oricine. În fond, era singura pe care berdenii n-o judecau şi n-o bârfeau. De aceea şi stătuse Melania atâta timp în neştiinţă – nimeni nu se grăbise să-i deschidă ochii asupra noii legături a soţului ei. Pesemne fiecare chibzuise în sinea lui că Silvia, închisă în ea şi izolată cum era, merita fărâma ei de bucurie femeiască, şi chiar dacă pentru asta era nevoie să aibă relații cu un bărbat însurat, fie şi-aşa. Tocmai această tăcere conspirativă a tuturor o rănise pe Melania. Pentru prima dată nu mai era ea cea care suferea nemeritat, cea compătimită şi înțeleasă, ci parcă în plus, ba chiar nelalocul ei. De fapt, această supărare fusese pricina scenei sale la Silvia la serviciu, voise nu numai să i se facă dreptate, ci şi s-o pună la punct în public pe rivala ei. Ştia foarte bine că, procedând astfel, o înjoseşte nu numai pe aceasta, ci şi pe soţul ei şi pe ea însăşi, dar nu avea ce face. Iar acum, stând pe cioburile de veselă, vărsa lacrimi amare, dojenindu-se pentru răzbunarea ei nedemnă. Cu toată impetuozitatea şi aplecarea ei spre scandal, Melania rămânea mereu un om milos şi cu suflet mare, şi asta şi prețuia cel mai mult Simon la ea.

Despărțirea i-a pricinuit Silviei o suferință de neîndurat. În ziua aceea nefastă s-a încuiat în camera ei şi, când a venit Simon, i-a cerut s-o lase în pace. „Trebuie să învăț să trăiesc fără tine“, i-a spus ea. „Hai măcar să ne luăm rămas-bun ca oamenii“, a rugat-o el. Ea a clătinat din cap, fără să se gândească nici o clipă că el n-o vede. L-a privit de după perdea cum pleacă. S-a prăbuşit cu fața în pernă şi a țipat, încercând să-şi înăbuşe chinul sufletesc insuportabil. Înțelegând că n-o să-i treacă, a ieşit din cameră, s-a împiedicat de o bocceluță pe care Simon o lăsase pe podea, dar n-a desfăcut-o, ci, dând-o la o parte cu piciorul, s-a dus în pivniță. A adus sticla de rachiu pe jumătate plină, a băut tot, până la ultima picătură, simțindu-i arsura şi sufocându-se de tuse. A vomitat imediat, dar asta nu i-a adus uşurare – s-a îmbătat şi mai rău şi, se pare, s-a intoxicat cu alcoolul tare, cu care nu era obişnuită. Şi-a petrecut jumătate din noapte scuturată de accesele de vomă. Simțea că-i crapă capul, trupul îi era încordat, spinarea şi mâinile i se acopereau de o transpirație fierbinte, care se răcea instantaneu, dar nu se evapora, ci o ținea prinsă ca într-o peliculă de gheață, îngreunându-i mişcările. Ar fi trebuit să cheme Salvarea, dar Silvia nu voia s-o vadă nişte oameni

străini într-o asemenea stare. A amestecat câteva picături de permanganat de potasiu în apă caldă, l-a dat pe gât, s-a îndoit într-un nou acces de vomă şi, nemaiţinându-se pe picioare, s-a prăbuşit pe podea, unde a rămas multă vreme, scuturată de frisoane. Când n-a mai fost nimic de vomitat, s-a târât până la dulapul cu veselă, s-a ridicat cu greu într-un cot, a tras o faţă de masă pe care o pusese la spălat, s-a acoperit cu ea şi a căzut într-un somn greu. A trezit-o soneria insistentă a telefonului şi, încă pe jumătate adormită, a hotărât că cel care o sună e Simon, ca s-o prevină că e în spital cu apendicită, şi chiar a zâmbit pentru că ştie totul dinainte, dar a început să plângă imediat, revenind la realitate. Telefonul suna fără întrerupere, şi ea s-a ridicat cu trudă şi s-a întins să ia receptorul. Era secretara directorului. După ce a salutat-o şi, cu tact, n-a întrebat-o cum se simte (ce rost avea s-o întrebe, când totul era foarte limpede), aceasta i-a spus că întreprinderea îi dăduse concediu până la sfârşitul săptămânii. Silvia i-a mulţumit şi a închis.

A frecat îndelung podeaua bucătăriei, spălând urmele de permanganat de potasiu. Apoi a făcut ordine şi curăţenie în baie. S-a spălat cu grijă. A băut un pahar de apă fiartă cu sare. Nu voia să mănânce – nici să trăiască. Gândurile la Simon îi pricinuiau o durere fizică. Totuşi, nu şi-a interzis să se gândească la el, dându-şi seama că asta o va salva. A stat multă vreme pe verandă, amintindu-şi cum stătuseră acolo în rarele seri norocoase în care Melania, luându-şi copiii cu ea, pleca pentru câteva zile să-şi viziteze fratele, în Dilijan. Atunci Simon rămânea peste noapte la ea, şi timpul petrecut cu el i se părea o eternitate. Prima apropiere între ei avusese loc într-una dintre aceste absenţe ale Melaniei. A trecut mult până ca Silvia să se hotărască, amintindu-şi de crizele ei, dar el a luat totul în glumă – dacă nu merge, nu merge şi gata, o să mori fecioară. Ea a râs până a început să sughiţe şi multă vreme n-a reuşit să se liniştească, în ciuda tuturor trucurilor încercate: să-şi ţină respiraţia până-i ţiuie urechile, să bea apă cu înghiţituri mici, să sară în piciorul drept ridicând mâna stângă deasupra capului. El a făcut comentarii amuzante despre încercările ei de a scăpa de sughiţ, provocându-i noi hohote de râs, apoi a cuprins-o în braţe, a lipit-o de el tare-tare – braţele lui aveau o forţă uriaşă, nu admiteau împotrivire, şi ea s-a liniştit pe loc. Era tandru şi blând, deloc pretenţios, şi cu lipsa asta de pretenţii a şi cucerit-o. Secretul relaţiei lor fericite era minunat şi uimitor de simplu: cu cât el îi dăruia mai mult, cu atât ei îi

venea să-i răspundă la fel. Parcă se jucau de-a dăruitul, încercând să se întreacă unul pe celălalt în dorința lor de a face plăcere. Crizele care odinioară îi distruseseră viața Silviei nu s-au repetat, şi ea şi-a permis pentru prima dată să iubească fără nici o stavilă. S-a legat de Simon cu tot sufletul ei nemărginit şi, când s-a despărțit de el, şi-a dat seama că rămăsese fără o bucățică din ea însăşi. I se părea că Simon îi fusese tăiat cu foarfeca din inimă, şi acum aceasta nu va înceta niciodată să sângereze.

De bocceaua rămasă în pragul camerei şi-a amintit seara târziu. A răsucit-o în mâini îndelung, cu grijă. Sub un strat de hârtie simplă a descoperit o carte de Terian – poetul ei preferat – şi o cutiuță cu un medalion de aur în formă de inimă. Şi l-a pus imediat şi nu şi l-a mai scos niciodată.

De obicei Ofelia îşi anunța din timp prietena când vine în vizită, dar de data asta n-a apucat. Totul s-a petrecut pe neaşteptate – a sunat o vecină şi i-a spus că mama ei e în spital, în urma unui atac de cord. A fost nevoită să se învoiască urgent de la serviciu şi să străbată ca vântul şi ca gândul distanța uriaşă. Din fericire, atacul de cord s-a dovedit a fi fost uşor, şi la sosirea ei mama deja fugise din spital, acasă. Ofelia a găsit-o în curte, cu furca pe umăr – după ce aruncase cu dispreț într-un colț al noptierei tabletele şi picăturile date de medic, ieşise în curtea din spate să întoarcă fânul pus la uscat.

— Iar faci după capul tău? s-a răstit la ea din mers Ofelia, aruncându-şi pe jos geanta de voiaj.

Mama nici măcar n-a ridicat o sprânceană.

— Femeie în toată firea, de aproape patruzeci şi şapte de ani, şi încă n-a învățat să salute!

Ofelia a încercat să-i ia furca din mână, dar fără succes – era imposibil s-o facă pe maică-sa să nu se încăpățâneze. Schimbându-se în grabă, a dat fuga s-o ajute. Aşa a găsit-o Saşia Vardanuş. A intrat atât de vijelios în curtea din spate, de-ai fi zis c-o fugărea o haită de câini. Aruncându-şi sandalele din mers şi alergând pe fânul pus la uscat, fără să se mire câtuşi de puțin de prezența Ofeliei, de parcă ar fi ştiut dinainte că avea s-o găsească acolo, a apucat-o de mână:

— Vino cu mine, Ofelia-djan!

— Unde? a zis Ofelia surprinsă.

— Îți povestesc pe drum. Haide! a tras-o de mână Vardanuş.

— Dar ce mai e şi asta? s-a supărat Ofelia. Nici o clipă de linişte! Una întoarce fânul după ce face infarct, alta mă duce cine ştie unde! Ați înnebunit, zău!

Mama ei a ridicat o sprânceană, dând din cap vag spre Vardanuş:

— Fii mai atentă ce spui, fetițo. Sau acolo, la oraş, te-au dezvățat să ai respect?

Ofelia a tras adânc aer în piept şi a numărat în gând până la zece – citise într-o revistă de popularizare a ştiințelor că aşa eviți certurile. După ce a expirat şi s-a mai calmat un pic, a zis pe un ton hotărât:

— Mai întâi să terminăm cu fânul. Dacă vrei să vin cu tine, ajută-ne, Vardanuş. Iar tu, mamă, promite-mi că până mă întorc nu mai faci altceva. Te aşezi în fotoliu şi mă aştepți.

Vardanuş a dat din cap cu entuziasm şi, prinzându-şi poalele fustei la brâu, s-a apucat să răscolească fânul cu mâinile. Mama mânuia furca în tăcere, fără să ridice capul.

— Mamă? a spus Ofelia sever.

— Mai vedem, i-a aruncat maică-sa împăciuitoare, muşcându-şi buzele, şi a adăugat, schimbând vorba: Mai bine spune-mi ce mai fac nepoții mei.

Ofelia a fost tentată să-i răspundă sarcastic „În sfârşit, şi-a adus aminte de nepoți“, dar, făcând un efort şi mai numărând o dată în gând până la zece, a răspuns paşnic:

— Slavă Domnului, bine. Garik a terminat sesiunea cu bine, iar Aram vrea să se însoare.

— Cu kekelka[11] aia? Cum o cheamă? Angela?

— Dar de ce kekelkă? E o fată bună şi isteață, dintr-o familie de intelectuali!

— O să te văd eu peste vreo doi ani cum începi să mi te plângi.

Ofelia nu i-a răspuns. Cu vârsta, caracterul mamei sale devenea de-a dreptul insuportabil. Dar asta, fireşte, nu avea nici un fel de importanță. Era în viață, slavă Cerului. Restul nu conta.

De Bagrat, strănepotul bătrânei Katinka, s-au ciocnit în prag – lovind în mers o minge de fotbal, el țâşnise din casă, strigând spre adâncul camerei: Vin târziu, să nu mă aşteptați, culcați-vă!

— Ia te uită, ce-ai crescut! a zâmbit Ofelia, răspunzând la salutul lui

stânjenit. Ce mai faci, în ce clasă eşti?

— A zecea, a zis Bagrat cu voce de bas.

Ea şi-a lovit palmele una de alta – Doamne, cum trece timpul, parcă ieri erai un băieţel scăpat ca prin minune din mlaştină. Iar acum, mai ai un pic şi te-nsori!

— Să mergem, Ofelia-djan, a grăbit-o Vardanuş, împungând-o uşor în spinare.

Cu cealaltă mână i-a arătat poarta lui Bagrat – du-te în treaba ta! Acesta şi-a tras nasul – nimeni nu se supăra pe Saşia Vardanuş, ştiindu-i ciudăţeniile. E sărmană cu duhul – şi ce-i cu asta, e plină lumea de sărmani cu duhul! Or fi şi ei buni la ceva, de vreme ce se nasc.

Tot drumul pe Strada de Jos Vardanuş a ignorat cu încăpăţânare întrebările Ofeliei, răspunzând invariabil „O să vezi acolo“ şi „O să înţelegi tu“. Obosită după călătoria lungă, Ofelia abia se ţinea după ea, reproşându-şi în gând că nu se îndurase s-o refuze. Totuşi, nu-i venea să se întoarcă la jumătatea drumului, supărând-o pe enervanta, dar inofensiva Vardanuş, aşa că s-a lăsat dusă până la casa bătrânei Katinka. Nu era nici o nenorocire, chiar dacă nătânga asta născocise ceva – o să dea bună ziua şi-apoi o să plece. O să-i dea şi mojarul de piatră pe care i-l înmânase maică-sa în ultima clipă: i-l ceruse Katinka, promisese că o să i-l trimită unuia dintre nepoţi, pesemne uitase. Ofelia îl luase fără să protesteze.

În bucătăria spaţioasă era plin de lume – nurorile bătrânei Katinka se pregăteau de sosirea surorii mai mari a lui Bagrat, care-şi susţinuse strălucit lucrarea de diplomă la Facultatea de Drept. Se punea masă mare, cu trataţie bogată şi mulţi oaspeţi. Ofelia a felicitat familia pentru fericitul eveniment, a predat mojarul şi a spus pe un ton de scuze că nu i-ar fi deranjat într-o asemenea seară festivă dacă n-ar fi fost Vardanuş.

— Ce-a mai scornit acum? s-a interesat râzând mama lui Bagrat, Tamara. A mai fost azi la noi, s-a uitat la fotografiile copiilor, apoi a ţâşnit deodată afară din casă şi-a luat-o la fugă!

Vardanuş a tras-o deoparte fără ceremonie şi a luat de pe un raft un paspartu simplu de carton.

— Uite, Ofelia-djan!

Ofelia, care nu vedea bine de aproape, bombănind că-şi uitase ochelarii în geantă, i-a împins mâna mai departe, ca să se poată uita mai bine la fotografie.

— Asta e Kira noastră, şi asta-i colega ei de cameră de la cămin, a lămurit-o Tamara, o fată bună, din Idjevan, zici că-i de-a noastră, aproape acelaşi dialect, aceleaşi tradiții şi educație. Înainte a stat cu o fată de la ea din clasă, dar de curând s-a mutat în cameră cu Kira. Aşa s-au cunoscut.

Ofelia a tras adânc aer pe nări, încercând să numere până la zece, dar întrerupându-se. S-a repezit bucuroasă la Vardanuş (apoi, revenindu-şi din emoție, s-a dojenit teribil):

— De ce n-ai adus-o imediat pe Silvia? Nu te feri, nu-ți da ochii peste cap! Uită-te la mine!

— M-am speriat. Dacă nu e ea?

— Cine „ea“?

— Parcă n-ai şti!

Vardanuş a strâns din buze şi a clipit des, neputincioasă.

— Dați-mi ceva de băut, mi s-a uscat gâtul, a rugat Ofelia.

Nurorile bătrânei Katinka, dându-şi seama că se uită la ceva ce ele nu vedeau, i-au turnat repede apă şi, adunându-se în jurul ei, s-au zgâit la fotografie. Ofelia a luat o înghițitură şi a dat paharul înapoi. A întrebat, străduindu-se din greu să-şi ascundă tremurul din glas:

— Cum ziceați că o cheamă pe fata asta?

Zăpăcindu-se, Tamara nu şi-a amintit numele pe loc. Ofelia n-a grăbit-o. Aproape că nu se îndoia că ştie răspunsul corect.

Trezită de un zgomot din moțăiala-i binecuvântată, bătrâna Katinka, punându-şi pe nas ochelarii groşi, s-a uitat cu atenție la fotografie şi i-a confirmat bănuiala Ofeliei – fata chiar semăna foarte tare cu Silvia, dar şi mai mult cu mama acesteia. Deşi orice e posibil, a adăugat ea şovăind, toți armenii seamănă între ei într-un fel sau altul, poate ne înşelăm.

— E din Idjevan! s-au însuflețit nurorile.

— Şi ce-i cu asta? Nu se nasc destule fete-n Idjevan? Una la două minute!

— Şi vârsta se potriveşte – douăzeci şi doi de ani! Şi numele!

— Şi? Câte fete n-avem şi noi cu numele Anna?

S-a lăsat tăcerea.

— Ofelia, în ce zi e născută fiica Silviei? a întrebat bătrâna Katinka.

— Nu ştiu data exactă, că nu prea vrea să vorbească despre fiica ei. E născută în martie, dar exact în ce zi…

— Ştiu! a sărit Tamara. Comandăm o convorbire interurbană şi vorbim cu Kira. Ea ştie exact când e născută colega ei! Unde mi-e carnetul, nu pot nicicum să ţin minte numărul şefului de cămin!

Vara indiană s-a prelungit până la sfârşitul lui octombrie. În ultimele zile aproape c-ai fi zis că-i august – cu răsărituri strălucitoare, cu amiezi fierbinţi şi apusuri nostalgice. Dacă n-ar fi fost coroanele aurii ale copacilor şi pânzele de păianjen care brăzdau cu o reţea de riduri chipul neted al zilei, ai fi putut crede că toamna e încă departe. Silvia stătea pe verandă şi moşmondea nervos la mânecile unei rochii elegante pe care i-o împrumutase Ofelia. Ca să-şi calmeze emoţia aşteptării, depăna în minte evenimentele ultimelor luni. Şi-a amintit spaima care i-a strâns inima când s-a trezit în pragul casei cu un stol de femei: Ofelia, Vardanuş, bătrâna Katinka şi ambele ei nurori. Ceva mai la o parte stătea mama Ofeliei şi, abia trăgându-şi răsuflarea, cârpea cu încăpăţânare o şosetă trecută peste un bec. Buzunarul şorţului îi era umflat de o cutie cu accesorii de cusut.

— Ce s-a întâmplat? A murit cineva? a rostit cu greu Silvia.

— Mai degrabă dimpotrivă, a spus cu glas spart bătrâna Katinka şi, făcând un pas peste prag, i-a întins paspartuul de carton – te rog numai să nu leşini, fetiţo.

Silvia n-a leşinat. S-a aşezat pe podea şi, fără să-şi ia ochii de la fotografie, a ascultat-o pe Tamara, care divaga întruna, relatându-i convorbirea cu fiica ei – fata e născută pe 20 martie, parcă şi a ta tot pe 20 s-a născut, Silvia-djan, a crescut fără mamă, i s-a spus că n-a mai vrut să ştie de ea. Pe tatăl ei îl cheamă Romik. În epoca sovietică au trăit îndestulat, dar după destrămarea Uniunii Sovietice au rămas aproape fără nimic…

— Cine… e? a întrebat doar din buze Silvia.

S-a lăsat o tăcere asurzitoare.

— O cheamă Anna, a şoptit într-un târziu Ofelia.

Cerul, înăbuşind forfota păsărilor şi ţinându-şi respiraţia, urmărea ce se petrecea.

— Şi eu acum ce să fac? a întrebat Silvia cu glas tremurat.

— Nu trebuie să faci nimic. Kira vine poimâine, o aduce cu ea. Am rugat-o să nu-i spună nimic şi să n-o lase să-şi anunţe tatăl că pleacă – pesemne că n-ar lăsa-o la Berd. Te simţi bine, Silvia-djan? Silvia-djan?!

Să aducă cineva apă!

Discuția dintre Silvia şi fiica ei a făcut ocolul întregului Berd. Oamenii o relatau, emoționându-se şi corectându-se geloşi unii pe alții – pentru toți era important să n-o răstălmăcească.

Kira nu s-a ținut de cuvânt, i-a destăinuit pe drum Annei că e foarte probabil să-şi vadă mama la Berd. I-a povestit cum se petrecuse totul de fapt.

Silvia a venit la autogară încă din zori şi a aşteptat acolo şase ore lungi.

— Te-au iubit? a întrebat-o ea pe fiica ei când aceasta, coborând din autobuz, s-a apropiat nehotărâtă de ea.

— Foarte mult, a răspuns Anna.

— Nu te-au supărat?

— Niciodată.

— Slavă Domnului. Nu plânge, te rog.

Acesta e dialogul pe care şi-l tot relatau berdenii, corectându-se unul pe altul. Şi adăugau invariabil că totul se petrecuse tocmai la timp, fiindcă în toamna aceea fiica Silviei urma să se căsătorească cu un tânăr care avea s-o ducă la Voronej.

— Dacă pleca, nu s-ar mai fi văzut niciodată cu Silvia, erau siguri berdenii.

Silvia a refuzat categoric să se ducă la nunta fiicei sale, explicând că nu vrea să-l vadă pe Romik. Cel care a reuşit s-o facă să se răzgândească a fost directorul fabricii de conserve.

— Ai exact tot atâta drept să fii la nunta asta ca şi tatăl fiicei tale. Cu atât mai mult cu cât te-a invitat chiar Anna! O să plece în Rusia, când o s-o mai vezi? Peste un an? Trei? Cinci?

Silvia a lăsat capul în jos. Directorul a aşteptat răbdător. În cele din urmă, ea s-a hotărât:

— Mă duc. Dar am nevoie de o maşină.

— Îți dau maşina mea de serviciu, o să fii dusă şi adusă ca o regină!

— Am nevoie de o maşină mare.

— Cum adică mare? Vechiul meu jeep? Miroase a tămâie!

— Şi mai mare.

În dimineața nunții, camionul fabricii de conserve a intrat huruind prin porțile deschise larg în curtea Silviei. Maşina de serviciu, oprită

lângă gard, rămăsese să aştepte pe marginea drumului. Trei bărbaţi puternici, după ce au salutat respectuos, au intrat în casă. Vreme de două ceasuri, icnind şi transpirând, au scos din sufragerie nesfârşite cutii, baloturi, lăzi. Silvia nu i-a deranjat, le atrăgea atenția doar atunci când în vreo cutie erau obiecte de sticlă. Partea din spate a camionului s-a umplut treptat cu mobila iugoslavă nedespachetată, cu covoare, servicii de masă, fețe de masă şi prosoape, plăpumi de lână şi perne cu puf de rață, bucăți de mătase scumpă şi tigăi de fontă, pahare elegante şi lenjerii de pat din cel mai subțire atlas. Cutiuțele catifelate cu bijuterii Silvia le-a ascuns în geanta pe care a ținut-o pe genunchi tot drumul. Pe bancheta din spate a maşinii de serviciu era o lustră cu patru brațe de cristal, în portbagaj, înfăşurate într-o pătură, cutii cu fructiere şi vaze de flori. Când oamenii care încărcau au adus ultimul pachet, în sufragerie au mai rămas doar un ceas de perete prăpădit, un fotoliu vechi şi desfundat şi o pată dreptunghiulară întunecată pe perete. După ce s-a asigurat că n-au uitat nimic, Silvia s-a urcat în maşina de serviciu şi a plecat triumfătoare la nuntă. În urma ei se târa greoi camionul cu sigla fabricii de conserve pe laturi. Ducea zestrea pe care, făcând economii la orice, Silvia o adunase vreme de cincisprezece ani pentru fiica ei fără speranța de a o vedea vreodată. Berdul a urmărit acest tablou într-o linişte deplină şi a respirat abia când camionul a trecut de granițele oraşului.

Din ziua aceea au început oamenii s-o numească pe Silvia – în absența ei, dar şi în față, văduvă. Îşi subliniau astfel atitudinea față de fostul ei soț, pe care-l şterseseră de pe lista oamenilor odată pentru totdeauna. Altfel decât Văduva Silvia nu i-au mai spus nicicând.

---

5. Dumnezeu (arm.). (N. a.)

6. Preot, părinte (arm.). (N. tr.)

7. Vaan Terian (1885–1920), poet armean. (N. tr.)

8. Un produs din lapte acru, amintind ca gust de laptele covăsit. (N. tr.)

9. Adresarea cuvenită față de o tânără necăsătorită (arm.). (N. a.)

10. Coptură dulce țărănească din Armenia. (N. a.)

11. Femeie cu nasul pe sus, snoabă. (N. a.)

Parfumul

Eliza era cea mai mică din trei surori. Diferența de vârstă dintre fete era mare – opt ani. Cele mai mari, Mariam şi Nina, născute la un an una după alta, o storseseră de nervi (expresia ei preferată) pe mama lor, a cărei sănătate era şubredă, aşa că a hotărât să mai rămână însărcinată numai după ce fetele vor fi crescut destul ca să aibă singure grijă de ele.

Mama visa un băiat şi ştia chiar şi cum avea să-l cheme: Karen, în amintirea fratelui ei, care murise înghețat în iarna lui 1920. Nu-i plăcea să vorbească despre această istorie şi la toate întrebările fiicelor mai mari refuza pur şi simplu să răspundă ori se eschiva cu scuze vagi şi irelevante. Eliza, cea mai sensibilă şi mai impresionabilă dintre fete, care ştia să detecteze o esență ascunsă în cele mai mărunte schimbări din glasul interlocutorului, ofta supărată şi îşi muşca buzele: „Mamă, dar acum ai putea să ne povesteşti!“ Mama refuza iritată: „Nu căuta

motive complicate acolo unde nu sunt!“ Dar după cum îşi ferea ochii şi îşi încrucişa nervos braţele la piept, apărându-se de atenţia stânjenitoare a fetelor, era limpede că ceea ce se petrecuse în copilăria ei îndepărtată o rodea şi n-o slăbea nicicum. Fetele mai mari au încetat cu timpul s-o potopească cu întrebări, gândind pe bună dreptate că, dacă o să vrea, o să le povestească singură totul, iar dacă nu, asta e. Eliza, spre deosebire de surorile ei, care au închis pentru totdeauna subiectul dureros pentru mama lor, nu a renunţat la încercările de a afla adevărul şi deseori, prinzând câte-o fărâmă din vreo scăpare neînsemnată ici-colo, o memora cu grijă, sperând ca apoi, reconstituind episoadele lipsă, să le adune într-o poveste întreagă. Nu ştia nici ea de ce, dar i se părea important să descopere secretul morţii băiatului de doi ani, fiindcă tocmai în moartea lui ea ghicea intuitiv pricina multora dintre afecţiunile care nu-i dădeau pace mamei sale.

Pe tatăl ei, Eliza nu şi-l amintea – murise de tuberculoză când ea abia împlinise trei ani. Nu-l recunoştea în soldatul slăbuţ, negricios, care zâmbea stingherit din fotografiile de pe front. Se supăra prosteşte când nu se găsea pomenită în cele vreo zece scrisori împăturite în triunghi, acoperite de la un capăt la altul cu scrisul lui mărunt şi regulat. Şi, deşi raţional înţelegea că tata n-avea cum să amintească de ea pentru că la vremea aceea pur şi simplu ea nu exista, era geloasă pe mama ei şi, mai ales, pe surori. „Scrie-mi ce mai fac îngeraşii mei“, „ai grijă de fete mai presus de viaţă“, „sărută-le din partea mea pe Ninocika şi pe Mariamik, spune-le că tata le iubeşte“... Citind aceste rânduri, Eliza se încrunta fără să vrea.

Singura amintire vagă în care era prezent tatăl ei era o pată de lumină solară strălucitoare, în care un bărbat stătea aplecat deasupra pătuţului şi îi spunea pe un ton cântat nişte vorbe nedesluşite, dar drăgăstoase. Uneori Eliza îl visa, şi în aceste vise el stătea întotdeauna cu spatele, şi când ea încerca să-l ocolească pentru a-l privi în faţă, fie se risipea în văzduh, fie îşi acoperea chipul cu mâinile. Şi mâinile acestea – cu palme late şi unghii mari, întunecate pe margini, cu oasele ieşite în afară la încheieturi şi cu degetele uşor încovoiate la vârf – le ţinea minte pe dinafară şi deseori le desena în neştire pe marginea caietelor, fiind mustrată repetat de profesori. De fapt, nu-i scădeau notele pentru asta, şi nici din bunătate n-o făceau, ci pentru că nu aveau de unde – Eliza, spre deosebire de surorile mai mari, se dovedise un

copil absolut needucabil. O ţineau în şcoală din milă faţă de mama ei, care abia se descurca de pe-o zi pe alta, nevoită să aibă două slujbe: infirmieră şi femeie de serviciu la şcoală.

Fetele mai mari, după ce au terminat strălucit gimnaziul, au intrat la distanţă de un an una de alta la Şcoala Tehnică de Textile, şi mama le trimitea în fiecare lună ceva bani şi de-ale gurii, căci bursa lor precară abia dacă le ajungea, cu mari economii, pentru vreo două săptămâni.

De obicei, adunarea pachetului dura o zi întreagă: mama sorta cartofi, lăsându-i la marginea gropii pe cei uşor stricaţi, care să fie primii gătiţi, iar pentru fete alegea invariabil tuberculii cei mai mari şi mai sănătoşi. Curăţa porumbul, turna în săculeţi grâu şi fasole pătată, pregătea maia pentru pâine, tăia faguri de miere dulce, râcâia cu lingura pereţii vasului de lut, mutând preţiosul unt clarificat într-un alt recipient. La zece ani, Elizei îi plăcea, prinzând un moment când n-o vedea nimeni, să desfacă un capăt al bocceluţei cu mâncare destinate vreuneia din surorile ei şi să scoată ceva pentru ea: un ou fiert tare, un pumn de prune uscate sau o chiftea rece, din cele făcute de mama ei din făină de porumb şi coji de cartofi groase, ceea ce le făcea grele şi uscăcioase, dar incredibil de săţioase. Aşteptând până ce mama ei pleca la autogară, ca să trimită printr-un pasager pachetul şi banii înveliţi strâns într-un cornet – aproape întotdeauna erau cam jumătate din salariul ei –, Eliza se urca cu picioarele pe canapea, se învelea cu şalul de lână care mirosea a fum de sobă şi a piele de oaie, în care când era mică o înfofoleau legându-i-l în cruciş când o lăsau să iasă afară, la joacă, şi, încet, mestecând temeinic, mânca ce furase. Nu simţea cine ştie ce plăcere, dar nici n-o chinuiau mustrările de cuget, căci socotea că luase ceea ce i se cuvenea după legea egalităţii în familie: dacă surorilor li se trimitea un pachet, atunci şi ea avea dreptul la partea ei. Sub soba cu lemne, într-o oală de pământ bine acoperită ca să nu intre şoarecii, era chifteaua lăsată pentru ea şi o mână de caşă de grâu, dar de acestea uita cu desăvârşire. După ce termina de mâncat ce furase, Eliza se ghemuia şi rămânea aşa, acoperită cu şalul până-n creştet, şi asculta cu atenţie zgomotele casei: icnetul bătrânesc al bârnelor afumate care ţineau pe umerii lor tavanul jos, scârţâitul obloanelor de lemn, mieunatul vântului – aducând în pod frunze de toamnă uscate, el se juca cu ele, ba învârtejindu-le, ba împrăştiindu-le prin colţuri. Despre lecţiile nefăcute Eliza nici nu-şi amintea, încălzindu-şi cu respiraţia vârfurile degetelor

veşnic îngheţate până când se întorcea mama ei de la lucru. Dar la întoarcerea ei, istovită de aşteptare, fetiţa deja dormea, cu mâinile băgate sub jachetă, şi atunci, mâncând în grabă nişte pâine şi bându-şi ceaiul neîndulcit, mama arunca în sobă câţiva buşteni, se întindea alături de ea şi, îmbrăţişând-o strâns, o încălzea cu trupul ei.

Chifteaua din făină de porumb o mâncau dimineaţa, împărţind-o cinstit în două. La micul-dejun nu era pâine, dar mama tăia o felie dintr-un cerc mare de karavai de casă şi, presărând-o cu sare grunjoasă, i-o dădea Elizei s-o aibă la şcoală. O mânca pe drum, muşcând cu poftă şi mestecând repede, înecându-se de grabă şi emoţie. La şcoală pâinea i-ar fi putut fi luată: stolurile de adolescenţi gălăgioşi şi fără minte, neştiind să-şi gestioneze schimbările de dispoziţie (cineva ar fi trebuit să le explice că nu e nimic ruşinos în schimbările care se petrec în trupurile lor ce deveneau adulte), se repezeau la cei din clasele mai mici, mai ales la fete, agresându-i în pauze şi terorizându-i fără milă. Acestui comportament i-a pus capăt noul director, un veteran ciung şi aspru, care nu tolera indisciplina, pe care la început adolescenţii au avut nechibzuinţa să nu-l ia în serios, lucru pentru care au plătit cu multe ore de clasă în plus. La sfârşitul celui de-al doilea trimestru, datorită severităţii lui, avea să se înstăpânească în sfârşit ordinea, dar până atunci mai era de aşteptat.

Eliza ura şcoala, tratând-o ca pe un rău inevitabil, dar temporar. Ghiozdanul inform pe care mama ei i-l cususe din tot felul de cârpe îi atârna pe umărul slăbuţ, lovindu-i ritmic genunchiul cu blestematul manual de matematică, din care nu înţelegea nimic. Lumea ştiinţelor exacte o împungea dureros cu coatele ascuţite ale semnelor şi ale calculelor geometrice, şi nici chiar cifra opt, cu talia ei subţiratică, nu-i stârnea vreo încredere cât de mică. Călimara din sticlă trebuia s-o ducă în mână – în ghiozdan, în ciuda construcţiei sale elaborate, se răsturna şi se vărsa, pătându-i cărţile. Eliza nu-şi învăţa niciodată lecţiile, îşi făcea temele pentru acasă în grabă, împroşcând paginile cu numeroase pete de cerneală, iar la ore, proptindu-şi bărbia ascuţită în palma desfăcută şi muşcându-şi de efort vârful cosiţei împletite strâns, desena pe marginea caietelor palme bărbăteşti, redând cu precizie anatomică tendoanele care se desfăceau în raze de la baza palmei spre degete, oscioarele ieşite în afară ale încheieturilor şi suprafaţa convexă a unghiilor. Maică-sa a fost bucuroasă la început, nădăjduind în talentul

artistic al fetei, dar profesoara de desen, care începuse să facă lecții suplimentare cu Eliza, a amărât-o cu vestea că fiica ei nici aici nu catadicsea să învețe ceva.

— Nu înțeleg cum poate să deseneze mâini fiind atât de neinstruită, nu-şi putea ascunde mirarea profesoara, apoi, luându-şi seama, o bătea pe umăr cu compasiune pe mama ei: Nu-i nimic, să ştie să deseneze nu-i cel mai important.

Cu tot devotamentul şi toată dragostea pentru fiicele ei, mama era severă şi nedreaptă şi le bătea cu nuiaua fie şi pentru cea mai neînsemnată abatere. În ziua aceea, când Eliza s-a întors de la şcoală, după ce a lăsat-o plină de vânătăi, i-a aruncat nişte vorbe amare şi dureroase, care aveau să-i rămână întipărite în suflet pentru totdeauna:

— Idioată fără leac! Leit doica aia tâmpă a ta! Parcă nu eu, ci ea ți-ar fi mamă!

Eliza se născuse imediat după război, în 1946, şi mama, supărată pentru că-şi dorise băiat, vreme de câteva zile refuzase s-o ia în brațe şi să-i dea să sugă, iar când a revenit la sentimente mai bune şi s-a hotărât s-o facă totuşi, fetița a apucat sfârcul umflat, dar imediat l-a scuipat dezgustată şi a izbucnit în lacrimi amare – în aproape o săptămână se învățase cu laptele altei femei. Femeia aceea locuia în capătul celălalt al străzii lor, şi tatăl ei sau una dintre surorile mai mari o ducea pe Eliza la ea de cinci ori pe săptămână. Cel mai des o ducea Nina, care o trata pe nou-născută ca pe o păpuşă vie. Nu se îndura să-şi lase acasă păpuşa din cârpe, cusută de mătuşă-sa din diferite petice şi umplută cu paie, cu ochi din nasturi de lemn şi păr din fire de lână, de teamă că reaua de Mariam o să i-o ascundă în vreun cotlon neştiut. De aceea, cerea ca păpuşa să-i fie legată în spinare cu un batic, iar pe surioara ei înfăşată strâns o lua în brațe, lipind-o de pieptul ei, şi mergea cu paşi mici, călcând cu grijă. După o lună Eliza a început să fie hrănită cu lapte de capră, iar de la şase luni a refuzat complet laptele, trecând pe piure de cartofi şi caşă. De atunci n-a mai mâncat lactate de nici un fel, strâmba din nas până şi la brânzeturile şi băuturile din mațun acrit atât de iubite de armeni şi nelipsite de la orice masă.

În ziua aceea, supărată, Eliza a fugit de acasă şi până seara s-a ascuns sub bolta umedă a unei capele de piatră abandonate. Mergea uneori acolo să stea puțin – după şcoală sau când nu avea unde să se ducă. Ferestrele înguste ale capelei scânteiau slab, luminând podeaua

de pământ neuniformă, bătută de veacuri, care păstra în ea urme întărite de încălțări sau tălpi goale de oameni, de copite ale animalelor domestice şi labe ale câinilor de pază: pe vreme rea şi pe furtună păstorii îşi salvau deseori turmele mânându-le sub bolțile joase, scăpate ca prin minune de numeroasele asalturi ale nomazilor, dar nu şi protejate de atitudinea barbară a autorităților sovietice. Eliza nu ştia nimic despre credință – adulții se străduiau să nu vorbească despre lucruri interzise, la şcoală nu se pomenea nimic despre asta. Dar, în ciuda acestei tăceri generale, capela nu era niciodată pustie duminica: oamenii mai în vârstă treceau pe acolo în amintirea vremurilor de demult, cel mai adesea dimineața, să aprindă o lumânare şi să stea un pic în linişte. Tinerii treceau rar şi, după ce aruncau o privire fugară bolților şi micilor firide întunecate, o părăseau uşurați. Eliza nu-şi putea imagina prea bine care era destinația acestei construcții cu cupole ascuțite şi pereți înclinați, îmbrăcați în piatră de râu zgrunțuroasă, împodobită la colțuri cu hacikare[12] de înălțimea unui om, pe care erau înfățişate nişte cruci ajurate, sculptate cu migală de mâna unui meşter iscusit şi împodobite cu rodii şi viță-de-vie. Pe unul dintre aceste hacikare, cu brațele subțiri desfăcute parcă gata să-şi ia zborul, era un bărbat cu cunună de spini pe frunte şi nişte adâncituri ciudate în palme şi în picioarele aşezate unul peste celălalt. Nu se îndoia că-l doare – asta spunea cât se poate de limpede expresia de pe chipul lui simplu, cu ochii închişi şi buzele subțiri lăsate trist în jos, parcă desenat de o mână de copil. Eliza nu ştia nimic despre omul acesta, dar ghicea instinctiv din postura lui frântă, din dorința de a zbura şi neputința de a face asta o tragedie de o forță universală, de neînduplecat. Stătea îndelung în fața hacikarului, cercetându-l cu privirea, dar neîndrăznind să-l atingă. O singură dată, din dorința nebunească de a îndrepta ceva, cât de puțin, şi-a umezit un deget şi a şters adâncitura din palma mucenicului, dar şi-a tras imediat mâna şi n-a mai făcut niciodată asta, speriată de atingerea aspră a pietrei reci, iremediabil moarte.

După ce a plâns pe săturate, Eliza a ieşit din firidă, tremurând până la os, dar n-a părăsit imediat capela, ci a mers de-a lungul şirului de hacikare, oprindu-se în fața fiecăruia şi privindu-l stăruitor. Zgomotul paşilor săi, amplificat de mai multe ori, reverbera în pereți şi, ridicându-se, ecoul lui plutea îndelung sub cupola înaltă. Eliza a alergat de câteva ori înainte şi înapoi, tropăind tare intenționat şi ascultând vuietul de

deasupra capului ei. Apoi, fără să-şi dea seama ce face, s-a aşezat exact în centrul capelei, astfel încât să fie cu spatele la hacikarul cu mucenicul, şi, aşteptând până se stingea ecoul paşilor, a început să povestească cu glas liniştit, parcă ei înseşi, dar de fapt lui, ce o preocupa. Despre tatăl pe care nu şi-l amintea decât ca pe o umbră transparentă deasupra pătuțului ei. Despre surori, cu care nu se legaseră relații de încredere din cauza diferenței mari de vârstă şi, poate, şi pentru că ele nu dădeau doi bani pe ea. Despre mama, care o bătea pentru că nu ieşise deşteaptă, „dar n-are nimic, că durerea trece repede şi se uită" – s-a grăbit Eliza s-o apere. Despre permanentele acuze de prostie – dar eu chiar sunt proastă –, a explicat ea cu îngăduință, întorcându-se pentru o clipă spre hacikar, şi a adăugat, ca să nu lase speranțe deşarte: „Şi aşa o să fiu toată viața!" Mucenicul o asculta, plecându-şi pleoapele uriaşe, cât jumătate de față, ochii îi erau umflați şi se întindeau de la puntea îngustă a nasului până la tâmple, iar mâinile subțiri, îndoite uşor din coate, semănau cu aripile unei păsări neputincioase. „Şi ce să fac", trecea Eliza opintindu-se la ceea ce era esențial, „ce să fac dacă m-a hrănit altă femeie, şi din pricina asta am ieşit proastă? Ea are o fată, Vardanuş. Dac-ai vedea-o!" S-a întors din nou spre mucenic, luându-l ca martor: „E saşie şi, se pare, proastă de tot: vorbeşte dezlânat şi nu înțelegi ce spune, iar când se uită la tine, îi fug ochii-n lături, de parcă-i trage un magnet spre tâmple. O să am şi eu ochii aşa, dacă am ieşit la fel de proastă?" a întrebat ea cu disperare, apoi a tăcut.

Răspunsul n-a venit, dar Eliza nici nu-l prea aştepta. Se auzise, şi înțelesese că discuția de la suflet la suflet nu ajută, ci doar îți tulbură inima şi mai tare. A început iar să plângă, amar, cu năduf, apoi, întrerupându-se brusc, înecându-se cu propria respirație şi scâncind, şi-a îndreptat fața spre lumina palidă venită dinspre fereastră şi a pornit un cântec straniu şi tânguitor, alegând cuvintele la întâmplare şi înşirându-le în fraze lungi. Vocea ei – neaşteptat de plină şi frumoasă, parcă eliberându-se dintr-un cocon strâmt, şi-a întins aripile şi a zburat, umplând spațiul întunecat al capelei, şi părea că izvorăşte nu din gât, ci de undeva de sub coaste, de acolo de unde o lovise cândva dureros cu pumnul un adolescent fără minte. Amintindu-şi de această întâmplare de mult uitată, Eliza a început să povestească în cântec cum de la lovitură i s-a oprit răsuflarea şi i s-a întunecat privirea, cum s-a prelins

în jos pe perete, crezând că moare, iar adolescentul, speriat de paloarea ei, s-a aplecat şi a întrebat-o: „Ce-i cu tine?“ Ea stătea în capul oaselor, simțind răceala podelei chituite cu mastic, şi, incapabilă să se mişte, se uita cu groază la poalele ridicate ale rochiei şi la marginea mototolită a ciorapului de bumbac, îndesată sub un elastic, şi nu se gândea decât că o s-o vadă şi alți elevi şi o să râdă de ea. Iar el, urmărindu-i privirea, i-a îndreptat repede poalele, acoperindu-i ciorapii, şi ea a putut în sfârşit să respire şi, adunându-şi forțele, l-a lovit cu gheata. El însă a sărit repede înapoi şi, râzând, a tras-o de jos smucind-o de ceafă, a pus-o pe picioare, a bătut-o uşurel pe spate şi i-a spus să plece. Când a terminat de cântat, Eliza a simțit mirată o uşurare şi s-a gândit că poate să mai vină din când în când la capelă şi să mai cânte despre ea, de vreme ce asta o linişteşte. În drum spre casă s-a gândit că pesemne iar o s-o bată, de data asta pentru că stătuse pe drumuri până noaptea, dar gândul ăsta n-a speriat-o şi n-a tulburat-o – dacă o bate, o bate, nu e prima oară, o s-o doară şi o să uite. Dar a avut noroc – mama ei fusese reținută la spital şi s-a întors când ea dormea, făcută ghem sub vechiul şal, cu mâinile reci băgate sub jachetă. Mama s-a întins lângă ea, trăgând pătura peste amândouă, şi a vărsat lacrimi de jale, cu nasul îngropat în părul mirosind a frunze de toamnă şi a fum al fetei, plângându-şi soarta amară de văduvă şi viața fără o geană de lumină, în care nu exista nimic altceva decât deznădejde fără sfârşit şi muncă grea, istovitoare.

Eliza s-a măritat devreme, imediat după ce a împlinit şaptesprezece ani. La vremea aceea era deja de două ori mătuşă şi deseori îşi ajuta surorile, având grijă de nepoţi. Mama lor observa cu plăcere că, deşi fata ei mai mică nu făcuse nici o ispravă cu învăţătura, avea să fie o soţie şi o gospodină minunată. Asta, fără îndoială, aşa era: natura o lipsise pe Eliza de orice înclinaţie spre cunoaştere, dar o dăruise cu hărnicie şi calităţi gospodăreşti din belşug. Făcea orice treabă casnică uşor, fără să şovăie şi fără să se plângă de oboseală: spăla, freca, răzuia, cosea, împletea, gătea, cocea. Vechea casă, îmbătrânită şi dărăpănată de decenii, îşi revenea încetul cu încetul datorită strădaniilor ei, părând că-şi îndreaptă umerii. Pe geamurile spălate în trei ape zburdau pete de soare, podul curăţat de murdăria de peste ani strălucea de curăţenie, soba cu lemne, eliberată de placa de rugină, părea nouă-nouţă, ca o locomotivă fudulă, abia pusă pe şine, de mai rămânea doar să fluiere din horn şi să se aştearnă la drum, iar grădina curăţată de resturile putrede de anul trecut şi de bălăriile care o năpădiseră a dat toamna aşa o recoltă, că mama, de bucurie, a invitat aproape tot colectivul de la spital, ca să se laude. Atunci a ochit-o pe Eliza pentru fiul său asistenta-şefă de la chirurgie. După ce a cuprins într-o privire scrutătoare casa strălucind de curăţenie, a gustat şi a lăudat raţa pregătită în sos de coarne şi i-a cerut fetei reţeta. În timp ce aceasta, bucuroasă de laude şi de atenţie, i-a spus-o amănunţit, fără fasoane, mama, ghicind pe loc adevărata intenţie a discuţiei, n-a pregetat s-o împungă:

— Ei, acum te-ai convins că ea a făcut-o?

Viitoarea soacră, fără să se fâstâcească ori să se arate câtuşi de puţin deranjată, a ridicat din umeri:

— Şi dacă ai fi făcut-o tu, ce? Orice mamă îşi pune copiii în lumina cea mai bună.

Eliza a dat să spună că ea rareori primeşte laude, dar şi-a muşcat limba la timp, şi nu pentru că a prins privirea de avertizare a mamei sale, ci pentru că şi-a dat seama pentru prima dată limpede că niciodată, în nici o împrejurare, nu-şi va îngădui să se plângă cuiva de aceasta.

Două săptămâni mai târziu, în sâmbăta stabilită, au venit cuscrii ca să le facă tinerilor cunoştinţă şi, dacă totul ieşea cum trebuie, să anunţe oficial logodna. Băiatul i-a plăcut de la început Elizei: avea şi un nume frumos, împărătesc – Tigran –, şi el era arătos – înalt, cu ochii albaştri, cu mustăcioară subţire şi păr creţ, pe care îl purta tuns foarte scurt, ca să

nu-l deranjeze, şi de aceea chipul lui căpăta o expresie deschisă, vag copilărească.

Tânăra Eliza nu pricepea mare lucru despre viaţa adultă şi nu ştia nimic despre relaţiile conjugale şi familiale. Crescuse între femei – surorile, mama, mătuşa care o luase într-o vară la ea, la ţară, vecinele văduve, care-şi pierduseră soţii în război. Dintre colegele de clasă numai trei aveau taţi, celelalte nu avuseseră parte de educaţie bărbătească, aşa că aveau o idee extrem de vagă despre rolul bărbatului în familie. Băieţii de la şcoală li se păreau de neînţeles şi nu aveau nimic de-a face cu imaginea nobilă pe care şi-o făceau ele despre un bărbat. Eliza, având grijă de nepoţii ei, observa în tăcere viaţa surorilor mai mari, dar, ruşinoasă şi şovăitoare din fire, nu prea stătea de vorbă cu cumnaţii, mărginindu-se la saluturi şi întrebări de rutină despre sănătate. După ce fusese martoră la singurătatea amară a mamei sale şi la greutăţile vecinelor, îşi închipuia viaţa de familie plină de griji nesfârşite şi obligaţii lipsite de bucurie.

În ciuda înfăţişării atrăgătoare, Tigran era deja un bărbat pe picioarele lui, cu un caracter dur şi necruţător. Deşi tânăr – douăzeci şi trei de ani –, conducea cu succes brigada colhozului şi era bine văzut de şefi. Eliza nu i-a plăcut. Nici n-avea cum să-i placă, fiindcă inima tânără şi dornică de iubire a lui Tigran era ocupată de altă femeie, cu care avea relaţii amoroase de trei ani. Mai mare ca el cu doisprezece ani, femeia aceasta creştea doi copii şi avea grijă de soţul invalid, care se întorsese din război fără o mână. Era o soţie şi o mamă tandră şi iubitoare, nu precupeţea nimic pentru copiii ei şi refuza categoric să divorţeze, ceea ce-i pricinuia îndrăgostitului Tigran suferinţe de neînchipuit. O implora să-şi lase bărbatul, promiţând să se însoare cu ea şi să aibă grijă de copii, dar ea nu se îndupleca – de ce să divorţezi, dacă totul e bine şi-aşa?

— Atunci eu ce sunt pentru tine? bătea el cu pumnul în masă.

— Eşti pentru sufletul meu, răspundea ea de fiecare dată, şi izbucnea într-un râs zgomotos, scuturându-şi capul înconjurat de bucle roşii ca focul şi acoperindu-şi faţa cu palmele înguste, cu degete nefiresc de lungi, ca plămădite din ceară.

În astfel de momente lui Tigran îi venea s-o omoare. O trăgea spre el, o îmbrăţişa provocându-i intenţionat durere, ea icnea şi, râzând în continuare, îşi apropia buzele de ale lui. Ochii i se întunecau şi se

transformau în hăuri fără fund, chipul i se îngusta şi pălea atât de tare, că îi apăreau mici pistrui rozalii, îşi atingea buzele pline, doar un pic ridate, de ale lui şi ofta – mă doare.

— Şi pe mine mă doare, îi răspundea el.

O chema Şuşan, ceea ce în armeană înseamnă „crin“. Chiar părea un crin – împlinită, solară, feminină, mirosind a parfum de flori, îmbrăcată luxos şi la modă, nu ca femeile locului. Nu ducea lipsă de bani datorită ajutorului primit de la bunica ei. Scăpată din masacru, aceasta reuşise ca prin minune să ascundă în scutecele fiului ei un săculeț cu bani de aur şi câteva obiecte prețioase, iar pe ea îşi pusese bijuterii de argint mai puțin valoroase, socotind pe bună dreptate că o să atragă atenția cu ele gardienilor care conduceau convoaiele de deportați armeni din inima imperiului turcesc măcinat de pogromuri şi crime spre granițele lui pustii. Aşa s-a şi întâmplat: chiar la ieşirea din oraş, după ce i-au smuls centura veche şi prețioasă, brățările şi colierul greu şi i-au înfipt patul puştii în burtă – femeia se îngrăşase mult după naştere şi părea că iar e însărcinată –, le-au lăsat în pace şi pe ea, şi pe fiica ei speriată, în vârstă de cinci ani, care ținea la piept neîndemânatic, dar strâns, pruncul care se zbătea în scutecele murdare. Băiatul a murit de tifos, iar fata a crescut, s-a căsătorit şi a născut patru copii, dintre care cea mai mare era Şuşan. Bunica şi-a păstrat cu sfințenie averea salvată, ferind-o de autoritățile sovietice, care i-ar fi putut-o lua, şi abia după război a început să vândă câte puțin pe la anticari şi colecționari, ducându-se pentru asta la Erevan. Cunoscând adevărata valoare a bijuteriilor, ea cerea bani mulți, tocmindu-se aprig şi, după ce invariabil câştiga, se întorcea acasă foarte mulțumită de sine, cu daruri pentru toți membrii familiei. Şuşan, nepoata cea mai mare, semăna cu bunică-sa ca două picături de apă, aşa că era mai răsfățată decât ceilalți. Avea numai ce-i mai bun: rochii franțuzeşti din lâna cea mai pură, luate de la repatriați, gulere de blană, mănuşi înguste de piele, încheiate cu nasturi din perle, pălării cochete, cosmetice scumpe, lenjerie din mătasea cea mai fină, pantofi şi botine la modă, comandate la un meşter faimos – Kars, cel mai bun cizmar, ai cărui clienți erau funcționarii turci şi bogătanii armeni. Meşterul bătrân şi aproape orb nu mai lucra de mult, dar nu putea s-o refuze pe una dintre cele mai vechi şi mai devotate cliente, aşa că, mânuind pe pipăite acele, sula şi cârligele, crea pentru nepoata ei adevărate capodopere, din intuiție, ghicind mult înainte de

apariția modei ce formă de bot sau de toc o să se poarte. Şuşan purta aceste încălțări ireale, de o frumusețe nepământeană, prin noroaie adânci, fără să le cruțe câtuşi de puțin, iar femeile o petreceau cu ochi plini de invidie şi, privindu-şi cu amărăciune pantofii urâți, inventau bârfe ridicole, între care adevărat era doar zvonul că Şuşan avea un iubit tânăr. De altfel, într-un oraş patriarhal atât de mic precum era Berdul, noutățile circulau mai repede ca bârfa, şi la vremea când cleveteala cotcodăcitoare a femeilor se răspândea înaripată şi multicoloră în toate curțile, încercând să se strecoare prin fiecare ferestruică de bucătărie, era alungată cu un gest obosit, ca o muscă agasantă.

Zvonurile despre adulter se transmiteau întotdeauna în şoapte şi bolboroseli neruşinate, iar atitudinea față de infidelitate, în special față de a femeii, rămânea extrem de critică şi acoperea cu o ruşine de neşters. Orice altă femeie care s-ar fi aflat în asemenea situație nefastă, dacă nu şi-ar fi luat zilele, ar fi mers pe stradă ca o umbră tăcută, fără să cuteze să-şi ridice privirea. Oricare în afară de Şuşan. Pe ea, înzestrată din naştere cu un spirit independent, n-o tulbura părerea vecinilor şi a cunoscuților, cărora nici nu se gândea să le dea socoteală, şi trăia aşa cum găsea ea de cuviință. Mamei lui Tigran, care se dusese la ea s-o tragă la răspundere şi s-o implore să-i lase fiul în pace, i-a tăiat-o replicându-i scurt:

— E viața mea şi o trăiesc cum vreau. Nu-l țin legat pe fiul dumneavoastră! Vine la mine de bunăvoie!

Lui Tigran nu i-a povestit ce se întâmplase. I-a spus chiar mama lui, când l-a îndemnat iar să-şi găsească o fată cu care să se însoare. Furios, Tigran i-a cerut să nu se mai amestece niciodată în relațiile lui personale.

— Trebuie să te-nsori, şi tu te-ai încurcat cu ştoarfa asta! i-a spus maică-sa cu năduf.

— E treaba mea! i-a retezat-o Tigran şi a țâşnit pe uşă afară, trăgându-şi jacheta pe el din mers şi încurcându-se în mâneci.

Mama a remarcat în sinea ei că ignorase cuvântul jignitor şi s-a simțit încurajată: aşadar, în mintea fiului ei există gândul că Şuşan nu e o femeie cum se cuvine şi îşi dă seama că nu e bine ce face.

Logodna a avut loc cu prilejul unei noi certe între îndrăgostiți. Tigran, gelos, ca de obicei, pe soțul lui Şuşan, i-a cerut să-l părăsească,

iar ea, refuzându-l în felul ei, invariabil ironic, şi-a apropiat ca de obicei buzele de ale lui, ca să pună capăt sfadei cu un sărut. Dar el nu numai că a îmbrâncit-o cu grosolănie, ci a lovit-o şi cu pumnul. Jignită, ea i-a tras pe loc o palmă zdravănă şi l-a dat afară, spunându-i să uite drumul până la casa ei. Tigran a încercat de câteva ori să se împace, dar Şuşan era de neclintit, şi ultima dată chiar i-a aruncat în faţă cu cruzime: „Nimeni nu-i de neînlocuit, o să-mi găsesc pe altul.“ „Ţi-ai găsit?“ s-a încruntat ameninţător Tigran. „Închipuie-ţi că da!“ a ridicat ea din umeri. Deşi ştia că nu era decât o bravadă stupidă, Tigran s-a supărat cumplit. A doua zi mama Elizei a dat acasă la ea petrecerea aceea pentru a se lăuda, iar după două săptămâni a avut loc vizita la care cei doi tineri s-au cunoscut.

Eliza era exact opusul lui Şuşan: nu prea înaltă, slăbuţă şi colţuroasă, cu părul castaniu strâns într-un coc greu şi cu un zâmbet timid, care-i dezvăluia şirul neregulat al dinţilor de sus, un pic suprapuşi. Mirosea a colonie dulceagă, împrumutată de la mama ei, dar nici parfumul ieftin nu reuşea să acopere mirosul de viaţă rustică, cu aroma ei pătrunzător-acrişoară de maia şi legume prăjite în ulei de floarea-soarelui cu usturoi. Ea ghicea asta, căci se ruşina cu înfăţişarea ei simpluţă şi, neştiind cum să-şi ascundă stânjeneala, îşi tot aranja cu un gest nervos mânecile jachetei tricotate, ba suflecându-le, ba desfăşurându-le complet. Tinerii au rămas pe verandă, ca să poată să se cunoască şi să se privească în voie. Lumina blândă a soarelui de octombrie se strecura printre frunzele de viţă-de-vie care îmbrăcau stâlpii de lemn şi se aşeza în tuşe generoase pe podeaua de scânduri, desenând pe ea un model pătat. Nişte vrăbii ciripeau frenetic, încercând să-şi împartă un coltuc de pâine. Vântul adia prin curte, aducând mirosul sărat de alge şi piatră încinsă al văii, cunoscut din copilărie. Tigran a studiat-o o clipă pe Eliza cu mâinile băgate nepoliticos în buzunarele pantalonilor şi legănându-se de pe vârfuri pe călcâie, iar ea stătea acolo, neîndrăznind să-şi plece capul, dar nici să-şi ridice ochii spre el. Chipul ei – deschis şi curat, în formă de inimă, ca o frunză de nufăr, cu fruntea joasă, pomeţii proeminenţi şi bărbia scurtă şi ascuţită – era năpădit de o rumeneală sfioasă.

— Carevasăzică, te cheamă Eliza! a zis el nu întrebând, ci afirmând.

Ea a dat afirmativ din cap.

— Nu vrei să mă întrebi cum mă cheamă?

Ea a răspuns lungind puţin cuvintele, de parcă ar fi cântat:

— De ce să te întreb, dacă ştiu deja?

El a chicotit, aprobând – chiar, de ce?

Inima lui tânjea de dor după Şuşan, după degetele ei subţiri şi buclele roşcate de pe ceafă – îi plăcea să-şi strângă foarte sus părul de foc, dezvăluindu-şi umerii frumoşi, feminini, şi câte-o şuviţă mai scurtă scăpa din agrafe pe ceafa albă ca laptele sau după urechile mici.

— Te măriţi cu mine? a întrebat Tigran cu un efort.

Eliza s-a hotărât în sfârşit să-şi ridice ochii spre el. I-a cercetat faţa cu o privire blândă, parcă mângâindu-l cu palma. El chiar a tresărit, simţindu-i fizic atingerea.

— Da, a şoptit ea fără grabă.

Nunta a avut loc la sfârşitul lui noiembrie. Eliza şi-a cusut singură rochia dintr-o tafta alb-argintie primită în dar de la viitoarea soacră. Văzuse modelul într-o revistă de modă poloneză de care-i făcuse rost miraculos sora ei mai mare. În anii ’60, fustele se scurtaseră considerabil, dezgolind genunchii fetelor aproape până la jumătatea coapsei, dar o asemenea lungime era de neconceput în fundul provinciei, aşa că Eliza s-a hotărât la o croială simplă, o rochie-creion care să-i acopere genunchii, cu o panglică lată în talie şi un voal bogat, abia ajungându-i la umeri. În luna de pregătiri ea şi Tigran s-au văzut doar de două ori. La prima întâlnire s-au plimbat prin orăşel, păstrând unul faţă de altul o distanţă cuviincioasă – Eliza a insistat să fie aşa, Tigran s-a învoit amuzat. A doua oară s-au dus să vadă *Vagabondul* cu Raj Kapoor, şi Tigran n-a pierdut ocazia să-şi întrebe în bătaie de joc logodnica: Să stau lângă tine sau la celălalt capăt al sălii? Ea s-a fâstâcit şi a clătinat din cap. Tot timpul a urmărit acţiunea de pe ecran dorindu-şi cu disperare ca Tigran s-o ia de mână, dar el n-a făcut asta. La despărţire, călcându-şi pe inimă, ea a spus ce gândise întruna pe drumul de întoarcere:

— Şi eu te-aş aştepta, ca Rita, dacă ţi s-ar… – s-a poticnit, căutându-şi cuvintele potrivite – dacă ţi s-ar întâmpla ceva.

— Care Rita? s-a smuls Tigran din gândurile lui.

— Din film.

El a ridicat din sprâncene ironic, dar, văzându-i privirea intensă, a devenit serios.

— Vrei să spui că te-ai îndrăgostit de mine?

Ea a scuturat din cap, şi-a tras o şuviţă castanie din coada legată strâns şi a răsucit-o într-un gest familiar pe deget, rămânând tăcută o clipă.

— Cred că da.

Tigran a fost surprins de răspunsul sincer şi direct. Pentru prima dată a privit-o cu interes, i-a remarcat culoarea de caisă a pielii şi gropiţele înduioşătoare din obraji. Ar fi vrut s-o atingă, şi-a imaginat chiar cum îşi trece mâna peste gâtul ei, şi ea, închizând ochii, îşi întoarce supusă gâtul, lăsându-se în voia degetelor lui, şi pielea ei albă ca zăpada se acoperă cu pistrui mărunţi, şi părul ei de foc… S-a scuturat, clipind zăpăcit, uluit de forţa cu care Şuşan alungase chipul logodnicei lui. Ca să-şi ascundă tulburarea, a spus ceva banal (mai târziu nu şi-a mai putut aminti cuvintele) şi, supărat pe el însuşi, i-a întins mâna de rămas-bun. Ea i-a dat palma făcută căuş, el i-a strâns-o zdravăn, prosteşte, şi ea a suspinat şi şi-a tras degetele repede.

Eliza îşi amintea ziua nunţii ca pe una nebunească, fără sfârşit, cu mulţi oameni şi zgomote deranjante. Rochia îi ieşise mai scurtă decât îşi propusese, şi era nevoită să şi-o tot tragă ruşinată peste genunchii ascuţiţi, neajutoraţi. Funda de la spate îi înţepa şi zgâria pielea, iar voalul greu, din dantelă groasă, îi aluneca pe frunte de fiecare dată când lăsa un pic capul în jos. „Nu te mai foi atâta!“ i-a şoptit Tigran, văzându-i stânjeneala, şi i-a luat mâna de pe tivul de care se agăţase a nu ştiu câta oară ca să-l îndrepte. Mâna ei era îngheţată, şi el i-a păstrat-o într-a lui, încălzind-o. Pe Eliza atingerea a pârjolit-o. Şi-a ţinut respiraţia, obişnuindu-se cu senzaţia aceasta nouă, de aşteptare fericită. Zurna cânta pătrunzător, tamadanul murmura toasturi lungi, nedesluşite, oaspeţii ameţiţi nu-l întrerupeau, dar nici nu-l ascultau cu adevărat, şuşotind şi râzând, mama şi vecinele luau farfuriile goale şi se întorceau cu ele pline cu haşlama[13] aburindă şi fasole înăbuşită în sos de nuci, copiii, epuizaţi de mâncarea săţioasă, cădeau cu nasul în ea. Dincolo de ferestre, seara aducea cu ea o ceaţă tulbure şi cădea o ploaie mohorâtă, care îndoia coroanele copacilor înfriguraţi. Eliza se gândea cu tristeţe la iarna care se apropia necruţător şi pe care n-o iubise niciodată. Şi-ar fi dorit cu disperare să se poată dedica îndeletnicirii care o liniştea întotdeauna, dar nu avea la îndemână nici hârtie, nici creion, şi a început să-şi imagineze cum mişcă vârful ascuţit, desenând nişte mâini mari, bărbăteşti, cu încheieturile degetelor ieşite în afară. Mâinile lui

Tigran erau cu totul altfel, cu degete scurte, țepene şi o palmă plată, aproape neînsuflețită. Asta o tulbura puțin, ar fi vrut ca mâinile lui să semene cu ale tatălui ei.

Din noaptea nunții, despre care Elizei îi vorbise în ajun, râzând stânjenită, sora mai mare, i-a rămas o senzație de ruşine arzătoare – era prima dată când se dezbrăca complet în fața unui bărbat şi prima dată când vedea un bărbat gol. Şi, de asemenea, senzația durerii ascuțite acolo unde el o pătrunsese, fără să-şi bată capul cu teama şi lipsa ei de experiență. Chiar a sângerat vreo două zile, abundent, ca la menstruație, şi soacra, neliniştită, interzicându-i fiului ei să se mai atingă de tânără, fusese gata s-o ducă la doctor, dar în cea de-a treia zi i-a trecut şi toată lumea a răsuflat uşurată.

Cu migală, cu împunsături minuscule, atente, Eliza a început să coasă modele noi pe pânza vieții sale. Cu soacra ei şi cu părinții vârstnici ai acesteia a legat de la început relații calde, dar cu sora mai mică a lui Tigran, care o lua peste picior şi n-o socotea demnă de fratele ei, n-a reuşit să găsească un limbaj comun. Dar nu suferea cine ştie ce din pricina asta, cu atât mai mult cu cât aceasta era studentă la Facultatea de Limbi Străine din Erevan şi venea acasă, la părinți, numai în vacanțe.

Pe Tigran Eliza l-a îndrăgit pe loc, chiar din ziua în care au făcut cunoştință, când el stătea pe verandă, scăldat în lumina palidă a soarelui de toamnă şi se tot muta de pe vârfuri pe călcâie în timp ce-o studia cu o privire amuzată. Temându-se să nu-i facă o impresie neplăcută şi ruşinându-se de mirosul persistent al apei de colonie cu care se dăduse din greşeală prea mult, stătea încordată ca o şcolăriță şi nu se încumeta să-şi ridice ochii spre el. Ştia despre relația lui amoroasă – îi povestise mama ei, chipurile în treacăt, ca şi cum n-ar fi avut mare importanță şi, nelăsându-i fiicei sale timp să se dezmeticească, adăugase că orice legătură a unui bărbat durează până când dă peste o soție iubitoare şi devotată.

— Eşti sigură că e aşa? întrebase Eliza.

— Fireşte!

Nu-i mai rămăsese decât s-o creadă.

Până să-l cunoască pe Tigran se întâlnise de multe ori pe stradă cu Şuşan şi de fiecare dată o petrecuse cu privirea, remarcându-i cu emoție şi admirație de copil frumusețea şi nonşalanța cu care-şi purta hainele

luxoase, ciorapii şi pantofii, reuşind să nu arate ridicolă în peisajul rural marcat de simplitate. Logodna i-a schimbat atitudinea faţă de rivala ei – Eliza a început să fie geloasă şi, din nou, temându-se de Şuşan, să-şi cântărească exigent forţele. La urma urmei, cine era ea? O ţărancă oarecare, obişnuită cu munca la ferma colhozului. Fusese repartizată direct la grajdul viţeilor, pe care-l freca şi spăla cu aceeaşi plăcere cu care făcea curat în casă. Nu-şi făcea planuri îndrăzneţe pentru viitor, nu tânjea după nimic. Ştia pur şi simplu că într-o zi o să se mărite şi o să-şi facă o familie, şi se gândea că asta îi era şi menirea.

Şuşan însă era făcută din alt aluat – multora li se părea arogantă şi, cumva, peste măsură de ambiţioasă. Nimic nu-i putea zdruncina încrederea în sine: nici fiii ei adolescenţi, care ajunseseră la vârsta rebeliunilor, nici soţul invalid, pe care, în ciuda slăbiciunii fizice şi neputinţei ca bărbat, îl iubea în felul ei şi nu avea de gând să-l lase, nici cei treizeci şi cinci de ani pe care-i împlinise de curând, consideraţi pragul maturităţii pentru o femeie, când mai e un pic şi eşti trecută fără multe vorbe la categoria băbuţe. Şuşan lucra ca redactor-şef la gazeta locală, unde scria foiletoane caustice, pe care oamenii le citeau şi reciteau cu plăcere, dând citate din ele. Fuma – mult şi cu poftă, şi nici ţigara fumegândă strânsă între dinţi şi grimasa caraghioasă pe care o făcea ori de câte ori lovea tastele maşinii de scris nu-i diminuau frumuseţea. Cu tot aspectul ei „ireal“, era din cap până-n picioare o femeie a locului, cunoştea foarte bine nu numai obiceiurile şi tradiţiile, ci şi complexele adânci ale berdenilor, astfel că scria deschis şi necruţător despre orăşelul natal, fără să-i pese de sentimentele cititorului, dar cu siguranţă acceptându-l şi iubindu-l. Tocmai pentru această iubire locuitorii îi iertau atitudinea şi modul de viaţă care la orice altă femeie li s-ar fi părut necuviincioase.

Perfect conştientă de prăpastia care o despărţea de Şuşan, Eliza suferea cumplit şi aştepta resemnată ziua când Tigran avea să se întoarcă la ea. Cu toate acestea, nu discuta cu nimeni despre asta, socotind că e sub demnitatea ei, şi doar o dată, când era deja gravidă, a riscat să-i destăinuiască soacrei îndoielile ei. Aceasta, ridicând din sprâncene şi plescăind uimită din buze, a întrerupt-o cu o întrebare:

— Te iubeşte?

— D-da, s-a fâstâcit Eliza.

— Dar tu pe el? a continuat soacra ei.

— Sigur!

Era uluită că i se pun întrebări despre lucruri atât de evidente.

— Atunci nu de întrebările mele trebuie să te miri, ci de faptul că mintea ți-e ocupată de o femeie bizară, măritată, care aproape că ți-ar putea fi mamă!

Pe Eliza această discuție n-a liniştit-o, dar a alinat-o un pic. Mama soțului său era vădit de partea ei, şi asta era foarte important. Stăpâna unei case armeneşti este, asemenea reginei, cea mai importantă piesă de pe tabla de şah, şi victoria e neîndoios de partea aceluia pe care-l susține ea.

După nuntă, Eliza s-a întâlnit cu rivala ei o singură dată, când s-a dus la ginecolog pentru o consultație de rutină. Şuşan a ieşit din cabinet, în timp ce povestea râzând ceva, iar Eliza, care-şi aştepta rândul, în loc să întârzie un pic şi să-i dea timp să plece, s-a enervat, s-a ridicat imediat şi a intrat în cabinet. Şuşan i-a ținut uşa, lăsând-o să treacă, i-a țintuit cu o privire sticloasă pântecul în cinci luni, s-a schimbat la față pentru o clipă, dar s-a adunat pe loc şi, luându-şi rămas-bun de la medic, a plecat grăbită. După cum i se spărsese vocea şi după țăcănitul zgomotos al tocurilor pe podeaua lustruită a coridorului spitalului, Eliza şi-a dat seama că o doare. Inima i s-a umplut pe dată de o senzație îmbătătoare şi ruşinoasă de triumf. „Fiecare cu ce-i al lui“, s-a gândit ea răzbunător, urcându-se cu o expresie mulțumită pe masa de ginecologie de pe care tocmai se dăduse jos rivala ei. Şi chiar şi când ginecologul şi-a băgat în ea degetele reci, apăsând-o uşor cu mâna cealaltă pe burtă şi întrebând-o ce simte, Eliza i-a răspuns conştiincioasă, dar n-a încetat să repete cu încăpățânare în sinea ei: „Fiecare cu ce-i al lui.“

A ghicit imediat când Tigran a înşelat-o. S-a întors epuizat de la câmp, mirosind ca de obicei a iarbă şi spice de grâu jilave, cu pufoaica grea emanând iz de benzină şi cizmele mânjite de noroi până sus, ea s-a întins spre el să-l îmbrățişeze, el s-a retras repede, iritat, ba chiar a părut că se încruntă – ea n-a văzut, dar a simțit cu tot trupul această încruntare, iar el, venindu-şi în fire şi îmbrățişând-o pe jumătate, a mormăit, ca să se scuze:

— Miroşi a grajd.

Era ultima zi de lucru înainte de concediul de naştere, şi ea hotărâse

să lase o curățenie-lună – pe cât posibil: a răzuit din iesle fânul vechi, care începuse să putrezească, a curățat temeinic zona de fătat, frecând şi clătind de două ori podeaua de scânduri. La plecare a țesălat îndelung o vacă aflată foarte aproape de soroc. Animalul respira greu, obosit, cu capul sprijinit de marginea boxei, cu burta atârnându-i până aproape de pământ, cu ugerul plin şi sfârcurile umflate mustind de colostru. Eliza a încercat să facă vaca să se culce, dar aceasta nu s-a lăsat, doar a mugit scurt şi a întors capul, lăsându-se cu celălalt obraz pe marginea boxei. I-a mângâiat spinarea, şoldurile necruțător umflate, străbătute când şi când de un spasm slab, genele lungi şi țepoase şi buzele moi, spunându-i în şoaptă: „Rabdă, draga mea, acuşi e gata, acuşi e gata." Vaca îi amintea de ea însăşi – neajutorată şi nepricepută, speriată de schimbările petrecute în corpul ei, devenit atât de străin şi de neplăcut, încât îşi interzisese să se apropie de oglinda mare, de înălțimea unui om, în care înainte îi plăcea să se privească. Din a şaptea lună de sarcină Tigran nu se mai atinsese de ea, explicând că „se teme să nu-i facă rău din greşeală", şi Eliza îi era infinit recunoscătoare, fiindcă îi era ruşine de cum arăta, umflată şi stângace, şi nu voia ca el s-o vadă aşa. Dar îi lipsea trupul bărbătesc cunoscut, aşa că-l ținea întruna de mână în somn, iar ziua, prinzând un moment când n-o vedea nimeni, îşi luase obiceiul să-l îmbrățişeze şi, ridicându-se pe vârfuri, să-şi lipească buzele de gropița din bărbie care-i plăcea atât de mult. Îi ceruse să-şi lase părul să crească şi în fiecare dimineață îl pieptăna, încurcând dinții pieptănului în buclele lui dese şi mărunte. El se strâmba când îl trăgea de păr, dar îndura. Era ritualul ei matinal preferat – el se bărbierea, trecându-şi lama briciului periculos peste obraji şi aruncând spuma de săpun cenuşie în chiuvetă, iar ea, aşteptând un moment când stătea nemişcat, se întindea spre părul lui şi-l pieptăna, gata să ia mâna în orice clipă dacă el se mişca iar.

Când el s-a tras înapoi, mormăind stânjenit că miroase a grajd, Eliza, supărată, a şoptit câteva cuvinte vinovate şi abia apoi şi-a dat seama că apucase să se spele şi să-şi schimbe hainele. În noaptea aceea şi-a făcut patul pe sofaua din camera de oaspeți, şi la întrebările soacrei a răspuns că nu vrea să-i deranjeze somnul lui Tigran. Explicația n-a trezit bănuielile nimănui din casă – în ultima vreme Eliza suferea de arsuri gastrice şi deseori se ridica în toiul nopții să-şi facă un ceai de mentă sau să-şi aline disconfortul cu o mână de nuci pisate. Cu capul îngropat

sub pătură, ascultând zgomotele casei adormite (suna cu totul altfel decât casa plăcută a copilăriei sale, şi era în freamătul ei ceva care o nelinişte şi o speria, ca şi cum ceva nu-i dădea pace de mult, o îngrijora şi o chinuia), ea s-a gândit ce să facă. Primul impuls era să-şi ia lucrurile şi să se întoarcă la mama ei, dar raţiunea a prevalat, şi, neîngăduindu-şi acte pripite, voia ca înainte de a lua o hotărâre definitivă să se convingă dacă bănuielile îi erau întemeiate.

Intuiţia Elizei era greşită: Tigran începuse s-o înşele cu mult înainte ca ea să-şi dea seama. Dacă până s-o cunoască pe ea nu-şi ascundea relaţia, acum, ca să nu-şi supere soţia însărcinată şi să nu atragă asupra lui mânia celor apropiaţi, era nevoit să se poarte cu cea mai mare băgare de seamă. Se întâlnea cu Şuşan ca şi înainte, la ea la serviciu. Redacţia gazetei se afla în nişte încăperi mari de la etajul unei vile vechi. Erau două astfel de vile pe strada principală a orăşelului, şi arătau absolut la fel: nişte construcţii solide din piatră, cu ferestre înalte, luminoase, cu acoperişurile peticite cu ţiglă de mai multe culori şi pridvoare impresionante, împodobite de capriciul unui arhitect sătesc cu pilaştri cândva argintii, dar acum complet decoloraţi. Înainte de Revoluţie aparţinuseră prinţului Mailian, care băuse cu succes întreaga moştenire lăsată de tatăl său şi la bătrâneţe îşi pierduse cu totul minţile. Din toată averea făcută praf îi rămăseseră aceste două case cu o curte comună şi acareturi abandonate. În prima vilă se zvonea că locuise familia prinţului, iar în a doua, după ce gonise pe toată lumea în afară de servitori, stătuse el însuşi. După Revoluţie, casele au trecut în proprietatea statului, iar într-una din ele erau găzduite de trei decenii redacţia gazetei şi biblioteca, iar în cealaltă, un birou notarial şi DOSAAF[14]. Prinţul îşi sfârşise zilele într-un spital de psihiatrie, iar familia lui, după căderea primei republici armene, se mutase la Beirut, unde i se pierduse cu totul urma.

Tigran venea la redacţie pe la şapte seara, când nu mai era nimeni acolo în afară de Şuşan, care pretexta că rămâne să termine de scris un articol. Trecând prin scuarul părăginit şi strecurându-se prin intrarea de serviciu din spatele vilei, el urca în fugă scările până la etaj, unde-l aştepta ea. De fiecare dată când ajungea la uşa biroului ei, îşi ţinea respiraţia şi punea palma pe piept, ca să potolească bubuitul: inima lui făcea un asemenea zgomot, încât părea că acoperă ţăcănitul maşinii de

scris a lui Şuşan. Ea sărea de la masa de scris şi dădea fuga la el, îl lua de gât şi îl întreba, dându-şi capul pe spate şi privindu-l în ochi: „Ai venit? Ai venit?“ „Am venit!“ ofta el, înăbuşindu-şi emoția. Aprinsă de lunga despărțire impusă, relația lor căpătase o nouă forță şi un nou sens. El nu mai era gelos pe soțul ei, iar ea, convingându-se în timpul despărțirii că îl iubeşte, încetase să-l tortureze cu aroganța ei. Fiecare întâlnire le umplea inimile de o fericire neîndoielnică, incontestabilă. Nu aveau nici un fel de remuşcări, aşa că nu-şi întunecau scurtele ceasuri pe care le aveau împreună cu reproşuri fără rost. O vreme, pe Şuşan n-a neliniştit-o nici existența unei alte femei în viața bărbatului iubit, era de parcă n-ar fi existat. Dar totul s-a schimbat în ziua când s-a întâlnit cu Eliza însărcinată la policlinică. Şuşan se dusese acolo îngrijorată de lipsa indispozițiilor femeieşti, dar doctorul o liniştise, şi, respirând uşurată, ea pornise spre ieşire, povestindu-i o istorioară amuzantă care i se întâmplase fiului ei mai mic. Când a dat peste Eliza în uşă, buimăcită şi scoasă din minți de sarcina acesteia, a încercat la început un sentiment amestecat de ciudă şi gelozie. Tigran nu-i spusese nimic despre starea soției sale şi, deşi îşi închipuia că făcuse asta din dorința de a o proteja, era profund rănită. Şi-a petrecut ziua de lucru stând în fața maşinii de scris fără să facă nimic şi fumând țigară după țigară. Spre seară şi-a simțit mijlocul încordat şi a început s-o doară în josul abdomenului, şi, plângându-se că se simte rău, s-a învoit să plece acasă. Venirea ciclului mult-aşteptat nu i-a adus uşurare, ci amărăciune şi chiar ciudă. Şi atunci a recunoscut față de sine că nu voia să renunțe la bărbatul iubit. Acum era gata să facă tot ce-i stătea în putință ca să-l primească în folosință exclusivă pentru totdeauna.

Ca niciodată, sfârşitul lui noiembrie era uimitor de blând şi de însorit. Înşelați de căldură, cocoşii au reînceput să cânte şi găinile să facă ouă; pescăruşii satului, aciuați în albia caldă a râului, dădeau roată curților, în buza văii au înflorit toporaşi albăstrui şi mirosul sărat de mare se simțea mai tare ca oricând, iar marginile drumurilor s-au acoperit de tufe crețe de nalbă şi urzică. Eliza avea o poftă disperată de ciorbă de verdeață. Se jena s-o trimită pe bătrâioara ei soacră la cules de nalbă, aşa că a cules-o ea, mergând cu grijă printre tufe în genunchi (burta mare nu-i permitea să se aplece). Ierburile s-au dovedit a fi neaşteptat de multe – în jumătate de oră a adunat un şorț întreg. Ciorba

a ieşit deasă şi incredibil de gustoasă. Bătrânii au mâncat, turnând din plin deasupra sos de maţun cu usturoi şi nu mai pregetau cu laudele. Tatăl soacrei, punându-şi o porţie nouă, insista că urzicile de toamnă sunt întotdeauna mai gustoase decât cele de primăvară.

— De ce? s-a interesat Eliza, ungând felii de pâine cu unt şi întinzându-le bătrânilor.

Tatăl soacrei a dat să-i răspundă, dar l-a oprit nevastă-sa. Ea a zâmbit drăgăstos cu gura ştirbă mai întâi tinerei nurori, apoi soţului ei, rămas cu polonicul în mână, şi a mormăit:

— Vor să mai respire înainte de moarte, fetiţo, de-asta se străduiesc aşa. Ca mine şi bunicul.

Eliza n-a ştiut ce să răspundă. Mânca, aplecată uşor deasupra farfuriei, ştergându-şi pe furiş lacrimile care-i şiroiau şi trăgându-şi fără zgomot nasul. Îi era dureros de milă de bătrâni, dar de ea îi era şi mai milă. Părea că totul în viaţa ei e bine: o casă mare – orice fată visa să nimerească într-una asemenea –, bătrâni care-o iubeau, o soacră gata mereu să-i vină în ajutor şi s-o sprijine. Până şi fiul ei (nu avea nici o îndoială că va fi băiat, aşa că ceruse permisiunea să-l boteze Karen, ca să-i facă o bucurie mamei sale), parcă simţindu-i dispoziţia, n-o deranja prea tare şi, cruţând-o, i se mişca în burtă rar şi cu băgare de seamă. Din ziua aceea dormise numai pe sofaua din camera de oaspeţi. În prima noapte a aşteptat ca soţul ei s-o roage să se întoarcă în dormitor, dar, când spre dimineaţă a venit după ea, l-a refuzat hotărât. După cum şi-a ferit grăbit privirea şi a mormăit ceva meschin şi jignitor, bănuielile ei au fost confirmate definitiv. Acum Eliza făcea tot ce-i stătea în puteri ca să nu rămână singură cu Tigran. Se purta ca de obicei: era prevenitoare cu bărbatul ei, avea grijă de el, spăla, călca şi, conducându-l când pleca la lucru, conform obiceiului, nu pleca de pe verandă până când el nu dispărea după gardul vecin, care bloca vederea spre drum. Dar asta era partea văzută a vieţii ei, de ochii bătrânilor. În sinea ei, Eliza trăgea o linie nevăzută pentru ceilalţi, dar cât se poate de limpede pentru soţul ei, căruia nu-i era permis s-o încalce. Tigran, convins că nevastă-sa nu bănuieşte nimic despre reluarea relaţiei cu Şuşan, punea răceala ei pe seama sarcinii. Eliza însă se gândea frenetic ce să facă mai departe. N-avea cu cine să se sfătuiască – cu surorile nu era în relaţii apropiate, pe maică-sa nu voia s-o supere, aşa cum nu voia nici să tulbure sufletele bătrânilor şi al soacrei. Subconştientul, cruţându-i pe ea şi pe copilul

nenăscut, îi înăbuşea durerea, şi ea simțea tot ce se întâmpla cu mai puțină acuitate decât ar fi făcut-o în alte împrejurări. Dar nici să se împace cu această stare de lucruri, care o rănea şi o umilea, nu era pregătită.

Acum îşi amintea deseori cum la lecțiile de biologie, cu capul sprijinit în mână, studia tablourile cu insecte atârnate pe pereții cabinetului. Trecându-şi privirea de la un trupuşor uscat la altul, încerca un sentiment apăsător şi amestecat, de interes şi dezgust. Aceeaşi senzație o avea când, în copilărie, îşi zgândărea intenționat o rană, ca să vadă cum o muscă atrasă de mirosul de sânge suge cu trompa-i tresărind uşor din picătura ce curge întunecându-se rapid. Acum, când se străduia să găsească o ieşire din situația creată, Eliza încerca aceleaşi senzații ca atunci când priveşti pe gaura cheii ceva dezgustător şi atrăgător deopotrivă. Nu-i dădea pace un sentiment de vinovăție: nu se îndoia că participase nu mai puțin decât ceilalți la cele ce se petreceau, fie şi doar pentru că, ştiind despre relația neîncheiată a lui Tigran, se lăsase prinsă în această istorie. Uneori se închipuia asemenea insectelor uscate din colecția şcolii, fixate cu un ac special şi protejate cu şomoioage de vată. Dacă te uitai dintr-o parte, totul arăta frumos şi cum se cuvine. Dar de fapt era dezgustător şi îți venea irezistibil să-ți întorci privirea de la ele.

În zilele libere, Eliza îi făcea obligatoriu o vizită mamei sale, ducându-i câte ceva de mâncare. După ce rămăsese singură, aceasta nu mai gătea deloc şi trăia numai cu sendvişuri. Casa căpătase treptat aspectul neîngrijit şi posomorât de dinainte, şi Eliza, privind ferestrele de mult nespălate şi pânzele de păianjen de sub tavan, promitea de fiecare dată să-şi găsească timp pentru a face curățenie. Mama ridica din umeri – merge şi-aşa. Eliza îi încălzea friptura adusă şi stătea lângă ea până când, strâmbându-se, mânca măcar jumătate de porție. Apoi beau cafea, gustând din plăcinta simplă trimisă de Nina sau Mariam – spre deosebire de Eliza, ele treceau rar pe la mama lor, dar ea nu se supăra – timpul fiicelor mai mari era măsurat: casă, muncă, gospodărie, copii…

Din când în când, ea devenea vorbăreață şi îşi amintea câte-o istorioară amuzantă. Odată, învârtind în mâini o ceşcuță cu resturi de cafea, a povestit despre o călătorie la Erevan pe care o făcuse în ultimul

an de război, în februarie.

— Tatăl tău s-a întors de pe front în ’43, în viață, deşi greu vătămat, fără un plămân. Fericirea mea nu avea margini! Aşadar, nu în van implorasem moartea să mi-l lase, plângând toate lacrimile pe care le aveam! Ce-i drept, i-a dat drumul, dar fără pic de tragere de inimă: era tare slab, cu o cicatrice groaznică după spital, aproape tot corpul îi era acoperit de bube purulente şi escare sângerânde. Tuşea întruna, nu putea să doarmă. Şi picioarele! Dacă i-ai fi văzut picioarele, fetița mea! Tălpile îi erau tocite aproape până la os, iar între degete îi crescuseră ciuperci negre. Nu te mint, chiar aşa era. Slavă doftoroaiei Piruz, că l-a ajutat să-şi revină: cu ierburi uscate, cu infuzii, cu rugăciuni şi descântece. După aproape doi ani tatăl tău s-a întremat în sfârşit şi am hotărât să facem o călătorie – o mică lună de miere, să spunem – aici, mama s-a fâstâcit, înroşindu-se. Eliza a mângâiat-o pe mână, încurajând-o. Ei, şi, a continuat mama, le-am lăsat pe surorile tale la o vecină, ne-am dus la Erevan, am luat o cameră la ultimul etaj al unei case frumoase, foarte frumoase, parcă văd şi acum balconul decorat şi scara înaltă, cu balustradă sculptată! După ce ne-am instalat, am ieşit să ne plimbăm prin oraş şi am dat peste o prăvălie cu dulciuri. Bani aveam pe sponci, totul era cumplit de scump. În vitrină, printre diferite tipuri de halvale şi prăjituri, era o cutie cu nişte boabe ciudate, de un verde pal. Am întrebat ce sunt – cafea, ni s-a răspuns. Şi ne-am gândit să cumpărăm puțină, că auziserăm de ea, dar nu gustaserăm niciodată. Spre deosebire de armenii din Apus, noi, cei din Răsărit, beam ceai din samovare, după tradiția rusească, doar armenii din Stambul ştiau rostul cafelei, noi nici măcar nu văzuserăm vreodată. Ei, şi am vrut să gustăm. De cumpărat am cumpărat, dar ne-a fost ruşine să-l întrebăm pe vânzător cum se face. Ne-a fost ruşine s-o descoasem şi pe proprietara casei, o armeancă bătrână din Van[15]. Am hotărât s-o pregătim cum ne-a dat prin cap: am spălat boabele, am turnat apă rece peste ele şi le-am pus la fiert pe plită. Am consumat kerosenul degeaba – boabele nici măcar nu s-a muiat la fiert. Am încercat să le mestecăm şi le-am scuipat pe loc – erau insuportabil de amare. Ne părea rău de banii irosiți, ne-am zis măcar să bem zeama. Am sărat-o, am piperat-o şi, înfrângându-ne scârba, am mâncat-o cu pâine.

Mama şi-a îngropat fața în palme, râzând în hohote. Eliza deja se îndoia de râs, ținându-se de burta mare şi suspinând prelung.

— Şi? a îndemnat-o ea pe maică-sa, abia trăgându-şi răsuflarea.

— Şi n-am dormit trei nopţi!

— Da' v-aţi făcut de cap! a chiţăit Eliza şi, icnind, s-a prăvălit pe o parte.

Mama i-a făcut semn cu degetul arătător – ia te uită, neruşinata –, dar nu s-a supărat. După ce-au mai râs cât au râs, au stat multă vreme zâmbind acelei zile binecuvântate şi propriilor gânduri şi părea că nimic nu le poate strica dispoziţia, când deodată, mama, oftând, a continuat:

— Ce bucuroasă eram atunci! Îmi ziceam că războiul s-a terminat, în sfârşit o să începem o viaţă nouă, fericită. Cine era să ştie că tatălui tău îi mai rămăsese atât de puţin de trăit! Te-a aşteptat pe tine, te-a legănat, te-a crescut până la trei ani şi s-a dus. Tu nici nu ţi-l mai aminteşti. Te-a iubit foarte mult. Pe toate ne-a iubit foarte mult!

Eliza a vrut să protesteze că îşi aduce aminte de tata, fie şi ca prin ceaţă, dar mama a adăugat trist:

— Pesemne că asta e soarta mea: să duc dorul bărbaţilor iubiţi. Mi-am pierdut soţul, mi-am îngropat tatăl. Şi fratele… Şi-a plecat mult capul, a închis ochii şi a spus cu amărăciune: mai bine l-ar fi ales pe el, nu pe mine!

Eliza a încremenit: mama amintea din nou de fratele ei! Ar fi trebuit să tacă, ar fi trebuit să-i dea posibilitatea să spună tot, dar tăcerea se prelungea şi, nemaiavând răbdare, ea s-a hotărât s-o îndemne:

— Poate măcar acum îmi povesteşti?

Mama a tresărit, s-a bătut cu palma peste genunchi şi s-a ridicat:

— Voiam să pun apă la fiert, să spăl lenjeria! Stând de vorbă cu tine, mi-a ieşit din minte!

— Dar ce s-a întâmplat cu fratele tău? a încercat slab Eliza s-o întoarcă la subiect, însă i s-a ripostat pe loc:

— Nu mă face să-mi amintesc lucruri care mă dor!

Şi mama s-a apucat, aferându-se inutil, să aţâţe focul în sobă, lovind lemnele şi trântind excesiv de tare uşiţa de fier. Înfăşurând aşchiile mărunte într-un petic de ziar, a răsucit hârtia cu o asemenea forţă, că aceasta s-a făcut bucăţele. A trebuit să ia o mătură să adune totul.

— Mai bine mi-ai povesti ceva despre tine în loc să mă baţi la cap cu întrebări, a aruncat ea peste umăr cu năduf. Ce face Tigran? Ce fac bătrânii? N-o superi pe soacră-ta?

— Nu-ţi face griji, totul e bine.

În timp ce mama ei a încălzit soba şi a pus apa la fiert, Eliza, fără să-i ia în seamă protestele, a schimbat patul şi a înlocuit prosoapele folosite cu unele curate. A întors şi a scuturat fețele de plapumă şi de perne, curățându-le cu grijă de fulgii şi cocoloaşele de lână care se adunau invariabil în colțuri. A diluat soluția de săpun pe care, după rețeta doftoroaiei Piruz, o puneau în apa de spălat – făcea o spumă deasă. În cele din urmă a fost oprită, cu un gest spre burta proeminentă, cu porunca severă de a se purta potrivit cu starea în care se află. Eliza şi-a sărutat mama pe tâmpla suptă, remarcând cu blândă tristețe transparența ca de hârtie a pielii care îmbătrânea fără putință de întoarcere. S-a pregătit să plece acasă, promițând să mai treacă a doua zi.

— Vezi că dacă vii prea des pe la mine o să-ți iasă vorbe, a avertizat-o mama ei.

— Ce vorbe?

— Lumea o să creadă că nu ți-e bine în casa bărbatului tău şi vii la mine să te plângi!

Eliza s-a gândit că dacă maică-sa n-ar fi adus vorba de fratele ei pesemne că şi-ar fi deschis sufletul şi i-ar fi povestit ce-o chinuie. Dar momentul prielnic trecuse, şi altul, foarte probabil, nu avea să mai fie. Ce să-i faci, înseamnă că aşa a fost să fie.

Erau două drumuri pe care se putea întoarce: unul lung, pe strada principală, sau unul scurt, şerpuind pe lângă curțile întunecate din spatele caselor. Eliza l-a ales pe cel lung. Pe la jumătate, a simțit că o cam roade în capul pieptului; a scotocit în buzunarele jachetei şi a găsit un pumn de coarne uscate. Soacra ei spunea în glumă că în ultimele luni noră-sa dăduse gata un sac întreg de coarne uscate şi nu exagera prea tare – de când era însărcinată, Eliza avea poftă întruna de ceva acru. Şi acum, felicitându-se în gând pentru prevedere, a început să mănânce lacom coarne, gemând de plăcere. Întunericul se lăsa repede şi nemilos, îi sufla înghețat în față, o scălda în negreală, retrăgându-se fără chef acolo unde scânteiau luminile rarelor felinare de pe stradă. Se făcea foarte frig; Eliza a grăbit pasul încercând să se cuprindă cu brațele şi remarcând cu un surâs că nu poate s-o facă aşa cum trebuie, căci nu-i îngăduia burta. Până la naştere rămăsese mai puțin de o lună – după toate socotelile, copilul trebuia să vină pe lume cu două săptămâni înainte de Anul Nou. Îl aştepta cu teamă, căci auzise tot felul de lucruri

despre naştere, dar înainte de toate cu o nerăbdare fericită, căci nu se îndoia că tocmai maternitatea avea să fie salvarea ei.

Drumul trecea pe lângă fostele vile ale nefericitului prinţ Mailian. Eliza a observat încă de departe o lumină singuratică la o fereastră de la etaj. Inima i s-a strâns dureros – într-unul dintre birourile acelea lucra Şuşan. Părăsind scurt trotuarul, ea a ţâşnit în scuarul părăsit. L-a străbătut, ţinându-se cu mâinile de burtă şi simţind aproape inconştient senzaţia neplăcută de înţepături în palma stângă – erau sâmburii de coarne care se storceau în pumnul încleştat. Ajungând la intrarea de serviciu, a încremenit pentru o clipă, închipuindu-şi febril ce-o să facă mai departe, iar apoi a tras hotărâtă uşa spre ea. A izbit-o mirosul de tutun stătut de pe casa scării. Eliza a urcat, ţinându-se de perete şi pipăind treptele pe întuneric. Era o linişte mormântală. În capul scării, la etaj, licărea un singur bec prăfuit. Străduindu-se să nu facă zgomot, a mers pe coridorul îngust, încremenind în faţa fiecărei camere, deşi nu era nevoie – singurul birou care nu era gol se vedea cu uşurinţă după raza slabă de lumină care trecea pe sub uşa vag întredeschisă. Eliza s-a oprit, şi-a ţinut respiraţia, a ascultat. Neauzind nimic, a împins uşurel uşa, deschizând-o doar atât cât să vadă cu coada ochiului ce se petrecea înăuntru, dar să nu-şi trădeze prezenţa. A zărit imediat un scaun jerpelit lăsat într-un colţ, pe spătarul căruia atârna un pulover subţire cu dungi bleu şi albastre. Pe acesta îl îmbrăcase Tigran astăzi, plecând la câmp, şi la observaţia rezonabilă a mamei lui, că nu merita să-şi strice hainele bune mergând cu ele la câmp, îi explicase că vin şefii de la comitetul orăşenesc şi trebuie să arate respectabil. Pe podea, cu talpa spre intrare, era căzută o cizmă murdară de noroi, ceva mai departe zăceau nişte pantaloni mototoliţi. Ridicând uşa de clanţă, ca să nu scârţâie, Eliza a deschis-o mai larg şi s-a uitat în birou. Ce-a văzut nu i-a pricinuit suferinţa pe care o aştepta. Mai devreme, imaginându-şi această scenă, nu se îndoise că nu va avea putere s-o înfrunte. Acum însă, văzându-şi soţul cu altă femeie, simţea nu durere, ci o inexplicabilă uşurare. I se părea chiar că se evaporase şi plutea sub tavan, observând ceea ce se petrecea nu dintr-o parte, ci de sus. Privirea i-a devenit cuprinzătoare şi amănunţită, remarcând în acelaşi timp multitudinea detaliilor, întipărindu-i-le în minte: picăturile de umezeală de pe fruntea lui Şuşan, chipul ei frumos, dat pe spate, aluniţa de pe braţ şi vena albăstruie subţire care i se întindea de-a lungul coapsei suple; spatele musculos,

perfect sculptat al lui Tigran, subsuorii cu păr aspru, mirosind pătrunzător a transpirație şi a trup tânăr şi puternic; cuvertura luxoasă, de culoarea caisei coapte, care se mototolea sub ei – Eliza presupunea că Şuşan o adusese de acasă şi o păstra în bibliotecă, ascunsă de ochi străini, înghesuită după volumele groase de pe raftul de sus, la care nu ajungea femeia de serviciu scundă… A observat o hartă prăfuită făcută sul, care se ițea din spațiul îngust dintre bibliotecă şi perete, scurta lui Tigran, aruncată peste maşina de scris, foile de hârtie scrisă care zburaseră pe jos. Sub fotoliul tras foarte aproape de pervaz era o mingiuță de ping-pong deformată: pesemne unul dintre băieții lui Şuşan alergase pe-aici zilele trecute şi, scăpând-o, îi fusese lene s-o recupereze. Privirea îi lucra limpede şi precis, fără a se supune conştiinței, ci dimpotrivă, atrăgând-o pe aceasta în vârtejul nebunesc al observațiilor şi deducțiilor, şi Elizei nu-i mai rămânea decât să i se supună la rându-i. Nu avea forță să se opună celor ce se petreceau, şi n-avea de unde să şi-o ia.

Revenindu-şi într-un târziu din încremenire, s-a retras, trăgând uşa fără zgomot. N-a închis-o de tot, amintindu-şi la vreme că o găsise întredeschisă. Probabil Tigran era cel care-o lăsase aşa, grăbindu-se spre iubita lui, şi-a zis ea. În timp ce el se dezbrăca nerăbdător, mototolindu-şi şi aruncându-şi hainele în toate părțile, Şuşan scosese din bibliotecă cuvertura moale şi luxoasă şi o întinsese pe podeaua uzată – ei nu-i era milă de lucrurile bune, nici ale ei, nici ale altora; ea, spre deosebire de Eliza, nu mirosea a grajd şi ştia să trăiască aşa cum socotea de cuviință, şi de aceea, pesemne, căpăta întotdeauna tot ce voia… Cum să i te opui unei asemenea femei, cum s-o învingi?! Să fugi, să fugi de ea fără să priveşti în urmă, fără să te opreşti, fără să vezi nimic în jur, fără să te gândeşti la nimic. Mai departe, cât mai departe posibil!

Şi Eliza a fugit, tropotind greu pe scândurile care scârțâiau, fără să-i pese că putea fi auzită. Becul singuratic, după ce a clipit de câteva ori, s-a stins şi a învăluit casa scării într-un întuneric de nepătruns. Ea s-a întins spre balustradă, desfăcându-şi inconştient degetele pe care până atunci le ținuse strânse în pumn. Împrăştiindu-se, sâmburii de coarne s-au rostogolit în jos pe scări cu un pocnet uşor, dar clar. Nu s-a mirat că-i vede perfect în bezna densă, şi a alergat în urma lor, ținându-se cu amândouă mâinile de burtă. O clipă mai târziu, a auzit deasupra paşi

alergând – atras de zgomot, Tigran se repezise în urma ei, dar ea era deja departe, n-o mai putea ajunge.

Ieşind din scuar, Eliza, ca să nu atragă atenția cuiva, a mers cu pas măsurat în direcția opusă casei. Aerul rece al nopții a trezit-o pe loc. Trebuia să-şi țină firea, ca să scape de durerea care o năpădea la fel de repede cum o părăseau puterile. Aproape imediat a simțit că se sufocă, aşa că a fost nevoită să păşească mai încet, încercând să se cruțe. Trupul îi era ca de plumb, o durea mijlocul, în josul burții simțea o crampă neplăcută, pleoapele i se lipeau, şi, temându-se că ar putea adormi în mers, s-a plesnit peste obraji, ca să-şi alunge starea de somnolență.

În capelă nu se schimbase nimic – hacikarele de piatră sprijineau pereții în aceeaşi formație funebră, culoarele joase erau întunecate, iar de sub cupolă, împărțind în două spațiul plin de ecou, cădea oblic o rază de lună. La picioarele hacikarului cu mucenicul era o lampă cu kerosen care-l lumina cu strălucirea ei slabă. Eliza nu s-a mirat, ba nici n-a observat-o. Apropiindu-se de hacikar, s-a lăsat în genunchi, atingând din neatenție sticla încinsă a lămpii, dar n-a simțit fierbințeala. O durea atât de tare, că i se părea că acuşi-acuşi o să vomite copilul. S-a rezemat cu fruntea de piatra înghețată şi, acceptându-i cu recunoştință atingerea rece, a încercat să plângă, ca să se mai uşureze. Nereuşind, a început să urle – un urlet prelung, cumplit, care îi rănea gâtul. Când umărul i-a fost atins de o mână străină, nu şi-a dat seama imediat, pentru că gemea cu furie, înecându-se de durere. Realizând într-un târziu că nu e singură, s-a agățat cu amândouă mâinile de această mână salvatoare şi, trăgând-o spre ea, şi-a îngropat ochii uscați în palma îngustă şi răcoroasă. Şi, smulgând din ea însăşi un țipăt îngrozitor, care, poticnit în gâtul ei, n-o lăsase să respire, a izbucnit în sfârşit în plâns, îndelung şi deznădăjduit, simțind cum durerea i se strânge într-un ghem arzător în josul abdomenului.

— Eliza-djan, e ud sub picioarele tale. Ai făcut pe tine, Eliza-djan?! a auzit o voce speriată lângă urechea ei.

Eliza a recunoscut-o imediat. A dat drumul mâinii ude de lacrimi a surorii ei de lapte şi s-a prăbuşit pe o parte.

— Cheamă pe cineva, Vardanuş-djan. Cred că mi s-a rupt apa.

Iarna a venit la sfârşitul lui decembrie şi a pornit pe dată o activitate

frenetică: a lovit cu geruri puternice, a suflat vânturi reci, a prins valea în cătuşe de gheață, înăbuşind mirosul persistent de mare, iar apoi, trăgând cerul de marginea lui lânoasă şi acoperind cu el acoperişurile de țiglă ale caselor, şi-a pornit litania prelungă şi monotonă a ninsorii. Pe la mijlocul lui ianuarie Berdul era îngropat în zăpadă înghețată aproape până la balustradele verandelor. Aceasta cădea într-un strat moale şi pufos, dar până dimineața se întărea fără greş, devenind greu de îndepărtat.

Eliza privea dezlănțuirea omătului pe fereastra dormitorului. Se întremase deja destul de mult ca să se mişte fără ajutorul altcuiva. Cusătura de la operație o mai jena uneori, dar aproape că n-o mai deranja. Mare şi neregulată – o tăiaseră în grabă, ca să salveze copilul –, ea se întindea peste toată burta, urâțind-o. Eliza nu credea promisiunea doctorului că mai târziu avea să se resoarbă şi să devină aproape neobservabilă. De altfel, nici nu-i păsa prea tare – o urâțiseră şi gata.

Bebeluşul era deja puternic şi lua rapid în greutate. Se născuse foarte slab, la opt luni, şi la început medicii se temuseră pentru viața lui. Eliza l-a văzut la zece zile după naştere, când i s-a permis să se ridice din pat. A vărsat lacrimi privindu-şi băiețelul care dormea. Slăbuț, aproape transparent, cu o frunte joasă, dar largă şi bărbie ascuțită ca a mamei lui, el stătea întins, strângând din pumnişorii neputincioşi, şi gâfâia greu, ca un adult. Eliza îşi dorea cu disperare să-l ia în brațe, dar nu i-au dat voie, şi atunci i-a luat în palmă talpa minusculă şi a stat aşa până când a început s-o doară burta insuportabil. O infirmieră a dus-o înapoi pe căruciorul cu care se duceau nou-născuții prin saloane şi, punând-o în pat, i-a şoptit că bebeluşul ei n-a mai dormit niciodată atât de mult. „Pesemne c-a simțit că-i mama lângă el şi s-a liniştit." Eliza a implorat să fie lăsată să se întoarcă la reanimare, ca să fie aproape de fiul ei, dar nu i s-a dat voie, sub pretextul regulilor stricte. Îl vizita de câteva ori pe zi, stătea lângă el, fără să-l slăbească din ochi cât dormea şi gângurindu-i când se trezea. Geloasă, îl hrănea din biberon cu lapte străin – ea nu avea.

Între timp, Tigran se externase din spital şi încerca să meargă, sprijinindu-se în cârje şi ridicându-şi piciorul pus în ghips. Că şi-l rupsese, Eliza a aflat a doua zi după naştere. Îi povestise soacra ei, palidă de supărare şi nesomn, singura căreia i s-a permis să intre în

salonul ei. Şi după cum îşi ferea ochii de fiecare dată când întâlnea privirea nurorii sale şi, încercând să fie convingătoare, dădea multe amănunte inutile, descriind cum Tigran căzuse de pe o căpiţă pe care se urcase ca să-i proptească vârful cu pari, Eliza a ghicit că-şi acoperă fiul.

„Acum ştie toată familia că s-a încurcat iar cu Şuşan“, s-a gândit ea cu indiferenţă. După ce a întrebat cum îşi rupsese piciorul şi s-a convins că nu erau complicaţii, ca să nu fie nevoită să joace rolul soţiei inconsolabile în faţa soacrei, s-a prefăcut că se simte rău şi a rugat-o să cheme asistenta să-i facă o injecţie cu analgezic.

După plecarea soacrei, strângând din dinţi de durere, şi-a închipuit ce se petrecuse: foarte probabil, Tigran, trăgându-şi pantalonii în grabă, alergase după ea, se împiedicase în întuneric pe scară şi se rostogolise, lovindu-se de marginile proeminente ale treptelor. Şuşan se repezise speriată să-l ajute să se ridice, oftând şi văitându-se. În cele din urmă, înţelegând că are o fractură, a dat fuga să cheme Salvarea. Eliza a râs amar gândindu-se că probabil fusese dusă la spital cu aceeaşi maşină ca şi el.

În seara aceea blestemată a fost nevoită să zacă îndelung pe podeaua rece a capelei – lui Vardanuş, care a dat fuga după ajutor, nu i-a dat prin cap să bată la prima uşă şi să cheme Salvarea prin telefon, ci s-a dus ea însăşi la spital. S-a întors de acolo cu Salvarea, cu medicul de gardă, care n-a reuşit s-o convingă să plece acasă ori măcar să rămână la camera de primiri.

— Şi dacă nu te duci după ea? s-a împotrivit Vardanuş şi s-a urcat în maşină înaintea şoferului.

Nu era timp de parlamentări, aşa că medicul a dat din mână a lehamite – naiba să te ia, să mergem!

De fiecare dată când încetau contracţiile, încă nu dese, dar deja insuportabil de dureroase, Eliza o vedea pe Vardanuş aplecată deasupra ei, cu fruntea ei înaltă şi palidă, cu ochii saşii speriaţi, cu şuviţele subţiri şi uşoare scăpate din coc legănându-se în ritmul mişcării maşinii şi gâdilându-i faţa.

— Eliza-djan, mori, da? Mori? întreba ea agitându-şi buzele incolore şi, schimbându-şi timbrul vocii, răspundea în locul ei: Nuuu, nu mor, nuuu.

Erau născute la distanţă de câteva ore, una luni, cealaltă marţi, dar sora medicală care completase fişele fetelor încurcase datele şi le

trecuse în aceeaşi zi. Amândouă crescuseră fără tată, şi dacă Eliza şi-l amintea fie şi vag, Vardanuş nu-l văzuse niciodată pe al ei. Pe dinafară nu semănau câtuşi de puțin (de unde era să semene?), dar, uimitor, aveau în comun multe calități: erau bune, pline de compasiune, gata să sară în ajutor la primul semn, harnice şi conştiincioase într-atât, încât, când se apucau să facă curățenie, nu-şi îndreptau spinarea până n-o aduceau la perfecțiune. Până şi-n înclinația față de învățătură fetele se dovediseră a semăna – nici una nu se putea lăuda cu vreo capacitate de studiu. Şi dacă Eliza a făcut efortul să termine opt clase, mărginita Vardanuş n-a izbutit nici atâta: a părăsit şcoala în clasa a şasea şi de atunci şi-a ajutat mama, care era contabilă la colhoz. Evaluând cu realism posibilitățile fetei, mama a luat-o la ea, ca, devenind încetul cu încetul familiară şefilor, să fie integrată în colectiv. Socoteala ei s-a dovedit corectă: când Eliza s-a angajat femeie de serviciu la grajd, Vardanuş era deja o persoană indispensabilă la birou şi îi erau date cu uşurare tot felul de însărcinări, pe care le îndeplinea cu zel şi mare plăcere. Oamenii o iubeau şi le era milă de ea, dar în acelaşi timp se țineau departe – o natură evident infantilă, ea deranja cu curiozitatea şi insistențele ei excesive. Strabismul, abia observat în copilărie, se accentuase cu vârsta şi pe la spate, când nu auzea mama ei, oamenii o numeau saşia. Cu timpul, porecla s-a lipit de ea, transformând-o pe biata Vardo cea mică în Saşia Vardanuş. Nu era însă în această adresare nici cea mai mică dorință de a jigni sau a umili, ci doar o afirmare rurală sinceră şi directă a unui fapt incontestabil. Eliza se întreba câteodată de ce între mărginirea şi defectul fizic al lui Vardanuş oamenii îl aleseseră pe cel din urmă, că doar teoretic era mai simplu şi mai uşor s-o numeşti pe Vardanuş prostuță – dar nu găsea răspuns.

În ziua aceea, privind chipul îngrijorat al lui Vardanuş, ea şi-a amintit ruşinată cum se plânsese în capelă de ea şi de mama ei, femeia care o alăptase. Din cauza contracțiilor, mintea i se încurca, şi nu-şi putea aminti oricât s-ar fi silit pricina nemulțumirilor ei față de ele. Crispându-se la fiecare spasm, ea se agăța de gâtul lui Vardanuş, o trăgea spre ea şi-i şoptea în gura întredeschisă, care zâmbea neajutorat: „Să-mi aduci aminte mai târziu să mă gândesc la asta.“ „Bine“, răspundea Vardanuş, fără să se mire nici un pic, şi Eliza era gata să jure că ştia foarte bine ce i se cere.

Când a fost externată, a hotărât ferm să divorțeze. N-o speriau acuzele şi bârfele care s-ar fi iscat implacabil după ce s-ar fi întors la mama ei. O tulbura însă durerea pe care le-ar fi provocat-o bătrânilor. Tot gândindu-se, i s-a părut că găseşte o ieşire: o să-şi anunțe hotărârea abia când Tigran o să fie perfect vindecat. Când o să-şi scoată ghipsul, o să plece şi ea. Până atunci, o să vină şi cumnată-sa în vacanța de vară, aşa că ea şi fratele ei vor putea să aibă grijă împreună de bătrâni.

S-a întors în casa bărbatului ei cu inima grea. Şi totuşi nu şi-a putut reține lacrimile de bucurie şi tandrețe când, sprijinindu-se de umărul tatălui soacrei (copilul îl ducea, strângându-l la piept şi ținându-şi respirația, mama acesteia), a intrat în dormitorul care în absența ei fusese complet transformat. Ferestrele erau împodobite acum de draperii noi, grele, care protejau perfect spațiul de dormit de lumina invadatoare a zilei, de ambele părți ale patului lat erau noptiere frumoase, iar pe jos era întins un covor luxos, pe care soacra îl păstra ca pe ochii din cap. Covorul albastru-închis cu dragoni[16], țesut de bunica, era singura amintire de la ea, şi de aceea soacra făcuse mare caz de el toată viața. Şi iată că pentru nepot se îndurase. Dar cel mai mult a emoționat-o pe Eliza colțul copilului, pe care avusese de gând să-l aranjeze singură, dar nu mai apucase. În stânga patului nou-nouț era un fotoliu larg şi moale, cu o mulțime de perne, pe podea era un preş alb ca zăpada. În dreapta era o comodă cu sertare încăpătoare, destinată păstrării lucrurilor pruncului. Când rămăsese însărcinată, Eliza pomenise visătoare, studiind o poză dintr-o revistă, că-şi doreşte tocmai un astfel de colțişor pentru copilul ei. Spusese asta şi uitase, dar soacra şi bătrânii ținuseră minte şi îi îndepliniseră visul.

Tigran şontâcăia în cârje în urma soției sale. Când maşina cu Eliza şi pruncul intrase în curte, el ieşise pe verandă şi îi aşteptase sus. Nu apucase să-şi îmbrace scurta, stătea în cămaşa subțire, clănțănind din dinți de frig şi, întinzându-şi gâtul, privea cum ai lui se aferează lângă portiere, ajutând-o să coboare pe Eliza, care gâfâia. Întâlnind privirea soțului său, ea a fost uimită de cât de mult se schimbase acesta: chipul, care-şi pierduse bronzul sudic uniform, îi era galben şi foarte tras, între sprâncene i se ivise o cută, culoarea ochilor albaştru-deschis era stinsă, trecând într-un cenuşiu apos. Se tunsese din nou foarte scurt, ca să nu-şi bată capul cu buclele neîmblânzite, şi îşi lăsase o barbă aspră. Eliza s-a ferit când el a vrut s-o sărute întinzându-i copilul – măcar priveşte-ți

fiul! Tigran a dat la o parte marginea batistei de dantelă, a privit o clipă fețişoara boțită, şi-a îndreptat ochii uluiți spre mamă şi a şoptit neputincios: „Ciudat, nu simt nimic.“

— Nici nu trebuie, a dat din mână bunicul, oferindu-şi umărul nurorii şi ajutând-o să intre în casă. Nici eu n-am simțit nimic când l-am văzut pe taică-tu. Bărbatul nu-şi dă seama imediat ce înseamnă un copil. Dar şi când îşi dăăă…! Bătrânul a ridicat degetul arătător şi l-a agitat sfătos: Abia atunci se transformă într-un bărbat adevărat.

Noaptea, când luminile s-au stins peste tot şi în casă s-a lăsat o tăcere binecuvântată, Tigran a găsit palma Elizei. Ea a încercat să se elibereze, dar el n-a lăsat-o. A tras un sertar al noptierei, a scos ceva din el şi i l-a pus în mână.

— Tu ai fost – vocea, plată şi înăbuşită, i s-a înecat, terminând cu trudă propoziția.

Ea a învârtit între degete sâmburele de coarnă uscat şi i-a răspuns ca un ecou:

— Eu am fost.

Au rămas tăcuți, parcă o veşnicie. Palma lui a devenit grea şi moale, şi Eliza şi-a zis că a adormit, dar el a vorbit din nou, şi după cum îi suna vocea, ea şi-a dat seama că plângea.

— Dacă – a rostit el încet, străduindu-se să nu-şi trădeze emoția – dacă mă ierți… niciodată… niciodată n-o să mai…

Ea şi-a eliberat mâna din mâna lui, şi-a îngropat nasul în pătură şi a şoptit, cu glas spart şi lipsit de intonație:

— Nu pot.

În şapte ani de căsnicie Eliza i-a născut bărbatului ei doi fii. Băieții semănau cu tatăl lor – cu ochi albaştri şi păr foarte creț. De la mamă au luat fața în formă de inimă şi constituția fragilă – Tigran, spre deosebire de ei, fusese mai bine legat încă din copilărie. Pe la treizeci de ani s-a mai îngrăşat, dar nu şi-a pierdut silueta armonioasă dăruită de natură. Copiii au ieşit însă firavi, ca prinşi în balamale, şi uimitor de flexibili – puteai să-i faci nod. Dar, în ciuda aparenței fragile, erau rezistenți şi sănătoşi. Pe primul Eliza l-a numit Vardan – în cinstea salvatoarei sale, Vardanuş. Iar celui mic i-a rămas numele pe care voise să-l dea celui mai mare: Karen. Mama ei, când a aflat, s-a tulburat atât de tare, că a fost nevoie să i se dea picături calmante. În aceeaşi zi, îmbrăcată cu cele

mai bune haine şi cu un şal pe umeri, ea a intrat în capelă să aprindă lumânări pentru sănătatea fiicelor sale şi a familiilor lor, apoi s-a dus la cimitir, ca să împărtăşească vestea fericită şi morţilor ei. Acolo au găsit-o, între mormintele părinţilor săi. A murit de infarct, cu câteva zile înainte să împlinească patruzeci şi şapte de ani. Eliza a aflat seara târziu. Tocmai îi făcuse baie bebeluşului, îl înfăşase şi, după ce-l hrănise, îl pusese în pătuţ. A primit cu stoicism vestea despre moartea mamei, dar noaptea a început să delireze şi Tigran, trezit de bolboroseala fără şir a nevesti-sii, a dus-o imediat la spital. N-au putut să-i scadă temperatura zile în şir, aşa că medicii, îngrijoraţi, nu i-au dat drumul la înmormântare, în ciuda rugăminţilor ei. Din cauza febrei ridicate laptele i s-a stricat, şi n-a mai putut să-şi hrănească pruncul. Când a aflat asta, Nina, venită s-o viziteze, şi-a pocnit palmele una de alta:

— Aşadar, ambii tăi băieţi repetă soarta ta.

— Cum adică? n-a înţeles Eliza.

— Tu ai crescut fără laptele mamei, la fel şi ei, a lămurit-o soră-sa.

— Asta e, a răspuns rece Eliza.

Toate gândurile îi erau ocupate de moartea mamei sale.

— Ce crezi, a întrebat ea rostind cu greu cuvintele care i se poticneau în gât, mama a murit fiindcă i-am dat copilului numele fratelui ei?

— Ce prostuţă eşti, totuşi, a oftat Nina. I-a aranjat pătura Elizei, şi-a trecut palma peste fruntea ei, a mângâiat-o ca pe un copil după lobul urechii. A repetat, cu o faţă înduioşată: Ce prostuţă fără speranţă de îndreptare ne mai eşti şi tu!

Eliza a oftat uşurată. Era prima discuţie de la suflet la suflet dintre cele două surori. Ea a atenuat un pic frica de singurătate cu care trăiau acum, dându-şi seama că sunt orfane. Acum nici una nu se mai îndoia că orice necaz i s-ar întâmpla, cealaltă îi va fi negreşit alături.

Eliza l-a părăsit pe Tigran când fiul lor cel mic a împlinit doi ani. Divorţul a fost precedat de câteva evenimente, care fiecare în felul lui i-a apropiat. De la acea discuţie nocturnă Eliza ştia că orice strădanii de a păstra relaţia sunt sortite eşecului. Dar n-a plecat, cedând rugăminţilor soţului ei. Un observator din afară nu s-ar fi îndoit că aveau o familie exemplară: Tigran era respectuos şi prevenitor, ea, afectuoasă şi grijulie, amândoi nu precupeţeau nimic pentru copii şi aveau grijă de bătrâni, amândoi munceau mult şi conştiincios pentru bunăstarea

generală. Dar de sentimentele care, crescând din inimă, îi unesc pe oameni cu legături de rudenie pentru toată viața ei n-au avut parte. Şi dacă Eliza, care nu cunoştea adevărata dragoste, îşi trăia viața ternă cu resemnare, pentru Tigran o astfel de existență s-a transformat cu timpul într-o cazná. S-a ținut de cuvânt şi a făcut tot ce-a putut ca să înlăture orice posibilitate de a se întâlni fie şi întâmplător cu Şuşan. Dar îi era un dor disperat de ea, şi implicit dădea vina pe soția lui pentru tristețea care i se cuibărise în suflet şi pentru nefericirea sa. Astfel, Tigran n-o îndrăgea pe Eliza. Totul i se părea ciudat la ea: cum mânca, aplecându-se mult deasupra farfuriei, cum îşi sorbea ceaiul, plimbând în gură o bucățică de zahăr cubic, cum, aşezându-se pe un scaun, îşi trăgea ruşinată fusta peste genunchii rotunjiți, cum îşi răsucea o şuviță de păr pe deget şi trăgea de ea în neştire. Nu-i plăcea cum i se dăruia – fără zgomot şi fără participare, stingând neapărat lumina şi trăgând bine obloanele, şi cum imediat după aceea, în întunericul aproape de nepătruns, îşi punea cămaşa de noapte, sfiindu-se de goliciunea ei. Nu-i plăcea trupul ei – lăbărțându-se, cum li se întâmplă femeilor, scund şi țeapăn. Buzele care nu i se ofereau, sânii grei, cicatricea care-i aduna pielea de pe burtă într-o cută urâtă. Nu-i putea suporta mirosul – dulceag-domestic, simplu, țărănesc. De câteva ori, nemaiputând îndura, îi aruncase vorbe de ocară. Ea se retrăsese speriată, îşi ceruse iertare. El, ştiindu-i curățenia sufletească, îşi reproşase că nu se abținuse, dar nu avea ce face. Prăpastia dintre ei creştea tot mai mult, îndepărtându-i unul de altul, şi singurul lucru care-i ținea împreună era sentimentul datoriei: față de bătrâni, față de copii, față de soacră, care-şi iubea nora ca pe fiica ei şi care fusese mai afectată decât ceilalți de acea istorie ruşinoasă.

Bătrânii s-au prăpădit în acelaşi an. Mai întâi a murit ea, şi apoi, abia rezistând până la parastasul de patruzeci de zile, şi el. După ce a ținut doliul cuvenit, sora lui Tigran s-a măritat. N-a putut lega relații bune cu noile rude, astfel că după scurt timp s-a mutat împreună cu soțul ei în casa părintească.

Şi apoi Şuşan a rămas văduvă. Soțul ei a murit de o boală grea a sângelui, s-a stins literalmente în câteva luni. Eliza n-a stat să aştepte ca Tigran să-şi reia relațiile cu ea, aducând prima vorba despre divorț. După ce a primit acordul lui, şi-a adunat lucrurile şi s-a mutat cu copiii în casa pustie a mamei sale. În cele din urmă, totul s-a aranjat cum nu se

putea mai bine: bătrânii n-au apucat destrămarea familiei, atenția soacrei era acaparată de fiica ei, care suporta greu sarcina, iar Tigran putea să se unească cu Şuşan cu conştiința curată – acum erau amândoi liberi. Şi doar Eliza, la cei douăzeci şi cinci de ani ai ei, a rămas singură, cu doi copii mici. N-o prea preocupa neîmplinirea femeiască – nu ştia despre relațiile cu un bărbat nimic care s-o facă să regrete ceea ce pierduse. Nu-şi îngăduia să se gândească la o nouă căsătorie, şi pricina era nu atât propria experiență amară, cât senzația de inutilitate absolută pe care o căpătase ca pe o lecție grea din relația cu Tigran. De acum înainte, sensul existenței sale era unul singur: să facă tot ce-i stă în puteri ca să-şi ajute copiii să se ridice. Câştiga puțin şi, în ciuda ajutorului dat de Tigran, abia-abia se descurca. Şi totuşi făcea totul ca să-şi ajute copiii să ajungă oameni. I-a înscris la şcoala de muzică şi la sport, la secția de lupte libere, apoi i-a dat şi la şcoala de arte. Băieții, spre deosebire de mama lor, prindeau totul din zbor, învățau foarte bine, cântau la pian şi la chitară şi desenau minunat.

Când cel mic a intrat la Politehnică, cel mare o terminase deja cu diplomă de merit, şi Eliza, fericită, nu pierdea ocazia să se laude cu copiii ei în fața oricui voia s-o asculte. Cu anii, cercul doritorilor s-a tot micşorat – nu oricine poate sta să asculte poveşti nesfârşite despre copiii exemplari ai altora, când ai săi îi dau numai bătăi de cap. Singurul ascultător înflăcărat, gata să se bucure sincer de succesele fiilor Elizei, era Saşia Vardanuş. Ea venea des în vizită – chipurile, pentru o clipă – şi rămânea până noaptea târziu, ajutând la treburile casei şi, aprobând din cap şi când trebuia, şi când nu, se minuna pentru a suta oară cum lucrarea despre care Vardan le tot vorbea de doi ani trezise interes până şi la Moscova, iar referatul scris de Karen fusese publicat într-o revistă de ştiință.

Eliza nu observa nici replicile stângace ale Saşiei Vardanuş, nici nedumerirea sinceră a lăptăreselor de la colhoz, cu care stătea mereu la poveşti. Ea trăia din succesele fiilor ei şi doar în ele vedea justificarea neîmplinirii ei ca femeie. Cu anii, a uitat complet de sine: s-a îngrăşat foarte tare, a căpătat o cocoaşă care n-o mai lăsa să-şi îndrepte spinarea, suferea de dureri de coate şi de genunchi, mergea uşor legănat, cu brațele desfăcute şi târându-şi picioarele. Hainele îi erau ca nişte saci: jachete tricotate mari, pulovere supradimensionate şi rochii cu poale largi, care, socotea ea greşit, îi ascundeau grăsimea. Părul cărunt şi-l

prindea într-un coc la ceafă, nu folosea cosmetice sau parfumuri, dar purta mereu în buzunar un pachet de vanilie desfăcut, crezând că-i acoperă mirosul specific al corpului. Amintindu-şi figura dezgustată a lui Tigran, nu se îndoia că nu miroase foarte frumos, de aceea se străduia să păstreze o anumită distanţă între ea şi interlocutori, şi descuraja orice încercare de apropiere, explicând asta printr-o problemă de vedere. „Imaginea se înceţoşează şi nu mai văd nimic", zâmbea ea vinovat, întinzând mâna în faţă. „Atunci de ce nu-ţi pui ochelari?" se mirau interlocutorii. „Păi uite, tot nu ajung la doctor!" dădea ea din mână şi promitea că neapărat o să se ducă în zilele următoare. Din aceeaşi pricină nu se ducea în locuri aglomerate, şi viaţa provincială zgomotoasă, cu pateticele-i pretenţii de mondenitate, trecea pe lângă ea. În douăzeci de ani Eliza nu a fost la nici o demonstraţie de 1 Mai, la care era trimis regulat întregul colectiv. Nu se ducea la spectacolele de amatori ale teatrului local şi trecea pe lângă trupele de circ ambulante care veneau din când în când la Berd unde, ridicându-şi corturile în piaţa centrală, în scenele amuzante jucate de clovni şi în sunetul pătrunzător al zurnei, se făceau acrobaţii în aer, mult deasupra pământului. Refuza să meargă şi la nunţi sau parastase, ba a lipsit şi de la serbările de absolvire ale fiilor ei, prefăcându-se bolnavă. Băieţii, obişnuiţi cu felul ei de-a fi retras, nu s-au supărat – se împăcaseră de mult cu ciudăţeniile mamei lor, considerându-le pur şi simplu trăsături de caracter.

Singurul lucru pe care Eliza nu putea să şi-l refuze era mersul la cinematograf. Îşi cumpăra cinstit bilet, dar vedea filmul nu din sală, ci prin gemuleţul îngust din camera maşinistului, care accepta s-o primească acolo contra unei piroşti cu cartofi. Şi în timp ce el, înmuind piroşca aurie ba în sare, ba în ardei roşu pisat, îi lăuda talentul culinar, ea, ţinându-şi respiraţia şi agasată de mormăiala lui, urmărea acţiunea de pe ecran. Putea să vadă unul şi-acelaşi film indian de mai multe ori, bucurându-se sincer când eroii erau fericiţi şi vărsând lacrimi amare când îi ajungea nefericirea. Câteodată o lua cu ea pe Saşia Vardanuş şi, când se întorceau de la film, discutau aprins despre ce văzuseră. După ce-şi îmbrăţişa prietena de rămas-bun, Vardanuş pornea spre casa ei, care se afla în capătul opus al străzii. Eliza o lua şi ea spre casă abia după ce o vedea dispărând după colţ. Vardanuş era singura persoană care o putea atinge. Nu mai permitea asta nimănui, nici măcar fiilor ei.

Despre faptul că băieții se gândeau să plece în străinătate Eliza a aflat ultima. Cel mai mare, Vardan, a cunoscut în anul întâi o armeancă din Siria, care venise din Alep în Armenia, pe atunci încă sovietică, să studieze Medicina. În urma idilei lor scurte şi fără sens au rămas într-o frumoasă relație de prietenie. Cunoscând prea bine visul lui Vardan de a pleca în America, fata aceea i-a propus să se căsătorească – asta i-ar fi dat posibilitatea să plece măcar în Siria. Iar de acolo putea pleca în Vest. Karen, aflând despre planurile fratelui său mai mare, i-a rugat să-l ia cu ei. N-a fost prea greu să i se găsească şi lui o mireasă fictivă – în instituțiile de învățământ superior din Erevan studiau o mulțime de armeni din Siria şi Liban.

Cel care i-a spus Elizei despre hotărârea fiilor ei a fost Tigran: îl rugaseră chiar ei, temându-se că-şi vor supăra mama. „Tu pregăteşte-o, şi a doua zi venim şi noi şi-i explicăm totul", l-a implorat Karen pe tatăl său. Tigran i-a transmis Elizei cuvintele mezinului, imitându-i intonația, şi, dând neputincios din mâini, a adăugat de la el: Ce să-i faci, dacă aşa au hotărât…

Elizei i s-a tăiat răsuflarea.

— Cum adică ce să-i faci? Cum aşa au hotărât? Ce, tu n-ai nimic împotrivă?

— Păi eu încerc deja de jumătate de an să-i conving să se răzgândească, dar se încăpățânează, nu vor să renunțe cu nici un chip, a mărturisit Tigran, şi a înrăutățit lucrurile adăugând: Nu-ți face sânge rău, în America trăiesc şi nişte rude îndepărtate de-ale lui Şuşan, au promis că o să aibă grijă de băieți, să-i ajute în primul rând cu slujbe…

— Adică tu ştii de asta de jumătate de an? Şi Şuşan la fel? Adică ei i-au spus, iar mie, mamei lor, n-au catadicsit?

Elizei i se îneca vocea de necaz. A dat la o parte coşul cu împletituri, de care nu se mai atinsese de la începutul discuției, şi-a cuprins umerii cu brațele şi a început să se clatine dintr-o parte într-alta, jeluindu-se amar.

Blestemându-şi în minte prostia, Tigran s-a întins spre fosta soție ca s-o mângâie pe umăr, dar ea s-a smucit ca de obicei, clătinând din cap: n-am nevoie. El i-a cuprins cu o privire plină de milă silueta lăbărțată, şuvițele de păr cărunte, şi-a trecut ochii peste mâinile ei julite de munca grea de la fermă şi s-a bătut supărat peste genunchi:

— Dacă adunăm anii trăiți împreună, iese vârsta unui bătrân. Şi

acum uită-te la noi: amândoi arătăm aproape bătrâni. Ce-am realizat în toată viața asta? Tu trudeşti în continuare la grajd, eu mă cocoşez cu brigada pe câmp. N-am fost nici măcar o dată la mare, nu ştiu nici măcar să conduc o maşină. Iar în America se spune că viața-i mai bună. Poate copiii noştri intră şi ei în rândul oamenilor acolo, poate se-mbogățesc. Ce, nu merită asta? Zi şi tu dacă n-am dreptate!

— Şi dacă li se întâmplă vreun necaz? Dacă mor? a zis Eliza țuguindu-şi buzele.

El a ridicat din umeri.

— De murit, pot să moară şi-aici. Uite, vecinei tale Arusiak i-au omorât băiatul mai mic în Afganistan. Eu atâta îți spun: ce-i e scris omului în frunte, aia i se întâmplă, oriunde l-ar purta soarta.

Eliza plângea sfâşietor.

— Şi eu… ce-o să fac… a zis ea cu durere în glas, cum… să trăiesc… fără ei?

Tigran s-a încruntat, şi-a scos țigările din buzunar şi a început să fumeze. Ar fi vrut să protesteze că nu numai pe ea o doare inima, dar s-a abținut la timp. Fireşte că ei îi e mai greu – odată cu plecarea copiilor, o să rămână singură de tot.

Eliza şi-a revenit abia în primăvară. Plecarea băieților a zdrobit-o şi i-a zdruncinat sănătatea. A bolit îndelung, istovitor, iar recuperarea a fost anevoioasă. Când s-a întors la muncă, după o absență de trei luni, a şocat pe toată lumea cu înfățişarea ei slabă şi demnă de milă. Hainele atârnau acum pe ea ca un sac, chipul i se acoperise de o rețea de riduri fine, părul îi albise cu totul, iar privirea odinioară vie a ochilor căprui era stinsă şi întoarsă undeva înăuntru. Dacă înainte le sâcâia pe lăptărese cu poveşti nesfârşite despre copiii ei, acum tăcea aproape întruna. Căpătase straniul obicei de a-şi mişca buzele fără zgomot. La început, oamenii amuțeau şi îşi încordau auzul, încercând să-i desluşească vorbele, dar apoi au înțeles că ține un monolog interior continuu. Lipsită de unicul scop al vieții ei – posibilitatea de a se îngriji de băieți –, îşi pierduse interesul față de ce se petrecea în jur şi se concentra cu totul asupra trăirilor proprii. Rarele scrisori pe care i le trimiteau fiii ei prin studenții care veneau în țară le învăța pe dinafară de la prima lectură şi le tot freca în minte, comentând în şoaptă fiecare cuvânt. Aşa trăia acum – de la un mesaj la altul.

Se schimbase nu numai ca înfățișare, ci şi ca fel de a trăi. Nu mai gătea deloc. Dacă înainte îi plăcea să mănânce mult şi gustos, acum se mulțumea cu mai nimic: pâine, legume, ouă, din când în când o găină fiartă. La cinematograf nu se mai ducea, mulțumindu-se cu filmele care se dădeau la televizor. Supărată că nu erau deloc filme indiene, odată chiar a scris o reclamație pentru redacția Canalului Central, dar, ruşinându-se de scrisul ei urât şi de greşelile pe care fără îndoială le făcuse, n-a mai trimis-o. Pe la surorile ei trecea foarte rar. După ce le asculta noutățile şi se văita de ale ei, pleca uşurată. Uneori vorbea la telefon cu fosta soacră şi îi asculta plângerile în legătură cu sănătatea, oftând cu compasiune şi răspunzând monosilabic. Duminica se ducea cu Saşia Vardanuş la cimitir. De două ori pe săptămână trecea pe la capelă. Alegea o oră târzie, ca să nu mai fie nimeni acolo. Aprindea negreşit o lumânare la hacikarul cu Iisus, pe care îl numea, ca în copilărie, mucenic. Dacă sufletul îi era greu de tot – şi asta se întâmpla când nu avea de mult veşti de la băieți –, se plângea cum ştia: îngâna un cântec de jale, rostind cuvinte la întâmplare, fără să se obosească să le lege într-o poveste coerentă. Îşi cânta singurătatea, revărsând-o ca pe un mâl dens. Incantațiile bizare, nesemănând cu nimic îi alungau disperarea, o linişteau şi o tămăduiau.

Chiar în capelă a găsit-o Simon într-o zi.

Mai târziu, când ea îl întreba ce-l adusese acolo la un ceas atât de târziu, el nu-i putea da un răspuns limpede. Îi povestea că se întorcea de la un nepot la care întârziase în vizită, ajunsese la răspântie, voise s-o ia spre casă, dar picioarele îl purtaseră în direcția opusă. Mersese cu un sentiment crescând de îngrijorare, simțind că dacă nu ajunge la timp o să se întâmple ceva ireparabil. Pe ultima porțiune a drumului alergase de-a dreptul, gonit de un acces de frică precum acela care îl cuprindea în copilărie, când se afla la câțiva paşi de pragul casei. „Parcă mă fugărea un duh rău“, povestea el, „şi trebuia să trântesc uşa după mine ca să nu mă prindă în gheare“.

— Poate că tocmai eu sunt duhul acela, râdea Eliza.

În seara aceea, auzind încă de departe un cântec, Simon ar fi vrut să plece, ca să nu pună pe nimeni într-o situație stânjenitoare, dar curiozitatea a învins. S-a strecurat în capelă şi a văzut în lumina slabă a lunii o siluetă de femeie care, cu mâinile la piept şi capul uşor înclinat, îngâna o melodie nesfârşită, înşirând pe ea cuvinte, ca mărgelele pe o

ață. „Mâinile tale“, cânta femeia, trecând de la un ton înalt, care-ți răsuna în urechi, la unul jos şi răguşit, „desenez mâinile tale… şi îți văd umbra transparentă deasupra pătuțului de copil…“

Glasul ei, pătrunzător şi cumva palpabil – părea că dacă înaintează îl poate atinge –, inunda capela de la un capăt la altul. Intrând pe loc în inima lui Simon, s-a adaptat la ritmul ei, i s-a răspândit prin trup, scânteind în fiecare cotlon, încălzindu-l şi tămăduindu-l.

Uimirea lui Simon a fost atât de mare, încât s-a dus drept la femeie şi, luând-o de cot, a încercat s-o întoarcă spre el ca să-i vadă chipul. Ea, dând speriată un țipăt, s-a tras înapoi, s-a împiedicat pe podeaua neuniformă, a căzut – nedureros, dar stânjenitor – şi n-a izbutit să se ridice, încurcându-se în poalele largi ale fustei. El a păşit spre ea şi i-a întins mâna, ca s-o ajute. Şi deodată a recunoscut-o. Surprins, a întrebat-o stupid:

— Eliza, tu cântai aşa?

— Nu! s-a răstit ea.

— Dar cine?

Întrebarea a răsunat înainte ca Simon să apuce să-şi muşte limba. Dojenindu-se în sinea lui că pusese o întrebare atât de prostească, s-a încruntat; din fericire, ea n-a văzut asta. Ignorând mâna lui întinsă, se ridicase şi acum îşi scutura hainele.

— Şi eu aş vrea să ştiu, s-a îndreptat ea şi, dându-i de înțeles că discuția se încheiase, a pornit spre ieşire.

El a stins fitilul care fumega într-o băltoacă de ceară fierbinte, s-a fript şi a înjurat. S-a grăbit s-o ajungă din urmă, îndepărtându-şi din mers de pe degete ceara care se răcea rapid.

— Eliza!

Ea s-a oprit, dar fără să se întoarcă, aruncându-i doar peste umăr:

— Mai bine te-ai ține departe de mine. O să-ți iasă vorbe, ştii şi tu cum se duce buhul, şi pe-ai noştri cu pâine poți să nu-i hrăneşti, doar prilej de bârfe să le dăruieşti.

Simon a încetinit pasul, apoi s-a oprit. A strigat în urma ei, în timp ce se îndepărta:

— Măcar spune-mi ce cântai!

Ea şi-a desfăcut brațele:

— Dac-aş şti…!

Soarta îi mai adusese laolaltă pe Eliza şi Simon, ca o repetiţie, pentru a li se întipări în minte, ca mai apoi să revină negreşit, dar ei nu ştiau asta. Simon îşi ştersese de mult din cap întâmplarea când, elev fiind, îmbrâncise o fată fragilă, cu ochii mari şi, speriindu-se că ea devenise foarte palidă, o ridicase de jos cu o smucitură şi o împinsese uşor în spate – pleacă. Eliza îşi amintea foarte bine acea întâmplare – şi umilinţa arzătoare, şi cum, după ce îşi recăpătase răsuflarea, încercase să-l lovească pe colegul mai mare şi rău în picior, iar el, dându-se abil înapoi, izbucnise în râs, dezvăluind un şir de dinţi albi şi regulaţi. Îşi amintea totul – şi poalele ridicate ale rochiei, şi elasticul lat sub care era îndesată şoseta de bumbac, şi groaza care-i cuprinsese sufletul într-o clipă, că o să vadă toţi şi o să râdă… Singurul lucru pe care nu-l ştia era că băiatul acela fusese Simon.

Eliza nu ştia nimic despre fericirea femeiască. Şi dacă cineva i-ar fi prezis că la patruzeci şi cinci de ani o va cunoaşte, pesemne că nu ar fi crezut. Nu mai aştepta şi nu mai cerea nimic de la soartă. Singurul ei vis – să-şi vadă băieţii, de care-i era un dor disperat – era menit să se împlinească în scurt timp. Vremurile, slavă Domnului, se schimbaseră, uriaşul imperiu sovietic se destrămase, deschizându-şi graniţele ferecate, şi gândul că în curând va putea să-şi viziteze fiii stabiliţi în America îi pârjolea sufletul. Nu se gândea la dragoste, n-o cerea şi n-o aştepta. Nu bănuia că şi peste ea – încărunţită timpuriu, izolată, neîncrezătoare – va da cândva o astfel de fericire.

Simon fusese coleg de clasă cu Tigran; nu se poate spune că erau prieteni buni, dar se înţelegeau. Nu cunoştea amănunte din viaţa lui conjugală – aflând despre divorţ, îşi exprimase părerea de rău ca toată lumea, fără a se obosi să dea chipului său expresia cuvenită, ba mai turnase şi gaz peste foc, adăugând că ştiuse cum avea să se termine totul, căci femeile ca Şuşan nu pot fi uitate. Îl vizitase de câteva ori pe Tigran, şi tot ce mai ţinea minte despre Eliza era lipsa ei de personalitate şi de calităţi. Mişcându-se fără zgomot, punea masa din două mişcări şi, urându-le poftă bună, se ducea în camera ei, scuzându-se că are treabă. Nu era nimic neobişnuit în comportamentul ei – orice gospodină provincială făcea la fel, fiindcă ştia din fragedă pruncie că nevastă bună e aceea care găteşte gustos şi dispare la timp, ca să nu obosească ochii soţului ei. Cu toate acestea, chiar şi pe fondul lipsei de culoare generale, Eliza reuşea să lase o impresie absolut ştearsă:

inexpresivă, tăcută, neremarcându-se prin nimic, nici frumoasă, nici urâtă. În nici un fel! Simon nu i-ar fi acordat niciodată atenție dacă nu i-ar fi ascultat întâmplător cântarea. Auzind-o însă, a fost tulburat. Întotdeauna avusese o atitudine mai degrabă îngăduitoare față de muzică, nedându-i prea mare importanţă şi nebănuind influenţa pe care o are ea asupra conştiinței umane. Vocea Elizei însă i-a răsturnat lumea cu susul în jos. A devenit conştient pentru prima dată de vremelnicia şi nimicnicia propriei ființe. Pentru prima dată s-a simțit nu numai muritor, ci absolut inutil. Uimirea sa a fost atât de mare, că s-a foit în pat toată noaptea, deranjând somnul nevesti-sii, iar spre dimineață, supărat de mormăielile ei nemulțumite, şi-a pus scurta şi a ieşit pe verandă, unde a întâmpinat răsăritul. Când soarele de aprilie a ieşit de după umărul Dealului de Răsărit, anunțând zorii unei noi zile, Simon ştia deja că n-o s-o lase pe Eliza să-i scape.

Ea i-a respins cu încăpățânare atențiile, refuzându-i ofertele de ajutor, ba chiar neluând buchetul de flori de câmp pe care el i-l lăsase în capelă, la picioarele hacikarului cu Mântuitorul. Simon nu s-a lăsat însă. A cumpărat bilete la cinema şi i-a trimis biletul în plic, cu o notă în care-i spunea să vină neapărat. Când a găsit-o pe locul alăturat pe Saşia Vardanuş, chiar a admirat încăpățânarea Elizei şi a doua azi a luat din nou bilete, întrebându-se pe cine o să-i mai trimită acum. Scaunul a rămas însă gol tot timpul, şi el a ieşit din cinematograf nu numai iritat, ci şi mai înfierbântat:

— Vrei să ne jucăm de-a şoarecele şi pisica? Bine!

Simon nici nu-şi închipuia cât de departe de jocuri era Eliza. Ea trăia numai de la o scrisoare a băieților la alta şi nu voia să ştie de nimic altceva. Respingând cu hotărâre atențiile pretendentului inoportun, ea nu înțelegea la ce-i trebuie lui toate astea şi nădăjduia că o să se sature repede să alerge după ea. Neexperimentată în arta seducției, nici nu-i trecea prin cap că indiferenţa ei îl stârneşte şi mai mult. Şi se supăra sincer când vedea un nou semn de atenţie: un borcănel cu căpşuni, o cutie cu dulciuri sau o pungulință cu caramele în ciocolată lăsate pe verandă. Fără să se gândească prea mult, ea ducea prinosurile la poartă şi le lăsa pe marginea drumului. Descoperind că pot găsi din când în când acolo tratații gustoase, copiii din vecini patrulau de câteva ori pe zi prin fața curții ei.

Asediul s-a prelungit o lună întreagă, dar s-a sfârşit cu victoria lui

Simon. Odată, trezindu-se în zorii zorilor, Eliza a ieşit pe verandă, trăgându-şi din mers halatul peste cămaşa de noapte, şi a fost gata să aterizeze drept peste încăpăţânatul ei pretendent. Observând cutiuţa de ceai indian pe care o pusese pe prag, i-a azvârlit-o înapoi, spunându-i mânioasă:

— Du-i-o nevesti-tii şi uită drumul spre casa mea!

El n-a răspuns nimic, dar a tras-o hotărât spre el – surpriza a împietrit-o şi n-a apucat să se elibereze, iar el, profitând de buimăceala ei, a îmbrăţişat-o strâns.

— Miroşi a miere, a zis, îngropându-şi nasul în părul ei.

— A ce? a întrebat ea.

— A miere. De albine, a lămurit el fără să ştie de ce şi, supărat pe sine – că doar nu mai există şi altfel de miere –, s-a oţărât: Cum reuşeşti să mă faci să mă tâmpesc de fiecare dată?

Ea şi-a ridicat spre el ochii căprui strălucitori.

— A ce-ai zis că miros?

Şi după cum îi tremura glasul şi cât de palide îi erau buzele, el a înţeles că nimerise un punct dureros.

— A miere, a repetat el. De flori.

În toamnă Eliza era de nerecunoscut. Slăbise mult şi îşi schimbase garderoba, renunţând odată pentru totdeauna la rochiile informe şi jachetele tricotate largi. S-a tuns scurt, dezvăluindu-şi forma ideală a capului şi linia subţire a gâtului frumos. A învăţat să se machieze: un pic de fond de ten şi pudră, rimel, fard de obraz.

Acum ştia totul despre fericirea femeiască. Acum ştia, precum coţofana-năzdrăvana care punea păsărelelor caşă în jocul-numărătoare pentru copii, să-şi împartă inima tânjind după iubire între fiii ei şi Simon, găsind în ea loc pentru fiecare. Dacă înainte nu ştia despre bărbaţi nimic care s-o facă să regrete absenţa lor din viaţa ei, acum putea numi o mulţime de lucruri care-i umpleau inima de bucurie. Eliza nu avea de gând să-l despartă pe Simon de familie: după ce trăise câţiva ani chinuitori alături de infidelul Tigran, nici prin cap nu-i trecea să pricinuiască aceeaşi suferinţă altei femei. Dar aşa cum în copilărie îşi fura partea ei din bocceluţa cu merinde destinate surorilor ei, acum fura din viaţa altcuiva o fărâmă de fericire pentru ea. „Nu-i pentru multă vreme“, îşi reamintea ea de fiecare dată după ce-l conducea pe Simon la plecare, „încă puţin şi gata!“. Îşi dăduse termen să încheie relaţia cu el în decembrie. Vara venise o invitaţie de la băieţii ei, biletele pentru Boston erau cumpărate pentru 5 decembrie, şi plănuia să întâmpine Anul Nou acolo. În cei şapte ani de despărţire, în viaţa fiilor ei se petrecuseră schimbări mari. Cel mare reuşise să se însoare cu o armeancă de acolo şi să facă rost de o casă, cel mic încă nu se grăbea cu însurătoarea, dar trăia cu o tânără chinezoaică într-un apartament închiriat. Eliza, tulburată de această situaţie – cum să nu fie armeancă, glumeşte, pesemne! – a privit-o îndelung în fotografii şi în cele din urmă a oftat uşurată, observând frumoasa tăietură migdalată a ochilor şi ovalul în formă de inimă al feţei, la fel ca al ei. Repetându-i de câteva ori pe silabe numele „Mei-li, Mei-li“, a dat hotărâtă verdictul:

— Nepotul, aşadar, o să fie pe jumătate chinez.

— Mai aşteaptă cu planurile, poate nici nu se căsătoresc! a exclamat Simon.

— O să se căsătorească, altfel Karen nu mi-ar fi trimis fotografia ei. O să se căsătorească şi o să aibă un băiat.

— De unde ştii că o să fie băiat?

— Simt eu în inima mea.

— Atunci să-i zică Bruce Lee!

Bănuind că-şi râde de ea, Eliza a dat să se supere, dar pentru orice eventualitate mai întâi s-a interesat ce pasăre mai e şi asta – Brusli. Iar când a aflat, a fost de acord cu bunăvoință, declarând: la chinezii ăştia, pesemne, toate numele se termină în *li*: Meili, Brusli.

Simon era să se înece de râs.

A învățat multe de la el. Să fie ea însăşi. Să nu se teamă de nimic. Să se dăruiască şi să iubească. Să nu se ruşineze cu propriul trup, ci să-l accepte şi să-l prețuiască cu toate schimbările aduse de vârstă, cu care se împacă greu orice femeie. O săruta pe cicatricea palidă dublă de pe burtă, şi ea îi îndepărta cu blândețe fața şi îi explica, parcă scuzându-se: două cusături, doi băieți. Lui îi plăcea mirosul ei – dulceag, uşor, neagresiv – şi îşi îngropa nasul în subrațul ei şi în adâncitura gâtului, inspirându-l, gâdilând-o cu respirația lui. Ea râdea, dar nu-l îndepărta.

— O să te sorb, îi spunea el.

Uneori, cedând la rugămințile lui, ea cânta – timid, cu jumătate de glas, aproape în şoaptă, parcă doar pentru ea însăşi. El o ruga să cânte ca în capelă, şi ea se învoia, mirându-se cu sinceritate de fiecare dată ce i-o putea plăcea în interpretarea ei stranie, iar el nu putea să-i explice, aşa că pur şi simplu o asculta şi apoi pleca.

„Aş vrea să mă fi născut tu“, i-a şoptit el într-un moment de intensă apropiere, şi ea, înțelegându-i exact cuvintele, i-a răspuns cu nesfârşită tandrețe: „Şi eu aş vrea să te fi născut.“

Odată, adunându-şi curajul, i-a povestit totul despre ea: despre tatăl ei, pe care nu-l cunoscuse, despre mama care murise fără să dezvăluie tainele vieții sale, despre Şuşan, pe care o urâse şi de care se temuse, şi pe care acum, în sfârşit, o înțelegea şi o iertase, despre fostul soț, care afirma că ea miroase urât, şi toată viața fusese nevoită să se spele de două ori pe zi şi se temuse să se atingă de cineva… El a ascultat-o fără s-o întrerupă şi a îmbrățişat-o îndelung, nefăcând vreun reproş la adresa cuiva – şi ea a apreciat asta, pentru că nu-i povestise ca s-o compătimească, ci ca să se elibereze şi să-şi limpezească sufletul.

— Mătuşa aceea mai trăieşte? a întrebat-o el într-un târziu.

Nedumerită de sensul întrebării lui neaşteptate, ea a dat afirmativ din cap, precaută.

— Poți s-o întrebi pe ea. Cu siguranță ştie exact ce i s-a întâmplat mamei tale în copilărie, i-a sugerat el blând.

— E din partea tatei.

— Nu contează. Întreab-o.

Eliza, iritată că nu se gândise singură la asta, i-a promis să afle, dar a tot amânat călătoria la mătuşă. Îi era de nesuportat să plece din Berd, i se părea că dacă pleacă, rupe cordonul ombilical care o leagă de Simon.

Îi plăcea să-i privească îndelung şi atent mâinile, observând forma unghiilor şi încheieturile degetelor. Îi tot venea să le deseneze, dar nu se hotăra, temându-se să nu ofenseze amintirea tatălui ei. Stătea întinsă alături de el, cu capul pe umărul lui, îşi făcea palmele căuş, iar el i le acoperea cu a lui.

— Parcă palma ta nu e atât de lată, dar îmi acoperi şi-mi încălzeşti ambele mâini, zâmbea ea.

— E inima mea, răspundea el.

Despărțirea a fost foarte dureroasă, pricinuindu-le amândurora suferințe insuportabile. Simon, care la vremea aceea împlinise cincizeci şi trei de ani, nu crezuse că-i va fi dat să mai fie aşa de atras de cineva. Eliza devenise cea mai neaşteptată şi mai duioasă iubire a lui. Intrase în viața lui ca un oaspete nepoftit, stătuse acolo un pic, şi plecase, lăsându-i o amintire care avea să-i încălzească sufletul până la sfârşitul zilelor. Nu se putea împăca cu faptul că n-o s-o mai poată îmbrățişa. A rugat-o să-i lase o speranță cât de mică – poate te răzgândeşti şi, când te întorci din America… Ea a clătinat din cap – în ce te priveşte, o să rămân acolo pentru totdeauna.

Când şi-au luat rămas-bun, el i-a dăruit un parfum; crezuse că-i franțuzesc, dar se dovedise un fals – îl păcălise vânzătorul. Dulceag, greu, nu i se potrivea deloc. Totuşi, când dorul de el devenea de neîndurat, îl folosea. Aroma era bogată, florală, dar se ducea repede, fără să lase nici o urmă.

Eliza s-a dus la mătuşa ei cu o săptămână înainte de a pleca în America. Nu-i venea să meargă singură, şi a rugat-o pe Saşia Vardanuş să o însoțească. A cumpărat bilete de autobuz la prima cursă a zilei, ca să nu fie chiar întuneric la întoarcere. Şi-a adunat într-o boccea hainele bune pe care nu le mai purta, a cumpărat bomboane şi halva şi a făcut o friptură. Pe serpentinele de munte i s-a făcut rău, dar Vardanuş a distras-o cu vorba, şi greața i-a trecut.

Mătuşa era la vremea aceea trecută bine de optzeci de ani. Orbise, nu mai putea merge de mult, dar nu-şi pierduse vioiciunea şi memoria,

aşa că a recunoscut-o imediat pe Eliza, cu care nu se mai văzuse de vreo şapte ani. Fără s-o lase măcar să deschidă gura, a întrebat-o cu cine a venit, că precis nu cu sora ei – pe Nina şi pe Mariam le-ar fi recunoscut negreşit, şi şi-a răspuns singură – pesemne e o vecină.

— O vecină, n-a mai contrazis-o Eliza.

După ce a întrebat-o de sănătate şi i-a răspuns conştiincios bătrânei la toate întrebările, ar fi vrut să treacă la ce-o interesa, dar nu ştia cum să facă. I s-a părut că tăcerea se prelungeşte la nesfârşit. În curte a început să latre un câine, nişte bibilici i-au răspuns cu un strigăt indignat, fereastra a fost zgâlţâită de un curent, prinzând în geam o rază de lumină, pe drum, zgâriind gardul şi scârțâind din roți, trecea o căruță – Eliza şi-a întins gâtul, dar a putut să vadă doar coarnele lungi ale boului şi legăturile de nuiele cu care era încărcată căruţa. Amintindu-şi fără legătură cu nimic că boilor încep să le crească zdravăn coarnele mai ales după castrare, s-a minunat a nu ştiu câta oară de capacitatea bizară a memoriei sale de a scoate la iveală orice flecuşteț inutil, distrăgând-o.

Mătuşa aştepta răbdătoare, fără să-i întrerupă tăcerea. Într-un târziu, Eliza s-a hotărât.

— Tuşă, uite de ce-am venit. Am vrut să te întreb de mama, poate ştii. Cum a murit fratele ei? Şi, de teamă să nu fie bănuită de pură curiozitate, a adăugat repede: Mama a suferit toată viața din cauza lui, de parcă nu-şi putea ierta ceva.

Bătrâna a cercetat-o câteva clipe cu ochii ei decolorați. Şi-a tras nasul. A întrebat-o cu reproş:

— La ce-ți trebuie să ştii, dacă ea n-a vrut să-ți povestească?

Eliza s-a retras în sine. Avea inima pustie şi neliniştită după despărțirea de Simon. Tot ce-şi dorea în momentul acela era să-l îmbrățişeze, să-şi îngroape fața în palmele lui, să-i simtă mirosul amărui de tutun impregnat pentru totdeauna în piele. A oftat adânc, clipind de câteva ori ca să-şi alunge lacrimile.

— Mi se pare că ar fi mai uşor.

— Cui?

— Mie.

Glasul i s-a tăiat, şi a tăcut.

Bătrâna şi-a muşcat buzele, mişcându-şi capul pe pernă, să se aşeze mai comod. Chipul îi era obosit, brăzdat de riduri – şi întunecat de umbra amintirilor.

— Tare n-aş vrea să vorbesc despre asta. Dar dacă ai nevoie… Pe bunicu-tău nu l-au luat în Primul Război Mondial – avea epilepsie. S-a dus să facă bani la Baku şi a dispărut patru ani întregi – nici o veste de la el, nici bani, apoi am aflat doar că s-a îndrăgostit de nu ştiu ce actriță şi îşi cheltuia toți banii cu ea. Când a plecat, mama ta avea trei ani, iar bunică-ta era însărcinată. A născut un băiat, dar o ducea foarte greu, abia se descurca de pe-o zi pe alta, uneori cerşea pe lângă capelă. Nu mai țin minte în ce an era exact, poate ’20, poate ’19, în ianuarie frigul era cumplit şi nici de mâncare nu era nimic – vara aproape că nu fuseseră recolte… – bătrâna a făcut o pauză, a oftat adânc, frecându-şi pieptul cu mâna –, mi-e tare greu să-ți povestesc toate astea, fetițo. Ei, dar dacă m-am pornit… Ajunsă la disperare, bunică-ta, înțelegând că n-o să poată ține doi copii, şi-a dus băiatul de doi ani în hambarul înghețat şi l-a încuiat acolo. El a plâns şi a strigat că vrea acasă, dar apoi a tăcut. Peste noapte a murit înghețat.

— De ce l-a ales pe el? a întrebat Eliza.

— În familiile țărăneşti băieții erau mai prețuiți – când cresc, te ajută în gospodărie, poate apoi ajung cineva, ajută şi pe alții. Dar o fată îți aduce numai griji: păzeşte-o ca pe ochii din cap, adună-i zestre, mărit-o… Băiatul bunicii tale era slăbuț, se îmbolnăvea des, de-aia l-a ales pe el, că a hotărât că n-o să trăiască. Poți să zici că maică-ta pur şi simplu a avut noroc. Cât să fi avut pe-atunci? Cinci, şase ani? Era mare, a înțeles totul, iar dacă n-a înțeles, i-au spus mai târziu vecinii, despre astfel de lucruri oamenii nu se prea îndură să nu vorbească. Aşa a murit frate-său. Iar a doua zi, în raioanele de nord ale Armeniei au venit soldații ruşi care se retrăgeau din Kars. Au fost încartiruiți prin case, câte doi de familie. Au petrecut iarna la noi, aşteptând să le facă gruzinii un coridor, ca să poată pleca în Rusia. Să plece fără permis nu aveau voie, fiindcă acum erau străini – țarul abdicase, imperiul se destrămase, în Transcaucazia apăruseră state independente. Venirea acelor soldați a fost salvarea noastră: aveau, de bine, de rău, mâncare, şi o împărțeau cu noi. Ne ajutau cu ce puteau – bărbați nu prea mai rămăseseră: pe unii îi căsăpiseră turcii, alții pieriseră în război, alții plecaseră la muncă la Tiflis[17] ori Baku. Aşa că au început ei să meargă la pescuit sau la vânătoare, să taie lemne, să meargă-n Qazah – acolo era o gară, un bazar mare, puteai câştiga ceva bani, să cumperi alimente. Am putea spune că datorită lor am supraviețuit. Când au venit, bunică-ta numai că

nu şi-a pierdut minţile. O singură zi, o zi numai şi şi-ar fi putut păstra copilul. Dar ce era făcut era bun făcut, nu mai puteai schimba nimic. Pe băiat l-au îngropat tot soldaţii ruşi – pământul era atât de îngheţat, că unor muieri amărâte le-ar fi fost peste puteri să-l sape.

Bunicu-tău a apărut peste vreo doi ani. Se spunea că actriţa aceea cu care se încurcase îşi găsise un cavaler bogat şi pe el îl dăduse afară din casă. Aşa că s-a întors, pesemne, fiindcă nu avea unde să stea. Bunică-ta, aflând despre isprăvile lui, s-a răzbunat spunându-i ce făcuse. El a bătut-o de era s-o omoare, iar noaptea, s-a spânzurat. În acelaşi hambar unde încuiase ea copilul.

Eliza a plecat acasă cu senzaţia că sufletul îi fusese tăiat şi umplut cu urzici pişcătoare. Îi era cu neputinţă să vorbească, dar şi să tacă. Mişca din buze fără zgomot, rememorând scrisorile băieţilor, şi îşi trecea degetul peste geam, desenând mâinile tatălui ei.

Poalele văii erau învăluite într-o ceaţă albăstruie care se unduia neliniştită, ba adunându-se şi poleind cu argint vârfurile ascuţite ale valurilor, ba risipindu-se, şi părea că nici nu e ceaţă, ci o mare cuprinsă de jale, istovită nu doar de viaţă, ci şi de sine.

Saşia Vardanuş, care jumătate din drum a rămas tăcută, i-a atins mâna Elizei, rugând-o să întredeschidă geamul. Aceasta a apăsat tare pe mâner, dând fereastra peste cap. Autobuzul a fost năpădit de vântul aspru de munte, care a alungat într-o clipă mirosul deranjant de ulei de maşină şi de transpiraţie.

— Simţi marea? a întrebat Saşia Vardanuş, trăgând cu putere în piept aerul sărat.

Eliza s-a întrerupt din contemplarea ceţii şi a privit-o surprinsă.

— De unde ştii că îmi închipuiam că pe fundul văii e marea?

Vardanuş a strâns în braţe coşul cu provizii pe care-l ţinuse pe genunchi tot drumul (un borcănaş cu unt clarificat, un săculeţ cu alune curăţate, mere şi piersici uscate – Eliza îi dăduse tot ce-i dăruiseră rudele grijulii de la ţară), şi i-a răspuns cu o convingere dezarmantă:

— De ce să-ţi închipui, dacă acolo chiar e marea?

America s-a dovedit a fi exact aşa cum şi-o imaginase Eliza: de basm, impetuoasă, multicoloră şi multivocală, însufleţită în ajunul sărbătorilor, iluminată de beculeţele ghirlandelor din brazi şi strălucirea betelii aurii. Nu se deosebea doar de lumea cunoscută din copilărie, era cu totul alta, parcă dintr-o realitate inventată. Aici şi cerul era altfel: nu

se sprijinea cu coatele de crestele munților şi nu se uita pe fiecare fereastră cu participarea vie şi curiozitatea unui copil, ci aburea în propria-i înălțime intangibilă, alegând gânditor norii, indiferent la vremelnicia vană a existenței umane.

Prima săptămână Eliza şi-a petrecut-o pe jumătate adormită: s-a adaptat cu mare greutate la diferența de fus orar. Locuia la Vardan, într-o căsuță cu patru camere şi o grădiniță îngrijită. Adormea devreme, neapucând întoarcerea de la serviciu a fiului ei, se scula în toiul nopții absolut trează şi în plină forță şi cucăia până dimineața, aşteptând să se trezească ceilalți. Cu nora, Annie, a găsit imediat un limbaj comun. Aceasta era dintr-o familie de armeni din Erzurum fugiți de genocid, vorbea gângavul dialect armean vestic şi Eliza repeta în şoaptă cuvintele după ea, minunându-se de sunetul lor moale, care mângâia cerul gurii: „*Ku-dam, gu-kam, ag-vor*." Obişnuită cu alte tradiții şi obiceiuri, ea se străduia să nu se amestece deloc cu sfaturi în viața tinerilor, dar încă din prima zi a început să-şi ajute nora în gospodărie, însărcinându-se să gătească, gonind-o blând de lângă aragaz. De altfel, Annie nu s-a prea împotrivit.

Ajungând pentru prima dată într-un supermarket şi mergând de-a lungul şirului lung de rafturi încărcate din belşug cu toate produsele posibile, Eliza încerca nu doar o uimire bucuroasă, ci şi un năduf amar, amintindu-şi existența modestă la care erau condamnați locuitorii uriaşului şi găunosului stat sovietic.

— Carevasăzică, ne-au păcălit? Toată viața ni s-a spus că în Occident sunt nedreptăți şi sărăcie, iar acum se vede că totul e tocmai pe dos? l-a întrebat ea cu grijă pe fiul mai mare, rotind o nucă de cocos foşnitoare între palme şi ruşinându-se să se intereseze ce-ar putea fi.

Vardan a îmbrățişat-o, remarcând cu bucurie că mama lui nu se retrage, ci dimpotrivă, îl cuprinde strâns cu brațele, şi a rânjit – ne-au păcălit în fiecare zi de la Dumnezeu, *ma*. Eliza şi-a lipit urechea de pieptul lui, ascultându-i bătăile inimii. Întrebarea a țâşnit înainte ca ea s-o poată opri:

— Fiule, a ce miros?

Vardan a râs în hohote – păi să vedem, *ma*; s-a aplecat şi şi-a îngropat nasul în gulerul rochiei sale.

— A miere? a întrebat el cu îndoială.

Eliza s-a ridicat pe vârfuri, atingându-i duios cu buzele gropița din

bărbie.

— Băiețelul meu!

Uneori îi venea să-i povestească despre Simon, dar se abținea, fiindcă nu ştia cum ar reacționa el la faptul că maică-sa avusese o relație cu un bărbat însurat. N-ar fi supraviețuit s-o fi blamat fiul ei.

Îi era un dor disperat de Simon. Îşi luase obiceiul de a sta de vorbă cu el – cu jumătate de glas, dacă nu era nimeni în preajmă, sau în gând, dacă era. Îşi imagina că-i scrie scrisori lungi, descriindu-i în toate amănuntele din uimitoarea viață americană: maşinile variate (ți-ar plăcea, Simon-djan, sunt aşa de frumoase, de strălucitoare), gustul de coca-cola (dulce şi înțepătoare, dar, dacă vrei să ştii părerea mea, Buratino e mai bun), abundența canalelor şi emisiunilor TV (la noi sunt doar două, dar aici nu-ți ajunge toată viața să te uiți la toate, ba au inventat şi canale sportive, de dimineață până seara transmit baschet, cred că nu te-ai mai dezlipi de televizor).

… am fost cu Karen şi prietena lui la un restaurant chinezesc şi acolo se mânca atât de ciudat – cu bețişoare, eu, nătânga de mine, n-am reuşit nicicum, aşa că mi-au adus tacâmuri obişnuite. May-lee e foarte drăguță, subțirică, zici că-i o tulpină de floare, şi vocea îi sună ca un pahar de cristal. Doar că nu pot să vorbesc cu ea după pofta inimii – eu nu ştiu englezeşte. Cu Annie e mai uşor, că ea vorbeşte limba noastră, de-asta ştiu totul despre ea, şi parcă în general mă simt mai în largul meu cu ea, e totuşi armeancă. De May-lee mă jenez şi, închipuie-ți, nu ştiu despre ea decât ce-mi povesteşte Karen, iar el nu e vorbăreț din cale-afară, îi smulgi vorbele cu cleştele. Dacă ai vedea, Simon-djan, cu ce ochi de îndrăgostiți se uită unul la altul, sigur se căsătoresc, simt eu. Şi neapărat o să facă un băiat. I-am şi spus lui Karen: puteți să botezați copilul Brusli, nu mă supăr, s-a prăpădit de râs, era să se înece, ca şi tine. Carevasăzică, iar am dat-o în bară. Sunt o proastă şi n-o să mă deştept niciodată, Simon-djan. Nu pricep ce-ai găsit tu la mine, că doar m-ai iubit, mă iubeşti şi acum, simt şi ştiu asta…

Dacă i-ar fi scris cu adevărat o scrisoare, Simon ar fi ghicit pe dată că, înşirând aceste rânduri, plângea.

… mă întrebi cum le e aici băieților mei? continua Eliza, ştergându-şi lacrimile. Trăiesc greu: ca să se descurce, muncesc mult şi fără concedii. Karen mi-a explicat că dacă s-ar fi născut în America, ar fi fost mai uşor, dar imigranții trebuie s-o ia de la zero. Vardan mi-a spus

ceva de mi-a venit să urlu. Cică prima generație de imigranți e neam condamnat, pentru ei totul se obține cu mare trudă, aşa că e important să nu fie risipitori şi să pună bani deoparte ca să le poată oferi copiilor o educație bună. Şi voi? am întrebat eu. Noi, nimic, zice el, şi zâmbeşte. Când i-am întrebat dacă nu le pare rău că au venit, amândoi mi-au răspuns fără şovăire: nu le-a părut rău nici o clipă. M-am bucurat, important e să fie după inima lor. S-au angajat la fabrica de frigidere, muncesc câte zece ore pe zi, se văd rar, n-au timp. Dar sunt liniştită în privința lor, Simon-djan, că e o țară bună, bogată şi generoasă, o să le fie bine aici. Iar copiilor lor, cu atât mai mult…

În două săptămâni, Eliza s-a obişnuit destul de mult cu împrejurimile străine ca să iasă uneori la plimbare. Îşi alegea mereu unul şi-acelaşi traseu – până la capătul străzii, apoi la dreapta, pe trecerea de pietoni, şi din nou la dreapta, spre scuarul mare, pe lângă vitrinele magazinelor şi restaurantelor, scăldate în luminile Crăciunului. Spiritul sărbătorilor plutea peste oraş, te amețea cu speranța miracolului care trebuie să se întâmple negreşit, mirosea plăcut şi dulce – a fursecuri şi ciocolată fierbinte. Uneori, arătând timid cu degetul şi bălmăjind *please* sau *sorry* – învățase înainte de toate aceste cuvinte în engleză –, Eliza lua de la cofetărie o gogoaşă şi cafea într-un păhărel de carton. Ajungând în scuar, se aşeza pe prima bancă liberă, mânca, lingând cu plăcere gemul de căpşuni, şi, sorbind din cafeaua fierbinte şi apoasă, privea trecătorii, purtând o conversație nesfârşită cu Simon. Peste drum se ridica o veche biserică baptistă, cu clopotnița ascuțită şi vitralii multicolore înalte, pline de lumină. Eliza era tentată să intre, dar se jena – dacă nu se cuvine, dacă n-o lasă, în fond ea nu e botezată şi nu prea ştie cum e cu credința. Dar odată, luându-şi inima-n dinți, a intrat totuşi. Nu a îndrăznit să se aşeze pe o bancă – de altfel era şi foarte puțin loc, în scurt timp avea să înceapă slujba –, aşa că s-a ascuns după o coloană, ferindu-se de ochi străini, şi, dându-şi capul pe spate, a început să privească tavanul de lemn, cu figuri sculptate, povestindu-i ca de obicei în şoaptă lui Simon tot ce vedea. Pe chipurile triste ale sfinților cădea o lumină blândă, mâinile lor împreunate pe piept, cu degete lungi, arcuite la vârfuri, semănau cu aripile neputincioase ale unor păsări mari, care s-au dezvățat să zboare. „Şi au nişte ochi… parcă au plâns îndelung şi, fără să-şi şteargă lacrimile, au împietrit“, a zis în sinea ei Eliza, trecându-şi privirea cu compasiune de la un sfânt la altul.

A scos-o din această contemplaţie tăcută o voce de o forţă uimitoare. Venind de peste tot, ea răsuna – plin şi cu toată puterea, parcă –, nefăcând pauză nici măcar ca să respire, şi, acompaniată de cor, dar distingându-se şi nepermiţând să fie acoperită, a plutit deasupra ei, a orbit-o şi a uluit-o cu forţa şi frumuseţea ei primordiale. Trecând de la o incantaţie egală şi continuă la un ritm întrerupt, i-a invadat sufletul ca un vânt greu şi, răsucindu-se într-un vârtej, a împrăştiat amurgul care se vălurea. Eliza nu mai auzise niciodată muzică *spiritual* şi nu ştia nimic despre ea. Iar acum, înţelegând ce încercase ea să cânte toată viaţa, s-a întors bucuroasă, ca să se convingă că vede şi Simon asta. Şi, izbucnind într-un plâns amar, şi-a dat seama că acele cinci luni de fericire care-i fuseseră date vor rămâne pentru totdeauna în trecut, şi că tot ce mai are sunt amintirile. Niciodată în viaţă n-o să mai întâlnească un bărbat pe care să-l poată iubi, în faţa căruia să se poată dezbrăca fără să se ruşineze de trupul ei, căruia să-i povestească pe nerăsuflate totul despre ea, fără să ascundă nimic şi fără să se jeneze. „Dumnezeu ne-a făcut pe unul pentru celălalt, dar noi, proştii, n-am ştiut asta şi ne-am rătăcit“, îi spusese cândva Simon. Eliza atunci râsese neîncrezătoare, dar acum nu se mai îndoia – el avusese dreptate. Nu mai avea de ce să respire; a alunecat pe podea, căzând în nesimţire şi gândindu-se cu recunoştinţă că moare. Dar glasul care plutea deasupra ei n-a lăsat-o. El i-a alungat durerea din suflet, i-a spălat fiecare cotlon până a lucit ca un pahar de cristal, a luminat-o cu strălucirea lui tăcută şi ocrotitoare. A ajutat-o să se ridice, i-a îndreptat rochia, i-a şters lacrimile cu un gest uitat din copilărie şi, împingând-o uşor în spinare, a binecuvântat-o – pleacă. Lasă-i pe toţi – şi trăieşte.

Ceea ce Eliza a şi făcut.

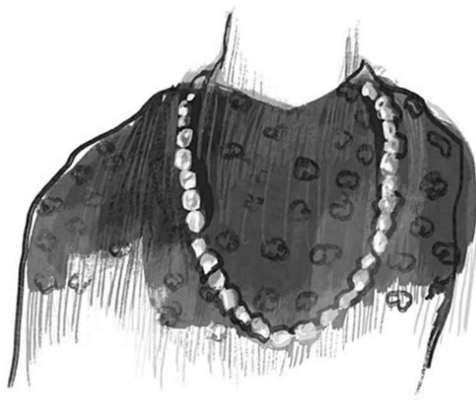
12. Tip de monument arhitectonic armenesc, cu o cruce bătută în piatră (*haci* înseamnă „cruce“, iar *kar*, „piatră“). (N. a.)

13. Un fel de tocană din carne de miel sau de viţel, de obicei cu legume, verdeaţă şi bere. (N. tr.)

14. *Dobrovolnoe Obşcestvo Sodeistvia Armii, Aviaţii i Flotu Rossii* (Societatea Voluntară de Cooperare cu Armata, Aviaţia şi Flota Rusiei), organizaţie sportivă paramilitară având ca scop, între altele, consolidarea securităţii naţionale, propaganda militară şi pregătirea tinerilor pentru serviciul militar obligatoriu. (N. tr.)

15. Oraş în vestul Armeniei (acum se află pe teritoriul Turciei). (N. a.)
16. Aici, covor vechi armenesc, având un model cu dragoni. (N. a.)
17. Veche denumire a oraşului georgian Tbilisi. (N. tr.)

Şiragul de perle

Vom începe prin a spune că Sev-Muşeganţ Sofia s-a măritat nu din dragoste, ci dintr-un capriciu stupid: a vrut să se fandosească într-o rochie frumoasă de mireasă. Era în anul 1972, şi moda sarafanelor scurte cu talie înaltă, a pieptănăturilor tapate neglijent, a genelor rimelate abundent, în vogă în anii ’60, ajunsese în sfârşit şi în fundul provinciei, cum era Berdul. Fetele tinere, pentru a face în ciudă generaţiilor mai vârstnice, care socoteau că singura lungime posibilă pentru fusta unei femei este până la jumătatea gambei (ba chiar până la glezne), îşi dezgoleau sfidător genunchii şi umerii şi cheltuiau grămezi de bani pe cosmetice franţuzeşti de calitate, care se vindeau pe sub mână. Spre marea supărare a mondenelor, industria uşoară sovietică furniza magazinelor universale mărfuri puritane şi deloc atrăgătoare, profund diferite faţă de ceea ce şi-ar fi dorit ele. Erau nevoite să găsească singure o soluţie: îşi făceau rost de pe piaţa neagră de reviste de modă, ţesături, accesorii şi chiar aţă de bună calitate. La croitoreasa

Marina, care ştia nu numai să coasă orice model după desen, ci şi să lucreze cu materiale dificile precum crimplen, dacron sau dederon, erau cozi imense. Marina nu refuza pe nimeni, cosea aproape fără odihnă şi în trei ani a strâns bani pentru un apartament cu două camere.

Sofia lucra ca recepţioneră la atelier şi în timpul liber nu pleca de lângă croitori, privindu-i cum iau măsurile, trasează cu o bucăţică de săpun pe material linii menite să marcheze traseul cusăturilor, aleg cu grijă ţesăturile, trag la maşină, învârtind roata şi punând în mişcare mecanismul greoi. Remarcând interesul fetei, Marina a început să-i dea din când în când lucrări nepretenţioase, pe care ea le executa cu plăcere: însăila şi apoi tăia marginile, călca cusăturile, tighelea tivurile. Marina era mulţumită: Sofia avea mână uşoară, lucra cu sârg şi cu migală şi, mai ales, cu dragoste. Iar dragostea, după cum se ştie, e cel puţin jumătate din succesul oricărui lucru.

Aici, în atelier, a văzut Sofia modelul viitoarei sale ţinute de nuntă: o rochie-creion scurtuţă, albă ca neaua, fără umeri, cu spatele pe jumătate gol şi un tiv greu, brodat cu paiete argintii.

— Vreau şi eu una aşa, a suspinat ea, trecându-şi cu teamă degetele peste pagina revistei de modă.

Marina s-a întrerupt din lucru şi s-a aplecat asupra pozei mijindu-şi ochii miopi, a studiat simpatica rochiţă de cocktail, şi a pufnit:

— Într-o rochie ca asta poţi cel mult să te măriţi!

— Atunci mă mărit, a fost de acord Sofia, care abia împlinise nouăsprezece ani.

De lipsă de cavaleri nu se plângea: drăguţă şi prezentabilă, bine făcută, dintr-o familie înstărită şi respectată, era de mult înconjurată de atenţia tinerilor. Cu unul dintre ei chiar ieşise – scurt şi fără rost, până la primul sărut, după care se despărţise de el fulgerător, fără să spună de ce. Pretendentul rănit a încercat s-o provoace la o discuţie deschisă, în speranţa că va reînvia relaţia, dar s-a retras rapid după ce la locul întâlnirii a fost întâmpinat nu de obiectul suspinelor sale, ci de cei doi fraţi mai mari ai acesteia.

— Te-a supărat în vreun fel? întrebaseră ei într-un glas, când Sofia îi rugase să o scape de pretendentul insistent.

— Dacă m-ar fi supărat, nu v-aş fi cerut să mă scăpaţi de el, ci să-l omorâţi, a zis ea ridicând din umeri.

Despre sărutul de la a treia întâlnire, care potrivit normelor locale era

o cutezanță nemaiauzită, a avut înțelepciunea să nu pomenească, altfel frații i-ar fi pus pielea-n băț nu numai pretendentului buclucaş, ci şi ei.

Motivul despărțirii era caraghios de simplu: fetei nu-i plăcuse absolut deloc sărutul. Pretendentul, care-şi lăsase mustăți, după moda vremii, şi le tunsese stângaci înainte de întâlnire. Sărutul bălos, mirosind a tutun, care i-a înțepat buzele, nu i-a stârnit impresionabilei tinere decât dorința de a se spăla pe dinți. „Ducă-se învârtindu-se", a dat ea din mână a lehamite şi a hotărât să-şi amâne viața personală.

Iubită şi răsfățată din fragedă pruncie, Sofia izbutise să ajungă o făptură egoistă, dar destul de infantilă şi de neajutorată. Nu ştia să se impună, dar nici nu-şi dorea asta cu asupra de măsură, căci nu avea de gând să-şi asume responsabilitatea pentru faptele ei. De aceea, se adresa în orice împrejurare fraților mai mari, care o vegheau ca nişte zmei, păzind-o ca pe ochii din cap. Părinții, înțelegând că, având asemenea calități, fiica lor era încă nepregătită pentru viața de familie, nu insistau să se mărite, deşi după vârstă se socotea că era deja timpul. „Are vreme, e încă mică", repeta mama ei ca o moară stricată, iar partea bărbătească a familiei îi ținea isonul fără rezerve.

Sofia era singura fată dintre cei cinci copii, şi părinții erau mereu părtinitori şi plini de ocrotire față de ea. Nu cunoştea cuvântul interdicție şi nu făcea decât ce voia. Şi recepționeră ajunsese tot dintr-un capriciu – intrând la Facultatea de Electrotehnică şi pierzându-şi rapid interesul față de cursuri, s-a lăsat de studii şi s-a dus să lucreze unde-i plăcea mai mult – cu rochii frumoase. În ciuda excentricității ei, era un om fermecător şi bun, aşa că s-a adaptat imediat în atelier. Croitoria s-a dovedit a fi singura ocupație în stare s-o atragă. Sofia îi ajuta pe croitori cu nedisimulată plăcere, învățând din mers meseria de la ei şi uimindu-i pe toți cu ingeniozitatea şi hărnicia ei.

— Poate să dai la Facultatea de Inginerie Textilă? i-a propus la un moment dat Marina, verificând atent şi negăsind nici cea mai mică greşeală în tighelul precis – liniuță cu liniuță – pe care-l făcuse.

Dar ea a dat din mână:

— Ce rost are să pierd vremea la facultate, când pot să învăț totul de la tine?

— Şi asta e adevărat, a admis Marina.

Cum dorința de a se mărita în rochia pe care o admirase nu-i dădea pace, Sofia, fără să se gândească prea mult, a ridicat interdicția privind

viaţa personală şi a început să iasă cu fiecare dintre pretendenții ei, inclusiv cu cel respins. După evaluări minuțioase, l-a ales ca logodnic pe Avoianţ Beniamin: el se străduia cel mai puțin să-i facă impresie, în cea mai mare parte a timpului tăcea, în schimb îi dăruise o trusă de batiste decorate cu flori de muşețel şi clopoței brodați cu fir de mătase. Marina, căreia i se lăudase chiar în ziua următoare cu cadoul primit, ridicase din sprâncene: „Aşa ceva nu se face cadou. E semn rău.“ „De ce?“ „Prevesteşte lacrimi.“ Sofia a fluturat din mână, senină – ce semne, suntem în secolul XX!

Zoia, prima iubire a lui Beniamin, l-a condus la plecarea în armată înecată în lacrimi, dar nu l-a aşteptat. După nouă luni i-a trimis o scrisoare de scuze, în care îi povestea plină de remuşcări că se logodise cu un alt tânăr. „Beno-djan, aşa se întâmplă, crezi că iubeşti pe cineva, şi apoi întâlneşti pe altcineva şi îți dai seama că înainte n-a fost dragoste, ci doar aşa, o atracție copilărească. Să nu te superi pe mine şi să nu mă blestemi – sunt total vinovată faţă de tine, ştiu şi eu asta.“ Între foile scrisorii, Zoia pusese trei flori de muşețel uscate, care, nerezistând drumului lung făcut de poştă din Armenia până-n Kazahstan, unde era Beno, se transformaseră într-o pulbere fină. El a turnat cu grijă acest praf în palmă, a lins câteva fire şi s-a strâmbat din cauza gustului amar. L-a pus înapoi în plic, a aprins un băţ de chibrit şi i-a dat foc. A aruncat deasupra şi celelalte scrisori ale Zoiei, cu tot cu fotografiile lor împreună. A privit cum se îngălbenesc şi se boțesc în foc chipurile lor îndrăgostite. Apoi a plecat în permisie şi s-a îmbătat crunt. S-a întors la unitate în zori, s-a prezentat la comandament şi a anunțat cu limba împleticită că e gata să-şi asume responsabilitatea şi să suporte cele mai aspre rigori ale legii. Comandantul, un căpitan îndesat şi sever, i-a aruncat o privire dispreţuitor-miloasă acestei siluete sfrijite şi i-a tras o palmă zdravănă peste ceafă, fără să-l întrebe ce s-a întâmplat – era destul de clar. I-a dat o zi de carceră („Nu ca pedeapsă, ci ca să-ți pui creierii la loc, prostănacule“) şi i-a anulat dreptul la următoarea permisie. Beniamin s-a arătat indiferent faţă de pedeapsă, n-a mai făcut nici o prostie cât a fost în armată, dar după demobilizare nu s-a mai întors în patrie. S-a angajat ca simplu muncitor la uzina de construcții de maşini, unde a avansat până la reglor. Locuia la cămin, împărțea camera cu un coleg ciuvaş bun la suflet şi vorbăreț, s-a înscris pe listă

pentru un apartament. După trei ani s-a întors în Armenia, reproşându-şi că n-o făcuse mai devreme, la înmormântarea tatălui său, care s-a stins înainte de vreme. Cedând rugăminților mamei zdrobite de durere, care nu voia să îmbătrânească fără fiul ei, dar nici să se mute cu el în Kazahstan, a rămas. Şi-a găsit imediat de lucru – la uzina de relee din oraş. Cu cel care-l despărțise de Zoia, coleg de clasă cu el, a rămas prieten, dar pe ea o ignora cu încăpățânare şi, dacă o întâlnea întâmplător pe stradă, trecea pe trotuarul celălalt. Zoia, care între timp născuse doi copii, se lăbărțase zdravăn şi suferea imens din pricina corpolenței, izbucnea în lacrimi de fiecare dată. „Doar nu l-am înşelat, i-am scris cinstit despre toate, inimii nu poți să-i porunceşti", i se plângea ea unei prietene, muşcându-şi buzele. „Nu-l băga în seamă", o liniştea aceasta, dar în sinea ei îşi zicea cu milă că pesemne în sufletul Zoiei nu se stinsese totul de vreme ce e atât de deranjată de atitudinea fostului iubit.

Beniamin a remarcat-o pe Sofia la bancă. Copleşită de plictiseală, ea stătea la coadă la casă şi îşi tot răsucea gâtul, privind panourile de pe pereți. I-a stârnit un zâmbet involuntar când s-a ridicat de câteva ori pe vârfuri ca să evalueze lungimea cozii, să vadă cât mai are de aşteptat. I-a admirat silueta armonioasă, îmbrăcată într-un costum-pantalon de vară – umerii frumoşi, talia îngustă, gleznele grațioase. Profilul ei semăna cu o efigie antică – fruntea nebombată, nasul subțire, doar un pic cam lung, buzele pline, linia înduioşătoare a bărbiei rotunde, aproape copilăreşti. Neatentă, Sofia a scăpat pe jos chitanțele pe care le scosese dinainte din geantă; Beniamin s-a repezit să i le ridice, s-a lovit cu capul de genunchiul ei ascuțit şi s-a scuzat stânjenit. Ea şi-a frecat locul lovit şi a dat neglijent din mână. „Beniamin", s-a prezentat el, înmânându-i hârtiile adunate de pe jos. „Beno, deci", a rostit ea cu un glas neaşteptat de matur şi dulce pentru vârsta ei. Nu şi-a spus numele.

Rudele s-au împăcat cu alegerea Sofiei călcându-şi pe inimă – Beniamin era pentru ea o mezalianță clară: dintr-o familie de țărani săraci, care nu se distinseseră prin nimic, fără maşină, fără economii, fără o educație decentă, care moştenise de la tatăl lui decedat doar o casă mică şi un petic de livadă cât un degetar. Rudele – mama şi o soră mai mare, care se măritase într-un sat îndepărtat şi venea la Berd de două ori pe an: de ziua părinților[18] şi de Anul Nou.

— Dacă măcar ar fi inginer… spunea supărată mama Sofiei, care nu pierdea niciodată ocazia să se laude cu cele două diplome universitare – filologie şi istorie. Partea bărbătească a familiei, obişnuită să n-o contrazică atunci când era vorba de Sofia, aproba din cap cu râvnă, şi doar fiul cel mic, cu arţagul pubertății, a remarcat sarcastic că şi dacă Beniamin ar fi avut o diplomă de studii superioare, pe Sofia ar fi durut-o în cot. S-au răstit la el să tacă, dar, remarcând corectitudinea afirmaţiei, i-au dat o bilă albă lui Beniamin. Cea care a pus capăt comentariilor a fost chiar Sofia, care a declarat că alegerea ei e definitivă şi n-are de gând să se abată de la ea nici cu o iotă.

— Doar nu vreți să fug cu el! a adăugat ea ca să-i sperie, ridicând o sprânceană.

Mama ei a făcut-o şantajistă mică, şi-a dat ochii peste cap şi s-a lăsat să cadă într-un fotoliu, istovită, dar, când fiii mai mari, speriați de paloarea ei, au început s-o dojenească pe Sofia, i-a oprit cu un gest autoritar – nu-i nevoie! Fiică a unui activist de partid, ea adoptase încă din copilărie comportamentul tatălui ei şi, cu cel mai mic prilej, intra pe loc în rolul unui secretar raional, care are grijă de supuşii săi cu o grijă părintească sau, dimpotrivă, îi face praf şi pulbere pentru cea mai mică greşeală. Şi acum, oprindu-i supărată pe fiii ei şi certându-şi încă o dată fiica, a rostit verdictul:

— Dacă aşa ai hotărât, aşa să fie. Dar după aia să nu vii să plângi la noi...

— Nici nu mă gândesc! a întrerupt-o Sofia, nelăsând-o să termine.

Nunta s-a ţinut în asemenea grabă, că a provocat zvonuri cum că mireasa ar fi fost însărcinată. Că doar obiceiul e altul: mai întâi logodna, apoi pregătiri furtunoase, şi abia peste vreun an cununia. Iar aici totul s-a precipitat ca o avalanşă – logodna în aprilie, nunta în mai, o lună deloc potrivită pentru aşa ceva, că nu degeaba zice o vorbă populară: dacă te măriți în mai, doar necazuri o să ai.

Dar Sofia nu avea răbdare. Rochia, cusută de Marina într-un timp record – de pe-o zi pe alta –, atârna în şifonier învelită în tifon, să nu se prăfuiască, şi îşi aştepta momentul. Pentru pantofi şi poşetă a trebuit să meargă la Batumi (în oraşele-port puteai face rost de orice) chiar de două ori, că prima dată n-a găsit încălţăminte pe măsură. Tot acolo, Sofia şi-a tuns părul lung până la jumătatea spatelui şi a învăţat cum se

face corect un coc somptuos: n-avea de gând să se bazeze pe coafezele locale, care ştiau doar să prindă părul într-un coc strâns şi să-l încarce cu fixativ până la refuz. Nunta a fost luxoasă – în singurul restaurant elegant din oraş, cu vedere la vechea cetate de piatră, cu muzicanți angajați şi mese care se prăbuşeau sub felurile de mâncare scumpe. Mireasa a fost dusă în casa mirelui cu un automobil GAZ-24, al cărui interior a fost îmbrăcat la cererea ei în dantelă albă, iar pe cerculețele roşii ale discurilor cromate au fost lipite portretele tinerilor căsătoriți. Acoperişul maşinii a fost împodobit cu o fâşie uriaşă din aceeaşi dantelă cu care se îmbrăcase interiorul, pe capotă a fost fixată o păpuşă nemțească scumpă, iar pe bancheta din spate aştepta un coş plin-ochi cu bomboanele ei preferate, *Griliaj*. Alaiul care însoțea maşina cu mirii se întindea pe jumătate din orăşel şi, claxonând asurzitor, sălta pe denivelările de pe străzile înguste, ridicând nori de praf.

Mama şi sora mirelui, covârşite de un asemenea fast şi ruşinându-se de înfățişarea lor simplă, se străduiau să nu iasă în evidență. Beniamin, care avusese nesăbuința să lase organizarea petrecerii în seama familiei miresei şi care de felul lui nu putea să sufere ostentația, răbda strângând din dinți. Sofia, tânără şi încântătoare, în rochia luxoasă, cu o panglică de mătase în părul castaniu frumos aranjat, cu mănuşi lungi din atlaz şi brățări grele din perle, părea desprinsă dintre paginile unei reviste de modă. Beniamin, temându-se să nu pară ridicol, o admira pe furiş. Dar, după ce i-a pus inelul pe deget, nemaiputând să se abțină, i-a sărutat mai întâi dosul mâinii şi apoi, întorcându-i-o cu grijă, palma. Ea a râs şi l-a pupat copilăreşte pe obraz.

Noaptea nunții a avut loc la aproape o lună de la cununie. Tânăra soție refuza cu încăpățânare să se culce în acelaşi pat cu soțul ei, explicând că nu e pregătită. Într-adevăr, nu era pregătită pentru ceva la care se condamnase dintr-un capriciu absurd, şi realizase asta în clipa în care ajunsese în pragul casei soțului. Când soacra ei le-a pus, după obicei, sub picioare farfuriile de nuntă ca să le spargă cu călcâiul, să le aducă noroc, Sofia a făcut asta cu sete. Dar, îndată ce cioburile farfuriei sparte au zburat în lături, a devenit conştientă cu o limpezime absolută de cât de pripit şi lipsit de sens era ceea ce făcuse şi a îngrozit-o gândul că era iremediabil. Întorcându-se, a căutat-o în mulțime pe mama ei, şi după expresia de pe chipul acesteia a înțeles că i-a ghicit regretul. Dacă mama i-ar fi făcut un semn sau măcar i-ar fi zâmbit, Sofia ar fi alergat la

ea îmbrâncind oamenii în cale şi ar fi rugat-o s-o ducă acasă. Dar ea n-a făcut asta – n-a considerat necesar sau n-a înțeles rugămintea mută a fiicei sale. Era flancată de fiii ei, cei mari tăceau, cei mici discutau aprins ceva, chicotind. În spatele lor se vedea tatăl, tăcut şi indecis, absorbit, ca de obicei, în gândurile lui. Părea că ai săi nu mai aveau nimic de-a face cu ea. „Tare-aş avea nevoie“, s-a gândit amărâtă Sofia şi a păşit cu inima grea peste pragul noii sale case.

S-a dovedit a fi o gospodină tare nepricepută – nu ştia nici să gătească, nici să facă curat, nici să spele, iar aşternuturile de pat le călca atât de prost, încât, după spusele soacrei nemulțumite, te durea nu numai să dormi în ele, ci şi să te gândeşti la perspectiva somnului! Sofia nu dădea nici o atenție reproşurilor ei – n-are decât să bombăne, naiba s-o ia. Câteodată, ce-i drept, când nu mai putea, se stropşea la ea: Nu vedeți că mă străduiesc?

— Atunci te străduieşti prost! se supăra soacra, spălând vasele după ea.

Sofia pufnea şi, ştergând farfuriile ude cu un prosop de bucătărie, îşi imagina cum răstoarnă o găleată cu făină peste soacra măruntică şi şleampătă, arătând ca o vrabie care a pierdut o firimitură de pâine într-o luptă inegală. Neputându-se abține, s-a întors şi a chicotit în palmă. Soacra ei, suspectând că ceva e în neregulă, a ridicat capul – diferența de statură dintre ele era considerabilă – şi a măsurat-o din spate, de jos în sus, cu o privire pătrunzătoare, ca de pasăre.

— Râzi de mine?

— Nici vorbă!

Ochii soacrei aruncau fulgere.

— Ia te uită, parşiva! s-a plesnit ea peste şoldurile slabe cu mâinile pline de săpun.

Confruntările deja obişnuite, deocamdată destul de inofensive, amenințau să se transforme cu timpul în ostilități neîntrerupte. Fiind atât de tânără, Sofia nu-şi dădea seama de asta, dar Beniamin înțelegea prea bine. Nu intervenea în certurile dintre femei, dar o sfătuia pe fiecare separat să fie mai îngăduitoare cu cealaltă, folosind unul şi-acelaşi argument: vârsta.

— Ce rost are să te certi cu o femeie bătrână? îi spunea el Sofiei când era furioasă.

Ea stătea bosumflată o vreme, dar apoi era de acord: chiar aşa, ce-mi

trebuie? Se aşeza pe genunchii lui, se foia, se ridica, începea să-i povestească ceva – despre serviciu, despre mode, despre cum în sfârşit învăţase să coasă pantaloni. Ce-i atât de greu, îi croieşti şi-i coşi, replica el, şi ea se burzuluia numaidecât: Ia încearcă tu să coşi, să vedem ce-ţi iese! El o strângea în braţe, o săruta – îndelung, până nu mai puteau să respire, ea îi răspundea cu plăcere, îl îmbrăţişa, lipindu-şi buzele de adâncitura gâtului, îi şoptea vorbe tandre, îşi ridica fusta, îl lăsa să-i mângâie sânii, dar când mâna bărbatului aluneca mai jos, îl respingea hotărât.

— Multă vreme n-o să rezist aşa, se plângea Beniamin.

— Curând, îţi promit, curând, îl implora ea.

Tulburat de frica ei autentică, el o lăsa în pace.

La sfatul de a nu se mai certa cu noră-sa – e încă foarte tânără, dă-i timp, o să le înveţe pe toate, mama îi răspundea fiului cu o tiradă compusă din reproşuri: Vezi Doamne, nici nu ştie să facă nimic, nici n-o să înveţe, că omul ori are chemare spre treburi gospodăreşti, ori n-are, şi ce-o fi putut găsi la păpăluga asta – unde s-a mai văzut ca o fată să fie înaltă de doi arşini jumate şi să poarte 39 la pantofi! (Aici, Sofia, care asculta la uşă cu neruşinare, se chircea instinctiv şi îşi strângea degetele de la picioare, dar replica într-o şoaptă furioasă: Mai bine te-ai uita la tine, pitico!) Lista acuzelor se încheia întotdeauna cu una şi-aceeaşi frază: O aperi tu, dar nu ştiu ce fel de nevastă ţi-o fi, dacă nici să doarmă cu tine-n pat nu vrea!

Sofia a cedat mângâierilor insistente ale lui Beniamin nu numai pentru că a vrut ea însăşi asta, ci şi din dorinţa de a-şi enerva soacra. Dimineaţa a târât cearşaful cu dovada incontestabilă a celor petrecute în sufragerie şi l-a lăsat în locul cel mai vizibil. A auzit strigătul de surpriză când ieşea din casă. Îndreptându-şi umerii victorioasă, a plecat la serviciu, unde şi-a petrecut toată ziua în picioare – nu-i era prea plăcut să stea pe scaun, ba chiar o durea puţin. Marina, remarcându-i fericirea distrată şi strălucirea febrilă din privire, şi-a mijit ochii:

— Nu cumva ai rămas însărcinată?

— Nu, s-a fâstâcit Sofia.

N-a mărturisit că refuzase o lună dezmierdările bărbatului legiuit, judecând, pe bună dreptate, că aveau să râdă de ea, ba mai mult, aveau să ducă vorba prin oraş. Ei puţin îi păsa, dar Beniamin s-ar fi simţit prost.

Prima noapte i-a lăsat sentimente amestecate – goliciunea lui Beniamin îi făcea plăcere şi totodată o stingherea. Deşi îi admira constituția frumoasă, nu putea trece peste alcătuirea bizară a corpului de bărbat adult.

— Nu degeaba bunica vă numea bazaconii cu fundă! chicotea ea, atingându-l cu degetul pe Beniamin mai jos de burtă şi stârnindu-i hohote de râs.

— Ce te miri aşa, ai patru frați! a replicat el, chipurile indignat.

Sofia şi-a răsucit degetul la tâmplă: „Țăcănitule, doar nu mergeau goi prin fața mea! Ia închipuie-ți cum ar fi fost! Toți patru!“ Şi, ridicându-se din pat, a început să alerge prin cameră dând din fund şi fluturându-şi caraghios palma sub burtă. După ce a lăsat-o să descrie un cerc întreg, el a țâşnit, a prins-o în brațe şi a aruncat-o pe pat. Ea s-a proptit cu mâinile în pieptul lui, implorându-l – mă doare acolo! Să te săruți nu doare, a ripostat el. Nu doare, a fost ea de acord.

Din ziua aceea pentru Sofia a început o viață nouă. Partea intimă a relațiilor umane o fascina şi o atrăgea într-un vârtej de senzații necunoscute până atunci. Se bucura sincer că acum îi este îngăduită acea fericire tainică despre care femeile din generațiile mai vârstnice preferau să nu vorbească, prefăcându-se că în viața lor ea nu există, iar cele tinere şuşoteau ruşinate, roşind şi ferindu-şi privirea. Se mira sincer cum poți să te ruşinezi de ceea ce te face cu adevărat împlinită. Ea nu se ruşina cu partea erotică a vieții sale şi se bucura din plin de ea. Singurul regret era că se împotrivise vreme atât de îndelungată.

Următorii trei ani au trecut într-un amor frenetic: Sofia şi Beniamin foloseau orice minut ca, închişi în camera lor, să se dedea plăcerilor trupeşti. Soacra, nemaiîndurând intensitatea pasiunii lor, s-a mutat la fiică-sa – sub pretext că se duce să aibă grijă de cel de-al doilea nepot, născut de curând, dar de fapt ca să se plângă în voie de temperamentul nurorii şi de comportamentul ei neruşinat.

— Aşa se poartă o armeancă bine-crescută? se indigna ea, imitând suspinele Sofiei şi zgâlțâind pruncul strâns înfăşat ca pe o jucărie.

Fiica ei, măruntică, o copie slăbănoagă, cu nasul coroiat, a maică-sii, îi lua copilul din brațe şi aproba din cap, revoltată – asta se întâmplă cu fetele răsfățate peste măsură în copilărie! Se gândea însă cu jale la viața ei ternă, îngreunată de grija pentru copiii născuți la distanță de un an şi de absența continuă a soțului, care lucra ca şofer pe autobuze de cursă

lungă.

Între timp, mama, țuguindu-şi buzele subțiri, zdrăngănea din tigăile de fontă frecate până la luciu cu nisip de râu, punându-le la loc în dulap.

— Şi frate-tău la fel! nu se potolea ea. Se uită-n gura ei, îi face toate poftele! „Uite, scumpo, un inel, uite-o brățară“ – număra ea pe degetele-i noduroase, imitându-şi fiul –, îşi risipeşte toată leafa, până la ultima copeică pe fundul ei! Vecinii noştri vând o parcelă – în loc s-o cumpere, să mărească gospodăria, să construiască o casă! Totul pentru ea, pentru ea, pentru ea!

Cu mare precauție, fiică-sa a încercat să-i ia apărarea fratelui ei:

— El nu-ți zice o vorbă rea, mamă. Şi ți-a făcut atâtea cadouri! Scurta din blană de vulpe pe care ți-a cumpărat-o când ai împlinit şaizeci de ani a costat o avere!

Replica mânioasă a mamei nu s-a lăsat aşteptată.

— Tu nu pe el, ci pe mine trebuie să mă aperi, e clar? Mi-au mâncat sufletul, şi frate-tău, şi nevasta aia bezmetică a lui, care nu se mai satură de desfrânări! Măcar de-ar face un copil, poate atunci se potolesc!

Fiică-sa a scos un țâțâit şi a clătinat din cap – puteai şi tu să nu pomeneşti de naştere, că n-au trecut decât câteva zile de când Sofia a pierdut şi-a doua sarcină. Mama s-a întunecat la față, dar a tăcut.

Primul avort Sofia l-a pus pe seama slăbiciunii propriului organism, istovit de o gripă serioasă, complicată cu o bronşită. Şi s-a liniştit curând, încurajată de asigurările medicului că totul se aranjase cum nu se putea mai bine, căci medicamentele puternice pe care le primise în timpul bolii ar fi putut dăuna iremediabil sănătății copilului. Al doilea avort, care a avut loc după un an şi jumătate, exact în acelaşi loc, fără nici un motiv, a speriat-o de-a binelea pe Sofia. Îşi dorea foarte tare o fetiță. O visa aşa cum arăta ea însăşi în fotografiile din copilărie – rotunjoară, cu gropițe în obrajii dolofani, cu o fundă mare în perişorul auriu şi îmbrăcată cu o rochie înfoiată, elegantă. Desenase o rochie la fel şi chiar pusese deoparte pentru ea un cupon de atlaz scump de culoarea rodiei coapte. Îşi imaginase de sute de ori cum o s-o croiască şi o s-o coasă pentru aniversarea de cinci ani a fiicei sale: cu guler răsfrânt, brodat cu mătase pe marginile rotunjite, mâneci bufante cu manşete, corsaj scurtuț, fustă înfoiată, abia ajungându-i la genunchii

rotofei. Îi povestise de multe ori despre asta lui Beniamin, explicându-i detaliile cusăturilor, până la numărul de cute şi nasturi. El o liniştea – nu-ți face griji, toate la timpul lor, o să se rezolve. Ea nu-l întrerupea – după ce-l asculta până la sfârşit, se aşeza pe genunchii lui, se foia îndelung, ofta gândindu-se la ceva, dar tăcea. Nu-şi dădea seama de ciclicitatea cu care se răsuceau evenimentele vieții ei în acea serpentină de hârtie: cu câțiva ani în urmă ardea de dorința de a se mărita în rochia văzută într-o revistă de modă, de care se îndrăgostise, acum visa la o rochie pentru fiica nenăscută.

Pe la douăzeci şi cinci de ani Sofia se schimbase foarte mult – îşi pierduse arțagul şi impetuozitatea din tinerețe, se liniştise şi căpătase o strălucire lăuntrică, seducătoare, dar timid-vinovată, înăbuşită de suferința că încă nu devenise mamă. În mişcările ei apăruse grația unei femei tinere încrezătoare în frumusețea ei, trupul i se rotunjise şi respira cu totul altfel, adânc şi fără frică, şi, după spusele soțului îndrăgostit până peste urechi, scânteia blând în întuneric. Sofia nu observa nimic din toate astea la ea, dar voia să-l creadă. Firea ei copilăroasă rămăsese în trecut, dar continua să se bucure naiv de orice compliment, nebănuind în el nici exagerare, nici dorința de a-i face plăcere.

Lucra ca şi înainte, în atelier, acum era deja croitoreasă. Nu ajunsese la măiestria Marinei, dar nu suferea din cale-afară din pricina asta. La fel ca înainte, mergea la serviciu cu bucurie, dar tot mai des se întorcea supărată. Colegii, care nu vedeau nimic lipsit de tact în asta, o întrebau

amabili de sănătate, şi se grăbeau să pună orice indispoziţie pe seama sarcinii mult aşteptate. Sofia îi ruga s-o lase în pace, şi ei îi promiteau solemn să n-o mai tulbure, dar îşi uitau promisiunea aproape imediat. Ea nu se supăra tare, dar uneori i se plângea Marinei – ai zice că milă le e de mine, dar de ei li se rupe inima!

Pe stradă, bărbaţii întorceau capul după ea. Era obişnuită cu admiraţia lor şi o lua ca pe un dat. Răspundea amabil la saluturi, ştia să facă faţă unei glume spuse în treacăt. Dar se făcea că nu aude nici cele mai nevinovate complimente, păstrând o distanţă nevăzută, dar de netrecut, în jurul ei, cum face orice femeie măritată. Zvonurile despre frumoasa locului, Şuşanik, femeie cu familie, care trăia de mulţi ani în păcat cu un alt bărbat, o speriau: nu-şi închipuia cum ar fi putut să-şi înşele soţul.

În ciuda prezicerilor soacrei sale, Sofia a învăţat să se ocupe de gospodărie şi îşi îndeplinea destul de bine obligaţiile. Ce-i drept, scurtase considerabil lista treburilor, refuzând tot ce ar fi cerut mult efort fizic sau responsabilitate. Acum mâncau pâine cumpărată de la brutărie, vaca şi capra le vânduseră, păstrând numai păsările de curte. Unt lua de la o lăptăreasă cunoscută, ascunsese putineiul de lemn cât mai adânc, unt clarificat lua de la fratele mai mare, a cărui soţie îl făcea în casă cu plăcere. Ca mulţumire, Sofia îi ducea o prăjitură cu nuci delicioasă, coaptă de mâna ei într-o tavă mare, rotundă. Şi, din când în când, câte-o bluză din satin alb ca neaua – cumnată-sa preda la şcoală şi purta costume severe.

Rufele întinse la uscat ale Sofiei ar fi putut deveni obiectiv turistic. Le albea şi le apreta atât de bine, că era o plăcere să le priveşti. De călcat, e drept, nu-i plăcea să calce, justificându-se prin aceea că-i ajungea cât stătea cu fierul de călcat în mână la atelier. De aceea, uneori de călcat se ocupa Beniamin, care nu se descurca deloc mai rău ca soţia lui.

Zilele treceau una după alta, înşirându-se pe struna anului ca seminţele de mac ale căror ghirlande împodobesc samovarele mari de aramă în basmele slavilor de la Răsărit. Sofiei îi plăceau cărţile pentru copii şi le recitea mereu. Cel mai adesea, basme ruseşti. Îi stârneau imaginaţia cu abundenţa de minuni, cu succesiunea de morţi şi învieri, cu milostivii locuitori ai pădurilor, cu forţe rele, crude, cu ţarevne înţelepte şi frumoase. Când făcea câte-o treabă plictisitoare, se distra

amestecând, ca pe un pachet de cărţi de joc, personaje din basme şi inventându-le noi caractere, schimbând sfârşitul poveştilor învăţate pe dinafară. Dar de Vasilisa cea Înțeleaptă, preferata ei dintotdeauna, nu se atingea niciodată. Mai mult, se hotărâse să-i dea numele ei fiicei mult aşteptate nu numai de ea, ci şi de toţi ai săi.

În toamna anului 1978, Beniamin a plecat în Kazahstan. Între timp Sofia mai pierduse două sarcini, ultima, în luna a cincea. După externarea din maternitate, a zăcut câteva zile, neprimind pe nimeni în afară de soţul ei. N-a vrut s-o vadă nici măcar pe propria mamă, cerând să i se transmită să nu-şi facă griji. Soacrei care voia să se întoarcă a poruncit să i se spună că nu e momentul acum, dacă nu vrea să-i transforme viața într-un şir lung de zile nefericite.

— Dar vrea să te ajute, a sărit Beniamin, ofensat, în apărarea mamei lui.

Sofia s-a întors spre el, care stătea precar pe marginea patului, şi s-a răsucit, învelindu-se bine cu plapuma grea de lână – niciodată nu fusese friguroasă şi chiar şi-n iernile geroase umbla într-un palton subțire de lână, dar acum îngheța întruna. Beniamin s-a întins alături, a tras-o pe soția lui spre el şi a oftat, remarcând cu amărăciune că până şi prin plapuma groasă se simțea cât de mult slăbise.

Sofia a murmurat cu glas egal în pieptul lui:

— Dacă vine mama ta, o să facă tot ce poate ca să ne despartă. Şi eu aş face la fel în locul ei. Ai nevoie de o familie adevărată, cu copii… şi eu nu pot… să ţi-i… nasc…

S-a forțat vădit să termine fraza, apoi a tăcut, în aşa fel încât ai fi zis că încetase să respire.

Pe Beniamin nu cuvintele ei l-au îngrozit, ci tonul pe care le rostise. Cu o astfel de indiferență de gheață vorbesc doar oamenii obosiți să mai lupte, care se resemnează în fața inevitabilului.

— Hai să plecăm de-aici, a zis el primul lucru care i-a trecut prin minte, ca să rupă tăcerea apăsătoare.

— Pentru ce? a întrebat ea, şovăind o clipă.

El i-a răspuns, alegându-şi cu grijă fiecare cuvânt, fiindcă îşi dădea seama că de cum îi vorbea în momentul acela depinde viitorul lor:

— Te iubesc şi n-o să te părăsesc niciodată. Aici toată lumea te presează. Să mergem undeva unde nu ne ştie nimeni şi să luăm viața de

la capăt.

Ea s-a lipit mai tare de el şi a oftat întretăiat, ca şi cum s-ar fi oprit dintr-un plâns zdravăn:

— Chiar n-o să mă părăseşti niciodată?

— Prostuţo!

Tăcerea s-a prelungit, şi Beniamin n-a grăbit-o. Într-un târziu, ea s-a ridicat într-un cot şi l-a sărutat pe frunte:

— Bine. Hai să plecăm.

Să se întoarcă la fostul loc de muncă n-a fost greu – colegul cu care Beniamin împărțise cândva camera la cămin i-a pus o vorbă bună, dar şi el venea cu recomandări excelente şi diplome de merit de la fabrica de relee, unde lucrase opt ani. S-a angajat pe acelaşi post – reglor în atelierul de producție a echipamentelor navale –, a primit o cameră la căminul de familişti, pe care imediat a renovat-o un pic şi i-a pus tapet nou. Se presupunea că Sofia avea să se ocupe de decorarea căminului, dar nu i-au dat drumul de la atelier: în toamnă, o croitoreasă intrase în concediu de maternitate, şi ea trebuia să mai lucreze măcar până la mijlocul lui iunie, când avea să se întoarcă alta, căreia până atunci i se termina concediul. Aşa că planurile de mutare în Kazahstan au trebuit să fie amânate.

Rămasă fără soțul ei, Sofiei îi era cumplit de dor de el şi se plângea de singurătate printre hârâielile şi păcăniturile legăturii telefonice interurbane.

— Nu-i nimic, nici n-o să ştii cum o să treacă timpul până-n vară, o consola Beniamin şi, schimbând vorba, îi povestea, tachinând-o intenționat: N-am cumpărat perdele – când vii, alegi tu materialul potrivit şi le coşi. Sau, poate, să cumpăr, totuşi?

— Să nu îndrăzneşti, mă ocup eu, tu nu te pricepi la țesături! se însuflețea pe loc Sofia, amuzându-l cu impetuozitatea ei.

Îi era un dor disperat de soțul ei. Dormea numai pe partea lui de pat, stătea în casă în puloverul şi şosetele lui. Scria scrisori lungi, relatându-i amănunțit tot felul de întâmplări fără nici o importanță. Uneori i se părea că nu e nevoie câtuşi de puțin de asta, fiindcă el o să afle conținutul scrisorii în timp ce ea înşiră rândurile pe foaia de hârtie.

Ca să se distreze cumva şi să-şi alunge dorul, Sofia şi-a luat obiceiul ca în zilele libere să meargă în vizite, noroc că avea la cine – trei dintre

frați apucaseră să se însoare şi aveau copii, şi doar cel mai mic era în ultimul an de armată. Îşi iubea foarte mult nepoții, dar cel mai mult pe fiica fratelui mai mare, care îi semăna ca două picături de apă. După ce se juca pe săturate cu ea, se întorcea acasă, scotea din cufărul cu albituri cuponul de atlaz de culoarea rodiei coapte, îl desfăşura pe pat şi îşi imagina cum coase o rochie pentru fiica ei, care cu siguranță avea să se nască după ce ajunge la Beniamin. Nu se îndoia că asta se va întâmpla în olimpicul an ’80. Făcea planuri, socotind pe degete cele nouă luni.

— Ajung, şi rămân însărcinată numaidecât. Şi în sfârşit nasc copilul. Dacă totul merge aşa cum am plănuit, o să se nască în februarie. Bine că am luat material roşu pentru rochiță, copiilor născuți iarna le stau bine culorile vii! conchidea ea mulțumită de propria-i intuiție.

În ultima vreme Sofia îşi rărise considerabil relațiile sociale. Înainte îi plăceau petrecerile zgomotoase, la care se putea mânca gustos şi pe săturate, se bea vin de casă ori tutovka un pic călduță, care te ardea pe gât, iar apoi, la desertul cu cafea tare şi coniac, se bârfea din greu, discutând pe îndelete ce se mai şoptea prin oraş. Acum încerca să se înconjoare numai de cei apropiați, fiindcă numai ei n-o chinuiau cu întrebări inutile, care o scoteau din sărite, şi n-o sfredeleau cu priviri indiscrete, pline de compasiune. Sofia ştia acum că o compasiune insistentă poate răni chiar mai mult decât o indiferență de gheață.

Dar la aniversarea Marinei s-a dus totuşi, ca să nu-şi supere prietena. De altfel, şi Beniamin, căruia îi povestise despre petrecerea care urma, o sfătuise să se ducă.

— A făcut atâtea pentru tine! i-a amintit el dojenind-o, când a văzut slabele încercări ale nevesti-sii de a se limita la cadoul dat la serviciu.

Sofia a cedat, fără tragere de inimă.

Aniversarea a avut loc la acelaşi restaurant cu vedere la vechea cetate – din secolul al X-lea – în care s-a ținut nunta ei. Era lume multă, şi Sofia s-a pierdut cu uşurare în mulțimea oaspeților, apoi a ieşit pe balconul rotund, unde, găsindu-şi un loc retras, a sorbit din coniac, urmărind cum după felinarele stradale, ca într-o filmare cu încetinitorul, se aprind luminile în ferestrele caselor. Plictisindu-se, a început să se distreze încercând să ghicească la ce fereastră o să se aprindă becul următor. Astfel ocupată a găsit-o Simon. S-a apropiat s-o întrebe dacă nu-i e frig, ea a scuturat din cap şi s-a dat la o parte, făcându-i loc să se sprijine de balustradă, alături de ea. Simon era văr cu Marina şi trecea

uneori pe la atelier, ca să-i aducă una-alta: alimente care nu se găseau, reviste străine cu tipare amănunțite sau sculuri de mohair, din care ea tricota jachete şi pulovere uşoare. Fiind zidar şi reparator de acoperişuri, Simon avea relații practic cu toate întreprinderile şi făcea rost cu o uşurință de invidiat de tot ce pentru un om chinuit de penuria sovietică era imposibil. Sofia făcuse cunoştință cu el aproape din ziua când venise să se angajeze. Simon, văzând atitudinea afectuoasă a verişoarei sale față de tânăra ei colegă, se purta cu ea părinteşte, ocrotitor – totuşi, diferența de vârstă de treisprezece ani se făcea simțită. Sofia îl îndrăgise şi ea pentru că era mereu binedispus şi avea simțul umorului, dar nu remarcase niciodată farmecul masculin căruia, potrivit zvonurilor, îi căzuseră victime câteva femei absolut respectabile din Berd.

Au stat de vorbă destul de mult: el a întrebat-o de Beniamin şi de mutarea în Kazahstan, ea, de Melania, care, fiind bolnavă, nu putuse veni la petrecere. Fără să-i ceară voie, el i-a pus pe umeri jacheta lui, atingându-i din greşeală ceafa – atingerea înghețată a degetelor lui a ars-o. „O să-ți fie ție frig“, a protestat ea şi a încercat să-i dea jacheta înapoi, dar Simon i-a strâns tare încheietura, nelăsând-o să facă asta; ea a oftat, speriată de forța mâinilor lui – zidarii au mâini aspre, puternice – şi, ridicându-şi ochii spre el, s-a mirat cum de nu-i observase până atunci frumusețea reținută, masculină. El a privit-o cu ochi la fel de mirați, descoperind în ea nu doar o femeie frumoasă, ci şi irezistibil de seducătoare. „Carevasăzică de-astea-mi eşti!“, a oftat el scuturând din cap amețit, de parcă l-ar fi lovit ceva.

Din ziua aceea, totul s-a schimbat.

Pe la treizeci şi trei de ani, Ainanț Melania învățase să închidă ochii la aventurile soțului ei – în sfârşit se calmase, resemnându-se cu firea lui de motan. Înainte îi făcea nişte scandaluri de toată frumusețea, dar mai apoi a dat din mână a lehamite – n-ai cum vindeca un muieratic înrăit, ce rost are să te dai de ceasul morții şi să-ți vatămi sănătatea? De altfel, nici vreme nu mai avea pentru lămurirea relației – copiii, turnați unul după altul, de-ai fi zis că-s boabe de mazăre, îi ocupau tot timpul. Cel mai mare împlinise nu demult şase ani, mijlociul – patru, iar mezinul avea doar un an şi jumătate. Până-i hrăneşti, îi ştergi la nas, îi speli şi-i culci, nu că nu-ți mai rămâne putere de scandal, dar nici de cea mai măruntă gelozie. Nemaivorbind despre treburile gospodăriei, pe care se

cuvine s-o ţii în cea mai mare ordine: grădina şi livada, un coteţ întreg cu tot felul de păsări, o vacă şi trei capre care trebuie mulse, date la păscut şi seara primite înapoi, spălat, călcat, curăţenie, gătit, fie şi nu prea grozav, carnea nu se toacă, şi nici nu se-nfăşoară în frunze de viţă de una singură, maţunul cu usturoi nu se leagă singur în sos gros, iar pâinea nu se coace, oricât ai sfredeli cu privirea lespedea grea din cuptorul de piatră!

Simon se folosea fără milă de oboseala cronică a nevesti-sii, justificându-şi aventurile prin absenţa vieţii intime. Melania, care deseori îi refuza dezmierdările din pricina epuizării, dar credea cu sfinţenie în legăturile de nedezlegat ale căsătoriei, dădea din mână a lehamite – dracu' să te ia, oricum nu pleci nicăieri – de nevasta legiuită nu-i aşa uşor să scapi! O dată pe lună punea totuşi de câte-un scandal grandios, pe care câteodată chiar dădeau fuga şi vecinii să-l privească. Atenţia spectatorilor n-o deranja, ba mai degrabă dimpotrivă – îi dădea putere, fiindcă ea, când se apuca de o treabă, se desfăşura cu toată forţa, transformând o ciondăneală familială obişnuită într-o reprezentaţie teatrală, la care antractul – ca măcar să-şi recapete răsuflarea – nu era prevăzut. Vecinii uluiţi dezbăteau îndelung după aceea scenele cele mai impresionante, pe care le interpreta fiecare în felul său. Cel mai mult se străduia ofiţerul în rezervă Eninaţ Sako, care vedea în fiecare gest al Melaniei un subtext militar:

— A spart frumos vesela, în trei etape, e important ca fiecare să fie mai zgomotoasă decât precedenta! Unde de şoc şi mai multe nu! Aţi văzut cum a aruncat cu mătura-n geam?! Parc-a lansat o grenadă, doar c-a uitat să-i scoată cuiul!

Simon, care-i recunoştea nevesti-sii dreptul de a se descărca, îndura scandalurile cu stoicism: refugiindu-se dinainte în adâncurile casei, la început nu se arăta în avanscenă, lăsând-o pe Melania să-şi termine rolul. Şi abia înainte de căderea cortinei, când simţea că acuşi-acuşi ea o să obosească, bătea asurzitor cu pumnul în masă – zgomotul paharelor care săltau în vitrină se auzea până-n curte: Gata, femeie, ajunge! Melania tăcea o clipă, pufnea şi, tropăind demonstrativ, ieşea pe verandă şi scotocea în buzunarele rochiei după ţigări şi chibrituri.

În ziua scandalului programat ea îşi ducea copiii la maică-sa, ca să nu le traumatizeze psihicul încă fragil cu ţipetele sale. Seara, după ce se împăca cu bărbatu-său, rumenă la faţă şi mulţumită, îi lua înapoi ca şi

cum nimic nu s-ar fi întâmplat, încredinţându-şi bătrâna mamă că acum totul o să fie altfel, Simon a jurat pe ce are mai sfânt că s-a terminat cu amantlâcurile.

— Tot aşa jura şi taică-tu de fiecare dată când mă omora în bătaie! pufnea maică-sa, în timp ce-i punea hăinuţa mezinului.

— În faţa copiilor ţi-ai găsit! o dojenea în şoaptă Melania.

— Ei, asta-i, c-or fi înţeles ei ceva din ce-am zis!

— Sigur c-au înţeles! Pe toate le înţeleg!

— Nu fi prostuţă, i-o reteza maică-sa şi, după ce-i dădea fiecărui nepot câte-o acadea în formă de cocoş, îi conducea la uşă.

La despărţire rostea întotdeauna aceleaşi cuvinte:

— Crede-mă, fetiţo, să fie înşelată nu e cea mai mare încercare prin care poate să treacă o femeie. Aşa că nu te supăra din cale-afară, cruţă-ţi nervii.

Melania, sătulă deja de prelegerile ei, dădea să riposteze de fiecare dată, dar îşi muşca limba la timp. Fără îndoială, maică-sa avea dreptate: înşelarea nu e cea mai cumplită încercare. Există încercări de o sută de ori mai rele.

Idila uşoară şi scânteietoare, incredibil de fericită a Sofiei cu Simon a durat doar trei luni şi s-a întrerupt la sfârşitul lui mai. Data plecării se apropia şi era timpul să se despartă, dar îndrăgostiţii trăgeau de timp, amânând despărţirea inevitabilă şi declarând că următoarea întâlnire va fi ultima. Îngăduindu-şi să se lase atraşi în vârtejul orbitor al sentimentelor, ei încercau să-şi păstreze mintea clară şi nu se chinuiau unul pe altul cu îndoieli sau regrete, străduindu-se să se bucure de fiecare clipă care le era dată. Simon, uimit de precizia filigranată cu care se împleteau în Sofia pasiunea dezlănţuită şi maleabilitatea ca de ceară, afirma că pentru femei ca ea s-au prăbuşit civilizaţii şi au fost pârjolite oraşe. „Tu nu te tragi din Eva, ci din Lilith[19]“, o încredinţa el. Sofia se fâstâcea: numai tu poţi să inventezi aşa ceva! Dar în sinea ei îi dădea dreptate. Datorită celui de-al doilea bărbat apărut în viaţa ei, acum ştia despre ea lucruri pe care nu le-ar fi aflat niciodată dacă i-ar fi rămas credincioasă lui Beniamin. Şapte ani de viaţă conjugală îi întăriseră convingerea în propriile farmece – ştia foarte bine că soţul ei n-o s-o înşele niciodată, pentru că o iubeşte nu doar ca pe jumătatea lui spirituală, ci şi fizică. Înainte credea că o atât de uimitoare unitate

sufletească şi trupească se datora unui noroc miraculos: pur şi simplu îl alesese exact pe bărbatul care-i fusese hărăzit de soartă. Dar prima apropiere dintre ea şi Simon, lipsită cu totul de vreo stângăcie ori stinghereală lesne de înțeles, semănase în sufletul ei îndoiala: dacă explicaţia faptului că alesese atât de uşor, practic fără nici cel mai mic efort, cheia spre codul sentimental al încă unui bărbat era că principalul ei talent e ştiinţa de a iubi? Şi că nu era vorba despre potrivirea providențială cu soțul ei, ci despre faptul că ştie din intuiție să audă diapazonul trupului oricărui bărbat şi, intrând în consonanță cu el, să fie la unison? Fără să ştie, Simon îi confirma bănuielile, recunoscând că nu mai încercase față de nici o femeie un sentiment de triumf atât de fulgerător şi de puternic. „Parc-aş trăi cu tine de un an şi ți-aş cunoaşte fiecare celulă“, i-a mărturisit el după prima noapte petrecută împreună. Sofia se bucura că descoperise şi recunoscuse în ea o calitate neaşteptată, dar se şi întrista, dându-şi seama că această revelaţie nu-i servea la nimic. Lumea unei femei căsătorite trebuie să se reducă la un singur bărbat. Sofia ştia foarte bine că altă aventură ca aceea cu Simon n-o să mai aibă. Nu avea să-şi mai îngăduie niciodată să-l înjosească pe Beniamin înşelându-l.

Interzicându-şi să privească în urmă şi să se tortureze cu mustrări de conştiință, s-a apucat cu râvnă să se pregătească de călătorie: a făcut lista lucrurilor pe care voia să le ia cu ea, refăcând-o de mai multe ori şi tăind fără milă, şi a făcut o curățenie exemplară în casă, ca să i-o predea soacrei sale, care avea să se întoarcă acolo după plecarea ei. Şi-a rugat fratele mai mare, care mergea des la Idjevan, să-i cumpere din gară bilet de tren – nu voia să zboare cu avionul, fiindcă avea rău de înălțime.

Cu două săptămâni înainte de plecare a început să creadă că e însărcinată. Vizita la medic i-a confirmat-o. Gândul de a scăpa de copil n-a traversat-o nici o clipă. Hotărând că o să se descurce cumva – la urma urmelor, nu era obligatoriu ca Beniamin să ştie că nu e al lui –, a continuat să-şi facă bagajele netulburată. Dar cu cinci zile înainte de plecare, fără să ştie de ce, a despachetat lucrurile şi le-a pus la loc, apoi s-a dus la poştă şi i-a trimis soțului ei o telegramă în care, mărturisind că e însărcinată cu alt bărbat, îl ruga să se întoarcă cât mai repede ca să divorțeze. Telegrafista Marus, după ce a bătut cu un aer imperturbabil textul dictat, a răspândit această veste prin oraş, alertând pe toată lumea.

A doua zi dimineața, în casa Sofiei s-a înfiinţat supărată Melania, cu

intenția de a lămuri lucrurile. Sofia aştepta această vizită, aşa că, trezindu-se devreme, după ce a scăpat de primele accese de greață, a făcut rapid un aluat şi a copt o prăjitură. Primindu-şi musafira nepoftită pe verandă (aceasta refuzase să intre în casă) şi încredințând-o că nu are nici un fel de pretenții de la Simon şi că (dacă duce sarcina la termen) face copilul exclusiv pentru ea, i-a dat o roată de prăjitură cu nuci şi a condus-o la scară. Melania, convinsă că şi această sarcină se va termina cu un avort, abia la poartă şi-a dat seama că pleacă strângând la piept un pachet cu prăjitură făcută de mâinile celeilalte.

— De te-ai îneca cu bucatele tale, neruşinato! a strigat ea mânioasă şi, răsucindu-se în jurul propriei axe, a încercat să arunce prăjitura pe acoperişul casei. Bocceaua n-a ajuns până la acoperiş. Agățându-se de cornişă, a ricoşat, a zburat peste gard şi a căzut la picioarele vecinei, Saşia Vardanuş, care s-a grăbit, după obiceiul ei, să vină în ajutor.

Sofia, care urmărea isprăvile musafirei de la fereastra larg deschisă a bucătăriei, n-a pregetat s-o apostrofeze:

— Te-ai hotărât să bați recordul Fainei Melnik[20]?

Melania nu i-a răspuns; a plecat, trântind intenționat poarta. Dar şi-a descărcat năduful acasă, unde s-a răzbunat făcându-i lui Simon scandalul de rigoare – spărgând farfurii şi aruncându-i hainele pe fereastră (nu pe toate, numai cele care erau puse la rufe murdare). După ce şi-a tras sufletul, s-a dus în curte să adune hainele şi a găsit-o în fața gardului pe Saşia Vardanuş.

— Melania-djan, mi-a fost frică să nu mă nimerească ceva şi am aşteptat să ieşi, a zis aceasta şi, legănând neîndemânatic pachetul cu prăjitura, a lămurit cu glas linguşitor: Sofia n-a vrut s-o ia înapoi, a zis c-a făcut-o special pentru tine.

— N-ai decât s-o păstrezi, i-a aruncat supărată Melania, în timp ce ridica mormăind pantalonii soțului ei.

Nu putea s-o sufere pe Saşia Vardanuş, cu dorința ei perpetuă de a fi de folos tuturor şi pretutindeni, şi o numea în sinea ei „ambulanța".

Saşia Vardanuş a împins şovăitoare poarta şi a intrat în curte.

— Aş fi păstrat-o bucuroasă, dar cine s-o mănânce? Mie nu-mi plac dulciurile, iar mama n-are voie, are boala zahărului.

Melania s-a îndreptat în tăcere spre casă, ducând pe brațele întinse hainele soțului ei, pline de praful din curte, şi gândindu-se că nu mai auzise niciodată ca diabetul să fie numit boala zahărului. Aplecându-se

mult peste balustrada verandei, a scuturat temeinic hainele, apoi a pus apă la fiert – avea să le spele cu mâna, nu avea rost să tragă maşina de spălat grea şi s-o pornească numai pentru o pereche de pantaloni şi două cămăşi. În tot acest timp Saşia Vardanuş a rămas la poartă, ţinând sub braţ pachetul greu. Acolo unde se lovise de perete, hârtia plesnise şi dezgolise marginea zdrelită a prăjiturii, din care curgea umplutura dulce-aurie. Vardanuş punea din când în când palma dedesubt şi, când i se forma în ea o moviliţă de umplutură, se uita neajutorată în jur, întrebându-se unde s-o arunce. Neştiind unde, vâra pe furiş firimiturile sub gard, în speranţa că o să le mănânce găinile.

— Hai, vino să bem o cafea, i s-a făcut milă Melaniei în cele din urmă.

Saşia Vardanuş nu se lăsa rugată niciodată. Strângând prinosul la piept, a urmat-o în casă cu un aer important.

Melania a pus masa pe verandă. A adus un castron cu căpşuni coapte, faguri de miere de anul trecut, maţun rece, brânză moale de capră. A pus geloasă lângă prăjitură faimoasa ei dulceaţă de nuci – cea mai bună din Berd. Când au dat să mănânce, a început să plouă cu picături mari – o ploaie de vară rapidă şi scurtă, dar destul de bogată ca să ostoiască arşiţa amiezii. Dinspre vale adia un vânticel blând, care-ţi aducea pe buze un gust vag sărat, era de neînţeles de unde venea de fiecare dată acest vânt sărat, dacă pe meleagurile astea marea nu mai ajunsese de pe vremea marelui potop.

— Poate că străbunica avea dreptate, şi chiar există, doar că n-o vedem noi? a întrebat gânditoare Melania, mai mult pentru sine decât pentru Saşia Vardanuş.

— Dacă n-o vedem, nu înseamnă că nu e! a ridicat din umeri Vardanuş, apucând de codiţă căpşuni coapte şi lucioase din castron şi punându-le pe farfuria Melaniei.

— De unde ştii despre ce vorbesc?

— Despre mare, ce altceva?

Melaniei i s-a tăiat respiraţia. Doar nu s-o pricepe musafira ei să citească gândurile? A arborat o expresie împietrită şi a schimbat farfuriile între ele.

— Mănâncă tu căpşuni, mie nu-mi plac.

Vardanuş şi-a ridicat spre ea ochii verzi, mult depărtaţi – pupilele ei nu priveau drept, ci un pic într-o parte, şi din pricina asta părea că nu

vede numai ce e în faţa ei, ci şi în lateral. Țintuind-o pe Melania cu privirea-i saşie, clipea des şi prosteşte, trăgându-şi nasul din când în când şi muşcându-şi buza de jos. Melania a oftat şi s-a liniştit: o asemenea tălâmbă nu poate citi gândurile nimănui, nici pe-ale ei nu ştie să le desluşească!

A lipsit un pic, ca să pună rufele la muiat. Când s-a întors, a găsit-o pe Vardanuş ungând prăjitura cu maţun rece, care făcea o spumă tare, uleios-aurie.

— Parcă ziceai că nu-ţi plac dulciurile! nu s-a putut abţine Melania, ştergându-şi mâinile ude de poalele şorţului. Vardanuş s-a făcut că n-o aude.

— Gustă, o să-ţi placă, i-a zis ea cu gura plină.

Aceasta s-a aşezat şi a luat fără chef o bucăţică de prăjitură, remarcându-i cu ciudă gustul excelent.

— Ce pune în ea? Cardamom? Şi, parcă, şi cuişoare?

— Nici una, nici alta. Căleşte făina pentru umplutură până devine aurie. Prăjeşte şi nucile, dar asta ştii şi tu.

— E bună, a oftat Melania, terminând de mâncat.

Prin părul subţire, prins într-un coc neglijent al Saşiei Vardanuş umbla un păianjen. Melania i-a urmărit uimită mişcarea bizară – la fiecare pas, îşi întindea mult piciorușul, apoi şi-l trăgea atât de brusc, de-ai fi zis că a călcat pe fier încins. A dat să-l omoare, dar s-a răzgândit – oricum nu face nici un rău, o să umble ce-o să umble, apoi o să cadă singur.

Beniamin a sosit după trei zile, şi-a privit tăcut şi sfredelitor soţia, şi-a curăţat cu migală puşca de vânătoare şi s-a dus să se socotească cu bărbatul care-l ofensase. Negăsindu-l acasă pe Simon, a spart geamurile şi farurile Moskviciului nou-nouţ al acestuia, i-a lovit oglinzile laterale, rupându-le, şi, fără să cruţe o singură portieră, a scrijelit cu litere uriaşe de jur împrejurul maşinii o expresie grosolană, afectat-obscenă. Între timp, îngrijorată de plânsetele Sofiei, Saşia Vardanuş i-a alertat pe toţi prietenii lui, şi aceştia, prinzându-l pe răufăcător, i-au sucit mâna la spate, i-au luat puşca şi au ascuns-o, iar pe el l-au dus la secţia de miliţie şi au rugat să fie ţinut puţin în celula de arest preventiv, până se mai răcoreşte, ca să nu mai facă şi alte belele. După ce s-a gândit un pic, şeful miliţiei a hotărât să-l aresteze pe Beniamin pentru cincisprezece

zile. Iar ca să fie mai convingător, a ordonat subalternilor să-l acuze de încălcarea legii – chipurile, deținutul ar fi trecut strada printr-un loc interzis cu intenția nepremeditată de a crea o situație de urgență. Când acuzatul l-a întrebat, pe bună dreptate, cum poate fi o intenție nepremeditată, el a plescăit supărat din buze – stai acolo şi nu mai face pe deşteptul, altfel te trecem la distrugere de bunuri, şi pentru asta se primesc condamnări adevărate! L-au închis pe Beniamin tocmai la timp, pentru că exact în clipa următoare în secție a dat buzna Simon, furibund, cerând să fie lăsat să-l vadă pe arestat.

— Pentru ce? a întrebat ofițerul de serviciu, care rămăsese singur la sfârşitul zilei de lucru, făcându-şi vânt cu cascheta de milițian.

Picături de sudoare scânteiau pe fața lui îngrijit bărbierită şi se pierdeau în gulerul cămăşii descheiate la doi nasturi. Pe tavan, bâzâind enervant, se învârtea un ventilator de plastic îngălbenit de vreme şi pătat de muşte, dispersând cu paletele sale aerul încins de iunie.

— Ai văzut ce mi-a făcut la maşină?

— Şi tu ce credeai, când îți făceai de cap cu nevastă-sa? a urmat întrebarea pertinentă.

— Fii om, lasă-mă să intru!

— De ce?

— Ce-ți pasă de ce? Lasă-mă să intru şi gata! a răcnit Simon, bătând cu pumnul în perete şi făcându-l măgar tâmpit pe ofițer.

— Cum zici! a răspuns acesta calm.

Şi l-a dus în celulă. În alta.

Şi pe Simon l-au arestat tot pentru cincisprezece zile. Pentru ofensă adusă unui reprezentant al autorității aflat în exercițiul funcțiunii.

În timp ce potențialul criminal şi victima lui au stat în celule alăturate, au fost vizitați regulat de neveste.

Le aduceau mâncare şi schimburi curate de lenjerie. Prin ferestruica zăbrelită, Sofia încerca să-şi convingă soțul să divorțeze: Beno-djan, la ce-ți trebuie o asemenea ruşine? Beniamin tăcea strângând din dinți, cu maxilarele pulsându-i. Neaşteptându-se la un răspuns, Sofia stătea cu fruntea sprijinită de grilajul de fier şi suspina în şoaptă. Pleca cu urma grilajului întipărită pe frunte. Melania se străduia să nu se intersecteze cu ea, aşa că venea mai spre seară. Îi povestea în amănunt soțului ei ultimele noutăți, se lăuda cu fiul mai mic, căruia îi ieşiseră doi dinți deodată. „Cum, amândoi deodată?“ repeta Simon, ştergându-şi o

lacrimă de duioşie. „Îhâm, dar, şi mai important, i-a scăzut în sfârşit temperatura! S-a chinuit, sărăcuțul.“ „Şi mijlociul ce mai face?“ „Ei, ce mai face! A smuls coada curcanului, ştrengarul.“ „Ca să vezi!“ În vocea lui Simon se simțea limpede că e mândru de fiul său năzdrăvan. „Ți s-o părea amuzant, dar fundul gol al curcanului luminează toată curtea!“ nu s-a lăsat Melania. „Coase-i nişte chiloți de bumbac, să-şi ascundă ruşinea“, îi propunea Simon.

În celula de alături, Beniamin zâmbea fără să vrea, imaginându-şi curcanul în chiloți, dar în clipa următoare se încrunta şi scuipa cu sete pe jos. Îşi aprindea o țigară, trăgând cu furie în piept fumul înțepător. Când Melania pleca, îşi dregea gâtul şi îi striga lui Simon:

— Ascultă, *ceatlah*! Eu tot o să ies de-aici şi o să te omor, aşa că nu te bucura prea tare.

Simon întârzia mult cu răspunsul. Beniamin apuca să stingă chiştocul şi să mai fumeze o țigară până îi auzea în sfârşit glasul:

— O să dansăm la înmormântarea ta, ai priceput, *ohraş*[21]?

— Cuuuum?

— Uite-aşa! Ai chef de vorbă? Dă-te cu capul de perete, ia vezi, poate-ți face bine.

Ofițerul de serviciu nu le făcea observație – oricum n-ar fi tăcut, dar, plictisit de înjurăturile lor, deschidea larg fereastra şi punea telefonul pe pervaz, ca să nu fie nevoit să dea fuga în birou în caz că suna, şi ieşea în curtea din spate a clădirii scunde a miliției, unde stătea îndelung, sprijinit cu coatele de genunchi, pe banca aspră, strâmbată de ploaie, şi privea în jos, la picioare. Din când în când, desprinzându-se din contemplarea propriilor încălțări, îşi ridica privirea spre cer. Spre seară, arşița slăbea, deasupra lui zburau lilieci, o bufniță cânta de ți se strângea inima, stelele îşi întindeau razele unele spre altele – şi, nereuşind să se atingă, scânteiau implacabil în bezna de cerneală.

„Fiecare corp ceresc e o inimă frântă“, îi trecea deodată prin cap ofițerului de serviciu în vârstă de vreo patruzeci de ani, chel ca-n palmă, grăsun, mare iubitor de cartofi prăjiți, slănină şi bere, şi, pătruns până-n adâncul sufletului, împietrea în fața unei revelații tulburătoare: aşadar, şi el e capabil de formulări lirice!

„Să țin minte să-i povestesc nevesti-mii“, se gândea el, plimbându-şi privirea de la o stea la alta. Soția lui, o împătimită a melodramelor, îl toca întruna, acuzându-l că-i rudimentar şi că n-are accese de

romantism.

— Ascultă, sifiliticule! O să mă ocup eu de tine! răcnea între timp Beniamin din celula lui.

— Mai bine te-ai ocupa de curul tău, poponarule, îi arunca fără chef Simon.

Răutatea şi obida îi sfâşiau inima lui Beniamin, îl sufocau şi-l istoveau, cerând răzbunare. Simțea o nevoie disperată să fumeze. Pachetul de țigări mototolit zăcea în colțul celulei; lângă pătratul desenat de lumina lunii, cu labele pe pântec, stătea în fund un şoarece gras şi se uita la el fără nici o teamă, cu ochişorii lui ca două mărgele negre. Beniamin l-a privit o vreme uimit – nici prin cap nu-i trecuse că şoarecii pot să stea aşa –, apoi a aruncat cu sandala în el. Şoarecele a țâşnit într-un colț, dar aproape imediat s-a întors şi, instalându-se în acelaşi loc de mai-nainte, l-a țintuit din nou cu privirea.

— Dracu' să te ia! l-a înjurat Beniamin şi, întorcându-se pe partea cealaltă, a tăcut.

A rămas aşa până dimineață, fără să-nchidă un ochi şi gândindu-se în ce chin dens, impenetrabil se transformase viața lui atât de simplă şi de limpede.

Crima n-ar fi fost evitată, pesemne, dacă n-ar fi fost nenorocirea care i s-a întâmplat Sofiei. Vrând să ia de pe raftul de sus al dulapului din bucătărie tava grea de alpaca, s-a urcat pe un scaun, şi-a pierdut echilibrul şi a căzut, dar atât de prost, încât şi-a rupt încheieturile de la ambele mâini. N-au vrut să-i dea drumul din spital: i-au pus mâinile în ghips, apoi au dus-o să fie ținută sub observație, pentru că era în pericol de avort spontan sau comoție cerebrală. Cea care i-a povestit toate astea lui Beniamin a fost Melania, când a venit în vizită la soțul ei – Saşia Vardanuş se temea să dea ochii cu el, fiindcă amenințase c-o să-i rupă gâtul, ca să nu-şi mai bage nasul unde nu-i fierbe oala. Beniamin a ascultat-o printre gratii pe Melania, a rugat să i se permită să dea telefon şi a sunat la spital, de unde i s-a confirmat că starea soției lui e gravă, bănuielile de comoție cerebrală se confirmaseră, iar pericolul să piardă sarcina era însemnat – bolnava începuse să sângereze şi se plângea de o durere puternică în partea de jos a abdomenului. Beniamin a fost eliberat imediat, şi de la secția de miliție s-a dus glonț la spital, dar Sofia n-a vrut să-l vadă, a rugat doar să i se transmită că numai ea e vinovată

de toate şi că vrea să-şi ducă singură crucea. Asistenta care a ieşit să vorbească cu soţul ei, văzând în ce stare e, nu s-a îndurat să-i pomenească despre divorţ, deşi Sofia îi repetase de mai multe ori şi chiar o pusese să jure că o să-i spună şi despre asta neapărat.

Acasă, pe Beniamin îl aştepta bătrâna mamă a Saşiei Vardanuş. Ea i-a dat să mănânce o supă fierbinte, i-a luat hainele murdare la spălat şi a plecat, anunţându-l că încălzise baia.

— Spală-te, fiule, că miroşi ca ieşit dintr-o groapă cu rahat!

El s-a frecat îndelung cu buretele aspru şi şi-a turnat apă fierbinte pe el, spălând nesomnul ultimelor zile. Şi-a amintit cum citise telegrama, fără să-i pătrundă prea bine conţinutul, cum, ca prin vis, îşi luase bilete şi trecuse pe roşu, cum, coborând din tramvai, nu putuse să-şi dea seama imediat unde se află: oraşul era nu doar străin, ci complet de nerecunoscut, ca dintr-o dimensiune paralelă sau dintr-un coşmar chinuitor, din care nu poţi nicicum să te trezeşti. A fost nevoie să citească de mai multe ori literele de neon de pe tabelă ca să înţeleagă în sfârşit că e casa de bilete a liniei aeriene. Bilete nu mai erau, bineînţeles, şi a plătit de trei ori mai mult pentru un zbor ocolit, cu două escale, ca să plece acasă în noaptea următoare. Şi-a amintit cum în avion se acoperise cu ziarul şi scâncise, muşcându-şi degetele, ca să nu izbucnească în plâns, cum se îneca şi încerca cu disperare să înghită nodul oribil pe care-l simţea în gât. Îi era de nesuportat să se gândească la ce se întâmplase, dar şi mai de nesuportat să nu se gândească.

După ce s-a spălat, s-a şters temeinic cu prosopul, s-a îmbrăcat în haine curate şi s-a dus în pivniţă, după tutovka. A băut exact atâta cât să se îmbete, dar să nu-şi piardă controlul. A fumat îndelung, aşezat pe pervaz, cu spatele sprijinit de tocul ferestrei larg deschise. A privit-o pe Saşia Vardanuş întinzând la uscat hainele lui proaspăt spălate. Soarele aflat la apus îi bătea în faţă, şi ea îşi mijea ochii şi se ridica pe vârfuri, ca să ajungă la frânghie, netezind aferat cu degetele marginile cămăşii şi prinzând-o cu cârlige de lemn. Poalele rochiei de stambă se trăseseră, dezgolindu-i gambele puternice şi neajutorat-înduioşătoarele adâncituri din spatele genunchilor. Beniamin s-a gândit cu indiferenţă că, dacă n-ar fi fost atât de proastă, ar fi ieşit din ea o nevastă bună, şi copiii, probabil, ar fi semănat cu ea la înfăţişare – cu părul roşcat (roşcatul prevalează aproape întotdeauna) şi cu ochii deschişi la culoare, cu nasul fin modelat şi pometi înalţi. Dar Vardanuş era singură: nici frumuseţea,

nici silueta ei bine sculptată nu puteau atrage câtuşi de puţin atenţia vreunui bărbat, fiindcă prostia ei era de acel soi deschis şi de nezdruncinat, care nu trezeşte oamenilor altceva decât nedumerire, ba chiar vădită repulsie.

După ce a întins rufele, Vardanuş a plecat, luând cu ea ligheanul emailat de culoarea smântânii. Într-un astfel de lighean fierbea Sofia gemul – de zmeură şi de caise şi, dacă era recoltă bună, şi de agrişe pe frunze de vişin. Beno a oftat din rărunchi. Trebuia să facă un efort imens ca să-şi poată aminti viaţa aceea, din trecut. Dintr-un şir de zile senine, fericite şi fără griji – cel puţin acum grijile acelea păreau atât de neverosimile şi fără motiv, că nu mai stârneau decât un zâmbet amar –, ea se transformase într-o caznă perpetuă şi necruţătoare.

Razele coapte ale soarelui care apunea răzbăteau chihlimbariu-aurii printre rufe, aerul mirosea a cimbru pârjolit de arşiţă şi dude răscoapte, nebunesc de dulci. Beniamin a tras adânc în piept acest miros familiar din copilărie şi l-a ţinut îndelung în plămâni, de parcă ar fi vrut să se hrănească cu el pentru toţi anii care aveau să vină. A expirat încet. A doua zi a plecat, dându-i Saşiei Vardanuş toţi banii pe care-i avea la el şi rugând-o să n-o lase nesupravegheată pe Sofia.

Fetiţa s-a născut în februarie, aşa cum fusese prevăzut. E drept, a întârziat aproape două săptămâni şi a venit pe lume în zorii zilei de 29. Ca să nu-şi serbeze ziua doar o dată la patru ani, Sofia a cerut să se treacă în registru data de 28. „De ce nu alegeţi 1 martie, nu e mai bine să fie o zi de primăvară?“ a ridicat din sprâncenele pensate într-o liniuţă abia vizibilă funcţionara de la Registrul Stării Civile. „Nu, e o fetiţă de iarnă“, i-a retezat-o Sofia.

Sarcina a fost fără complicaţii. Când a ieşit din spital, după accident, s-a apucat să-şi strângă lucrurile, ca să se întoarcă la părinţi. Dar cumnata ei n-a lăsat-o. A venit din satul ei îndepărtat, ca s-o convingă să rămână măcar până dă Beniamin vreun semn de viaţă.

— De ce? Că doar totul e clar, a ridicat din umeri Sofia.

— Fără permisiunea fratelui meu, nu pleci din casa lui! i-a anulat cumnata obiecţiile pe un ton ferm.

Spre deosebire de înăcrita ei mamă, care îşi renegase nora, ea dădea dovadă de o sensibilitate şi o înţelegere uimitoare. În săptămâna pe care a petrecut-o cu Sofia, nu i-a adresat nici cel mai mic cuvânt de reproş. A ajutat-o prin casă, a gătit, a făcut zece borcane cu compot de piersici.

I-a povestit multe despre copilăria ei, despre cum ea şi fratele ei îşi sâcâiau mama cu tot felul de farse, iar ea, drept pedeapsă, le tăia porţia de miere – singurul desert la care avea acces familia lor săracă.

— Şi atunci Beno fura miere direct din stup. Ridica uşurel acoperişul, scotea rama, rupea o bucăţică de fagure şi acoperea la loc stupul. Ce-i de mirare e că nici măcar o dată albinele nu l-au înțepat. Şi nici măcar o dată n-a fost prins. Dar apoi tata se tot minuna de unde apăreau găurile alea în faguri!

Sofia, care încă din copilărie avea o frică isterică de albine, tresărea de groază: ea nu s-ar fi apropiat de stupi nici sub ameninţarea celor mai cumplite chinuri.

Între timp, cumnata ei continua să povestească:

— La început, eu şi Benik mâncam pe furiş, împărțind cinstit, jumate-jumate, iar apoi lingeam palmele lui. Îmi lăsa întotdeauna palma dreaptă mie, zicea că pe ea e mai multă miere decât pe stânga!

Şi cumnata râdea ruşinată.

Sofia asculta cu inima strânsă şi ochii scăldați în lacrimi. Ca să nu-şi dea în vileag sentimentele, schimba subiectul:

— Şi tatăl vostru chiar nu ghicea că voi furați mierea?

Cumnata închidea ochii şi tăcea o vreme, cufundată cu duioşie în trecut.

— Ba sigur că ghicea. Doar că nu voia să ne pârască mamei, răspundea ea într-un târziu, smulgându-se din amintirile-i fericite.

Când, după o săptămână, a fost gata să plece înapoi în satul ei, s-a ridicat pe vârfuri, a sărutat-o pe Sofia pe obraz şi a pus-o să jure că nu pleacă până nu vorbeşte cu Beno. Şi, la despărțire, a mângâiat-o pe burtă. Dacă n-ar fi fost acest gest duios, Sofia n-ar fi rămas.

Pe tot parcursul sarcinii a lucrat la atelier, fără să ia în seamă privirile piezişe ale croitoreselor. Marina era în continuare prietenoasă cu ea, fără să aducă vorba despre cele întâmplate, şi Sofia îi era infinit recunoscătoare pentru asta. Simon nu mai trecea pe la atelier, dar a sunat-o acasă. După ce i-a mulțumit sec pentru grijă şi l-a încredinţat că nu are nevoie de nimic, Sofia l-a rugat să n-o mai deranjeze. El a mai încercat de câteva ori să ia legătura cu ea, dar, auzindu-i vocea, ea închidea imediat telefonul.

Când a născut, Simon i-a trimis bani prin Marina, dar Sofia a refuzat să-i ia.

— Transmite-i că nu am nevoie de nimic de la el.

Marina i-a transmis.

Beniamin s-a întors după un an şi jumătate, complet schimbat – cărunt şi mohorât, cu faţa plină de riduri şi ochii stinşi. În timpul despărţirii nu o sunase niciodată pe soţia lui şi îi lăsase fără răspuns cele două scrisori timide şi felicitarea de ziua lui. Bani, ce-i drept, îi trimisese în fiecare lună. Din când în când, comanda o convorbire interurbană cu Saşia Vardanuş şi, în timp ce aceasta, încurcându-se în vorbe, îi relata noutăţile, asculta, cu receptorul sprijinit de umăr, privindu-i distrat pe ceilalţi vizitatori ai poştei, care-şi aşteptau răbdători rândul. După ce-i mulţumea lui Vardanuş, închidea, fără să răspundă la întrebarea ei impacientată: „Poate să-i transmit ceva şi Sofiei?" Fuma două ţigări una după alta pe treptele oficiului poştal, scuturând scrumul peste balustradă. Soarele kazah, de o sută de ori mai fierbinte decât cel armean, se rostogolea ca o piatră de moară plată după casele albe, platanii foşneau, un troleibuz alb-albastru se apropia de staţie agăţat cu coarnele de fire. Beniamin se îndrepta încet spre el, terminându-şi ţigara din mers, fără să-şi facă griji că n-o să-l prindă – oricum n-avea unde să se grăbească.

Vardanuş îi reda Sofiei cuvânt cu cuvânt convorbirea telefonică, încheind cu una şi aceeaşi frază, spusă pe un ton vinovat: „Nici de data asta nu ţi-a transmis nimic." Sofia îşi muşca dureros buza, ferindu-şi privirea. Dădea să se întoarcă la părinţii ei, cu atât mai mult cu cât aceştia o chemau în mod repetat, dar în ultima clipă, amintindu-şi de promisiunea făcută cumnatei sale şi cedând insistenţelor lui Vardanuş, care afirma că are tot timpul să se întoarcă, se răzgândea. Peste ani, când se gândea la acele zile ale deznădejdii, recunoştea în sinea ei că, în ciuda susţinerii necondiţionate a rudelor ei, doar două persoane o ajutaseră să reziste: Saşia Vardanuş şi fiica ei nou-născută.

Fetiţa, care în primele luni de viaţă semăna ca două picături de apă cu Simon, a început să se schimbe puţin câte puţin, şi într-un an s-a transformat în copia perfectă a fratelui mai mare al Sofiei. El se arăta foarte flatat de această asemănare, şi deseori glumea – făcând aluzie la asemănarea în oglindă a fiicelor lor – că el şi sora lui îşi schimbaseră înfăţişările între ei. Sofia nu-l contrazicea – recunoştea cu bucurie şi uşurare în copila ei fruntea înaltă şi înclinată, ochii imenşi, transparenţi

şi zâmbetul strâmb, uşor ironic al fratelui său. N-a mai aşteptat ca fiica ei să împlinească cinci ani şi i-a cusut din materialul pus la păstrare trei rochiţe, una mai frumoasă ca alta. Fetiţa părea o păpuşă elegantă în ele, dar, neplăcându-i volanele şi volănaşele, tot încerca să le rupă, şi, nereuşind, făcea crize de plâns. Fără nici un regret, Sofia a pus rochiţele într-un geamantan în care punea toate hainele care nu-i mai trebuiau, iar apoi, cu prima ocazie, i le-a trimis cumnatei, la ţară – ea avea să găsească pe cineva căruia să i le dea.

Saşia Vardanuş, care avea talentul uimitor de a se ivi exact atunci când era nevoie, trecea pe la ea de câteva ori pe zi să vadă dacă-i trebuie ceva. Şi-a asumat complet călcatul rufelor, atât de nesuferit Sofiei: lua cu ea un vraf de scutece şi cămăşuțe şi le aducea înapoi călcate impecabil, în teancuri ordonate. Sofia nu i-o încredința pe fiica ei, dar şi Vardanuş se temea s-o ia în brațe; deseori însă o ajuta cu băița, turnând grijulie apă cu căuşul şi dându-i prosopul. La şapte luni, apariția dinților a transformat viața copilului într-un chin fără sfârşit – avea întruna febră, plângea de durere şi refuza să sugă. Sofia era stoarsă de puteri, încercând din greu să-i uşureze măcar un pic suferințele, dar în van: nici medicamentele prescrise de doctor, nici uleiul de muşețel, nici soluția slabă cu bicarbonat cu care trebuiau unse gingiile umflate ale copilei nu aduceau nici un fel de alinare. Odată, disperată să-şi ajute cumva fiica, a izbucnit într-un plâns nestăvilit, strângând-o la piept. Vardanuş, care tocmai trecuse să mai aducă un rând de rufe călcate, s-a apropiat nehotărâtă, s-a aplecat peste copila care urla şi, lipindu-şi buzele de fruntea ei încinsă, a stat aşa câteva clipe. Fetița s-a întrerupt din plâns atât de brusc, încât Sofia s-a speriat – nu cumva îşi pierduse cunoştința? A îmbrâncit-o brutal pe Vardanuş şi a descoperit cu uluire că fiica ei dormea.

— Cum ai făcut? a întrebat ea în şoaptă, uitându-se buimăcită de la bebeluş la vecină.

Vardanuş a dat din cap întrebător: Da’ ce-am făcut? Şi a plecat, strângând la piept un nou vraf de rufe proaspăt spălate. Dacă n-ar fi fost grijile nesfârşite care-i stăteau pe cap, Sofia ar fi meditat la această istorie incredibilă, dar şi-a scos-o pe loc din minte – nu de asta îi ardea.

Beniamin n-a prevenit pe nimeni cu privire la întoarcerea sa. A intrat în casă de parcă nici vorbă să fi lipsit aproape doi ani. Şi-a îmbrățişat

nevasta împietrită şi a întrebat-o într-o şoaptă şuierătoare: M-ai aşteptat? Te-am aşteptat, i-a răspuns Sofia.

Între timp, fetiţa învăţase să meargă sigură pe picioare, rostea cuvinte simple şi, fiind un copil sperios, nu lăsa necunoscuţi să se apropie de ea. Dar la Beniamin în braţe, după câteva şovăieli, s-a dus. El a mângâiat-o pe părul buclat de copil, apoi şi-a trecut stângaci degetul gros peste obrăjorul roz şi delicat; ea s-a încruntat, dar nu s-a ferit.

— Cum i-ai spus?

— Vasilisa.

— Cuuum?

— Cum ai auzit! s-a oţărât Sofia, stârnindu-i soţului ei un zâmbet involuntar.

„Tot capră nărăvaşă a rămas“, şi-a zis el, întorcându-şi obrazul spre fetiţă, care a început să i-l plesnească cu pălmuţa ei dolofană.

— Şi ce nume de familie i-ai dat? a întrebat el, parcă printre altele.

— Al tău, i-a răspuns simplu Sofia şi a început să plângă. Am crezut că n-o să te întorci.

El a tăcut câteva clipe.

— Doar am promis că n-o să te părăsesc.

Aşa au început să trăiască iar împreună. Beniamin nu-i amintea niciodată de trecut soţiei lui; odată, când ea a încercat să facă aluzie la cele întâmplate, a oprit-o sever: nu mai deschide răni vechi! Ea s-a întrerupt la jumătatea cuvântului, dojenindu-se în sinea ei pentru lipsa de tact. Nu se poate spune că soţul ei se schimbase mult, doar încărunţise, dar cărunţeala asta părea nefirească şi îl făcea să pară complet vulnerabil, şi tocmai pentru această vulnerabilitate ea s-a îndrăgostit din nou de el – cu o dragoste ocrotitoare, tremurător-vinovată, dar cu atât mai puternică şi mai devotată.

Cinci ani mai târziu li s-au născut doi gemeni, cărora, fără să se fi vorbit dinainte, le-au dat numele bunicilor. Beniamin nu făcea nici o diferenţă între copii, îi iubea pe toţi la fel. Sofia părea foarte fericită, şi aşa şi era, dar uneori, când n-o vedea nimeni, scotea din cufărul adânc de lemn un teanc de albituri de pat şi lua de pe fund o cutiuţă lunguiaţă, ascunsă de ochi străini, în care se afla un şirag de perle artificiale pe care nu-l purtase niciodată, dar îl preţuia foarte mult. Colierul îi fusese dăruit la despărţire de Simon, care o rugase să şi-l pună, se dăduse un pas înapoi şi o admirase îndelung, emoţionat ca un copil, numind-o zeiţă. Sofia nu se îndoia că, dacă n-ar fi fost idila cu el, n-ar fi putut naşte niciodată. Câteodată i se părea că şi Beniamin ştie asta, şi gândul îi umplea inima de o bucurie timidă. Stătea aşa multă vreme, cu privirile rătăcindu-i prin cameră, fără a-i recunoaşte contururile, se juca cu mărgelele rotunde, cu luciri de sidef şi surâdea amintirilor. Iar chipul ei, brusc mai tânăr şi mai frumos, radia de o blândă lumină interioară.

Vasilisa a aflat că Beniamin nu e tatăl ei natural târziu, dar, spre marea bucurie a părinţilor ei, n-a dat nici o importanţă acestei noutăţi. A hotărât în sinea ei, o dată pentru totdeauna, că tată ţi-e cel care te-a crescut şi a fost mereu lângă tine. Nu şi-a exprimat niciodată dorinţa de a comunica cu Simon, dar nici nu-i purta pică şi, când se întâlnea întâmplător cu el pe stradă, îl saluta respectuos. Cu toate acestea,

vorbele despre naşterea ei, agasante şi inoportune, ca nişte musculițe care zboară deasupra unui castron cu fructe putrede, au urmărit-o neobosit toată viața. Vasilisa nu punea la inimă. Aşa cum nu le-a pus la inimă nici pe altele, apărute mult mai târziu şi la fel de insistente, că soțul ei, om cu faimă şi, ca urmare, răsfățat de atențiile femeilor, o părăsise pentru o tânără actriță promițătoare. N-a dezmințit această bârfă şi i-a interzis şi mamei sale să discute cu cineva despre asta. Doar fraților ei, la vremea aceea destul de maturi ca să înțeleagă totul cum trebuie, le-a dezvăluit pricina dezastrului din viața ei familială. Frații s-au încruntat, au strâns din fălci, au tăcut, întrebându-se ce să facă mai departe, apoi i-au poruncit să-şi ia lucrurile şi să se întoarcă la Berd. Şi, nemaiaşteptând acordul ei, au venit la Erevan s-o ia. Soțul Vasilisei nu s-a împotrivit, a cerut doar permisiunea să-şi vadă fiul măcar de două ori pe an.

— Poți să-l vezi şi de cinci ori, dar numai sub supravegherea noastră, clar? i-a pus condiția geamănul mai mic.

Spre deosebire de fratele lui mai mare, gânditor şi cumpătat, el era destul de impulsiv şi de impetuos în acțiunile şi hotărârile sale.

— De ce? a urmat întrebarea mâhnită.

— Mai e nevoie să-ți explic de ce? l-a repezit geamănul mezin, trosnindu-şi degetele.

Soțul Vasilisei, violonist virtuoz cunoscut în toată țara, care pe la treizeci de ani îşi descoperise interesul față de acelaşi sex, şi-a ascuns mâinile la spate şi s-a lipit speriat de perete. Vasilisa a păşit între ei, rugându-şi fratele: Nu te atinge de el, nu-i vina lui că lucrurile au ieşit aşa, doar n-a făcut-o special!

— Putea să te lase în pace şi să treacă de la început cu totul pe… malul celălalt!

Şi a făcut un gest necuviincios cu mâna, arătând cam pe unde era celălalt „mal". Vasilisa a țâțâit şi l-a tras de ureche: Tembelule!

— Strânge-ți lucrurile, te aştept jos, a mormăit el şi, luându-şi nepotul la subraț, a coborât, ignorând liftul şi tropăind cu bocancii lui grei pe treptele de piatră. „Mai repede! Şi mai repede!" striga nepoțelul de trei ani, chicotind de încântare.

— Hai să ne pregătim, a propus geamănul mai mare cu un oftat şi, îmbrâncindu-şi nonşalant cu umărul pacostea de cumnat, a păşit în cameră.

După ce s-a întors la Berd, Vasilisa n-a stat să sufere prea mult şi şi-a găsit imediat o slujbă. Angajându-se la şcoala de muzică, a devenit dirijoarea orchestrei de copii. Aproape jumătate din timpul liber şi-l petrecea la primărie, ba făcând rost de instrumente noi pentru elevii ei, ba organizând excursii ori turnee. Odată a reuşit chiar să ducă orchestra şcolii în Norvegia, şi această călătorie a fost prilej de invidie şi bârfe printre celelalte şcoli de muzică ale raionului, ai căror directori nu puteau nicicum pricepe cum reuşise ea să facă aşa ceva. Vasilisa ridica din umeri şi repeta că pentru succes e nevoie de două lucruri: încăpăţânare şi dragoste faţă de ceea ce faci. La primărie, de altfel, era destul de temută, dar şi respectată tocmai pentru această încăpăţânare şi pentru atitudinea responsabilă faţă de munca ei.

De câteva ori pe an se ducea la Erevan cu treburi de serviciu şi întotdeauna îşi lua şi fiul cu ea, îngăduindu-i fostului soţ să stea cu el după pofta inimii – spre marea nemulţumire a fraţilor ei gemeni, care nu se împăcaseră cu metamorfozele prin care trecuse fostul lor cumnat. Sofia, care, cu intuiţia ei feminină, ghicise adevăratul motiv al divorţului fiicei sale, îşi muşca limba şi n-o sâcâia cu întrebări. Şi doar Beniamin, care la vremea aceea trecuse printr-un infarct şi ducea, la insistenţele medicilor, o viaţă plină de precauţii, trăia într-o fericită ignoranţă. Uneori, mâhnit de singurătatea fiică-sii, o dojenea că nu încercase să-şi păstreze familia.

— Data viitoare sigur mi-o păstrez, glumea Vasilisa.

— Dar o să fie această dată viitoare? Bărbaţii îi numeri pe degete: unu, doi, şi gata! nu se liniştea Beniamin.

Fiica lui îl îmbrăţişa, lipindu-şi obrazul de pieptul lui şi ascultându-i bătăile inimii.

— Tare pisălog eşti, bătrânelule, zicea ea tărăgănat, cu un zâmbet.

— Tot ce se poate, se învoia uşor Beniamin.

Al doilea ales al Vasilisei a fost Bagrat, strănepotul bătrânei Katinka, căruia prietenii îi spuneau în glumă Nemuritorul, în amintirea serialului cu Adrian Paul, făcând aluzie la vivacitatea sa. Că lui Bagrat îi era dat să trăiască mult nu se îndoia nici un berdean. De altfel, vorbeau despre asta cu o convingere uimitoare, în care un pic, un pic se strecura şi o notă abia sesizabilă de invidie: nu oricine se poate împăca cu gândul că unuia de aceeaşi vârstă îi e dat să trăiască mai mult decât el. Diferea

numai numărul de ani pe care se presupunea că avea să-i trăiască Bagrat. Cifrele variau între o sută şi o sută cincizeci, dezarmând orice interlocutor nepregătit printr-o siguranţă iraţională, care nu avea nici o explicaţie. Şi uneori, ceea ce era şi mai inexplicabil, şi prin exactitate. De pildă, Saşia Vardanuş susţinea că Bagrat o să trăiască o sută douăzeci şi opt de ani şi patru luni şi o să moară în ziua solstiţiului de vară. Şi nici un fel de obiecţii, precum că un om născut în luna mai nu poate în nici un caz să împlinească indiferent câţi ani şi exact patru luni nu puteau s-o clintească de la această cifră misterioasă (pe care, după cum încredinţa ea însăşi, o visase într-o noapte cu lună plină). Ce anume visase, mai exact, vecina Sofiei ţinea sub tăcere, afirmând că visele prevestitoare nu e îngăduit să fie povestite, altfel nu numai că nu se împlinesc, dar pot şi să-i facă rău celui la care se referă. Sofia, care îşi iubea ginerele – se întâmplă câteodată şi asta în familiile berdene –, contesta vorbele vecinei sale, zicând că nu crede în orice bazaconie, dar, aşteptând până când aceasta pleca, rostea negreşit două rugăciuni: una pentru sănătatea ginerelui, a doua pentru ca Vardanuş să-şi ţină gura şi în continuare.

— Iisuse Hristoase, fă să nu povestească nimănui visul ei! se ruga ea, ridicându-şi ochii spre cer şi făcându-şi cruce temeinic. Şi invariabil adăuga, privind pieziş şi punându-şi mâinile pe piept astfel încât să acopere locurile pe care le atingea cu cele trei degete adunate: Iar dacă o să-i vină să spună cuiva, să i se taie limba!

Cu anii, pe Sofia începuse s-o agaseze prostia lui Vardanuş şi obiceiul ei de a-şi băga nasul peste tot. E drept că îşi ascundea cu grijă nemulţumirea, străbătută de sentimentul de vinovăţie pe care-l avea faţă de această femeie de fapt inofensivă, al cărei singur păcat era dorinţa neostoită de a face bine fiecăruia şi tuturor. „Nu uita câte a făcut pentru familia ta!“ îşi reamintea ea de fiecare dată când o vedea pe Vardanuş grăbindu-se undeva.

Învăţase să ghicească după expresia feţei şi după mersul vecinei când se ducea să sară cuiva în ajutor: ochii mijiţi şi privind ţintă, ca un pistol încărcat, mâinile desfăcute ca aripile unei găini, cu coatele ascuţite mişcându-se înainte şi înapoi, dând viteză şi siguranţă pasului şi în acelaşi timp semnalizând trecătorilor: faceţi loc! Cu vârsta, Vardanuş devenise mai slabă şi mai uscată, dar nu se gârbovise, ci dimpotrivă, se înălţase ca un catarg şi căpătase o rumeneală nesănătoasă – avea

tensiunea mare. Ignorând sfaturile doctorilor, ea se trata cu rădăcini şi infuzii pe care le fierbea singură şi adăuga la toate cătină. După ce şi-a înmormântat mama, a devenit şi mai ciudată, nu prea mai vorbea cu nimeni, putea să nu iasă din casă zile întregi. Dar nu era niciodată lăsată singură – cineva din vecini trecea neapărat pe la ea, să se asigure că totul e în ordine. Sofia îi ducea de două ori pe săptămână pâine, carne fiartă, legume înăbuşite şi un boț mic de brânză de capră, dar nu putea să jure că mânca tot. Fără să-şi piardă vioiciunea şi vitalitatea, Vardanuş se topea văzând cu ochii. Părea că dacă o pui în lumina zilei, aceasta va trece prin ea fără nici o piedică. „Şi nici umbră n-o să facă“, se gândea îngrijorată Sofia, privind cu milă pielea subțiată până la transparență a vecinei sale, pe care se desenau în relief venele şi capilarele. Saşia Vardanuş, urmărindu-i privirea, zâmbea cu gura ei ştirbă: „Frumos, da?“ „Frumos“, se învoia cu un oftat Sofia. „Ce mai face Vasic?“ se interesa negreşit Vardanuş. Ca să nu li se îmbârlige limba, berdenii schimbaseră numele Vasilisei după graiul lor. „Bine“, se însuflețea Sofia, gata oricând să vorbească despre copiii ei, şi îi povestea în amănunt despre fată şi despre băieți. „Şi Bagrat?“ întreba mereu Vardanuş.

„Să nu-ncepi iar cu visul tău!“ îi zicea Sofia.

Vardanuş îşi ştergea fața cu palmele-i uscate. Se uita în gol, printre ele. Bătrânețea îi potolise părul cândva roşcat cu o nuanță de cupru şi îi decolorase ochii, dând chipului ei o expresie de amară prevestire a sfârşitului.

„Toți o să murim cândva“, se gândea Sofia, părăsind cu uşurare casa vecinei. Vizitele la ea îi cereau un mare efort. „Parcă am fost într-o criptă“, i se plângea ea apoi lui Beniamin.

Convingerea oamenilor că Bagrat o să trăiască o sută şi ceva de ani se explica printr-o legendă locală, care spunea că dacă cineva ajunge la treizeci de ani păcălind moartea de şapte ori, viața lui o să fie de două ori mai lungă decât a celorlalți. Judecând după numărul de ocazii în care Bagrat dusese moartea de nas, îi era scris să trăiască la fel de mult cât patriarhul biblic Noe, care, dacă e să credem Sfânta Scriptură, nu mai avea mult şi atingea mia de ani.

Bagrat se născuse aproape mort – în afară de faptul că ieşise cu picioarele înainte, atât se încurcase în cordonul ombilical, că moaşa

fusese nevoită să-l taie cum o fi, numai să nu se sufoce pruncul. Până la cinci ani făcuse toate bolile pe care le putea face un copil. De pojar şi vărsat de vânt numai că nu şi-a dat sufletul. De două ori era să se înece în râu, într-un loc unde apa îi ajungea unui adult până la genunchi. A căzut în cap dintr-un copac, şi-a rupt doi dinţi din faţă, slavă Domnului că nu s-a ales cu o comoţie cerebrală. A fost gata să piară în mlaştina minusculă, de mărimea unei farfurioare, cum în împrejurimile Berdului nu fuseseră de când lumea, şi apăruseră o singură dată, după un septembrie nemaiauzit de ploios. A răsturnat pe el un lighean cu dulceaţă de smochine clocotită. Când nici nu i se vindecaseră bine arsurile, s-a intoxicat puternic cu salată de vinete. Mâncase toată familia, inclusiv străbunicul bătrân, care mirosea a tămâie, dar numai el se intoxicase. În clasa a şaptea, Bagrat a fost lovit de un camion. În a zecea, la banchetul de absolvire, s-a curentat atât de tare, că i-a rămas toată viaţa o cicatrice adâncă, de un roşu întunecat, care se întindea de la degetul arătător până la antebraţ. Armata a făcut-o într-o trecătoare aspră de munte. Tranşeea în care se afla a fost acoperită de o avalanşă de zăpadă. Până să-l dezgroape soldaţii la un capăt al tranşeei, el a ieşit pe la capătul celălalt – viu şi aproape nevătămat, cu degetele degerate la piciorul stâng şi cu o claviculă ruptă. A refuzat să fie trecut la o unitate nesupusă pericolelor, şi-a făcut şi anul care îi rămăsese pe munte, iar în ultima zi a luat un virus şi a zăcut la pat cu pneumonie gravă, astfel că acasă a ajuns la o lună după demobilizare, o umbră palid-transparentă. După ce l-a vizitat, Saşia Vardanuş spunea tuturor că bietul băiat cu siguranţă nu mai avea zile multe.

— Dacă i-aţi fi văzut ochii adânciţi în orbite şi coastele ieşite în afară! se văita ea, lăsându-şi trist în jos colţurile gurii şi bătându-se în piept cu pumnul noduros.

Atunci oamenii şi-au amintit legenda şi au început să spună că, dacă Bagrat reuşeşte să ajungă la treizeci de ani, după aceea n-o să i se mai întâmple nimic rău.

— Important e să trăieşti până atunci, Bala-djan! repeta oricine-l întâlnea, bătându-l pe umărul slăbănog, ascuţit, îndreptat nu înspre lateral, ci spre faţă.

Acesta zâmbea uşor şi promitea să nu se lase. Şi, în mod surprinzător, s-a ţinut de cuvânt. Încetul cu încetul s-a întremat, a început să meargă la lucru la Erevan, iar apoi s-a mutat cu totul acolo,

să studieze tehnica dentară. S-a întors înalt, zdravăn şi chipeş, şi chiar şi uşorul şchiopătat cu care rămăsese după amputarea degetelor degerate nu mai părea un defect, ci mai degrabă o particularitate interesantă a înfăţişării lui fermecătoare.

Fetele de măritat se topeau după el toate, până la una, dar nu se grăbeau să lege relaţii cu el. Nici Bagrat nu se îndemna prea tare, din teama superstiţioasă de a o face pe vreo amărâtă văduvă de tânără. „Să fac treizeci de ani, şi trimitem peţitori la casa oricărei fete pe care o s-o vrei şi tu“, glumea el când maică-sa se arăta îngrijorată. Tamara ofta şi, numărând în gând necazurile prin care îi fusese dat să treacă întâiului ei născut, se ruga numai pentru sănătatea lui. Că o să se însoare sau nu, avea prea puţină importanţă, să-i mulţumim lui Dumnezeu că e viu.

Poate că rugăciunile mamei au ajuns la ceruri, sau poate moartea însăşi, descurajată de numeroasele eşecuri, a dat din mână a lehamite şi l-a lăsat în pace, sau – de ce nu? – vechea legendă s-a adeverit, dar din ziua în care a împlinit treizeci de ani, în viaţa lui Bagrat s-a lăsat în sfârşit o linişte binecuvântată. S-a dovedit a fi un excelent specialist, aşa că n-avea a se plânge că nu avea de lucru sau că-i lipseau banii, ba mai mult, îşi întreţinea mama şi îşi ajuta sora mai mare, care se măritase cu un profesor de liceu sărac. Sănătatea i s-a îmbunătăţit în sfârşit: dacă nu ţinem cont de câteva răceli neînsemnate, nu s-a mai îmbolnăvit niciodată, până la sfârşitul zilelor. Şi viaţa de familie i s-a aranjat cât se poate de fericit. El şi Vasilisa erau un cuplu ideal şi se potriveau nu numai în atitudinea recunoscătoare faţă de viaţă, ci şi ca înfăţişare semănau foarte mult: amândoi înalţi, vorbăreţi şi zâmbitori, cu ochi căprui-aurii strălucitori şi păr greu, ondulat. Tamara la început s-a supărat, aflând pe cine alesese fiul ei (firesc, de altfel – cu atâtea candidate necăsătorite, să prefere o divorţată cu un copil!), dar şi-a acceptat nora, iar cu timpul, după ce a cunoscut-o mai bine, se speria sincer la gândul că Bagrat ar fi putut face o altă alegere.

După un an şi jumătate Vasilisa a născut gemene, şi fetiţele mititele, care semănau ca două picături de apă cu bunica lor, au umplut inima soacrei de o fericire nemărginită, incomparabilă. Şi-a îngăduit în sfârşit să respire şi să se bucure nestingherit, fără să-şi mai facă griji pentru fiul ei.

Şi părea că nimic rău nu mai trebuia să se întâmple. Dar soarta a hotărât altfel. În al cincilea an de la naşterea gemenelor, un băieţel

năzdrăvan a trecut drumul şi a nimerit sub roţile unei maşini care, virând brusc într-o parte, a ieşit de pe carosabil şi, spărgând balustrada podului, s-a prăbuşit în râu. La volanul maşinii era Bagrat, iar băieţelul s-a dovedit a fi nepotul mai mare al lui Simon.

În dimineaţa solstiţiului de vară, Sofia, care suferea de insomnie, a găsit-o pe Saşia Vardanuş plângând în curtea casei sale. N-a observat-o imediat, fiindcă aceasta şedea pe banca de sub dud, ascunsă vederii de trunchiul gros şi noduros. Era devreme; Sofia, obosită după o noapte de nesomn, ieşise pe verandă, să stea puţin în liniştea dinaintea zorilor. Se aşezase în fotoliu, îşi acoperise picioarele cu un pled şi îşi încrucişase mâinile pe piept, ca şi cum s-ar fi legănat. Uneori, istovită de insomnie, adormea aşa, şi Beniamin se străduia să nu facă zgomot când pleca la lucru. Îşi lua micul-dejun în grabă şi, închizând cu grijă uşa după el, pleca, după ce-şi săruta soţia pe pletele-i uşoare. De obicei acest sărut o trezea, dar nu deschidea ochii şi aştepta până când auzea scârţâitul şi apoi pocnetul porţii. Şi doar atunci Sofia se ridica şi, după ce-şi bea cafeaua de dimineaţă, se apuca de treburile casei. Şi în acea dimineaţă nefericită, sleită de noaptea fără somn, ea a ieşit pe verandă în speranţa că va aţipi măcar un pic. S-a aşezat comod în fotoliu şi, acoperindu-şi picioarele cu un pled călduros – în iunie era cald ca vara, dar noaptea arşiţa se potolea şi aerul se răcorea sensibil –, a închis ochii şi i-a deschis imediat, alarmată de suspinele amare ale cuiva. A descoperit-o pe Vardanuş pe bancă. Stătea gârbovită, cu mâinile sprijinite de genunchi, şi plângea, fără să-şi şteargă faţa udă. Lacrimile care-i curgeau fără încetare lăsau dungi rozalii pe obrajii ei transparenţi, brăzdaţi de riduri, iritându-i pielea subţiată, aproape ca hârtia.

— Ce s-a întâmplat, Vardo-djan? s-a îngrijorat Sofia.

Vecina şi-a îngropat faţa în palme, oftând adânc:

— Am avut un vis urât, Sofo-djan. Despre familia ta.

Sofia s-a speriat pe loc. S-a aşezat lângă ea şi i-a cerut să-i povestească visul. Vardanuş a clătinat din cap – nu pot, că se împlineşte. Am povestit apei, am povestit cenuşii din sobă, am povestit în cântecul cocoşului – oricum cocoşul ăla o să fie tăiat, m-a chinuit destul cu cucurigatul lui. Dar ţie nu-ţi spun, nu mă mai ruga…

Şi, ridicându-se de pe bancă, s-a îndreptat spre poartă, rostind printre suspine: „Mai bine să plec de-aici, nu trebuia să vin, mă duc."

— Spune-mi barem la cine se referea visul. Poate reuşesc să-l

feresc! a implorat-o Sofia.

Dar Vardanuş a rămas mută.

— Atunci de ce-ai venit?! a strigat cu răutate în urma ei Sofia.

Vardanuş şi-a lăsat umerii în jos, şi-a plecat capul, dar nu s-a întors.

Fireşte, Sofia n-a mai putut să adoarmă. A dat fuga la capelă şi a aprins lumânări. Când s-a întors, în ciuda faptului că era atât de devreme, şi-a sunat copiii, să se încredinţeze că e totul în regulă, şi i-a rugat să aibă grijă de ei. Gemenii au făcut glume, Vasilisa, căscând, a dojenit-o în şoaptă – alături dormeau fetele: „Mamă, cum poţi să crezi orice bazaconie?“

— Nu eu, Vardanuş, s-a dezvinovăţit Sofia.

— Ţi-ai găsit pe cine să asculţi! O proastă!

— Aşa e, fetiţo, s-a bucurat Sofia şi, liniştită, s-a dus să pună masa pentru micul-dejun.

La amiază Bagrat nu mai era.

Imediat după parastasul de patruzeci de zile, Vasilisa a plecat cu copiii la Erevan. Fostul soţ, care fusese invitat să cânte în Royal Philharmonic Orchestra, plecase la Londra, lăsându-i ei apartamentul. La implorările familiei de a renunţa să părăsească Berdul ea răspunsese cu un refuz categoric – nu mai putea îndura să stea în orăşelul care-i amintea de greaua pierdere. Sofia, sperând că asta o putea sprijini pe fiică-sa şi rugând-o să nu le spună fraţilor şi tatălui ei, i-a povestit că în toţi aceşti ani Simon o ajutase în secret.

— Fetiţo, vezi câţi oameni te iubesc aici. Eu, tata, fraţii tăi. Până şi Simon, deşi nevăzut, ţi-a fost aproape. A trimis bani prin Vardanuş. Pentru tine. Pentru leagănul gemenelor. Şi pentru piatra de mormânt a lui Bagrat… a enumerat ea, îndoind pe rând câte un deget.

— Mamă, nu-i nevoie, a rugat-o încet Vasilisa, şi Sofia a observat pentru prima dată cât de tare seamănă cu Beniamin: în expresia feţei, în gesturi, până şi în felul în care o ţintuia cu o privire grea, care aproape o lovea, şi-apoi, parcă dându-şi seama şi regretând, îşi ferea iute ochii.

Mai târziu, după plecarea fiicei sale, când Sofia stătea ca de obicei pe verandă şi, ascultând zgomotele naturii care se trezea, încerca să aţipească, în memorie îi răsărea acea discuţie veche cu Saşia Vardanuş despre visul prevestitor, despre care nu trebuia să spună nimănui, altfel Bagrat ar fi trăit mai puţin decât îi era sortit. „Oare a spus cuiva?“ se gândea ea prin somnul dens, dar izgonea pe loc acest gând – chiar dacă

spusese, se poate oare schimba astfel soarta unui om?

Cât despre berdeni, ei de multe ori, ţâţâind şi clătinând din cap cu amărăciune, au tot discutat despre desenele bizare pe care le trasează providenţa pe pânza vieţii. Nici unul dintre ei nu se îndoia că scurta relaţie dintre Simon şi Sofia, care avusese loc cu atâţia ani în urmă, fusese menită tocmai ca, într-o zi, împletindu-le cu iscusinţă destinele, să ajungă la un sfârşit atât de tragic. Dar nici unuia nu-i trecea prin cap să vadă în acel final tragic nici cea mai mică pedeapsă divină. Despre ce pedeapsă putea fi vorba, când tocmai din astfel de zile triste, bucuroase şi pline de suferinţă e alcătuită întreaga viaţă omenească?

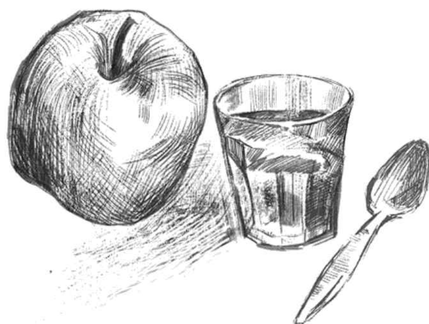
18. Aici, 2 mai, zi în care se merge la cimitir împreună cu toată familia. (N. a.)

19. Potrivit legendei, prima femeie pe care Dumnezeu a creat-o din foc şi care, înşelându-l pe Adam, a fugit cu un înger căzut, pricinuindu-i bărbatului o suferinţă îngrozitoare. (N. a.)

20. Faina Melnik (1945–2016), atletă sovietică, de două ori campioană europeană la aruncarea cu discul. A concurat şi la aruncarea greutăţii. (N. a.)

21. *Ceatlah*, *ohraş* – cuvinte argotice ofensatoare de origine turcă. (N. a.)

Desenele

Nici la a treia farmacie nu aveau dopuri pentru urechi. Farmacista, o fată plinuță cu obraji rotunzi, ca de copil, şi un puf abia observat pe buza de sus, şi-a desfăcut brațele vinovată: ieri s-au terminat.

— De când au îndrăgit armenii aşa tare dopurile pentru urechi? nu şi-a ascuns Susanna iritarea.

— Nu e că le-au îndrăgit, pur şi simplu se livrează în cantități infime. Şi se termină repede.

— Păi comandați mai multe!

— Comandăm. Dar la ce bun? Oricum, în cel mai fericit caz primim vreo zece pachete.

Susanna a fost tentată să-i arunce o replică sarcastică, dar şi-a muşcat limba – farmacista nu putea fi trasă la răspundere pentru ce i se livra! Şi totuşi, ieşind din farmacie, s-a gândit cu o bucurie răutăcioasă la corpolența şi mustățile ei. Încă foarte tânără, avea deja probleme hormonale. Până la patruzeci de ani o să se transforme într-o acritură umflată, transpirată, suferind de astm. O să aibă noroc dac-o să fie măritată. Pesemne că bărbatu-său o să înceapă să se uite după orice fustă şi o s-o înşele cu prima ocazie. Deşi prea multe motive de gelozie n-o să-i dea: în fond, nici el n-o să fie vreun Alain Delon. Alain Delonii

nu se însoară cu grăsuțe ca asta.

Furtuna care se stârnise în deşertul arab şi se transformase în uragan ajunsese în sudul Armeniei. Soarele pârjolea acoperişurile caselor. Aerul insuportabil de fierbinte (părea că e de ajuns să scoți un chibrit şi se va aprinde pe loc) zgâria cerul. Nisipul ieşea din orice crăpătură, iritându-te cu o insistență feroce. Cafenelele de pe marginea drumului strânseseră mesele de pe verandele deschise, altfel nisipul ar fi stricat mâncarea în timpul scurt în care chelnerul i-o aducea clientului. În localurile închise era ceva mai uşor, datorită ventilatoarelor care mergeau întruna. Mesele trebuiau şterse la fiecare cinci minute, mâncarea trebuia adusă acoperită, şi orice băuturi, cu dop. Cafeaua o aduceau într-un ibric cu gâtul îngust. Oamenii o turnau în ceşti şi, frigându-se, o beau într-o clipă, înjurând arşița irespirabilă a verii.

Susanna a intrat în prima cafenea care i-a ieşit în cale, a cumpărat o sticlă de apă rece ca gheața şi o prăjitură cu cremă de lămâie. A mâncat prăjitura acolo, dar apa a luat-o cu ea. N-avea mult de mers, dar trebuia să meargă printr-un adevărat cuptor, de care nu te puteau apăra nici batistele, nici umbrelele. Sorbea din sticlă cu înghițituri mici, ca să nu se deshidrateze – altfel ar fi durut-o capul îngrozitor. Până a ajuns acasă, restul de apă a ajuns grețos de cald. A trebuit să verse ce mai rămăsese în chiuvetă, iar sticla s-o pună într-un colț din fundul dulăpiorului de dedesubt: dacă o găsea soacră-sa, făcea o grimasă acră – iar a dat bani pe fleacuri! De obicei Susanna tăcea, ca să nu se ajungă la scandal, dar câteodată îi răspundea de-a dreptul grosolan – la dracu', nu e treaba dumitale, îmi cheltuiesc banii pe ce vreau! Soacra deschidea gura, de-ai fi zis că întinde la maximum o armonică, şi îşi slobozea litania obişnuită despre nora-țărancă, cu care nu se ştie pentru ce păcate se pricopsise nenorocitul de fiu-său. Susanna atâta aştepta: luând poziție de luptă, începea să-i respingă atacurile cu precizia unui jucător de tenis, străduindu-se s-o lovească şi mai tare. Soacra, dându-şi seama că n-o s-o scoată la capăt, încerca să țipe mai tare, dar curând obosea şi, trântind asurzitor uşa, se ducea la o vecină să-şi verse năduful. Susanna, după ce îşi turna jumătate de ceaşcă de valeriană şi îşi trăgea sufletul, se apuca de lucru. Deschizând larg ferestrele, întindea o bucată de mătase pe o ramă lungă de lemn, punea sub ea un şablon cu model, umplea contururile subțirele cu un fixator şi, după ce-l lăsa să se usuce, îl colora cu vopsele speciale. Eşarfele pictate cu rodii, caise şi căpşuni erau

foarte căutate de turişti, care erau din belşug la Ecimiadzin, unde se găseşte Catedrala Bisericii Apostolice Armene, în orice anotimp al anului. Cu banii din vânzarea eşarfelor se şi hrănea, de altfel, familia: soacra, două fiice şi soțul, care suferea de o boală gravă a coloanei.

Ca atelier, Susanna alesese o cămăruță mică din colț, în care soacra îşi păstra înainte toate fleacurile care nu-i mai trebuiau. Înlocuind uşa cu vitraliu cu una solidă, din stejar, ca să nu se împrăştie mirosul de vopsea în restul camerelor, ea îşi petrecea acolo zile în şir. La fiecare două ore făcea mici pauze, ca să-şi dezmorțească mâna.

Mânca te miri ce, bea o ceşcuță de cafea, fuma o țigară-două şi se întorcea la lucru. Fixatorul caustic îi ardea fața şi îi otrăvea plămânii cu aburi de benzină, dar Susanna continua să deseneze, ignorând amețeala şi usturimea din ochi. Dacă nu socotea pensia infimă a soacrei şi rarele câştiguri ale soțului, munca ei era singura sursă de venituri a familiei.

Cel mai mult picta la sfârşitul toamnei şi iarna, când erau considerabil mai puțini turişti şi putea să deseneze în avans. În aprilie Susanna trebuia să se întrerupă, din cauza alergiei pe care o căpătase. Rămasă fără ocupația obişnuită, se supăra, se certa cu soacră-sa, avea pretenții exagerate de la fetele aflate în clasele primare, cărora matematica le dădea bătăi de cap. Dar cel mai mult avea de îndurat soțul ei, nevoit să-i asculte jelaniile nesfârşite despre sănătatea care i se înrăutățea şi viața fără speranță. Potopindu-l cu reproşuri şi pretenții, îl putea răni cu un singur cuvânt, făcându-l jivină lipsită de coloană vertebrală sau parazit. El se întuneca la față, dar nu scotea o vorbă. Câteodată, când nu mai suporta, izbucnea: Vezi doar că fac tot ce pot. Atunci ea tăcea, năpădită de remuşcări. El nu-i reproşa nimic, dar devenea mereu mai stins şi mai tăcut. Rarele ocazii de a lucra deveniseră pentru el prilej de sărbătoare – atunci se străduia să întârzie cât mai mult la atelierul auto, unde îşi găsise o slujbă cu jumătate de normă, ca să se întoarcă acasă când ea deja dormea. Cu toate acestea, o iubea şi, dacă ea pleca, îi ducea dorul cumplit. El era singurul care o cunoştea şi o înțelegea, ca nimeni altul.

Deşi se mutase la Ecimiadzin cu douăzeci şi ceva de ani în urmă, Susanna nu se putuse obişnui cu clima lui. Verile insuportabil de fierbinți şi vânturile umede, care te pătrundeau până la os, ale iernii lipsite de ninsoare o duceau la disperare şi o umpleau de tristețe. Nu se bucura nici de o sănătate prea bună: alergia de care suferea din copilărie

se transformase de-a lungul anilor într-un adevărat chin, şi era nevoită să-şi petreacă sezonul înfloririlor închisă în casă. Susanna tuşea şi strănuta întruna, şi îşi scărpina până la sânge încheieturile coatelor şi ale genunchilor, care se umpleau de eczeme acoperite de cruste. Medicamentele şi dieta strictă nu ajutau, plecările la mare şi tratamentele în sanatorii nu aduceau nici ele vreo alinare, ba uneori chiar îi accentuau simptomele. Pe la jumătatea lui mai alergia ceda în sfârşit, pentru a se întoarce în primăvara următoare în crize noi şi grele, cu tot alaiul de tuse şi urticarii.

Furtuna de nisip din deşertul arab transformase valea Araratului într-un adevărat cuptor. Arşiţa se rostogolea ca o roată scârţâindă pe drumurile uscate, ridicând vălătuci de praf şi nisip. Berzele, părăsindu-şi cuiburile, se adăposteau sub cornişe. Puii, care la vremea aceea învăţaseră să zboare, refuzau să-şi găsească singuri hrana, forţându-şi părinţii să le aducă în cioc apă din castroanele umplute pentru păsări. Dogoarea se strecura prin crăpăturile ferestrelor, sâsâind ca un şarpe veninos. Ciorile, vestitoarele ploii, tăceau, câinii şi pisicile de curte se ascundeau prin pivniţe, încheind armistiţii.

Fetele fuseseră trimise, în mod chibzuit, la o mătuşă de-a doua, care locuia la Borjomi. Soacra urma să li se alăture curând. Soţul petrecea zile întregi la serviciu, dar bani prea mulţi nu aducea. Şi Susanna era nevoită să picteze eşarfe şi să le ducă pe la prăvălii private, înfruntând arşita îngrozitoare. Lucra greu, incomodată de chimonoul umed, cu capul înfăşurat într-un batic ud.

De mică nu suporta zgomotele înconjurătoare, aşa că îşi luase obiceiul nu numai să doarmă, ci şi să lucreze cu dopuri de urechi. Le cumpăra pe cât posibil în avans şi le ţinea aproape în toate camerele. Dar dogoritorul august făcuse pesemne ajustări în aprovizionarea cu dispozitive medicale, căci iată, era deja a doua săptămână în care nu-şi putea cumpăra dopuri noi. Dojenindu-se aspru că le aruncase pe cele vechi, îndată ce a ajuns acasă, Susanna s-a apucat să meşterească dopuri de urechi după o metodă proprie, concepută cu mulţi ani în urmă: topea ceară de albine la bain-marie, o amesteca cu o cantitate mică de parafină şi cu şomoioage de vată şi o punea în frigider, la răcit. Dopurile artizanale erau mult inferioare calitativ celor cumpărate, dar o fereau măcar un pic de zgomot, pe care nu-l putea suporta fizic.

Dacă mergi pe Strada Livezii până la mijloc şi stai cu spatele la Hali-Kar, la stânga, într-o mică ramificare a drumului, poţi descoperi trei construcţii neobişnuite, care se deosebesc foarte tare de restul locuințelor. Una dintre aceste construcții arată ca o căsuță de păsări pe jumătate distrusă şi reparată cum-necum – cu un gărduleţ putred într-o parte, cu veranda podită cu scânduri nevopsite şi ferestre pline de praf. Trebuie să faci un efort zdravăn ca să vezi fațada casei, acoperită aproape în întregime de grădina năpădită de buruieni. A doua casă e alcătuită dintr-o îngrămădire absurdă de acareturi. Partea de nord a gardului se sprijină pe nişte tufe ţepoase de mur, pe care, dacă te uiţi bine, poţi descoperi şi iarna fructe dulci înghețate. Ce-i drept, tufele nu cedează fără luptă nici măcar unul dintre aceste fructe, înțepându-ți mâinile până la sânge. Partea opusă e încununată de vârfurile unor pari înfipţi adânc în pământ, pe care urcă până sus, târându-se, vrejuri de fasole. Tot acolo poţi dibui tulpini de porumb cu ştiuleții lor cu plete ruginii strâns înfăşuraţi în frunze. Curtea din spate este împrejmuită ca un țarc de o plasă de rabiţ, în spatele căreia vezi păsări domestice: găini, bibilici, curcani, gâşte. Poarta e încuiată la orice oră din zi cu un zăvor greu – fenomen nemaiauzit prin părțile acestea. Nu numai prin poarta zăvorâtă, ci şi prin întreaga ei înfățişare mohorâtă – arhitectura absurdă, curtea pustie încuiată şi obloanele bine trase – casa aceasta te face s-o ocoleşti cu grijă. Vizitatorii sunt rari şi cu totul întâmplători.

Cea de-a treia construcție combină calitățile primelor două: e profund respingătoare şi deznădăjduit de pustie. Înghesuită în colțul îndepărtat al unei străzi în pantă, ea e ascunsă privirilor iscoditoare în spatele unui gard dens, improvizat din tot felul de materiale. Uneori, obosiţi de jocurile lor zgomotoase, copiii aleargă aici, cu înclinația lor nestăpânită pentru distrugere, ca să mai rupă câte un element din gardul acela: o portieră ruginită de la vreo maşină antediluviană, un fund de cazan de aramă spart, lame de lopeţi sau bucăţi de armătură extrase din gropile de gunoi. Nereuşind, ei fug, ţipând cât îi ţine gura şi fluierând. Îndată ce tropotul miriapodic se stinge, uşa casei sumbre, cu un singur cat, se întredeschide şi pe ea se strecoară un bărbat înalt şi slab, cu părul cărunt. Ieşind pe stradă, el bate o vreme cu ciocanul, îndreptând colțurile strâmbate de copii ale diferitelor componente ale gardului, apoi intră grăbit în casă, ştergându-şi mâinile transpirate de pantalonii slinoşi. Marginea uşor ridicată a perdelei decolorate, nespălate cu anii, din

spatele căreia bărbatul a fost urmărit cu grijă în tot acest timp, se lasă cu uşurare. Intrând în vestibulul întunecos cu pantofii murdari de noroi, bărbatul încuie temeinic uşa după el. Şi casa mâncată de molii, semănând cu un hambar prost construit, se adânceşte iar în tăcerea-i obişnuită.

Ani mai târziu, rememorându-şi copilăria, Susanna se convingea tot mai tare că în orice aşezare omenească, fie ea un sătuc uitat sau un oraş imens, se va găsi întotdeauna un loc blestemat, un fel de triunghi al Bermudelor, în care nivelul de repulsie, nebunie şi mizerie e de multe ori mai mare decât în mod obişnuit. Pe lângă un astfel de loc îţi vine să treci cât mai repede, ţinându-ţi respiraţia şi plecând ochii. Aşa se poartă oamenii când dau pe drum peste cadavrul unui animal călcat de maşină. Luptându-se cu greaţa care le urcă în gât şi interzicându-şi să simtă milă, îşi întorc repede privirea şi îşi ocupă imediat atenţia cu orice fleac, ca să-şi alunge gustul amar. Din acelaşi motiv, complexul instinct de supravieţuire, atât de studiat de savanţi, se activa brusc pe acea porţiune din Strada Livezii, care trebuia ocolită prin stânga, dacă stăteai în mijloc, cu spatele la Hali-Kar. Localnicii o ocoleau, iar vizitatorii, simţind atmosfera sinistră care domnea acolo, se străduiau să se îndepărteze cât mai repede.

Prima dintre aceste trei case aparţinea unei femei singuratice şi fără nume. Avea, fireşte, un nume, dar toţi îi spuneau chiar aşa: Nenumita. Cea de-a treia casă aparţinea unor repatriaţi, frate şi soră. Iar în casa cu mulţimea de acareturi fără rost locuia familia Susannei: tatăl, mama, fratele mai mic şi bunica, cu cele două fiice vârstnice nemăritate. În popor, această mică ramificaţie a Străzii Livezii era numită loc blestemat şi toţi se prefăceau că nici nu există pe harta lumii.

În casă erau trei dormitoare. În două dormeau mătuşile, iar în al treilea, bunica şi cei doi nepoţi. Dormitorul ei era cel mai spaţios, dar ferestrele dădeau în curtea din spate, astfel că zarva neobosită a păsărilor o trezea pe Susanna în zorii zorilor. Îndreptând marginile păturii frăţiorului ei de trei ani – copiii dormeau unul cu capul la picioarele celuilalt pe un pat îngust de fier –, ea îşi îngropa capul sub perna de puf şi câteva minute lungi încerca să adoarmă la loc. După ce zăcea aşa o vreme şi apoi se resemna cu faptul că somnul îi zburase definitiv, scotea capul de sub pernă, se aşeza pe o parte, în aşa fel încât

să n-o vadă pe bunica ei, şi privea prin crăpătura îngustă dintre perdele cum umbra nopţii se retrage spre marginile cerului, făcând loc soarelui care se trezea. Afară curcanii cloncăneau arogant, găinile cotcodăceau, cocoşul îşi slobozea cucurigatul îngâmfat. Undeva, cu un muget prelung, o vacă îşi chema stăpâna s-o mulgă, acompaniată de caprele neliniştite. Într-un târziu, o pală de curent aducea în cameră un vălătuc de fum dulceag, de sobă. Susanna se lumina pe dată: asta însemna că mama se trezise şi pusese ceainicul la fiert. Ridicându-se cu mare grijă din pat, ea îşi aduna hainele şi, călcând pe scândurile late astfel încât să nu scârţâie, se îndrepta spre uşă. Cu coada ochiului vedea contururile corpului bunicii: gura întredeschisă, mâinile împreunate pe burta mare, poalele ridicate ale cămăşii de noapte, degetele noduroase de la picioare, tălpile înfricoşătoare, acoperite de o crustă groasă. Susannei îi venea să îndrepte pătura dată deoparte şi să i-o tragă peste cap, ca să nu-l sperie pe nepoţel cu înfăţişarea ei neruşinată, dar fetiţa se temea că o trezeşte, şi asta tare n-ar fi vrut. Când bunica dormea, nu rostea nici un cuvânt. Şi nu-ţi puteai dori nimic pe lume mai tare decât tăcerea ei.

Vorbea fără încetare, cu un glas măsurat, monoton. Dacă n-o ascultai, părea că ropoteşte ploaia pe pervaz. De la vocea ei ţi se făcea somn. Susanna, ca să nu aţipească, îşi imagina vara, un pârâu rece ca gheaţa, un iepuraş din soare ţopăind pe pereţi. Visa să înveţe să doarmă cu ochii deschişi. Dar bunica avea nevoie să se afle în centrul atenţiei tuturor, şi de aceea, trecându-şi privirea de la un interlocutor la altul, îi urmărea vigilentă, să vadă dacă o ascultă. Era litania ei despre cât de greu e să trăieşti între rude nerecunoscătoare, cum nu preţuiesc tot ce a făcut pentru ele, cum n-a avut noroc cu nora, cu fiul, cu fiicele, dar mai ales cu soţul răposat, care o lăsase văduvă, condamnând-o la o chinuitoare singurătate. De la nepoţi nu avea pretenţii, dar îi hărţuia cu reproşuri, acuzându-i că n-o iubesc şi n-o respectă suficient. Când a crescut, Susanna a aflat despre bunica multe lucruri pe care şi-a dorit să le uite pe loc. Fiind incredibil de certăreaţă, aceasta îşi stricase relaţiile cu toţi apropiaţii. Acasă făcea istericale pentru te miri ce, iar apoi declara demonstrativ că se duce în pod să se spânzure. Copiii se strângeau ciorchine în jurul ei, dar se urca încăpăţânată în pod, desprinzând de ea ba un copil, ba altul, se încuia acolo şi stătea ceasuri întregi, ascultând plânsetele neostoite care răzbăteau pe sub uşă. Susannei îi venea să se dea cu capul de pereţi când şi-i imagina pe cei

trei copii mici – tatăl ei şi cele două mătuşi – întinşi pe treptele de sus ale scării, vărsând lacrimi şi implorând-o pe bunica să nu se omoare. Cu timpul, băiatul, ajungând să-şi cunoască mama, a încetat să mai dea atenție ieşirilor ei, dar amândouă fetele au rămas prizoniere pe veci caracterului ei imposibil. Au crescut lipsite de voinţă, profund rănite şi dureros legate de ea, nici n-au visat măcar vreodată la măritiş şi au slujit-o cu devotament toată viața, făcându-i şi cele mai mărunte capricii. Dar nici măcar prin supunerea şi devotamentul lor n-au reuşit să o facă să se poarte mai frumos şi au fost nevoite să-i asculte mereu şuvoiul necontenit de lamentaţii şi reproşuri. Cu fiul, mama a ajuns să aibă relații foarte complicate. Dându-şi seama că n-o să-l supună prin scandaluri şi şantaj, a apelat la o tactică diferită: plângându-se de sănătatea ei fragilă şi de prostia fiicelor, a aruncat pe umerii lui toate grijile casei. Mai întâi l-a înhămat la ani întregi de construcții fără sens, cerându-i să facă nenumărate acareturi. Apoi, plângându-se de sărăcie – şi sărăcia era necruțătoare –, l-a pus să transforme tot spațiul din jurul casei într-o grădină de zarzavat. De atunci, fiul ei a fost nevoit să-şi petreacă tot timpul liber lăsat de munca la colhoz robotind în propria gospodărie. Nu şi-l amintea prea bine pe tatăl său, acesta murise de o boală bizară şi îndelungată, care îi minase sănătatea de-a lungul anilor. Mama folosea moartea timpurie a tatălui ca pe un argument suplimentar şi nu obosea să-i aducă aminte că e singurul bărbat din familie şi de aceea e obligat să-şi asume responsabilitatea pentru ea şi surorile lui până la sfârşitul zilelor. El se supunea fără zarvă, dar nu uita s-o țină pe-a lui. Când, în ciuda nemulțumirii mamei sale, a hotărât să se însoare, ea l-a ameninţat că o să-i facă viața un iad acelei femei. Ieşindu-şi din fire, el a izgonit-o în pod şi a încuiat-o acolo, anunțând-o că are două soluții: să se spânzure sau să se împace cu hotărârea lui. După o oră, cedând implorărilor înlăcrimate ale surorilor, i-a dat drumul. Resemnată, fără să-şi ridice ochii spre el, mama a declarat că e de acord cu nunta. Dar, fireşte, n-a uitat umilinţa, şi şi-a revărsat toată răutatea asupra tinerei nurori, declanşând un război furibund împotriva ei. Fată simplă, fără carte, nora a îndurat atacurile soacrei, nădăjduind că aceasta, neîntâmpinând nici o împotrivire, se va potoli cu timpul. Dar acestor speranțe nu le era dat să se împlinească – tăcerea ei a devenit un nou motiv de supărare, enervând-o de fiecare dată şi mai tare pe soacră. Slabele ei încercări de a riposta au fost şi ele sortite eşecului – după ce

s-a năpustit grosolan de câteva ori asupra nurorii, soacra i-a tăiat acesteia orice dorință de a se mai certa cu ea. Susanna avea patru ani când mama ei, adusă la disperare, a luat o hotărâre cumplită. După ce a cumpărat de la un negustor de mărunțişuri o sticlă de înălbitor pentru lenjerie, s-a încuiat în baie şi l-a băut, ca să-şi încheie socotelile cu viața. Din fericire, i-a venit imediat să vomite, dar acidul a apucat să-i ardă esofagul. Ieşind din spital grav bolnavă, a refuzat să se întoarcă la soțul ei, dar acesta a încredințat-o că nimeni n-o să mai cuteze s-o supere. Promițându-i să strângă bani pentru o nouă locuință şi să plece după o vreme, el a separat o cămară a casei de restul încăperilor şi s-a mutat acolo cu nevasta, izolându-se astfel de maică-sa şi rupând orice relații cu ea. Copiii petreceau cea mai mare parte din zi cu părinții, şi numai noaptea bunica îi lua la ea – în micul adăpost nu aveau unde să doarmă. Descusută de mama ei, care după ce a ieşit din spital n-a mai trecut pragul casei mari, Susanna răspundea că se poartă frumos cu ei şi că n-are de ce să-şi facă griji. Şi chiar se purtau frumos cu ei: mătuşile nu precupețeau nimic pentru nepoții lor. Pricepute la toate, le coseau tot felul de lucruşoare Susannei şi fratelui ei, iar sâmbăta le coceau sali[22] în cuptorul cu lemne – tratația lor preferată. Dacă n-ar fi fost bombănelile continue ale bunicii şi relațiile tensionate dintre adulți, mica Susanna ar fi ghicit pesemne mult mai târziu că e ceva în neregulă cu familia ei. N-avea cu cine să se compare – nu avea voie să meargă mai departe de ramificația strâmbă a străzii, nici nu vorbea cu alți copii – bunica insistase să nu fie dată la grădiniță. Iar viața vecinilor, pe care o observa de după gard, nu se deosebea prea mult de viața propriei familii.

Repatriații, frate şi soră, care se întorseseră din Europa distrusă de război în Armenia sovietică sperând să găsească adăpost în patrie, s-au trezit prizonieri ai unor vremuri cumplite, când, după căderea Cortinei de Fier, oricine venea de peste graniță era considerat trădător şi duşman al poporului. Au fost nevoiți să se mute din Erevan în fundul provinciei, ca, pierzându-şi urma acolo, să se ferească de persecuții, dar de frica teribilă, care-ți îngheață sufletul, nu s-au putut feri. Ea i-a scos din minți, închizându-i între pereții casei, care a devenit pentru ei în acelaşi timp şi închisoare, şi singurul loc în care se simțeau în siguranță. Ieşeau aproape mereu noaptea, ca, scormonind în gunoaiele oraşului, să-şi facă rost de haine ori de unelte. Câteodată, trecea pe la ei un negustor de mărunțişuri şi le mai dădea la schimb un flecuşteț pentru

altul, insistând să le lase şi ceva de mâncare. Dar ei refuzau cu încăpăţânare, şi el a încetat să le mai propună alimente, gândindu-se că se tem să nu fie otrăviţi. Se hrăneau din grădina de zarzavaturi, de care însă nu au învăţat să se ocupe. Nu trăiau doar în sărăcie, ci în cea mai cruntă, inimaginabilă mizerie. După ce sora a ajuns în spital cu o hemoragie puternică, femeile de nimic au început să împrăştie despre ei bârfe murdare, pe care bărbaţii le respingeau iritaţi. Dar nici infirmiera, care dădea asigurări că nu fusese vorba de nici un avort, nu le-a convins pe femei de contrariu. Un duh greoi şi rău plutea peste casa pustnicilor, aducând amărăciune şi otrăvind aerul.

Când era foarte mică, Susanna îşi luase obiceiul să se joace de-a spionajul cu această casă: urcându-se pe pervaz, ea o urmărea, în speranţa că va da un semn de viaţă printr-o mişcare cât de mică – o fluturare a perdelei slinoase ori scârţâitul unei uşi. Dar casa câştiga întotdeauna. La orice oră din zi, dacă nu socoteai păsările care alergau prin curte, părea complet nelocuită, şi singurul lucru care se schimba era înfăţişarea ei dărăpănată, deteriorându-se necruţător de la un an la altul. De altfel, păsări foarte curând n-au mai fost. Odată, când se juca de-a spionajul cu casa, Susanna a observat cum bunica, apropiindu-se de gardul vecinilor, a aruncat câteva boabe de grâu în mijlocul găinilor. În aceeaşi zi, au căzut ţepene. Iar bunica, triumfătoare, a dat fuga la sanepid şi a spus că vecinilor le mor găinile de nu ştiu ce boală misterioasă şi că trebuie să se facă ceva, ca să nu se molipsească celelalte păsări. Nu se ştie ce i-a speriat mai tare pe pustnici, vizita lucrătorilor de la sanepid sau molima apărută din senin, dar n-au mai făcut niciodată vreo încercare de a ţine păsări domestice şi s-au mulţumit cu recolta săracă de pe propria parcelă şi cu legumele şi fructele stricate luate din tomberoanele pieţei. Susanna n-a îndrăznit să povestească nimănui cele văzute, dar din ziua aceea a început să-şi dea seama că ceva nu e în regulă cu bunica. Încercarea de sinucidere a maică-sii nu şi-o amintea, deşi ar fi trebuit, că doar avusese loc după istoria cu otrăvirea găinilor. Uitase în mod inexplicabil şi mutarea părinţilor ei în cămară, dar îşi amintea în detaliu cum îşi ajutase tatăl să adune într-o boccea puţinele bunuri ale mamei. Uitase cum mama ei, chinuită de spasme, fusese dusă la spital, dar avea şi acum în faţa ochilor imaginea ei îndreptându-se spre baie şi strângând la piept sticla de înălbitor înfăşurată într-o foaie de ziar. Imediat după mutarea

părinților, în mintea Susannei s-a produs un gol imens, din care a ieşit într-o noapte neagră, plină de sunete neînțelese. Trezindu-se, s-a întors pe o parte, şi-a lipit obrazul de talpa fratelui ei – el şi-a tras piciorul şi a chicotit în somn – şi a închis ochii. Şi deodată i-a deschis larg, dându-şi seama că nu visase sunetele. Privind în jur prin întuneric, a distins silueta bunicii. Aceasta stătea pe marginea patului şi, legănându-se ritmic, rostea nişte vorbe grele, cumplite. Făcându-şi nora jivină trădătoare, stricată, prostituată şi cățea, o blestema până la a şaptea spiță să sufere chinuri veşnice în focul Gheenei. „Să mănânci venin cât e lumea lume, să-ți ardă toate măruntaiele, să putrezească pe tine carnea şi să cadă-n bucăți duhnind, să-ți mănânce viermii mormintelor ochii, şi oasele să ți le roadă câinii vagabonzi…“ Susanna ar fi țipat, ca s-o oprească, dar nu putea – în loc de țipăt, din gâtul ei a ieşit un horcăit înăbuşit. Speriindu-se că poate atrage mânia asupra ei, şi-a îndesat un colț al păturii în gură şi a tăcut. Bunica s-a întrerupt şi s-a aplecat puțin, ascultând încordată, apoi şi-a continuat monologul de unde rămăsese. Vărsând lacrimi amare, Susanna hohotea neauzit. Nu blestemele bunicii o speriaseră, ci cu câtă sete şi nedisimulată plăcere revărsa aceasta din ea acest monstruos şuvoi de răutăți, savurând, parcă îmbătându-se cu fiecare cuvânt. În toate acestea se ghicea o forță nepământeană adâncă, inexplicabilă şi oribilă. Părea că în gâtul bunicii era ascuns un portal către lumea sufletelor întunecate, şi ele în sfârşit se eliberau, țâşneau de-acolo, umplând spațiul cu un zumzet puturos, ieşit din mai multe guri. Ar fi vrut să moară, ca să nu ştie şi să nu vadă ce se petrecea.

Bunica s-a potolit abia când au început să cânte tare primii cocoşi. Dar chiar şi în timp ce adormea, a continuat să şoptească blesteme. Susanna se străduia să nu se mişte. Cu un instinct animalic, propriu doar copiilor, ea ghicea deja că e condamnată să asculte acest monolog cumplit în fiecare noapte. N-avea să le povestească despre el mamei şi tatei, ca să nu-i tulbure. N-avea să le povestească mătuşilor, ca să n-o trădeze. Tot ce putea face ca să-şi apere familia era să aştepte fără să se dea în vileag momentul când bunica, după ce termina de blestemat, se prăbuşea în somn. Fiindcă, dacă Susanna adormea înainte, bunica, scoțându-şi ghearele şi desfăcându-şi aripile negre, avea să zboare să-i ucidă părinții. Şi o să înceapă, fireşte, cu nora pe care o ura atât de tare. Susanna nu se îndoia de asta câtuşi de puțin.

Familia Anankăi, care avea pe-atunci paisprezece ani – trei frați, două surori, mama şi tata, bunicile, străbunica şi un bunic –, n-a supraviețuit epidemiei de tifos din satele Armeniei de nord-est în vara anului 1937. Trezindu-se dintr-o febră delirantă de mai multe zile, Ananka şi-a dezlipit ochii cu mare greutate. Îi era groaznic de sete, dar nu putea să cheme pe nimeni. Sleită de puteri, şi-a pierdut iar cunoştința. A readus-o la viață un roi dens de muşte care se năpustise asupra feței şi mâinilor ei. Mirosul greu de gunoi şi de carne în putrefacție i-a pătruns brusc în nări. Întorcându-se cu greu pe burtă, ea s-a târât, agățându-se cu degetele-i transparente de marginile mobilelor. S-a târât o veşnicie întreagă, pierzându-şi cunoştința şi revenindu-şi ca prin minune. Nu se gândea la nimic şi nu plângea pe nimeni. Singurul lucru care-o preocupa era uşa grea de la intrare, pe care trebuia să izbutească s-o deschidă cumva: în ultima vreme se bloca, bunicul promisese că se ocupă, dar nu apucase. Ajungând în sfârşit în hol, Ananka a zăcut o vreme, liniştindu-şi bătăile inimii. Respirația îi ieşea din piept în cioburi de sticlă, zgâriindu-i gâtul. Îi era îngrozitor de sete. Adunându-şi puterile, a împins uşa, dar aceasta n-a cedat. Atunci a încercat să se ridice în cot, ca să o împingă cu umărul, dar n-a reuşit. Resemnându-se că n-o să poată să iasă, s-a întins pe prag, lipindu-şi fața de fanta de sub uşă, şi a încercat să tragă în piept aerul răcoros al nopții – dar s-a înecat şi şi-a pierdut cunoştința.

Când s-a trezit, era în curte. O scoseseră şi o puseseră pe banca de lemn, pe care femeilor din familia ei le plăcea să-şi petreacă serile, desfăcând porumbul sau cârpind lenjeria rărită. Ploua – o ploaie blândă, de iunie –, şi deasupra ei dudul îşi foşnea frunzele în formă de inimă. A deschis gura, prinzând picăturile mari de ploaie. Şi-a lăsat mâna în jos, a dat de un fir de iarbă, l-a smuls cu efort din pământ, l-a mestecat, dar n-a putut să-l înghită.

— Ananka-djan, te-ai trezit? s-a aplecat deasupra ei un bărbat în vârstă vag cunoscut.

I-au trebuit câteva secunde ca să-l recunoască pe vecinul ei. Boala îl slăbise foarte tare, şi acum părea aproape un bătrânel.

— A… scăpat cineva? a şoptit ea.

El a clătinat din cap.

— Numai tu ai scăpat, Ananka-djan. Dintre ai mei, fiul mai mic. Eh, şi eu.

Ea a închis ochii.

— Bine.

El i-a luat pulsul, clătinând iar din cap. I-a pus mâinile subțiri ca nişte sforicele de-a lungul corpului. Cădea o ploaie caldă de vară, spălând urmele bolii de pe trupul ei sleit. Cât a dormit ea, vecinul şi fiul lui i-au scos pe morți din casă, i-au urcat în căruță şi i-au dus la cimitir – toți aveau să fie îngropați mai târziu, în câteva morminte mari. Vecinul n-o să mai fie peste trei ani – o să moară de inimă. Fiul lui n-o să se întoarcă din război. Tot ce-o să-i rămână Anankăi vor fi trei scrisori triunghiulare, din care în ultima va descoperi o sârmuliță subțire, răsucită într-un inel. „Păcat că n-am apucat să ne căsătorim înainte de război. Măcar te-aş fi sărutat." Ananka a pus scrisorile în cufărul în care păstra toate flecuştețele dragi inimii ei, rămase de la ai săi: mătăniile bunicului, fusul străbunicii, medalionul mamei, un şervet de bumbac întins pe gherghef, pe care sora ei broda un ciorchine de strugure… A păstrat scrisorile până când casa pustie a vecinilor a fost cumpărată de repatriați. În ziua când ei s-au instalat aici, ea a dus scrisorile în curte şi le-a ars, iar sârmulița răsucită într-un inel a îngropat-o în grădină. La vremea aceea deja se închisese cu totul în sine – dacă nu socotim rarele vizite la medici, aproape că nu mai ieşea din casă, nu răspundea când era strigată pe nume, ignora întrebările, prefăcându-se că nu le aude. Se hrănea din grădină, care, în ciuda faptului că o neglija, îi aducea conştiincioasă recolte. Dădea roade şi livada sălbatică, crescută peste măsură. Crengile atârnau sub greutatea gutuilor şi rodiilor mari, dulci-acrişoare. La sfârşitul toamnei le ducea un săculeț cu fructe şi nuci vecinilor-pustnici şi li-l lăsa sub gard. Ei îl luau noaptea – Ananka era singura de la care luau ceva. Rudele care locuiau într-un sat îndepărtat îi trimiteau uneori, cu câte-o ocazie, miere şi unt clarificat. Ca mulțumire, ea le trimitea şervete şi fețe de masă delicate, cu modele splendide, pe care le croşeta cu un simplu ac de cusut. Încetul cu încetul, oamenii au încetat s-o mai strige pe nume, folosind doar un pronume şi o înclinare precaută a capului. Mai târziu au început să-i zică doar Nenumita. O vreme i-a făcut curte un bărbat, apoi a încetat, şi când era întrebat răspundea că nu era pregătit să trăiască cu o femeie cu mințile rătăcite, care se spală în cel mai bun caz o dată pe an. Odată cu plecarea lui, s-au rupt definitiv relațiile Nenumitei cu lumea din afară. Oricum nu avea cine ştie ce nevoie de ea, iar acum pur şi simplu nu mai

exista.

Cu toate acestea, gospodinele limbute, înclinate spre cleveteli ale Berdului n-o lăsau în pace. Țeseau legende despre vălătucii de praf şi grămezile de gunoi din casa ei. Unele chiar afirmau că acest gunoi nearuncat cu anii căpătase rațiune şi acum ducea o existență separată, care nu se supunea legilor lumeşti. Nu se îndoiau că în casa Nenumitei e plin de voci ale spiritelor neliniştite care o şi făcuseră să-şi piardă mințile. Şi că, vezi-Doamne, nu se înşelau. Nenumita nu doar înnebunise, ci devenise de-a dreptul întruchiparea nebuniei. Asta se întâmplase după ce născuse. Fetița mititică şi slăbuță trăise foarte puțin şi spre dimineață îşi dăduse sufletul. Nenumita a spălat-o şi, înfăşurând-o într-un scutec, a încuiat-o în cufărul unde păstra amintirile de la cei dragi. Când mirosul cunoscut de putreziciune a umplut casa, a săpat o groapă în capătul grădinii, acolo unde înmormântase inelul de sârmă, şi a îngropat acolo cufărul cu tot conținutul său. Singurul lucru pe care l-a păstrat a fost fusul străbunicii. Înfăşurându-l într-o cârpă, l-a scos în aceeaşi noapte din casă, legănându-l ca pe un prunc şi îngânând un cântec de leagăn, şi a rătăcit fără țel prin Berdul adormit. S-a întors spre dimineață cu mâinile goale, uitând pe dată nu numai unde lăsase fusul, ci şi că acesta existase vreodată.

Din ziua aceea timpul s-a oprit, de parcă s-ar fi dizolvat odată cu căderea ultimului grăunte de nisip al clepsidrei. Casa s-a distrus încetul cu încetul: gardul a putrezit şi a căzut, acoperişul s-a găurit, balustrada verandei s-a rupt. Nenumita scosese podeaua din sufragerie şi închisese cu scândurile ei veranda, nemailăsând astfel să pătrundă lumina zilei, iar ea s-a mutat în hol, unde a adus soba de tablă şi câteva ustensile de bucătărie. Cu anii, livada sălbatică a ajuns până la casă, iar crengile pomilor, spărgând sticla ferestrelor nespălate cu anii, au pătruns

înăuntru, ramificându-se, ca nişte vene, în mobile, pe tavan şi pe pereţi. Cornişa acoperişului într-o rână era năpădită de cuiburi de rândunele, în pivniţă s-a instalat o familie mare de şobolani, în pod trăiau hoarde de lilieci. Casa a prins igrasie, s-a acoperit de mucegai şi mirosea a om muribund, dar pe Nenumită asta n-o deranja câtuşi de puţin – de mult locuia în acea dimensiune unde nu exista nici întristare, nici suspin.

Dacă vremea îi permitea, ieşea în curte, se aşeza pe banca pe care le plăcea femeilor din familia ei să-şi petreacă timpul, şi lucra ore în şir cu acul de cusut la feţe de masă şi şervete. Când i se făcea foame, lăsa deoparte lucrul de mână, se ducea în livadă şi, rupând un fruct sau un mănunchi de ierburi, mânca neglijent, ştergându-şi colţurile gurii cu mâneca slinoasă. Când obosea să brodeze, stătea gârbovită şi îşi aţintea privirea absentă undeva în depărtare, îşi râcâia murdăria de pe gâtul nespălat şi rotea firimiturile între degete.

Dacă Susanna se plictisea să se joace de-a spionajul cu casa pustnicilor, îşi îndrepta atenţia spre Nenumită. Nebuna n-o intimida şi n-o speria. Nu-i stârnea decât un viu interes copilăresc. Susanna era prea mică pentru a distinge între clar şi ambiguu sau între banal şi urât. Lumea ei era populată numai de fiinţe suferinde, rănite, altele pur şi simplu nu cunoştea. Mama voma deseori sânge şi, ca să-şi aline cumva arsura din gât, înghiţea, încruntându-se, câte o linguriţă-două de ulei de floarea-soarelui. Cu trecerea anilor, a început să şchioapete puternic, şi de aceea încerca să nu se mişte şi îşi ţinea tot ce-i trebuia la distanţă de un braţ întins. Susanna golea oala de noapte după ea şi apoi o spăla temeinic cu furtunul cu care udau grădina. Tata se spetea la muncă, abia descurcându-se cu banii. Nu mai pomenea de o nouă locuinţă, dar nici mama nu se mai aştepta la nimic – fiecare îşi trăia amărăciunea, împăcându-se cu faptul că soarele nu avea să mai răsară niciodată pentru ei. Fratele mai mic, bucuria şi odihna sufletelor lor, creştea tăcut şi blând, bolnăvicios de legat de Susanna. Dar la şase ani încă nu vorbea, mărginindu-se la gesturi şi cuvinte monosilabice, ceea ce o supăra foarte mult pe sora lui. Mătuşile s-au transformat în două umbre triste şi transparente, dormeau, mâncau, respirau aproape la unison. Din când în când, dacă nu le vedea bunica, vărsau lacrimi, dar dacă le-ai fi întrebat de ce anume plâng, n-ar fi putut să explice. Era în comportamentul lor un anume tipar, pe care Susanna nu l-a remarcat de la început, dar, după ce l-a remarcat, s-a convins de mai multe ori de

corectitudinea observaţiilor ei. Iniţiatoarea oricărei acţiuni era întotdeauna mătuşa mai tânără, iar cea mai bătrână o imita orbeşte. Când cea tânără, la masă, se întindea după o nouă bucată de pâine, cea mai bătrână făcea acelaşi lucru, chiar dacă nu-şi terminase bucata dinainte. Dacă cea tânără se ducea la privată, cea bătrână o urma şi aştepta răbdătoare la uşă, iar apoi, după ce-şi făcea şi ea nevoile, se grăbea după sora ei, ca să aibă timp să se clătească pe mâini înainte ca aceasta să plece de la chiuvetă. Trezindu-se mai devreme decât cea tânără, nu se dădea jos din pat până nu scârţâia uşa camerei. Susanna băga uneori capul pe uşă – mătuşa mai bătrână stătea pe scaun, cu mâinile pe genunchi, şi aştepta conştiincioasă. Patul era făcut impecabil, ferestruica deschisă, marginea perdelei simple, luată de curent, ba se ridica, ba i se aşeza pe umăr, dar mătuşica nu se mişca. La vederea nepoatei surâdea slab şi o chema cu un gest al mâinii. „Mergem?" întreba Susanna, întinzându-i fruntea să i-o sărute. Dar ea clătina din cap: Du-te tu, vin şi eu mai târziu. Mătuşica mai tânără nu observa comportamentul celei bătrâne, sau poate-l observa, dar nu vedea nimic ciudat în el, fiindcă nu făcea nici o încercare de a tulbura această făptură închisă în sine. De altfel, cum ar fi putut s-o facă, dacă ambele surori crescuseră într-o dependenţă bolnăvicioasă de autoritara lor mamă şi pur şi simplu nu cunoşteau altă viaţă…

Zilele micii Susanna s-au transformat într-un nesfârşit proces de contemplare. Observa cu orele această lume sălbatică, parcă desprinsă din tablourile lui Bosch, fără să-i sesizeze urâţenia evidentă şi fără să încerce să-i inventeze justificări.

Nopţile îi erau însă umplute de şoapte şi sunete care-i îngheţau sufletul, de care îi era cu neputinţă să se protejeze sau să scape. Cu anii, ele vor deveni cel mai mare coşmar al ei – orice zgomot străin o va tulbura. Deocamdată, adormea abia în zori, aşteptând să tacă bunica. Somnul îi era neliniştit şi scurt, şi întrerupt de zarva pe care o iscă în curte păsările neastâmpărate încă dinainte de a se lumina de ziuă.

Susanna avea şapte ani când au dat-o în clasa întâi la şcoala nouă, cu două etaje, construită din tuf portocaliu, până la care făcea o jumătate de oră întreagă, pe un drum necunoscut ei. Tot drumul îşi sucea gâtul întruna şi se uita bucuroasă în toate părţile. Pentru un copil care nu mai ieşise niciodată din graniţele micii ramificaţii a Străzii

Livezii, o astfel de călătorie devenea de fiecare dată o adevărată sărbătoare, vizitarea unui imens ţinut fermecat, a cărui existenţă până atunci doar o ghicise vag şi de care acum se convingea. Totul în această lume nemaivăzută – străduțele înguste pietruite, catârii gânditori înhămaţi la căruţe, măgarii blănoşi, cu ochii lor trişti, vecinele care nu se înțelegeau pentru nu ştiu ce fleac şi se ocărau aprins peste gard, bătrânii care fumau pipă, copiii care ţipau, bărbaţii negricioşi cu barbă – o bucura şi îi umplea viaţa de un sens nou, minunat. Susanna se lăsa în voia obişnuitului ei proces de contemplare cu poftă şi pe îndelete, adunând noi impresii, ca pe nişte pietricele frumoase, ca apoi, când ajungea acasă, să şi le amintească şi să le cerceteze îndelung.

Dacă era însă pregătită pentru observarea acestei lumi minunate, nu ştia să existe în ea. Şcoala a devenit pentru ea un chin uriaş. Cu multe obiecte familiare deja copiilor de aceeaşi vârstă, ea se întâlnea pentru prima dată: cărţi, călimări, tocuri cu peniţă, creioane şi ascuţitori, hărţi, panouri, creta cu care trebuia să scrie pe tablă. Vechiul şi scârţâitorul gramofon, adus de profesoară la ora de muzică, a mişcat-o până la lacrimi – nu înțelegea cum putea să iasă o melodie din acest obiect ciudat. Pătrunzătorul clopoțel al şcolii, care pornea pe neaşteptate, o speria îngrozitor – putea să ţipe de surprindere sau chiar să sară din bancă, făcându-şi colegii să râdă în hohote. Nu ştia jocurile pe care le jucau ei, habar n-avea cum să se poarte cu ei, nu le înțelegea glumele şi nu ştia să răspundă cum se cuvine la o întrebare. Simțindu-şi neajutorarea, se bâlbâia, izbucnea în lacrimi, se închidea în sine. Văzând-o lipsită de apărare, copiii au început s-o terorizeze fără milă, o tachinau şi îşi învârteau degetul la tâmplă, şi ea nici măcar nu ştia ce să facă, fiindcă nu avea idee cum să riposteze. O trăgeau de codițe şi îi pătau rochia cu cerneală, îi puneau piedică, îi smulgeau din mână geanta de pânză în care îşi ţinea lucrurile de şcoală, o făceau ciudată şi proastă. Ea se întorcea acasă, se culca cu faţa îngropată în pernă şi stătea aşa până aproape se sufoca. Nu avea cui să i se plângă: tata întârzia la colhoz sau nu mai venea deloc – în sezonul recoltei se muncea zi şi noapte –, mama bolea întruna, mătuşile erau neputincioase, fratele, mic. Iar bunica era ultimul om căruia Susanna i-ar fi cerut ajutorul. Când se sătura de plâns, se schimba în haine de casă, îşi spăla cum putea petele de cerneală de pe rochie, îşi împletea din nou cozile şi, după ce mânca, se aşeza să-şi facă temele. Învăţa cu o

uimitoare uşurinţă, lua note maxime la toate materiile, îşi ţinea caietele într-o curăţenie perfectă – fără mâzgăliturі, fără pete de cerneală. După ce aştepta să adoarmă bunica, se prăbuşea în somn, pentru ca, trezindu-se din cauza obişnuitelor cloncăneli ale curcanilor şi luându-şi micul-dejun în grabă, să plece din nou să studieze lumea mare şi minunată. Obişnuita contemplare a lumii o liniştea şi îi aducea alinare, dar de fiecare dată, când se apropia de şcoală, încetinea pasul fără să vrea şi tresărea de frică – o aşteptau ceasuri grele, lipsite de bucurie, şi trebuia să le supravieţuiască într-un fel sau altul.

Simon privea de sus disciplinele umaniste: după părerea lui de adolescent grăbit, acestea, spre deosebire de ştiinţele exacte, se bazau pe presupuneri fără dovezi şi pe ficţiune, şi de aceea nu puteau explica coerent (altfel decât prin nişte impulsuri emoţionale fără sens) alcătuirea lumii. Îndura orele de literatură strângând din dinţi, educaţia civică o ignora, istoria o dispreţuia cu totul, considerând-o un refugiu pentru şarlatani şi depănători de basme. În timp ce profesoara, atârnând hărţi ale Europei medievale, le povestea despre Războiul de O Sută de Ani sau despre Cruciade, el se plictisea de moarte şi se uita întruna pe fereastră. Luna octombrie alunga încet verdele copacilor, mirosea a fructe coapte şi a ploi blânde, deschidea în joacă, cu zgomot, ferestrele şi umplea spaţiul de aerul sărat al văii. Îi era greu să înveţe, şi cu atât mai mult să înveţe la materiile care nu-i plăceau. Simon îşi întorcea cu încăpăţânare privirea de la hărţile istorice atârnate pe pereţi, pe care îşi trecea profesoara indicatorul, şi, întinzând gâtul, observa viaţa de dincolo de fereastră. Dacă era chemat la tablă, declara pe loc că nu-şi învăţase lecţia. Fiecare convocare la director se transforma într-un adevărat spectacol – se ridica din bancă încet, gâfâind ca un bătrânel, şi se târa spre ieşire, şchiopătând şi strâmbându-se caraghios. Îl dojeneau, dar nu-i puneau nota doi şi îi răbdau năzdrăvăniile – era cel mai bun elev la ştiinţele exacte şi uneori chiar îi înlocuia pe profesorii de la clasele primare şi gimnaziale când se îmbolnăveau.

Odată, chinuindu-se la o nouă oră de istorie, Simon a văzut cum un grup de copii fugăreşte o fată în colţul curţii. Atenţia i-a fost atrasă nu de evenimentul în sine – la urma urmelor, peste tot există opresori şi opresaţi, trebuie să înveţi să te descurci, altfel eşti călcat în picioare –, ci de convingerea calmă cu care mergea fata aceea la tăiere. Nu reacţiona

la înghionteli şi nu se apăra cu mâinile, iar când unul dintre urmăritori, luându-şi avânt, a îmbrâncit-o în umăr, ea, deşi îi văzuse intenţia, n-a făcut nici cea mai mică încercare de a se feri. Părea că, dacă agresorul, greşind direcţia loviturii, s-ar fi dezechilibrat şi ar fi căzut lat la pământ, ea s-ar fi repezit prima să-l ridice.

Nu şi-a dat seama cum a ajuns în curte. Când a ajuns la copii, aceştia deja o înconjuraseră pe fată într-un cerc strâns şi, smulgându-i geanta din mână, se pregăteau să i-o arunce peste gard. Dibuindu-l fără greş pe lider – un băiat urecheat şi cu dinţii strâmbi, foarte pistruiat –, Simon l-a apucat de guler, l-a trântit la pământ şi, zgâlţâindu-l ca pe o jucărie pentru bebeluşi – de surprindere, băiatul a clănţănit din dinţi şi şi-a muşcat limba –, l-a ridicat la loc.

— Eeeei? s-a întors el spre ceata de copii, suflecându-şi mânecile cămăşii. Cine mai vrea s-o supere pe soră-mea?

Liderul a scâncit subţirel – de umilinţă şi de frică – şi a fost primul care-a luat-o la fugă. Copiii s-au năpustit în urma lui. Au rămas numai două fete – cea pe care o necăjiseră şi încă una, care, ţâşnind după geanta azvârlită peste gard, se întorsese cu ea şi i-o întindea, nu se ştie de ce, lui Simon.

— Dă-i-o ei! i-a poruncit Simon.

Fata i-a întins geanta Susannei.

— Eu n-am supărat-o! s-a oţărât ea, privindu-l pe Simon drept în ochi.

— Ea nu m-a supărat, a confirmat Susanna, le spunea să mă lase în pace. Dar n-o asculta nimeni.

— Bravo, a lăudat-o leneş Simon pe cea de-a doua fată şi, pierzându-şi, pentru moment, interesul pentru amândouă, s-a îndreptat spre şcoală.

Crescută singură şi învăţată să se bazeze numai pe sine, Susannei îi era greu să-şi închipuie că cineva i-ar putea lua apărarea. Nimeni, niciodată, nu încercase să facă asta. Părinţii erau închişi în ei, mătuşile, neputincioase. Uluită de cele întâmplate, s-a dus acasă, promiţându-şi că după ce-şi face lecţiile o să se gândească la ce se petrecuse. Cealaltă fată mergea alături de ea, lovind cu genunchiul o servietă mare, cu colţurile îndoite şi mânerul rupt, vădit bărbătească.

— N-am ştiut că ai un frate atât de mare, a spus ea pe jumătate întrebând, pe jumătate afirmând, lăsând-o pe Susanna să treacă prima

pe poarta şcolii.

— Nu e fratele meu. Nici nu-l cunosc.

Cealaltă fată şi-a ridicat uimită sprâncenele subţiri, dar a dat din mână imediat – avea teme de discuţie mult mai importante.

— Dar e adevărat că vecina voastră Nenumita se transformă noaptea în lup şi mănâncă oameni? a întrebat ea cu teamă.

Susanna a chicotit.

— Ce prostie!

Aşa s-au împrietenit ea şi Melania.

Pe la şaisprezece ani, în viaţa Susannei se schimbaseră multe. Murise mătuşa mai bătrână – adormise şi nu se mai trezise. Cea tânără, ieşind din camera ei şi neaşteptând-o, a presimţit că se întâmplase ceva rău şi a băgat capul pe uşa soră-sii, dar aceasta nu mai respira de mult. Pe Susanna a mirat-o nu caracterul neaşteptat al celor petrecute, şi nici măcar ireversibilitatea lor. A uimit-o patul pătat de urină şi excremente al mătuşii mai bătrâne – atât de curată şi iubitoare de ordine. Moartea, după ce îşi bătuse joc pe săturate de răposată, se înfăţişa celor vii cu acea francheţe urâtă de care doar nebunii sunt în stare. Se dovedea mai respingătoare decât tot ce cunoscuse şi observase Susanna până atunci.

Înmormântarea a avut loc sub o ploaie măruntă de noiembrie. Lume a fost foarte puţină – câteva cunoştinţe de-ale tatei şi părinţii Melaniei. Bunica stătea la căpătâiul gropii şi, cuprinzându-şi umerii cu mâinile, se legăna în ritmul propriului monolog. Susanna n-o asculta – învăţase de mult să-i lase cuvintele să-i treacă pe lângă urechi. Nu-şi lua privirea de la chipul mătuşii care zăcea în sicriu, gândindu-se cât era de nerecunoscut. „Chiar ea e?“ i-a şoptit la ureche fratele ei, parcă citindu-i gândurile. Ea s-a sprijinit cu obrazul de umărul lui, oftând. În ultimul an crescuse mult, depăşind-o ca înălţime, se lăţise în umeri. El a îmbrăţişat-o şi, încercând s-o liniştească, a bătut-o stângaci pe spinare. Ea a vrut să-i spună în şoaptă că totul e în ordine, dar şi-a muşcat limba, zărind o siluetă singuratică în depărtare. Uitându-se mai bine, a recunoscut-o pe prostuţa de Vardanuş. Era mult prea uşor îmbrăcată pentru luna noiembrie – o rochie subţire de stambă, botine pe piciorul gol. Rochia, udă de ploaie, se lipise pe silueta ei slăbuţă, iar baticul cu care-şi legase nepriceput capul îi tot aluneca pe frunte. Ea îl îndrepta răbdătoare şi privea încordat undeva departe, ca şi cum ar fi aşteptat apariţia cuiva. Susanna i-a urmărit privirea, dar n-a văzut pe nimeni.

Îndată ce sicriul a atins fundul gropii, bunica a scos un urlet puternic şi şi-a înfipt unghiile în faţă. Mătuşica mai tânără, care în tot acest timp o ținuse de cot, a încercat să-i desprindă mâinile, dar n-a reuşit. Şi cei de faţă au fost nevoiţi să privească uluiţi cum bătrâna nebună, proferând printre urlete blesteme cumplite, îşi zdreleşte cu unghiile pielea veştejită de pe faţă. Groparii, fără să mai aştepte ca apropiaţii să arunce câte un bulgăre de pământ pe capacul sicriului, s-au apucat să acopere mormântul. Susanna s-a dat la o parte, ca să n-o vadă pe bunica – ea o cunoştea mai bine decât oricine altcineva, aşa încât privea spectacolul oferit de aceasta cu indiferenţă şi dezgust. În afară de fratele ei iubit şi de părinţii Melaniei, care se purtau foarte cald cu ea, nu era nimeni în mica mulţime care să-i trezească măcar o fărâmă de compătimire sau măcar milă. Toţi – tatăl mohorât şi nebărbierit, fumând ţigară după ţigară, mama palidă şi gârbovită, care se îndurase în sfârşit să iasă din cămara ei, mătuşica mai tânără, singura mai mult sau mai puţin sănătoasă, dar absolut neinteresată de nimeni în afară de propria mamă – îi deveniseră complet străini. Nu se poate spune că Susanna îi detesta, dar nu încerca faţă de ei nici un fel de afecţiune, şi, dacă vreunul dintre ei ar fi murit a doua zi, n-ar fi vărsat nici o lacrimă.

Dându-se la o parte, s-a pregătit să aştepte până când îşi termină groparii treaba. Se făcea tot mai frig, aerul umed te pătrundea până la os. Susanna şi-a strâns paltonul pe lângă ea şi şi-a suflat în degetele

îngheţate, încercând să le încălzească. Şi-a amintit de Vardanuş şi a căutat-o cu ochii. A descoperit-o la celălalt capăt al cimitirului. Cu capul dat pe spate, privea în sus şi îşi mişca palmele cu gesturi măsurate, rotunde. Uitându-se mai bine, Susanna a desluşit în mâinile ei un obiect mic şi lunguieţ. De la mirosul pătrunzător al văii, care năpădise deodată cimitirul, o mânca nasul şi o usturau ochii. Vardanuş a strănutat de câteva ori, apoi şi-a dus brusc mâna într-o parte, de parcă ar fi furat ceva.

Scoţându-şi fularul de la gât, Susanna s-a îndreptat spre ea.

— Pune-ţi-l pe umeri, o să răceşti!

Fără să mai aştepte răspuns, a dat s-o înfofolească pe Vardanuş, dar şi-a retras repede mâna. I-a pus palma pe frunte.

— Ai febră! Trebuie să te bagi în pat.

— Mereu sunt aşa, i-a răspuns Vardanuş şi faţa i s-a lăţit într-un zâmbet tâmp, care i-a alungat pe loc orice urmă de frumuseţe. Susanna a fost luată prin surprindere. Nu mai văzuse niciodată o asemenea schimbare subită: părea că Vardanuş, făcând-o pe clovnul, îşi schimbase o mască elegantă de carnaval cu una urâtă.

Dându-i fularul înapoi, Vardanuş s-a îndreptat spre ieşirea din cimitir. Poalele ude i se lipeau de genunchii goi, împiedicând-o la mers, baticul îi aluneca întruna peste ochi. Îl îndrepta stângaci cu latura palmei, fără să dea drumul obiectului întunecat pe care-l strângea între degete. Susannei i-a trecut prin minte să alerge după ea şi să vadă ce ţine în mână, dar s-a răzgândit. Ce putea să poarte cu ea această prostuţă inofensivă! Fără îndoială, vreun flecuşteţ oarecare.

În camera eliberată de mătuşica mai bătrână locuia acum fratele Susannei. În ciuda protestelor bunicii, care cerea să aştepte să treacă doliul, Susanna insistase ca el să se mute acolo. Acum nu-i mai era frică de bunica şi putea chiar şi să ţipe la ea. Acum nu se mai temea de nimic – nopţile petrecute sub şuvoiul de blesteme şi înjurături n-o mai istoveau, ci dimpotrivă, o făceau mai puternică.

Prima rebeliune avusese loc când abia împlinise opt ani. Neliniştită că fratele ei s-ar fi putut trezi întâmplător în timpul nopţii şi s-ar fi speriat de bunica, ea, fără să ceară voie nimănui, a târât în bucătărie covorul din hol şi, aşternând pe el un cearşaf şi o pătură de lână, a încropit un nou culcuş. La întrebările mirate ale mătuşicilor, a răspuns

că ea şi fratele ei nu mai au loc în pat (ceea ce era absolut adevărat) şi nu poate să doarmă. Când bunica s-a întors de la magazin şi, înfuriată de isprava nepoatei, a încercat să ducă la loc covorul, Susanna a făcut o criză de isterie în toată puterea cuvântului, cu ţipete şi lacrimi şiroaie. După ce a urlat pe săturate – mai tare decât bunica –, pentru a fi şi mai convingătoare, a căzut într-un leşin absolut plauzibil (deprinderea de a se face că doarme, exersată ani de zile, i-a fost de folos acum), în care a rămas cu succes destul de multă vreme, în timp ce mătuşicile, aferându-se stupid, încercau s-o aducă în simțiri. Fratele ei, speriat de ceea ce se petrecea, se băgase sub masa din bucătărie, scâncea de mama focului şi refuza să iasă de acolo. Susanna s-a dus la el, l-a îmbrățişat, şi i-a şoptit la ureche că totul e spre binele lui. „Ai încredere în mine?“ El s-a liniştit pe loc. Seara l-a culcat şi a stat lângă el, ținându-l de mână, până când a adormit. Noaptea s-a ridicat de câteva ori ca să se convingă că totul e în ordine cu el. Bunica o petrecea cu o privire grea, fără să se întrerupă din obişnuitul şuvoi de blesteme. Gaura spurcată a gurii ei şi nasul coroiat, care atârna deasupra buzei de jos se profilau în întuneric, luminate de razele palide ale lunii. Când fetița s-a dus iar să vadă ce-i face fratele, a mormăit în urma ei, destul de tare ca s-o audă: „Fir-ai tu să fii blestemată, neam de cățea!“ Susanna nici n-a clipit. Când s-a băgat în pat, întinzându-se cu nesaţ, a rostit clar, accentuând fiecare cuvânt: „Nu-mi mai e frică de tine, cotoroanţo!“ Şi a adăugat, fără să-i lase timp bunică-sii să se dezmeticească: „Şi n-o să-mi mai fie frică niciodată!“

Şi chiar nu se temea de ea. Frica zburase, lăsând locul unei inexplicabile stări de nelinişte. Trupul îi devenise strâmt şi incomod, de parcă în el se aciuase o altă fetiță, care, spre deosebire de fosta Susanna, gânditoare şi contemplativă, ştia doar să fie rea şi să facă scandal. O durea la subraţ şi burta o trăgea în jos, sânul stâng i se umflase şi o durea insuportabil, iar fruntea i se acoperise de coşuri mici. I se schimbase până şi mirosul transpirației – devenise parcă animalic, pătrunzător, ca de mosc. Susanna nu înțelegea ce se întâmplă cu ea, dar avea grijă să tragă foloase şi din această stare. În mod inexplicabil, iritarea şi neliniştea o hrăneau şi îi dădeau încredere. Chiar era din acel neam de oameni neînfrânți, care ştiu să supraviețuiască în orice condiții. Fratele ei, din păcate, era plămădit din alt aluat. Susanna se amăra, recunoscând în el trăsăturile mătuşilor ei lipsite de voință, şi îşi dădea

seama limpede că el nu se poate bizui pe nimeni altcineva în afară de ea. Tocmai de aceea, adunându-şi toată hotărârea, îl mutase din dormitor. Nu se îndoia că vederea bunicii scoase din minţi, proferând în neştire ocări şi blesteme, l-ar fi rănit până-n adâncul sufletului. Încerca să-l apere cum ştia mai bine. Se străduia din toate puterile.

Între timp, stările proaste n-o părăseau, era chinuită de dureri de cap şi greaţă. Nemaiputând îndura, Susanna i s-a plâns Melaniei, de care acum era nedespărţită. Mama Melaniei, aflând că se simţea rău, a dus-o la o vecină care lucra ca terapeut. Aceasta, ascultându-i inima şi plămânii şi negăsind nimic periculos, a pus totul pe seama schimbărilor datorate vârstei.

— Nu-i cam devreme? Are abia nouă ani!

— Aşa-i sângele sudic – pubertate timpurie. Soră-mii i-a venit ciclul la şapte ani jumate!

După ce s-a gândit puţin, mama Melaniei le-a aşezat pe fete în faţa ei şi le-a explicat totul despre maturizare. Fetele, uitându-se în jur stânjenite, au tot pufnit, dar şi-au tras propriile concluzii. Iar Susanna a oftat în sfârşit de uşurare, convingându-se că ceea ce se petrece cu ea e în firea lucrurilor.

Primul ciclu i-a venit ceva mai devreme decât altor fete de vârsta ei. Creşterea ei în înălţime încetase vizibil şi începea să capete o feminitate timpurie, încă pe jumătate copilărească, dar evidentă. Pe la cincisprezece ani, perfect formată, s-a transformat într-o adevărată frumuseţe. Când era deja adultă, privind cu atenţie *Naşterea lui Venus* a lui Botticelli, a remarcat cu plăcere de la cine copiase natura înfăţişarea ei. Acum însă, în adolescenţă, n-o încerca nimic altceva decât uimire şi nelinişte din cauza interesului crescut al bărbaţilor faţă de persoana ei. Îşi studia îndelung reflexia în oglindă, întorcându-se în toate părţile, şi nu pricepea în ruptul capului ce-o fi atât de remarcabil la ea. Nici ochii migdalaţi, cu nuanţe de aur şi miere, nici ovalul îngust al feţei, nici pomeţii înalţi sau gropiţa din bărbie nu-i trezeau nici cea mai mică încântare. Nici măcar părul des, uşor ondulat, roşcat-auriu nu i se părea ceva nemaivăzut. L-ar fi tuns de mult dar, cedând la rugăminţile fratelui ei, n-o făcuse şi umbla cu două cosiţe lungi, purtând-o pe una pe piept, iar pe cealaltă lăsând-o să-i salte pe spate.

Cea care i se părea cu adevărat frumoasă Susannei era Melania. Aceasta era complet diferită de ea în toate privinţele: subţirică, scundă,

cu ochii negri, iute şi activă ca un mormoloc care a primit o băltoacă cu apă de ploaie curată pentru uz personal. I-o lua mereu înainte prietenei sale, izbutind s-o întreacă şi la învăţătură, în ciuda faptului că era o elevă care nu se distingea prin nici o calitate anume. Spre deosebire de Susanna, directă şi sinceră, care se pregătea pentru fiecare lecție ca pentru examen, agera şi inventiva Melania îşi crease o metodă proprie: învăța numai ce i se părea important, neacordând nici o atenţie lucrurilor secundare, iar la lecții, mimând un mare interes față de materie, îi potopea pe profesori cu întrebări nesfârşite, solicitându-le precizări şi lămuriri. Toată această agitaţie a ajuns curând să dea roade – o chemau rar la tablă, cât îşi turuia bucata învățată îi puneau în catalog nota maximă şi, nemailăsând-o să termine, o trimiteau în bancă. „Stai jos, Meloian, oricum ştii tot!“

— Cum reuşeşti? se minuna de fiecare dată Susanna.

Melania îşi ridica nasul cu un aer important şi îşi dădea ochii peste cap:

— Talent!

Şi, îngropându-şi capul în îndoitura cotului, fetele chicoteau pe înfundate, străduindu-se să nu-şi scuture umerii, ca să nu atragă atenția profesorului asupra lor.

În anii de prietenie strânsă, Melania i-a devenit Susannei mai mult decât o prietenă. Îi înlocuia întreaga familie, a cărei prezenţă reală îi lipsea atât de mult în viață. Era totul pentru ea: mamă, mătuşă, tată şi chiar bunicul pe care Susanna nu-l cunoscuse niciodată.

Când un coleg de clasă îndrăgostit de Susanna, acelaşi băiat urecheat cu dinții strâmbi, Karo, care acum devenise un mare derbedeu, a început să o sâcâie cu atenţii stângace, Melania a pornit un adevărat război împotriva lui. În timp ce Susanna, tulburată, încerca să-şi evite pretendentul, prietena ei, strângându-şi pumnii minusculi, se năpustea asupra lui ca o vrăbiuță întărâtată. „Dă-te din calea mea!“ mârâia nătăntolul amorezat, speriat de ţipetele şi vehemenţa ei, încercând s-o dea la o parte. Melania de obicei doar îl îmbrâncea, dar odată, când Karo, nemaiputând îndura, i-a dat una peste ceafă, s-a înfuriat şi, fără să se gândească prea mult, a sărit şi şi-a înfipt dinții în antebraţul lui. În timp ce el urla şi încerca s-o apuce pe Melania de cosiță, Susanna a venit în fugă dintr-o parte şi l-a pocnit în cap cu ghiozdanul greu al prietenei sale. Karo a clănțănit din dinți, a scâncit ca un copil şi s-a

prelins pe lângă perete.

— Data viitoare te omorâm, ai înţeles? i-a şuierat Melania, gâfâind.

Acesta i-a aruncat o privire întunecată, şi-a pipăit cucuiul din cap şi s-a chircit de durere.

— Proastelor!

— Măgarule! n-a rămas datoare Melania şi, după ce l-a lovit pe opresor cu vârful pantofului, s-a îndreptat spre prietena ei, scuturându-şi poalele şorțului de la uniformă.

Fetele se întorceau de la şcoală mereu pe acelaşi drum: mai întâi spre cinematograful în construcţie, apoi coteau şi urcau spre minuscula piață centrală a oraşului. În jur, treceau cu căruțele măcelarul şi vânzătorul de legume, lăudându-şi marfa. Alergau băieți care vindeau ziare. Cizmarul bătea cu ciocanul în cămăruța lui. „Foarfeci-cuțite, fierăstraie-coase, brice-andrele ascuțim!" striga prelung bătrânul tocilar Avo, făcând pauze cu multe înțelesuri şi mânându-şi leneş măgarul. Acesta trăgea supus cotiga, în care, fixată cu curele de piele, se afla piatra de ascuțit cu pedală. Dacă vreo gospodină avea nevoie de serviciile bătrânului Avo, ea îl chema acasă. Şi, în timp ce el lucra cu sârg, neuitând să toarne apă pe piatra de ascuțit, ca s-o răcească, ea hrănea măgarul cu morcovi sau cu alte bunătăți. „Mănâncă, amărâtule, că ți-o fi greu să cari atâta greutate!" îi spunea ea, cuprinsă de compătimire față de creatura necuvântătoare. „Că mie, carevasăzică, nu mi-o fi greu!" se oţăra bătrânul Avo. „Ei, lasă, tu o să-ți cumperi de mâncare cu banii", i-o reteza gospodina, dându-i nişte mărunţiş pentru munca lui.

„Haine şi obiecte vechi cumpăăăăr!" striga negustorul de vechituri ca un muezin care cheamă credincioşii la rugăciune. „Maţun-brânză-unt!" încerca să-l acopere lăptăreasa, dar renunța repede şi bătea cu polonicul în bidonul în care ducea boțuri de brânză în saramură.

Susanna iubea mulțimea de voci a orăşelului natal şi nu se sătura să-i admire fiecare detaliu. Putea să privească îndelung un model sculptat de pe fațada unui balcon, pe care n-o mai observase până atunci, sau un ficus cu frunze ramificat, într-un ghiveci de lut, care fusese scos în curte să respire. Melania aştepta un minut-două, apoi îşi zorea prietena – iar ai încremenit, hai să mergem! Am încremenit, îhâm, era de acord Susanna, zâmbind şi mărind pasul.

Când ajungeau în piața în pantă a oraşului, fetele îşi luau rămas-bun

şi porneau în direcţii diferite: Melania o lua la stânga şi ocolea clădirea tribunalului, îndreptându-se spre Strada Păcii, iar Susanna mergea pe lângă gardul viu scund al casei de prestări servicii şi urca pe Strada Livezilor.

Acolo, pe Strada Livezii, chiar în capăt, a văzut-o Simon într-o zi senină de aprilie. Ea, alunecând pe lângă el cu o privire indiferentă, a mers mai departe, ştergându-şi cu degetele petele de cerneală uscate din palmă. El, buimăcit de frumusețea ei plenară, nepământeană, s-a oprit o vreme, holbându-se prosteşte, apoi, întorcându-se brusc, a grăbit pasul după ea.

Se întorsese de curând la Berd, lăsându-se de Facultatea de Arhitectură în anul al doilea. Se angajase pe şantier ca ajutor de maistru. Tocmai ieşise de la administrație, unde venise cu o treabă dată de şeful lui – „Fiule, tu ai învățat la oraş, ştii să vorbeşti politicos, du-te şi transmite-le idioților ălora că piatra promisă pentru începutul lunii n-a venit nici acum!“

Simon apăruse la birourile administrației într-o salopetă prăfuită, cu pantofii murdari şi cu intenţia fermă de a se întoarce victorios pe şantier. Cu toate acestea, ajungând în anticamera directorului, față-n față cu secretara masivă, cu mutră de cotoroanță, care lovea cu degetele ei ca nişte cârnați tastele maşinii de scris, se intimidase. După ce l-a măsurat expresiv cu o privire dispreţuitoare, nu l-a lăsat să intre în biroul şefului, întrebându-l din vârful buzelor cu ce treabă venise. Simon, neîndrăznind să-şi ridice ochii la ea, a început să turuie, cum fac armenii.

— Al cui eşti? a întrebat ea într-un târziu, muşcându-şi buzele.

— Al lui Avoianţ Gurghen.

— Ăl bătrân?

— Ăl bătrân.

Secretara a ridicat din sprâncenele-i dese. Pe fața ei ofilită a trecut o umbră de îngrijorare, dar s-a stins într-o clipă, pierzându-se între cutele de grăsime.

— Eşti liber, i-a ordonat ea şi a făcut un gest circular cu mâna, arătându-i că poate să plece.

Simon a întrebat timid:

— Îi transmiteți rugămintea mea?

Ea a mutat sugestiv carul maşinii de scris.

— Mai vedem!

Simon s-a simţit ca şi cum l-ar fi scuipat. Ar fi trebuit s-o dea binişor la o parte pe cotoroanţa masivă şi să intre în birou. Dar îi lipsea hotărârea de a face asta. Făcându-se în gând laş şi idiot, a ieşit din clădire, gândindu-se ce explicaţie să-i dea maistrului. Ajungând la marginea pieţei, a dat peste Susanna şi, uluit de frumuseţea acesteia, a pornit după ea, încercând să se ţină la distanţă, ca ea să nu-şi dea seama că e urmărită.

Ea mergea pe marginea străzii, ocolind băltoacele, cosiţa împletită aruncată pe spate avea scânteieri de aur şi chihlimbar, iar uniforma urâtă şi ciorapii grosolani de bumbac, traşi peste genunchi, nu-i diminuau, ci dimpotrivă, îi subliniau silueta frumoasă şi gambele puternice, perfect modelate. Soarele de aprilie a ieşit pentru o clipă fugară din ceaţa norilor care împrăştiau o umezeală sufocantă şi, încurcându-se în părul ei, s-a stins încet, apucând s-o lumineze cu o strălucire timidă. „Dacă îţi mijeşti ochii, pesemne că scânteiază şi fără soare“, s-a gândit Simon.

A urmărit-o până acasă, dar n-a îndrăznit să se apropie. În dimineaţa următoare, frumos îmbrăcat, în cămaşă de bumbac în carouri şi pantaloni călcaţi cu grijă, a aşteptat-o lângă gardul Nenumitei. Când Susanna a ajuns în dreptul lui, a salutat-o şi s-a prezentat repede. Apoi i-a cerut permisiunea s-o conducă până la şcoală. Ea a dat să refuze, dar, fâstâcindu-se, în loc să scuture din cap, a făcut semn că da. Fără zăbavă, el i-a luat geanta cu manuale şi şi-a pus-o pe umăr.

— Mergem?

— De fapt, voiam să refuz! s-a dezmeticit Susanna.

— Prea târziu, a râs el.

Râsul i se potrivea de minune, şi ea, zâmbind fără să vrea, s-a învoit – fie.

În piaţă, ea a arătat spre Strada Păcii:

— Trebuie să aşteptăm.

— Aşteptăm, atunci.

Când şi-a văzut prietena stând de vorbă cu un tânăr necunoscut, Melania a ridicat din sprâncene şi a încetinit pasul. S-a gândit că o fi vreo rudă despre care nu ştia. Dar, apropiindu-se, l-a recunoscut imediat pe tânărul care cu mulţi ani în urmă îi luase apărarea Susannei în faţa colegilor. Atunci, ea rămăsese ca pironită-n pământ de spaimă şi

nu putuse s-o ia la fugă, cum făcuseră ceilalți copii. Când se dezmeticise, mințise că îi rugase s-o lase în pace pe Susanna. Aceasta n-o dăduse de gol şi confirmase că de fapt îi luase apărarea. Acesta şi era motivul prieteniei care se înfiripase pe loc între ele. Una din fete era pătrunsă de recunoştință față de cealaltă pentru că nu-i dăduse minciuna în vileag. Iar cealaltă se bucura de posibilitatea de a-şi face o prietenă.

În aceeaşi seară, mama Susannei s-a simțit foarte rău. Când a ajuns salvarea, aproape că nu mai respira. N-au putut s-o pună pe targă – dacă stătea întinsă, voma întruna. Au dus-o în brațe la maşină şi au urcat-o cum-necum. Susanna s-a aşezat lângă ea, a cuprins-o cu brațele, şi-a lipit buzele de tâmpla ei palidă, cu picături înghețate de sudoare. În salonul de reanimare nu i-au dat voie să intre, dar a refuzat să plece şi a rămas să aştepte în sala de primiri. Mai târziu i s-a alăturat şi tatăl ei. I-a luat palma grea, muncită, mirosind a pământ afânat şi a bălegar de cal, i-a desfăcut-o, şi i-a mângâiat fiecare crăpătură, fiecare bătătură, trăgându-l uşurel de degetul mic strâmb, rupt în două locuri şi prost lipit. El a sărutat-o şi a oftat adânc. Nici unul din ei n-a rostit o vorbă, dar Susanna nu se îndoia că nu mai fuseseră niciodată atât de apropiați şi de sinceri unul cu celălalt.

Spre dimineață le-au dat drumul în salon, ca să poată să-şi ia rămas-bun. Maică-sa era deja pe ducă, istovită de voma cu sânge şi durerea insuportabilă din burtă. Nu şi-a recunoscut fiica, dar soțului i-a zâmbit – un zâmbet slab, fugar –, şi chiar a încercat să-l atingă, dar n-a putut să-şi mişte mâna. Susanna nu observa nici agonia ei, nici cum, sufocându-se, încearcă să tragă aer cu buzele-i palide şi împinge cu tălpile în cearşaful prost spălat. Nu vedea decât zâmbetul uimitor de limpede luminându-i pentru o clipă chipul contorsionat de durere şi pe soțul ei aplecat deasupra, care lua acest zâmbet ca pe un semn de binecuvântare.

Mai apoi nu şi-a putut ierta multă vreme că, tot cercetând temeinic, în amănunt lumea imperfectă şi împovărătoare din jur, îi scăpase acel sentiment pătrunzător de iubire care-i purtase prin viața lor deloc uşoară pe aceşti doi oameni nefericiți. Atunci, văzând cum mama ei, care se stingea în chinuri cumplite, nu-şi ia ochii de pe chipul soțului ei, ba chiar încearcă să-l îmbărbăteze cu un zâmbet, a înțeles ce preț uriaş plătiseră părinții ei, siliți să jertfească pentru iubirea lor totul, chiar şi pe

proprii copii.

Susanna nu s-a dus nici la înmormântare, nici la masa de praznic. În timp ce familia era la cimitir, ea s-a dus în cămară. După ce a pus tot ce rămăsese de la mama ei pe patul de lemn şi a acoperit cârpeala jalnică din cearşaf, a plâns în hohote, văzând cât de puţine lucruri avusese: o pereche de pantofi ponosiţi, o rochie de lână cârpită, o jachetă mâncată de molii, un halat care mai avea un singur nasture de os – pe ceilalţi, pe măsură ce se spărseseră, mama îi înlocuise cu copci simple. Susanna a tăiat cu grijă acest nasture unic, ciobit şi tocit aproape până la transparenţă şi l-a luat să-l păstreze. A spălat temeinic hainele tatălui ei, scoţând din ele mirosul de putreziciune şi de moarte, şi le-a atârnat la uscat în curte. A bătut în cuie uşa cămării. A făcut un culcuş în camera fratelui ei, târând acolo sofaua de pe verandă, pe care îi plăcea bunicii să-şi petreacă serile. Picioarele şi spătarul sofalei erau mâncate de cari, dar asta nu conta, important era să aibă tata pe ce să înnopteze, apoi aveau să vadă ce-i de făcut.

La parastas n-a ieşit, de mâncare nu s-a atins, doar a ajutat-o pe mătuşa ei să spele vasele. La masă era o tăcere de mormânt, tăcea până şi bunica ei, care nu scăpa nici o ocazie să-şi plângă soarta grea, numai tata plângea fără încetare, fără să se ruşineze ori să-şi ascundă lacrimile. Fiul lui îl mângâia din când în când pe umăr şi-i spunea: „Ei, tată!“ „Da?“ îi răspundea el imediat şi continua să plângă, ştergându-şi ochii cu palma lui mare şi plată. Când a obosit de-atâta plâns, s-a întins fără zgomot pe sofa, dar a doua zi dimineaţa, înainte de a pleca la serviciu, s-a înarmat cu un cleşte şi un ciocan, a scos toate cuiele din uşa cămării şi le-a îndreptat cu grijă. Apoi şi-a mutat acolo cele câteva lucruri pe care le avea. Susanna, trezită de zgomot, l-a întrebat amărâtă de ce face asta.

— Nu pot s-o văd în ochi pe maică-mea, fetiţo, i-a răspuns el.

„Parcă eu pot“, s-a gândit Susanna, dar nu i-a spus nimic, l-a rugat numai să ia micul-dejun cu ea şi cu fratele ei.

— Bunica se trezeşte târziu, aşa că n-o să dai peste ea.

— Cum spui tu.

Din ziua aceea au început să-şi ia micul-dejun împreună. Curând li s-a alăturat şi mătuşica, stătea la masă tăcută, fără să facă nici o încercare de a interveni în discuţii, dar asculta cu atenţie, dând mereu aprobator din cap dacă vorbea fratele ei. Susanna ghicea că vrea să-l

întrebe ceva, dar nu îndrăzneşte. N-o grăbea pe mătuşică şi nu-i punea întrebări ajutătoare, pentru că o cunoştea bine. Orice gest în plus ori cuvânt aruncat în momentul nepotrivit o putea speria, aşa că trebuia lăsată în pace. Şi, atunci când avea să-şi adune curajul, avea să întrebe singură.

Într-un târziu, a sosit şi ziua aceea. Mătuşica, răsucind stânjenită pe deget un colţ al feţei de masă şi necutezând să-şi ridice ochii spre fratele ei, a întrebat într-o şoaptă abia auzită:

— Poate vrei să-ţi gătesc ceva anume?

— Coace-mi, te rog, un bagardj, i-a răspuns tata, deloc mirat de întrebare.

Susannei chiar i s-a părut că el nu se îndoise câtuşi de puţin care avea să fie întrebarea şi se gândise dinainte la răspuns.

— Cu smântână? a întrebat cu glas vădit încurajat mătuşica.

— Avem smântână?

— Avem, am păstrat puţină. Pentru o porţie de bagardj ajunge.

— Mulţumesc.

— N-ai pentru ce!

Şi mătuşica, ridicându-se de la masă, s-a îndreptat spre uşă cu o vioiciune care nu-i stătea în fire. Dar, când a ajuns lângă ea, s-a întors brusc şi a pornit înapoi, mormăind:

— Ce-am sărit aşa, o să fac aluatul mai târziu, după ce plecaţi.

Străduindu-se să nu atragă atenţia, Susanna schimba priviri cu frate-său, care stătea în dreapta ei. Acesta mişca din sprâncene şi ridica din umeri. Era cea mai lungă convorbire în care o auziseră vreodată implicându-se pe mătuşa lor. De obicei se limita la răspunsuri dintr-un singur cuvânt sau tăcea cu totul, iar acum se încumetase la un dialog întreg, ba mai mult, trecând pe lângă fratele ei, l-a mângâiat pe păr. A fost cel mai fericit mic-dejun pe care l-au luat vreodată.

Masa o strângea întotdeauna mătuşica. Susanna, sub pretext că rămâne să spele vasele, îi conducea afară pe bărbaţi, dar după câteva minute pleca şi ea. Nu voia ca tatăl şi fratele ei s-o vadă cu Simon înainte de vreme. Avea să li-l prezinte după ce termina şcoala.

Luminându-se la faţă pe loc la vederea îndrăgostitului care o aştepta devotat lângă casa Nenumitei, îi înmâna geanta cu manuale şi-l întreba cu glas întretăiat de fericire:

— Ţi-a fost dor de mine?

— Mi-a fost, răspundea el invariabil.

Apucaseră să-şi planifice viitorul şi deja ştiau totul despre el: Susanna intra la Institutul Pedagogic – la Facultatea pentru Educație Primară. În august, înainte de plecarea la oraş, se logodeau. Simon, după ce câştiga ceva bani, se întorcea la arhitectură. Dacă totul mergea bine, în vara următoare făceau nunta şi, ca familie, primeau o cameră la căminul de familişti. După absolvire, se întorceau în Berd. Făceau trei copii – doi băieți şi o fată. Numele băieților le alegea Susanna, pe fetiță o va chema Teimine – în amintirea mamei lui Simon. Aveau să trăiască o sută de ani şi să moară neapărat în aceeaşi zi.

Zvonul că Susanna avea un logodnic s-a răspândit rapid în şcoală. Ros de gelozie, zevzecul de Karo a încercat să-şi provoace rivalul la luptă, dar a fost zdrobit de un disprețuitor „Încheie-te la şliț, eroule“. Nu se mai ținea după Susanna, dar o țintuia cu o privire grea şi, când treceau unul pe lângă altul, avea grijă să se ciocnească de ea. Fata se dădea la o parte cu dezgust, dar răbda – nu mai avea mult de aşteptat, curând avea să se termine totul. Melania îi tot spunea să i se plângă lui Simon, dar ea dădea din mână a lehamite – o să treacă şi asta, ce să ceri de la un prost?

Cele două prietene şi-au luat examenele de absolvire cu brio. În dimineața zilei de 20 iunie, Susanna s-a pregătit să plece la şcoală să-şi ia diploma. Cum adunarea elevilor începea la ora 11, Simon n-a condus-o – era de mult pe şantier. Ieşind pe strada Livezii, ea a observat imediat un Moskvici albastru-deschis nou-nouț parcat de cealaltă parte a străzii. În Berd automobilele erau foarte rare, aşa că şi-a încetinit pasul, ca să se uite mai bine la el. La volan fuma încruntat un tânăr cunoscut, dar Susanna, oricât se străduia, nu-şi putea aminti unde-l mai văzuse. Când a ajuns în dreptul maşinii, s-a aplecat un pic, să se uite înăuntru. În aceeaşi clipă Moskviciul a huruit din motor, a înaintat brusc, apoi s-a aşezat de-a curmezişul, tăindu-i calea. Portierele din spate s-au deschis cu zgomot, din maşină au ieşit doi bărbați – Susanna a apucat să se întrebe cum de nu-i observase, că doar nu se puteau ascunde pe bancheta din spate. A încercat să se elibereze, şi aproape a reuşit, dar unul din ei a lovit-o cu cotul sub coastă şi ea, icnind, a leşinat. Şi-a revenit aproape imediat, dar momentul fusese pierdut – apucaseră s-o urce în maşină şi aceasta, în timp ce se trânteau portierele, a pornit în viteză. Susanna urla de spaimă şi, zbătându-se în mâinile

bărbaților care o țineau, s-a aplecat scurt şi şi-a înfipt dinții în umărul şoferului.

— Potoliți-o! a răcnit el, şi ea l-a recunoscut pe loc: era vărul lui Karo – trecuse nu demult pe la şcoală, chipurile ca să-l conducă, dar pesemne ca s-o vadă şi să-i rețină figura. „Dați-mi drumul!“ a început ea să țipe cu un glas înfricoşător, necunoscut, şi atunci unul din răpitori, apucând-o de cosițe şi lipind-o de spătarul banchetei, i-a şuierat în față: te ducem unde trebuie şi acolo îți dăm drumul.

Au dus-o într-o casă de la marginea satului Aighepar şi au încuiat-o într-o pivniță pustie. A încercat să fugă, dar ferestruica era prea îngustă, şi nu avea forță să spargă uşa. Spre seară şi-a făcut apariția Karo – mai târziu a aflat că nu venise de la început ca să nu trezească bănuieli. Se dusese la şcoală şi o văzuse pe Melania cum se perpelea îngrijorată la ceremonia de absolvire şi cum, după ce a luat diploma prietenei sale, a dat fuga acasă la aceasta, să afle de ce n-a fost la serbare.

Karo a intrat în pivniță şi a anunțat din prag că acum nu mai pleacă nicăieri, pentru că a răpit-o. Susanna a aruncat în el cu singurul lucru pe care l-a găsit pe rafturi – capacul unei oale de lut. Abia mai târziu s-a gândit că ar fi trebuit să spargă acest capac şi să-l rănească pe răpitor cu un ciob, sau şi mai bine, să-şi taie ea venele, şi până seara i s-ar fi scurs tot sângele şi ar fi murit. Dar în închisoarea aceea gândurile nu-i erau la moarte, ci la Simon – nu se îndoia că el avea s-o găsească şi s-o salveze. Sau, poate, s-a mai gândit ea, învinuindu-se că nu făcuse tot ce se putea ca să scape, poate ar fi trebuit să se prefacă a nu se împotrivi deloc să fie soția lui Karo, să-l îmbrățişeze, să-l lase s-o sărute, adormindu-i vigilența, şi, la momentul potrivit, să fugă? Să țâşnească în curte, să ajungă la casa cea mai apropiată şi să ceară ajutor. Sau să-l lovească cu ceva greu – îşi înfățişa pentru a suta oară în minte pivnița aceea nenorocită, rafturile ei de lemn înguste, ferestruica minusculă, cât două palme de copil, podeaua de pământ neregulată, capacul singuratic de lut, uitat într-un colț – era clar că intenționat scoseseră tot de acolo, ca să nu poată să iasă ori măcar să se apere…

— Să mergem în casă, am pus aşternuturi curate, a zis el trăgând-o de mână.

Ea l-a împins în piept, el a ridicat o sprânceană şi a rânjit, atunci ea şi-a înfipt unghiile în fața lui, dar el a trântit-o pe podeaua rece de pământ, şi, oricât s-ar fi smucit şi zbătut, ea n-a putut să se lupte cu el.

Noaptea a venit în sfârşit Simon cu nişte flăcăi, a dat buzna în casă, ea i-a ieşit în întâmpinare cu pometele spart şi buzele muşcate şi i-a şoptit, ferindu-şi privirea: „Ai venit târziu.“ El l-a trântit la podea pe Karo şi l-a călcat în picioare, acesta la început s-a împotrivit, apoi s-a făcut ghem şi şi-a acoperit capul cu mâinile. A răbdat, strângând din dinți, fără să geamă. Apoi Simon a fost tras înapoi şi, gâfâind de furie neputincioasă, i-a spus să vină cu el, dar ea a clătinat din cap şi a repetat, de data asta mai tare: „Ai venit târziu!“

— Nu-mi pasă ce-a fost aici, hai să mergem, mă însor cu tine, a oftat el.

Ea îl asculta ferindu-şi privirea cu încăpățânare, silindu-l să se aplece ca să se uite-n ochii ei, şi în acea clipă scurtă în care el a făcut asta, a sesizat în vocea lui, cu infailibilă intuiție feminină, exact acel ton de nesiguranță şi teamă pe care-l aştepta cu durere, şi a ghicit că el nu va putea duce această povară. Nu va putea îndura bârfele şi şuşotelile despre faptul că fusese nevoit să ia de nevastă o fată spurcată, pângărită de alt bărbat.

— Ai venit târziu! a țipat cu o asemenea forță, încât părea că nu ea, ci cerurile s-au deschis şi revarsă din ele un urlet cumplit, pe mii de voci. Ai venit târziu! țipa ea, dându-şi seama că nu-i va naşte doi băieți şi o fată, nu vor trăi fericiți o sută de ani şi nu vor muri în aceeaşi zi…

A continuat să nu se uite la el, dar a văzut cu coada ochiului cum prietenii l-au scos de acolo, cum el, supunându-se fără împotrivire, a ieşit primul din casă, cum ultimul care a ieşit a închis uşa după el – cu grijă, până s-a auzit un clinchet. A țipat, a țipat, înecându-se cu propria suferință deznădăjduită, şi a tăcut când Karo, zgâlțâind-o de umeri, a rugat-o: Gata, nu mai țipa. Şi abia atunci a tăcut în sfârşit.

A plecat în aceeaşi noapte. Karo n-a oprit-o, fiindcă nu se îndoia că acum nu mai are unde să fugă de el. Ea a ajuns acasă la răsărit, a vrut să treacă pe la tatăl ei, în cămară, dar s-a răzgândit – ce rost avea să-l trezească, aveau să vorbească dimineața. Din acelaşi motiv nu şi-a trezit nici fratele, nici mătuşa. A umplut cada şi s-a spălat cu grijă, frecându-se fără milă cu buretele şi cu săpunul cu gudron.

Bunica o aştepta pe verandă. Stătea pe sofa, cu picioarele umflate răscrăcărate şi coatele sprijinite pe genunchi – burta mare îi atârna între picioare ca un sac greu şi inform, ochii – întunecați, necruțători –

priveau drept în faţă, fără să clipească.

— De ce te-ai întors? a întrebat-o ea cu glas dogit, neaşteptat de lipsit de intonație.

— Dar de ce ar trebui să trăiesc cu cineva pe care nu-l iubesc? i-a răspuns Susanna cu o întrebare, strângând şi răsucind o şuviţă de păr.

Bunica s-a sprijinit oftând de spătarul sofalei, enervată de faptul că nu pricepea.

— La taică-tu şi la frate-tu, fireşte, nu te-ai gândit. Cum o să mai trăiască ei acum cu o asemenea ruşine? Frate-tu, un ţânc fără minte, a rătăcit toată ziua prin oraş cu un cuțit în buzunar. Aşa, şi-o să-l găsească, şi-o să-l omoare, şi pe urmă? Vrei să ajungă la închisoare? Ce-ai de câştigat din asta?

Inima Susannei s-a umplut pe dată de o disperare adâncă, neagră ca cerneala. Îi venea să fugă şi să-şi spargă capul de tocul uşii. Parcă citindu-i gândurile, bunica s-a întors spre uşă, a scos un ţâţâit, apoi s-a uitat din nou la ea.

— Ce-i făcut, nu se mai desface, a croncănit ea. Întoarce-te la cine te-a furat. Acum nu mai trebuieşti nimănui în afară de el.

— Tu pesemne că eşti mulțumită, a şoptit Susanna, stăpânindu-şi tremurul din voce.

— De ce anume ar trebui să fiu mulțumită?

— Că blestemele tale şi-au atins în sfârşit scopul. Nu asta ai vrut?

Bunica a privit înainte, sprijinindu-şi iar coatele de genunchi. A râs zgomotos.

— Du-te să te culci.

— De ce ne urăşti atât de tare pe toți? s-a răstit Susanna la ea şi, fără să aştepte răspuns, a şuierat: Ar fi trebuit să te sufoc cu o pernă când dormeai. Păcat că nu m-am gândit până acum.

Bunica a râs iar.

— Du-te să te culci, proasto.

Dimineaţa, Susanna şi-a anunţat familia că fugise din proprie voinţă. Cum toate economiile tatălui ei se duseseră pe piatra de mormânt a mamei, nu voia să-l pună la noi cheltuieli. Acum pot să se descurce liniştiţi şi fără clopote de nuntă. Încredințându-i pe toți că e fericită şi că nu are nici o grijă, s-a apucat să-şi adune lucrurile. La amiază a venit după ea Karo, condus de mama lui, fratele mai mare şi acel văr cu mustățile umede, şoferul maşinii cu care fusese răpită. Au întins o masă

modestă, s-au aşezat, au băut pentru fericirea tinerilor. Bunica n-a ieşit din camera ei şi nu şi-a luat rămas-bun de la nepoată. Trei zile mai târziu, a murit. Susanna nu s-a dus nici la înmormântarea ei, luând asupra sa pregătirea mesei de praznic. Mai târziu a aflat că după plecarea ei bunica n-a mai intrat în camera sa şi că dormea pe sofaua aceea mâncată de cari. Acolo şi murise de infarct, înconjurată de demonii şi duhurile care o bântuiseră toată viața şi în sfârşit o aveau acum la bunul lor plac pentru totdeauna.

În şase ani de căsnicie inima blândă şi impresionabilă a Susannei s-a înăsprit şi a devenit de piatră. Nu şi-a iertat niciodată soțul pentru ce se întâmplase. În toți aceşti ani i-a făcut viața un iad în mod sistematic, fără să se gândească deloc că, torturându-l pe el, îşi distruge propriul suflet. Îl chinuia cu pricepere, cu nesecată energie şi plăcere: îi inventa porecle injurioase, îl hărțuia şi nu pierdea nici cea mai mică ocazie să-l pedepsească stând bosumflată săptămâni întregi. Nu-i făcea copii pentru că, aflând cu iscusință de la o vecină despre mijloacele de prevenire a sarcinii, bea în secret de el infuzie tare de coriandru şi îşi pulveriza apă cu oțet.

Dormea, ca şi înainte, puțin şi superficial, tresărea la orice zgomot. Când era între somn şi veghe i se năzăreau bolboroselile bunicii, şi apoi se foia îndelung în pat, blestemând-o pe bătrâna care n-o lăsa în pace nici după moarte.

Legătura cu Melania a rupt-o repede – aceasta intrase la universitate şi trecea rar pe acasă. Şi nici când venea nu prea se îndemna să treacă să-şi vadă prietena, inventând tot felul de scuze când o invita la ea. Cu timpul, Susanna a aflat de la aceeaşi vecină că urma să se mărite cu Simon.

— S-a tot învârtit pe lângă el, ca să-l consoleze, şi, pân' la urmă, l-a ameţit, s-a pornit să bârfească aceasta, fără să țină seama de sentimentele ei.

Susanna a ascultat tăcerea care-i invada inima şi a dat din umeri – ei, naiba s-o ia.

Şi-a părăsit soțul când chinuitul Karo a rugat-o el însuşi s-o facă. Între timp, tatăl ei îşi găsise o văduvă, o femeie singură, şi se mutase la ea. Fratele ei fusese luat de puțin timp în armată şi mătuşica rămăsese singură de tot. A fost nespus de bucuroasă de întoarcerea nepoatei şi a

pregătit pentru venirea ei fosta cameră a bunicii, dar Susanna a refuzat să stea acolo. Atunci, mătuşica s-a mutat ea acolo, lăsându-i camera sa. Şi aşa a rămas.

Primul lucru pe care l-a făcut Susanna a fost să treacă pe la cămara părinților ei. Lucrurile mamei sale stăteau în acelaşi teanc ordonat pe patul de lemn. Le-a îngropat în grădină. A chemat muncitori şi le-a cerut să dărâme cămara, iar la întrebarea mută a mătuşii a răspuns obosită: „Nu vreau să-mi mai amintească nimic de trecutul amar."

S-a angajat ca educatoare la o creşă, era foarte devotată copiilor, găsind alinare în comunicarea cu ei. De câteva ori, fără să înțeleagă nici ea de ce, a trecut pe la Nenumita; după ce se convingea cu regret de nebunia ei, pleca. Nu făcea nici o încercare de a vorbi cu pustnicii, ca să nu-i sperie. Dar câteodată, ca în copilăria îndepărtată, se juca de-a spionajul cu casa lor, aşteptând vreun semn. Când se plictisea, îşi lua ochii de la ea cu un oftat. Lumea în care locuia se restrânsese la loc până la dimensiunea unui petic, şi tot mai des se gândea că toate încercările ei de a pleca de acolo erau dinainte sortite eşecului. Ce rost are să nădăjduieşti în salvare acolo unde salvarea nu e menită de Dumnezeu?

Vestea despre moartea fratelui ei i-a ajuns Susannei la serviciu. Telegrafista Marus i-a adus ea însăşi telegrama, nelăsând-o poştaşului pentru a doua zi. Susanna a recitit de câteva ori comunicarea formulată în limbaj oficial despre camionul căzut în prăpastie şi moartea eroică a unei întregi unități de artilerie.

— Cum se poate muri eroic într-un camion care a căzut în prăpastie? a întrebat ea.

Marus, care în tot acest timp stătuse alături şi n-o slăbise din ochi, i-a luat telegrama din mână şi i-a întins un pahar cu apă – bea. Susanna a băut fără să obiecteze şi, dându-i înapoi paharul gol, s-a dus acasă aşa cum era – în halatul alb de educatoare şi pantofi uşori pe piciorul gol. Au ajuns-o din urmă, i-au pus paltonul pe umeri, i-au dat cizmele. Ea le-a strâns la piept şi a mers mai departe, fără să observe rafalele de zăpadă care o loveau în față. Spre primăvară, au primit un sicriu metalic sigilat. Susanna şi-a imaginat cum militarii scoseseră din camionul prăbuşit în prăpastie şi ars complet rămăşițele carbonizate ale nefericiților soldați şi, împărțindu-le în treisprezece părți aproximativ egale, le trimiseseră pe la diferitele case. Şi-a lipit obrazul de capacul

sicriului, încercând să simtă prezenţa fratelui ei, şi a râs amar – ce mai contează ale cui rămăşiţe sunt, ce mai contează?

La înmormântare, tatăl lor îmbătrânit şi slăbit a plâns continuu, scuturându-şi umerii gârboviți şi ştergându-şi faţa cu batista udă leoarcă. Susanna stătea lângă el şi nu putea să scoată din ea nici cea mai mică lacrimă. Pe Simon l-a observat abia când plecau de la cimitir. A vrut să se apropie, dar ea nu l-a lăsat, făcând un gest de protest cu mâna.

El a venit a doua zi, a pătruns neîmpiedicat de nimeni în casa cufundată în doliu, a dibuit camera Susannei şi a intrat fără să bată la uşă. Ea stătea culcată, cu faţa la perete. Îşi tunsese scurt pletele aurii dese, atât de dragi fratelui ei, în ziua când primise vestea morții lui. Simon s-a întins lângă ea, a îmbrățişat-o, şi-a îngropat faţa în buclele moi, tăiate fără milă, şi a început să plângă amar. Ea s-a întors spre el şi i-a şters lacrimile cu palma – ei, ce faci!

El a sărutat-o pe ochii fierbinți şi uscați, ea pe el, pe buze. Acesta a fost primul lor sărut.

Furtuna de nisip care acoperise cu un nor sufocant valea Araratului s-a potolit la începutul lui august şi s-a retras, lăsând în urma ei mici grămăjoare de nisip decolorate, măturate de vânt, înalte până la glezne, care bordau ca o dantelă magnifică gospodăriile fermierilor. Pregătindu-se pentru sezonul ploios, serviciile comunale curăţau canalele de apă şi cornişele, scoţând din ele resturile de nisip şi de noroi. Oraşul se trezea treptat din încremenirea lui onirică, revenind la viaţă. De Adormirea Maicii Domnului, a fost iar năpădit de turişti şi de credincioşii veniți pentru liturghia de sărbătoare şi ceremonia sfinţirii podgoriilor.

Dimineaţa a început cu un mare scandal. Trecând pe la una dintre prăvăliile cu suveniruri, Susanna a descoperit că preţul eşarfelor de mătase fusese dublat, fără ca ea să fie anunţată. Le dădea pe destul de puţini bani, cu condiția să se vândă cât mai repede – nu avea nici timp, nici posibilitatea de a aştepta cumpărători gata să dea pe lucrările ei inimaginabil de mulţi bani. Proprietara magazinului, o femeie nepoliticoasă şi certăreaţă, a încercat s-o scoată pe mânioasa Susanna din săliţa mică şi înăbuşitoare în camera din spate, mai departe de turiştii polonezi care priveau suvenirurile puse în vitrine de sticlă. Dar aceasta nu s-a lăsat şi a început s-o acuze de fraudă în faţa europenilor uluiți, care s-au grăbit să părăsească locul. Negustoreasa, înfuriată de

întorsătura pe care o luaseră lucrurile, s-a năpustit asupra Susannei, făcând-o proastă şi nerecunoscătoare. Ea n-a rămas datoare şi s-a lansat într-o tiradă întreagă. După ce şi-a vărsat năduful, a cerut banii pe eşarfele vândute.

— Iar pe cele nevândute să mi le dai înapoi! a poruncit ea, numărând furioasă bancnotele.

— De ce?

— O să găsesc cui să le dau. Tu n-ai decât să vinzi gunoaiele astea, a arătat ea din cap cu dispreț spre rândurile ordonate de mătănii, hacikare minuscule de piatră şi cruci argintii de purtat la gât.

Chipul negustoresei s-a aprins brusc.

— N-ai frică de Dumnezeu!

Susanna a băgat eşarfele în geantă şi a tras furioasă fermoarul. A ieşit, fără a catadicsi să-i răspundă. Oricine putea s-o acuze că nu se teme de Dumnezeu, dar nu o negustoreasă necinstită!

A lăsat eşarfele la magazinul de bijuterii. Proprietarul – un giuvaiergiu înalt, cu barba sură şi sprâncenele negre, care amintea foarte tare de Sean Connery, îi plăcea enorm. Judecând după privirea admirativă cu care a petrecut-o, pesemne că nici ea nu-i era indiferentă. Susanna adunase cu grijă informații despre el şi aflase că e însurat şi are doi băieți. Cel mai mare reuşise să treacă în Rusia şi să-şi facă o familie, iar nu demult o chemase pe mama lui, ca să-l ajute cu copilul nou-născut. Tatăl şi fiul mai mic rămăseseră singuri – e drept, nu pentru multă vreme: soția urma să se întoarcă la sfârşitul toamnei. Tatăl făcea bijuterii de argint uimitor de frumoase, fiul îl ajuta, şi o înlocuia şi pe vânzătoarea prăvăliei, care trebuia să lipsească de câteva ori pe zi, ca să se ocupe de mama ei țintuită la pat. Povestea vânzătoarei a mişcat-o pe Susanna. Bijutierul părea să fie un om cinstit şi cumsecade. Altul şi-ar fi găsit de mult o altă angajată, dar el n-a încercat să scape de ea. Susanna nu se îndoia că, în locul lui, ar fi procedat exact pe dos. Cu mulți ani în urmă îşi interzisese să se lase condusă de sentimente şi de atunci nu se mai pierduse niciodată în cumpăniri între o judecată corectă şi compasiune. Sângele ei rece se înrudea cu disprețul evident, detaşarea – cu indiferența. Soțul ei o tachina uneori că ar fi ieşit din ea un excelent agent al forțelor speciale. „Ți-ai ruina departamentul, fiindcă ar fi nevoit să-ți dea prime nesfârşite pentru serviciul exemplar!“ Pe Susanna

glumele lui n-o supărau, era destul de cinstită ca să-şi recunoască defectele. Şi destul de indiferentă ca să nu sufere de mustrări de conştiinţă.

Prima dată a fost la bijutier la începutul verii. Fetele scotociseră în cufăr, găsiseră cutia ei cu bijuterii demodate, probaseră mărgelele şi brăţările de plastic şi descoperiseră chiar la fund nasturele de os. Noroc că nu-l aruncaseră, ci i-l aduseseră Susannei. Aceasta l-a pus în buzunăraşul genţii şi a doua zi, în drum spre casă, a trecut pe la atelier.

— E singura amintire pe care o am de la mama. Aş vrea s-o transform într-o podoabă, i-a spus ea bijutierului.

Acesta a luat grijuliu, cu două degete, nasturele din palma ei.

— Şi ce-aţi dori să fac din el?

— Un inel sau un pandantiv. Cum credeţi că e mai bine. Am totală încredere în gustul dumneavoastră, a răspuns ea, zâmbind.

Îi stătea foarte bine când zâmbea. Sublinia fiecare rid, fiecare cutişoară a feţei, dar asta n-o îmbătrânea, ci dimpotrivă. Susanna cunoştea foarte bine această proprietate a zâmbetului ei şi îl punea întotdeauna la treabă când voia să placă bărbaţilor. De altfel, nici nu era nevoie de mare efort: arăta la fel de bine ca întotdeauna şi, la cei patruzeci şi opt de ani, părea considerabil mai tânără. Cu anii, frumuseţea ei devenise discretă şi melancolică, îi pălise strălucirea vie a ochilor şi i se ascuţiseră trăsăturile feţei, părul i se închisese la culoare şi încărunţise vizibil la tâmple, dar până şi firele albe o întinereau în mod miraculos: părea că încheiase un pact cu timpul şi el o cruţa, încetinindu-şi curgerea ireversibilă.

În ziua stabilită, proprietarul magazinului nu era acolo. Susanna s-a întristat, dar n-a lăsat să se vadă. Vânzătoarea a scos solemn o cutiuţă de catifea, dar n-a deschis-o. În schimb, punând-o pe vitrină, a invitat-o cu un gest al mâinii: deschideţi-o dumneavoastră. Susanna a deschis cutiuţa şi nu şi-a putut reţine o exclamaţie de uluire: bijutierul făcuse imposibilul, transformând vechiul nasture de os într-o adevărată operă de artă. Îl acoperise cu lac şi îl împodobise cu nişte firicele aproape insesizabile de argint. Acolo unde fuseseră găurelele cu marginile tocite până la transparenţă, luceau acum trei perle baroce, într-o montură aerisită. Nasturele era încadrat de o margine neregulată de argint patinat, care dădea întregii construcţii o nobleţe discretă.

Susanna şi-a pus inelul, a întins mâna şi l-a admirat. În ciuda

dimensiunilor considerabile, era uimitor de uşor şi aproape nu se simţea pe deget.

— Parcă m-aş fi născut cu el, a mărturisit ea.

Fata numai că n-a ţopăit de bucurie.

— Ah, ce bine! Nu vă închipuiţi cât s-a chinuit. S-a dat de ceasul morţii până a ajuns la varianta finală. Opt au fost!

— Ce opt? s-a smuls Susanna din contemplare.

— Opt variante! S-a sleit de puteri şi ne-a sleit şi pe noi tot alegând. Tare mult şi-a dorit să vă placă!

Chipul drăguţ al vânzătoarei strălucea de o bucurie sinceră, obrajii îi erau năpădiţi de o rumeneală uşoară, ca de piersică. Susanna şi-a imaginat-o cum de mai multe ori pe zi dă fuga acasă, cum îşi schimbă mama imobilizată, spălându-i şi ungându-i trupul cu alifie împotriva escarelor, cum o hrăneşte, îndurându-i răbdătoare mormăielile nemulţumite, cum pune la muiat lenjeria murdară, ca s-o spele şi s-o atârne la uscat seara, şi-apoi, trăgând adânc aer în piept, se întoarce la lucru.

— Sunteţi căsătorită? a întrebat-o ea.

Fata a scuturat din cap: nu.

— Mi-aş fi dorit ca soţia fratelui meu să fie ca dumneavoastră.

Cuvintele i-au zburat de pe buze înainte ca Susanna să-şi dea seama ce spune. Şi-a scos repede inelul, l-a pus în cutiuţă şi, fără să-şi ia rămas-bun, a ţâşnit afară din magazin.

În dimineaţa scandalului, ieşind din prăvălia de suveniruri, ea s-a îndreptat mai întâi către pavilioanele cu tarabe, gândindu-se cui să lase eşarfele. Bijutierul fuma, sprijinit cu umărul de tocul uşii atelierului, şi sorbea dintr-o ceşcuţă de cafea răcită. Ea a ridicat mâna şi şi-a fluturat degetele, arătându-i mândră inelul. El a râs şi, parcă pregătindu-se să bea în sănătatea ei, a ridicat ceşcuţa mai sus de cap.

— Îmi daţi şi mie una? l-a rugat ea.

— Sigur!

Susanna a intrat în atelier, a privit spaţiul mic, plin de tot felul de unelte şi mirosind puternic a amoniac, sulf şi ceară topită, şi a strănutat de câteva ori.

— Mirosul, din păcate, nu dispare, i-a explicat bijutierul pe un ton de scuză, scoţând de sub masă un taburet de lemn tapiţat cu o catifea decolorată. Luaţi loc.

— E alergie, a oftat ea, s-a aşezat şi, în timp ce el a făcut cafeaua, i-a povestit totul, amărâtă, cu totul neaşteptat pentru ea: despre scandalul de dimineaţă, despre cât de mult era nevoită să muncească, despre soacra veşnic nemulţumită şi soţul suferind de dureri crunte la coloana vertebrală.

— Doctorii ce spun?

— E un caz complicat, nu vor să-l opereze. Ne sfătuiesc să-l ducem la Moscova. Dar asta înseamnă nişte cheltuieli de neconceput pentru noi.

— Îmi închipui!

Ea l-a admirat pe furiş cum toarnă încet cafeaua din ibricul cu gât îngust în ceşcuţă, străduindu-se să nu dea pe dinafară, cum desface borcănelul cu fursecuri, cum presară cărbune pe masa cu instrumente şi apoi o şterge cu o cârpă umedă.

După ce şi-a primit cafeaua, ea i-a mulţumit şi l-a încredinţat că o bea repede şi pleacă, să nu-l ţină din treabă. El a protestat: „Nu vă grăbiţi, mă mai odihnesc şi eu. Mai bine arătaţi-mi lucrările dumneavoastră."

Susanna i-a întins geanta. El a scos câteva eşarfe, le-a despăturit, le-a privit cu atenţie şi le-a lăudat.

— Dumneavoastră aţi inventat desenele?

— Nu. Mi-au rămas nişte şabloane… ca amintire.

— De la cine? De altfel, nu contează. Ce-ar fi să lăsaţi eşarfele la noi? Cred că o să le vindem repede.

Susanna a dat să refuze, dar el i-a retezat-o:

— E un motiv ca să vă văd mai des.

Ea s-a fâstâcit. Încercând să-şi bea cafeaua dintr-o înghiţitură, s-a înecat cu zaţul şi a început să tuşească. El i-a turnat apă, a bătut-o pe spinare. Ea a icnit – el nu-şi calculase forţele şi lovise mai tare decât intenţionase.

— De frică! s-a scuzat el.

Ea a dat din mâini liniştitor: Totul e-n ordine.

Casa ei era departe, dar Susanna a hotărât să meargă pe jos. Încerca să se ţină la umbră şi se gândea la cât de puţină iubire avusese parte în viaţă. Mama ei îl avusese pe tatăl ei, el pe ea. Apoi el îşi găsise o altă femeie, cu care trăise fericit până la sfârşitul zilelor. Mătuşicile o

avuseseră pe bunica. Mătuşica mai tânără îi supravieţuise maică-sii cu câţiva ani şi murise de o banală răceală. Medicii nu puteau pricepe cum de se întâmplase aşa ceva, dar Susanna ştia: nu de boală pierise, ci pentru că existenţa ei nu mai avea sens. Cele două persoane importante din viaţa ei, mama şi sora mai mare, se odihneau în pământ, şi ea le-a urmat, profitând de prima ocazie ivită.

Fratele ei, singurul care o iubise cu adevărat pe Susanna, nu se născuse pentru viaţă. Ea ştiuse asta şi-l ocrotise cât îi stătuse în puteri. Dar să-l salveze nu putuse.

Avusese o prietenă, dar aceasta o trădase. Avusese un iubit cu care urma să trăiască o sută de ani şi să moară în aceeaşi zi, dar el o părăsise. Susanna nu-l iertase, dar nici nu-i purta pică. Nu că ar fi crezut neapărat în destin, dar nu se îndoia că ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus. Ei, pesemne, îi fusese sortit să se despartă de Simon, iar apoi, după şase ani, să fie din nou cu el, ca, trăind aproape un an sub acelaşi acoperiş, să se despartă iar, de data asta pentru totdeauna.

Îl iubea cu adevărat, cu un fel de sentiment rănit, feroce. Zbura de la serviciu acasă, cu sufletul la gură, ca să apuce să pună masa înainte de venirea lui. Nu se îndepărta de el nici cu un pas, îl îmbrăţişa, îl ţinea de mână, îl mângâia şi-l săruta. Se şi spălau împreună întotdeauna, ea îi adora trupul gol, umerii frumoşi, mâinile puternice, tălpile late, solide. Erau amanţii perfecţi, potrivindu-se precum detaliile unei construcţii fără cusur. Când ea expira, el inspira, când ea murea de cald, el simţea răcoare. Convieţuirea era singura stare posibilă pentru ei, când erau separaţi li se părea că se sufocă.

Simon s-a mutat la ea imediat după înmormântarea fratelui său. Melania a plâns şi-a făcut scandal, nelăsându-l să-şi ia lucrurile, iar când a înţeles că nu-l poate reţine, s-a întins pe prag. El a păşit peste ea şi a ieşit. În cei patru ani de căsnicie copiii încă nu-şi făcuseră apariţia – şi nici iubirea. Simon începuse deja să aibă aventuri trecătoare, ducându-şi nevasta la disperare. Nu se obosea să ţină seamă de sentimentele ei. O luase de nevastă pentru că se culcase cu ea – Melania, îndrăgostită de el, făcuse totul ca să-l lege de ea. De fapt, nu-i promisese c-o s-o iubească şi nu se simţea obligat faţă de ea. Se străduia din greu să-i fie o soţie bună, dar nu reuşise niciodată să ajungă la inima lui. Poate că, dacă ar fi avut copii, relaţia lor ar fi fost mai strânsă, dar nu rămânea însărcinată. Susanna era încredinţată că ea e motivul. Nu,

nu-şi blestemase fosta prietenă şi niciodată nu-i dorise răul, dar nici nu se îndoia că tuturor, absolut tuturor ne e dat să plătim un preţ pe măsura faptelor noastre. Melania o trădase, şi preţul trădării ei era o viaţă de familie lipsită de bucurie, fără copii.

Peste ani, gândindu-se la vremurile fericite pe care le trăise cu Simon, Susanna se convingea tot mai tare că întoarcerea lui o salvase de nebunia în care ar fi alunecat inevitabil dacă ar fi rămas în casa părintească. După moartea fratelui său aproape că se dezvăţase să doarmă, tresărea la orice zgomot şi îşi petrecea nopţile în încercări nereuşite de a aţipi măcar. Orice putea s-o trezească: picăturile de ploaie care cădeau pe pervaz, sunetele scoase de o bufniţă sau cântecul liniştitor al greierilor, care-i adormea până şi pe locuitorii nocturni ai lumii. Susanna îşi făcuse nişte dopuri de vată pentru urechi, dar n-o ajutau cine ştie cât. Îşi luase obiceiul să stea întinsă pe partea stângă, cu faţa la perete, fiindcă, dacă se întorcea spre fereastră, i se părea că vede printre cutele perdelei silueta bunicii şi că-i aude şoaptele veninoase nesfârşite. Deseori, aflată între somn şi veghe, se găsea încuiată în pivniţa aceea şi, trezindu-se, plângea în hohote, retrăind totul şi neştiind cum să iasă din abisul în care o aruncase viaţa.

Simon a fost pentru ea o adevărată salvare – cu el a învăţat să adoarmă. La început, după ce se tot sucea de pe-o parte pe alta, ieşea din cameră, ca să nu-l trezească. Dar el se ridica imediat şi se ducea s-o caute. Ea făcea un ceai de mentă, şi îl beau împreună, aşezaţi pe sofa. Se făcea ghem în braţele lui, el o mângâia pe păr şi vorbea cu ea tihnit despre lucruri care s-o distragă.

Odată, ea i-a mărturisit că nu ştiuse niciodată să deseneze, dar îşi dorise mereu. A doua zi el a cumpărat creioane, vopseluri şi blocuri de desen, şi acum, când nu putea să doarmă, desenau. Mai exact, el desena, ea încerca destul de stângaci să copieze după el, iar apoi, punând creionul deoparte, îl urmărea cu răsuflarea tăiată cum redesenează ustensilele de bucătărie, redându-le şi cea mai mică protuberanţă ori crăpătură, şi cel mai mic detaliu, oricât de neînsemnat. El îi explica tehnica desenului, dar ea clătina din cap: nu vezi, nu sunt făcută pentru asta. Atunci el începea să facă un contur şi o punea să coloreze cu creioane sau acuarele. Ea mişca cu sârg pensula, dând viaţă sâmburilor transparenţi de rodie şi jumătăţilor de caisă. Peste ani, când va fi nevoită să ia asupra ei întreţinerea familiei, ea va găsi acele naturi

moarte pe care i le desenase el şi le va copia pe țesături de mătase. Primele lucrări vor ieşi neajutorate, ca făcute de un copil, dar, amintindu-şi lecțiile lui Simon, se va strădui foarte tare şi încetul cu încetul va deveni pricepută. Eşarfele îi vor ieşi uimitor de repede, pentru că ea se va dovedi a face parte dintre acei oameni care nu doar simt, ci ştiu şi să redea culoarea. Deseori, desenând, ea îşi va trece mâna prin aer. Privită dintr-o parte, va părea că trage, ca o țesătoare de covoare, firele de diferite culori şi le mută pe mătase în singura ordine posibilă.

Simon nu doar i-a încălzit sufletul. El avea acea rară calitate reconfortantă, proprie numai copiilor şi bătrânilor: în prezența lui fantomele trecutului se îndepărtau în mod ciudat, şi uneori era de-ajuns o singură atingere a lui ca inima să i se liniştească şi grijile să i se împrăştie.

— Probabil că ar fi ieşit din tine un doctor bun. Păcat că n-ai făcut medicina, îi şoptea câteodată Susanna.

El ridica din umeri:

— Într-un fel, chiar a ieşit din mine un doctor, numai că nu vindec oameni, ci case. Şi s-a încruntat: ce patetic sună!

La vremea aceea, însuşindu-şi meseria de zidar, el începuse să ia încetul cu încetul comenzi. Lucra încet, dar conştiincios, câştiga bani frumoşi, aşa că plănuia ca peste un an-doi, după ce mai căpăta experiență, să rămână doar cu jumătate de normă la şantier şi să se ocupe mai mult de comenzile personale.

— Mai întâi reconstruim casa ta, îi promitea el Susannei.

Ea se împotrivea: mai întâi construim o altă locuință şi plecăm de aici.

Au reuşit să-şi plănuiască din nou viitorul, remobilându-l fără şovăire cu tot ce visaseră mai demult: trei copii, o casă mare şi confortabilă, o sută de ani fericiți.

— De data asta totul va fi cu siguranţă altfel, nu se îndoia el.

Ea nu-l contrazicea, dar nu se grăbea să rămână însărcinată – trebuia să aştepte divorțul, pe care Melania îl refuza.

Au dat una peste alta într-un magazin. Susanna nu şi-a recunoscut de la început fosta prietenă – aceasta slăbise şi se urâțise foarte tare. Auzindu-i salutul şovăitor, a ridicat din sprâncene, dar n-a catadicsit să-

i răspundă. A trecut pe lângă ea, remarcând în gând cât de mult o schimbaseră întâmplările prin care trecuse. Pe unii oameni suferința îi umple de o lumină discretă, dând chipului lor un aer de sacrificiu şi de tristețe liniştită, iar de alții îşi bate joc pe față, uscându-le trăsăturile şi lipsindu-le de viață. Cu Melania tocmai asta se petrecuse: figura ei cândva vie, strălucind de bucurie, se subțiase, ochii i se stinseseră, iar buzele strânse erau încadrate de riduri amare, adânci, ca nişte paranteze. I se schimbase până şi silueta – parcă devenise şi mai scundă decât era deja, şi şchiopăta: mergea cu umărul stâng înainte şi cu capul plecat, părând mai degrabă o văduvă decât o femeie părăsită. N-a îndrăznit să vorbească cu Susanna în public, dar a urmat-o, străduindu-se să rămână la distanță, şi şi-a făcut curaj să se apropie abia când aceasta a cotit de pe Strada Livezii spre casa ei. Acolo a ajuns-o din urmă şi, apucând-o de cureaua genții, a tras-o spre ea.

— Suso!

Susanna s-a întors.

— Ascultă-mă, a început repede Melania, temându-se că n-o s-o lase să vorbească. Poate crezi că te-am trădat. Şi eu în locul tău aş fi crezut la fel. Dar n-am făcut aşa ceva. Te iubesc şi te-am iubit întotdeauna…

Susanna era pe punctul de a se smuci, dar a văzut că se deschide uşa Nenumitei şi aceasta iese ținând în mâinile întinse un pachet murdar, înfăşurat în cârpe. Expresia de pe chipul ei, de obicei senin-indiferent, era acum una de concentrare şi intenție: părea că în sfârşit se gândise şi luase o hotărâre importantă, iar acum se grăbea s-o pună în practică.

— Mai pe scurt! i-a retezat-o grosolan Melaniei.

Aceasta s-a întrerupt, buimăcită, şi a scos un suspin întretăiat. Nu dăduse drumul genții, stătea acolo strângând tare cureaua între degete, fără să-şi dea seama că-şi înfige unghiile în palmă.

— Probabil că n-o să mă crezi, şi o să ai dreptate… a început ea, dar brusc s-a întrerupt: Nu, nu asta voiam să zic. Stai. Îți spun repede. Mai ții minte cum odată, la şcoală, te-a apărat un băiat din clasele mai mari? Noi te lipiserăm de gard şi el a țâşnit şi…

— Țin minte. Şi?

Nenumita a mers de-a lungul gardului prăbuşit, fredonând abia auzit un cântec de jale. Susanna, observând că merge ciudat, s-a uitat mai bine şi a observat că aceasta se străduieşte să păşească astfel încât să nu

calce pe florile de păpădie şi de traista-ciobanului care creşteau în dezordine în toată curtea ei. Melania, urmărindu-i privirea, a observat-o şi ea pe Nenumita şi, fără să ştie de ce, s-a aşezat în aşa fel încât să se afle între ea şi Susanna.

— Ei, a continuat ea de unde se întrerupsese, băiatul acela care te-a salvat era Simon. Voi nu ştiţi, dar eu, da. Cred că în ziua aia m-am îndrăgostit de el. L-am iubit probabil întotdeauna. Nu ţi-aş fi făcut niciodată vreun rău, fiindcă îi erai dragă ca lumina ochilor. Iubeam tot ce iubea el. Şi mereu am făcut tot ce-am putut ca să fie fericit. Şi dacă n-ar fi fost istoria aceea cu… răpirea, eu niciodată… Pur şi simplu ţi-aş fi fost alături, te-aş fi ajutat. M-ar fi încălzit prezenţa voastră. Poate că m-aş fi măritat, poate că nu. Dar niciodată…

— Dar l-ai însurat cu tine! a ţipat Susanna, de parcă ar fi lovit-o.

Melania s-a crispat.

— Dacă n-aş fi fost eu, ar fi fost alta. Dă-i drumul, te rog. Uite ce frumoasă eşti, pe oricine ai pune ochii, al tău e. Lasă-mi-l mie pe Simon, nu pot să trăiesc fără el. Fără el, o să mor.

Susanna a încercat să-i descleşteze degetele, ca să-şi elibereze geanta, dar Melania nu s-a lăsat. Atunci s-a apropiat cu faţa de faţa ei şi a rostit, parcă scuipând fiecare cuvânt:

— Atunci crăpi, dacă nu poţi să trăieşti fără el!

În clipa aceea, Nenumita, ajungând în dreptul lor, şi-a luat avânt şi, cu o forţă inexplicabilă având în vedere constituţia ei fragilă, a aruncat cu pachetul în ele. Zburând peste gardul prăbuşit şi nimerind-o pe Melania, a izbit-o în spate şi s-a prăbuşit la pământ, ridicând un nor de praf. Cârpele s-au desfăcut, dezvăluind un fier de călcat din fontă. Melania s-a arcuit brusc şi, dând drumul genţii Susannei, a căzut în genunchi. După paloarea de moarte de pe chipul ei şi după cât de greu şi şuierat respira, gemând din toţi rărunchii, era limpede că o durea îngrozitor.

Susanna a dat fuga în Strada Livezii ca să oprească o maşină. Explicându-i şoferului ce se întâmplase, s-a grăbit înapoi, cu intenţia de a o lua pe Melania – maşina n-ar fi încăput pe ulicioara lor îngustă. A găsit-o zăcând la pământ. Nenumita, care ridicase de jos fierul de călcat, stătea deasupra ei cu un aer atât de hotărât şi de nemilos, de-ai fi zis că se pregătea să-i crape capul.

— Să nu îndrăzneşti! a strigat Susanna. Pleacă de lângă ea! Ai auzit,

idioato? Pleacă!

Nenumita, clipind buimacă, şi-a întors spre ea faţa boţită. Păşind peste victima ei, şi-a târât picioarele spre casă, strângând la piept fierul de călcat. Susanna a apucat o piatră de pe marginea drumului şi a aruncat-o cu sete după ea, dar n-a nimerit-o. Lovind zidul, piatra a ricoşat şi s-a pierdut în buruienile grădinii sălbatice.

— Hai, maşina nu aşteaptă, i-a poruncit ea Melaniei.

N-a ajutat-o să se ridice – de teamă să nu-i provoace durere şi dintr-un sentiment de repulsie. În mod ciudat, cele petrecute nu-i stârniseră compasiune faţă de fosta prietenă, ci dimpotrivă, o îndepărtaseră de ea pentru totdeauna. Îşi dădea seama în sfârşit, cu necruţătoare limpezime, că nu mai vrea să aibă nimic de-a face nici cu ea, nici cu vecinii ei nebuni, nici cu casa plină de atâtea amintiri amare şi umbre ale morţilor, nici cu oraşul în care se născuse şi crescuse, dar cu care nu se împăcase niciodată. Aici nu avea şi nici nu putea să aibă vreun viitor. Nimeni nu avea s-o salveze ori s-o apere. Trebuia să fugă, să fugă de-aici cât mai repede!

A plecat îndată ce a vândut casa cu toate lucrurile dinăuntru – n-a vrut să ia nimic cu ea. Simon, rănit de moarte, nu s-a împăcat cu hotărârea ei, n-a vrut nici măcar să-şi ia rămas-bun. În amintirea lui, ea a păstrat desenele. Desenele lui Simon şi vechiul nasture de os al mamei au fost singurele lucruri pe care le-a luat cu ea din trecut.

Cealaltă viaţă nu s-a dovedit deloc uşoară, dar Susanna se mângâia cu gândul că acum nu mai era o istorie impusă de soartă, ci propria ei alegere. A trăit mulţi ani într-o relaţie cu un bărbat însurat, iar după ce s-a despărţit de el, a mai ieşit cu un proprietar de magazine în consignaţie, care după destrămarea Uniunii Sovietice răsăriseră în Armenia ca ciupercile după ploaie. S-a măritat târziu – la aproape patruzeci de ani. Soţul ei s-a dovedit a fi un om minunat, o iubea ca pe ochii din cap, dar era grav bolnav – urmările unei traume puternice din tinereţe.

Poate că merită să am o aventură cu bijutierul, s-a gândit Susanna, scotocind în geantă după chei. Era încă în putere, nu avea obligaţii faţă de nimeni, trăgea din greu, singură, pentru familia ei… Câţi ani îi mai rămăseseră? Câtă dorinţă de a dărui şi a se dărui? De a se simţi o femeie împlinită şi senzuală, şi nu infirmiera unui semiinvalid, pentru care fiecare mişcare e durere? Merita încă o fericire, fie şi trecătoare, şi nu avea de gând să şi-o refuze!

În cele din urmă, găsind cheile, a descuiat uşa şi a intrat în hol.

Soțul ei zăcea pe podea, cu o mână prinsă nefiresc sub el. Faţa lui, palidă ca a unui mort, suptă de durere, era strâmbată într-o grimasă. Buzele strânse i se învinețiseră, iar pe frunte îi luceau picături mari de transpiraţie.

Susanna s-a repezit la telefon să cheme Salvarea. Speriată că soțul ei şi-a pierdut cunoştinţa, a încercat să-l readucă în simțiri, dar el a gemut surd şi a deschis ochii. Ea s-a îngrozit că nu-i poate distinge pupilele – ochii lui erau de un negru neînchipuit, fără fund.

— Rabdă, dragul meu, acuşi vine, s-a tânguit ea.

El şi-a dezlipit buzele cu un efort evident şi a şoptit: „Nu-i nimic, Susik-djan, nu mă doare chiar aşa tare.“ Şi a zâmbit – un zâmbet fugar, incredibil de uşor şi de luminos.

Ea şi-a amintit un alt astfel de zâmbet şi a izbucnit în plâns, cu lacrimi grele şi limpezi.

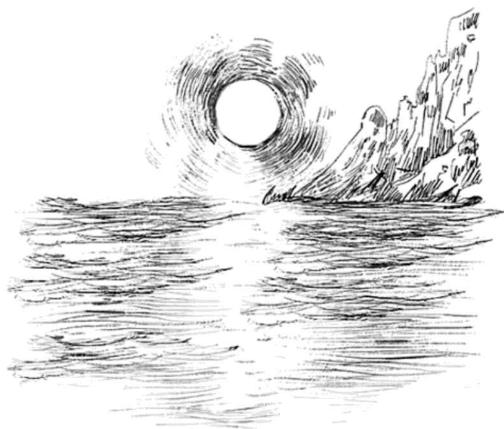
Nu reuşise să înşele soarta, nici să se ascundă de ea. Trecutul nu plecase nicăieri, era mereu cu ea şi avea să rămână cu ea pentru totdeauna.

S-a întins lângă soțul ei, lipindu-şi obrazul de umărul lui. A şoptit, ogoind durerea – şşş, şşş. A oftat de uşurare când a auzit sirena Salvării apropiindu-se. Dar nici când maşina, urlând isteric, a intrat în curte, ea nu s-a clintit. A rămas întinsă, lipită de umărul soțului ei, spunând durerii: şşş, şşş.

---

22. Coptură ţărănească dulce. (N. a.)

Marea

Lui Simon categoric nu-i plăcea propria înmormântare: agitație, zgomot, multă suferință fără rost. Nurorile plângeau de nu se mai opreau. Ai fi zis că le-a cerut cineva asta.

Mirosul supărător de camfor îl deranja groaznic. Dacă ar fi putut, şi-ar fi băgat capul sub robinet. Îi venea să-i rupă gâtul Katinkăi pentru energia ei de neoprit şi pentru sfaturile nelalocul lor. A trăit până la o sută de ani, şi tot fără creier a rămas. Nici ea nu moare, nici pe alții nu-i lasă să se ducă cu sufletul împăcat!

Şi căştile alea! Costaseră o avere. Te întrebi: de ce i le-au luat băiatului? Uite la el cum tot dă roată, sfredelind sicriul lui străbunică-su cu priviri încărcate de ură. Dar ce vină avea străbunicul? Dac-ar fi ştiut că răneşte sensibilitatea estetică a întregii familii cu urechile lui, s-ar fi prezentat cumva altfel! Vezi-Doamne, urechile albastre îi scârbesc. Mai bine s-ar uita la ale lor!

Şi Melania. Zici că-i salonul Annei Scherer[23] aici, le-a strâns în jurul

ei pe toate pasiunile lui, a făcut şezătoare cu vin. Nu s-a zgârcit, a dat ce-a mai rămas din vinul roşu de anul trecut – plin şi catifelat, ca un nectar de fructe. Vara a fost cum trebuie – moderat de caldă, cu ploi rare, dar bogate, muscatul a ieşit ca în poveşti, ți-era şi milă să-l culegi. Nu vin a ieşit din el, ci elixirul nemuririi. L-au păstrat cum au putut. Pesemne, ca să se ducă ultimele picături la o tacla de muieri. Ba mai rău, s-au aşezat în jurul lui şi-au pus de patru nunți şi-o înmormântare. Nu s-au astâmpărat până nu l-au bârfit la sânge. Simon nu ştia dacă să râdă sau să plângă. Dacă le asculți, pe toate le-a salvat. De unde şi până unde a salvat el pe cineva? Pe el s-a salvat, cum a putut. Dacă n-ar fi fost ele – în fine, şi încă vreo alte zece relații trecătoare, fără însemnătate –, şi-ar fi pierdut mințile de tot. Aşa, datorită femeilor, a trăit. A plutit de la una la alta, ca de la un chei la altul. Ancorează, se odihneşte, mai trage nişte aer în plămâni – şi pleacă mai departe.

Nora cea mică a adus ultima carafă de vin şi brânză prăjită. A făcut-o cum îi plăcea lui – dată prin pesmet, prăjită pe foc iute, să nu se împrăştie, presărată cu mentă, cu un bol cu adjika picantă alături. Simon ştie că pentru el s-a străduit. În amintirea lui. Melania, bravo ei, a înțeles totul, a mângâiat-o pe obraz şi i-a mulțumit. Nora mai mică s-a purtat întotdeauna special cu el. A crescut fără tată şi îi era drag ca ochii din cap, dar şi el se purta cu ea cu blândețe părintească: era o fată bună, drăguță. Îi aminteşte oarecum de Eliza – tot aşa de timidă şi devotată, cu fața în formă de inimă: bărbia ascuțită, obrajii rotunzi. Ce-i uimitor e că are acelaşi obicei de a-şi răsuci o şuviță de păr pe deget şi a trage de ea, gânditoare. Simon a rugat-o odată să cânte – spera că are şi aceeaşi voce ca Eliza. Dar noră-sa l-a refuzat scurt – nu pot, şi nu vreau să mă fac de râs în fața dumitale. Simon n-a insistat, dar a făcut cu discreție cercetări, să vadă dacă nu e cumva rudă cu Eliza. S-a dovedit că era, din partea mamei. De acolo şi asemănarea. Iată că fiul mai mic şi-a găsit o nevastă pe gustul lui taică-su. Nebănuite sunt căile Tale, Doamne.

Încurajat de această descoperire, Simon a început să le cerceteze şi pe celelalte două nurori – doar-doar i-or aminti şi ele de pasiunile lui. N-a găsit nimic deosebit, doar s-a amărât, remarcând la cea mijlocie urâtul obicei de a se scărpina şi de a căsca fără să pună mâna la gură. Cea mare semăna mult cu Melania – la fel de sprintenă, vorbăreață şi neliniştită. Dacă-i tragi un fir, o să lumineze ca o veioză. Carevasăzică, fiul cel mare, fără să-şi dea seama, şi-a luat o nevastă care seamănă cu

maică-sa. Iar cel mic, care nu degeaba s-a născut la şapte luni – se spune că copiii născuți înainte de termen sunt mult mai sensibili decât ceilalți –, s-a dat de partea lui taică-su. Că doar Eliza a fost singura dintre pasiunile lui (Simon s-a încruntat: ce cuvânt tâmpit! – şi s-a corectat: dintre iubite), la care ar fi plecat de tot. Dar ea nu l-a lăsat – n-a vrut s-o facă pe Melania să sufere. S-o facă să sufere, auzi! *Ea* face să sufere pe cine pofteşte, ba şi cu asupra de măsură, să fie sigură că nu s-a zgârcit!

Eliza a apărut în viața lui Simon când el hotărâse să termine cu aventurile: nu mai era la vârsta aia, trebuia să-i vină mintea la cap – uite, deja are nepoți, cel mare a împlinit trei anişori, al doilea e pe drum. A organizat chiar şi o petrecere simbolică de rămas-bun de la viața lui nesăbuită – a făcut un chef de pomină cu prietenii, la care s-au îmbătat până n-au mai ştiut de ei şi n-au putut să ajungă singuri acasă. I-a dus în trei ture patronul beat criță al cârciumii (singurul care sărise peste toasturi, explicând că la slujbă nu bea la întreaga capacitate, ca să nu-şi piardă autoritatea în ochii personalului).

— Pe cine numeşti tu personal? Două muieri şchioape şi un chelner care nu-i în stare să ducă tava în siguranță până la masă? s-a interesat Simon.

— Ai uitat de gratargiul orb, i-au suflat prietenii, stricându-se de râs.

Dimineața următoare a fost un chin pentru Simon: îl durea noada – cu bucurie, parcă – şi capul i se învârtea cumplit. Pe deasupra, Melania, căreia nu-i ardea de glume, îi făcea scandal pentru bani, „pe care-i risipeşti fără rost cu prietenii tăi bețivi, când casa stă nereparată şi trebuie să schimbăm mobila“.

— Bine, capul, am înțeles, da' noada de ce mă doare? a intervenit Simon, prinzând o mică pauză în trăncăneala nesfârşită a nevesti-sii.

Melania a clipit neajutorată – întotdeauna îşi pierdea şirul dacă era întreruptă, şi Simon, profitând de asta, deseori o scotea de pe şine cu o întrebare fără sens, văzând-o cu neascunsă plăcere cum se chinuie să treacă de la un subiect la altul.

— Ce, ți s-au ars siguranțele? i-a comentat el grăbit buimăceala, ştiind prea bine că are foarte puțin timp de manevră: Melania se bloca fulgerător, dar la fel de repede îşi revenea, cu forțe proaspete şi argumente imbatabile.

Răspunsul primit l-a făcut să regrete că deschisese gura. Melania s-a

aplecat deasupra lui, şi-a pus mâinile-n şold şi s-a oţărât, cu o bucurie răutăcioasă:

— Vrei să ştii de ce te doare noada? Fiindcă te-au scăpat fârtaţii tăi când te-au adus acasă!

— Cum adică m-au scăpat?

— Cum, auzi! Te-au scos din maşină, te-au scăpat într-o baltă şi te-au ridicat. Arătându-i cum se întâmplase, Melania a îndoit genunchii, s-a aplecat, a ridicat o povară nevăzută, s-a încordat de efort, a pornit împleticindu-se şi clătinându-şi fundul slăbănog. Te-au dus până la uşa de la intrare, şiiiii – aici s-a îndreptat cât era de înaltă, a ridicat mâna deasupra capului şi a lăsat-o în jos brusc, anunţând triumfător: te-au trântit cu noada de prag, drept pe marginea ieşită în afară!

Simon a strâns din ochi fără să vrea. Nu i-a răspuns, dar nici nu avea ce să-i răspundă. Încordându-şi umerii şi spinarea, s-a aşezat cu grijă, încercând să nu-şi întoarcă gâtul, ca să nu tulbure lichidul fierbinte pe care-l simţea în cap. S-a dus împleticindu-se şi chircindu-se de durere la dulăpiorul cu băuturi spirtoase şi şi-a turnat un păhărel de tutovka, să-şi alunge mahmureala. Apoi, întrerupând bâzâitul ca de albină al nevestisii şi provocându-i pentru câteva secunde fericite o nouă stupoare, s-a interesat unde e alifia pentru vânătăi. Şi, în timp ce şi-o lua singur (Melania îl refuzase categoric), s-a gândit că ce se întâmplase era un fel de semn că trebuie s-o termine cu beţivii şi golanii. Nu mai avea sănătatea de altădată, şi nici oasele: înainte putea să bată şi cuie cu noada, iar acum nici de prag nu mai era chip să se lovească fără urmări. Şi capul îi slăbise rău, nu mai era ca-n tinereţe, când bea o vadră de vin şi se trezea ca nou.

Eliza a apărut exact în epicentrul frământărilor lui Simon, când mintea lui înţelesese că trebuie să înceapă să trăiască altfel, dar sufletul nu i se resemna cu perspectiva ascezei. Ea îi luase inima în mâini, i-o umpluse de o căldură plăcută şi luminoasă – şi plecase, lăsându-i o amintire care avea să-l încălzească toată viaţa.

Nu s-a împăcat niciodată cu faptul că nu mai putea s-o ia în braţe. Îi era un dor cumplit de ea. Îi căuta parfumul trupului – un miros de miere, vag acrişor, îmbătător. Dragostea e un parfum, îi mărturisise el într-o discuţie lui ter Matteos. Acesta aprobase din cap, apoi adăugase cu un zâmbet stânjenit: dumneavoastră, fireşte, ştiţi cel mai bine. La insistenţele lui Simon, care nu-i destăinuise de unde aflase de vocea ei,

ter Matteos o ascultase pe Eliza şi îi preţuia darul. Mai târziu, ani la rând, până când ei i-au slăbit corzile vocale, au organizat mici concerte pentru enoriaşi după slujbele de duminică. Ca şi în viaţă, Elizei şi în cântec îi rămâneau rolurile secundare: asculta timp de câteva măsuri glasul lui ter Matteos, şi abia apoi intervenea delicat şi ea, acompaniind timbrul lui adânc şi catifelat cu timbrul ei discret, mat. Simon venea de multe ori să-i asculte, privind cu tristeţe cum o schimbă vârsta, cum se împlineşte şi i se lăbărţează corpul, cum se ascunde în jachete largi şi informe şi, strângându-şi părul într-o coadă lungă, şi-l răsuceşte pe deget, ca să-şi ascundă emoţia în timp ce cântă. Şi totuşi nu putea să n-o mai iubească.

Simon îl cunoştea pe ter Matteos de când era un adolescent. Fusese coleg cu Vasilisa, fiica lui Simon şi a Sofiei, intrase odată cu ea la liceul de muzică, ea, la secţia dirijori de cor, el, la muzică de jazz şi de estradă, dar cu câteva săptămâni înainte de examenele de absolvire se lăsase de învăţătură şi intrase în noviciat, anulând astfel marele viitor care-i fusese prezis. Se zvonea că însuşi Konstantin Orbelian[24] încercase să-l convingă să renunţe la această hotărâre, invitându-l să cânte în orchestra lui, dar în zadar. Simon nu s-a băgat în sufletul lui să-l întrebe de ce, dar presupunea că trecerea la preoţie fusese provocată de vreo emoţie intensă căreia nu-i putuse face faţă. Ter Matteos i-a confirmat chiar el asta, indirect, bălmăjind odată că aşa cum matematica e considerată regina ştiinţelor, muzica e cea mai înaltă formă de artă.

— E glasul lui Dumnezeu, înţelegeţi? Prin muzică le vorbeşte El oamenilor. Şi-atunci la ce bun să înmulţim neînmulţibilul şi să-l acoperim cu glasurile noastre jalnice? Ce rost are să provoci Absolutul? Nu e mai bine să-L slujim, pur şi simplu?

Simon ar fi vrut să replice că slujirea e de mai multe feluri, dar n-a făcut-o. Nu se îndoia că tocmai vocea Elizei îl adusese la ea. Şi dacă în vocea aceea sălăşluieşte glasul lui Dumnezeu, înseamnă că întâlnirea lor a fost menită de ceruri.

Bărbaţii fumau încruntaţi, schimbând între ei fraze scurte. Ilia a ieşit în curtea din spate şi, încredinţându-se că nu e nimeni în jur, a început să plângă amar şi nestăvilit, întinzându-şi lacrimile pe obraji cu mâna, ca un copil.

— Se cuvine unui fost miliţian să plângă? i-a şoptit la ureche Simon.

Ilia a oftat adânc, întretăiat, a scos din buzunar o batistă în carouri mototolită şi şi-a suflat nasul. A mai stat o vreme, sprijinit cu fruntea de zidul rece. A respirat încet de câteva ori, ca să-şi potolească bătăile inimii, şi-a băgat sub limbă o tabletă de Validol şi s-a întors la bărbați. Aceştia s-au prefăcut că nu-i observă ochii plânşi şi chipul îndurerat, şi au schimbat vorba, trecând la ceva lipsit de importanță. Ilia a dat din mână – nu-i nevoie, băieți, ce rost are – şi iar a început să plângă, de data asta fără să-şi mai ascundă lacrimile şi fără să se ruşineze de ei.

— Ce, eşti prost? s-a supărat Simon.

Parcă auzindu-i cuvintele, Ilia a izbucnit printre suspine: „Bine că a murit înaintea mea. Altfel mi-ar fi stricat înmormântarea cu glumițele lui.“ Bărbații au râs în hohote, iar lui Simon i-a fost inima mai uşoară.

Se împrieteniseră după istoria cu Beniamin. Ilia era cel care se nimerise de serviciu în noaptea aceea, când fuseseră închişi în celule separate. În cele cincisprezece zile de închisoare Simon s-a gândit mult. Şi deşi s-a ciondănit şi s-a înjurat cu Beno prin perete, a ajuns la concluzia că n-o să mai aibă niciodată relații cu femei căsătorite. Mai târziu, când Beniamin s-a întors din Kazahstan şi a format iar o familie cu Sofia, n-a mai făcut nici o încercare s-o întâlnească sau să vorbească cu ea – ce era să-i spună, doar nu era să-şi ceară scuze! Dar, când Beno a făcut infarct, l-a dus la spital. A stat lângă el, tăcut. Ținea pe genunchi pachetul pregătit de Melania, neştiind unde să-l pună.

— O să pleci cu pachetul ăla înapoi, aşa-i? a rupt Beno tăcerea care se prelungea.

Simon nu mai ținea minte ce i-a spus în ziua aceea, dar a părăsit spitalul cu sentimentul că în sfârşit îi fusese scoasă de la picior ghiuleaua pe care fusese nevoit s-o tragă după el în toți acei ani.

Scurta şi luminoasa poveste de dragoste cu Sofia îi lăsase o moştenire bogată: pe fiica lui, Vasilisa, de altfel singura fată din familia lui Simon şi singura care a făcut la rândul ei o fată – în neam nu s-a mai născut nici o fetiță, până şi strănepoții erau toți băieți. Şi pe Ilia. Ani mai târziu, Simon a reuşit să lege relații de rudenie cu Vasilisa, ceea ce i-a bucurat pe amândoi. Cu Ilia însă a legat o prietenie bărbătească adevărată – simplă şi sinceră, ca un jurământ de neîncălcat. O singură dată a trecut printr-o încercare, neînsemnată şi stupidă, dar a rezistat şi a devenit mai strânsă şi mai puternică.

S-a întâmplat în timpul unui concediu pe care prietenii au hotărât să-

l petreacă împreună, fără neveste şi copii. Şi-au luat bilete şi s-au dus la Piţunda. Ilia, cu toată înfăţişarea lui incontestabil caucaziană, care sugera un comportament muieratic dezlănţuit, era până-n vârful urechilor un familist devotat. Simon ar fi arătat înţelegere faţă de acest fenomen, dacă n-ar fi fost nevasta prietenului său: o femeie mai urâtă nu întâlnise în toată viaţa lui. Morocănoasă şi întunecată, deznădăjduit de neatrăgătoare. Cu una ca asta te-nsori numai dacă ţi-ai pierdut minţile. Tot bătându-şi capul, Simon a hotărât să-i facă un cadou prietenului său. I-a găsit la Piţunda o femeie de o frumuseţe răpitoare: dulce, cu gropiţe în obraji şi sâni mari, obraznici, mărimea cinci, prinşi într-un sutien strâmt. După cum zicea Ilia – nu femeie, ci pernă cu puf de raţă. Ce-i drept, n-a îndrăznit să se culce cu ea, s-a jenat, dar şi-a cheltuit toţi banii de concediu – i-a dăruit buchete de flori imense, a dus-o la restaurant, i-a cumpărat o rochie scumpă şi sandale ceheşti cu toc înalt.

Simon a încercat să-l facă să se răzgândească, dar în zadar. Dând din mână a lehamite, s-a culcat el cu ea, să nu se irosească bunătate de femeie. La pat s-a dovedit a nu fi prea grozavă. Când a întors-o pe burtă, s-a supărat şi a ieşit de sub el ca un şarpe agil, în ciuda formelor pline. „Jigniţi cu perversiunile dumneavoastră o femeie sovietică cuviincioasă!“ „Ce perversiuni?“ a întrebat Simon surprins. S-a lămurit că se referea la poziţie. Poziţia pe spate nu-i ştirbea demnitatea sovietică, dar pe burtă, era jignită.

Simon nu i-a spus că s-a culcat cu ea, dar Ilia a ghicit. S-a bosumflat o vreme, dar apoi, slavă Domnului, i-a trecut.

Acum, privindu-şi prietenul îmbătrânit, care plângea, fără să fi cunoscut nici o femeie în afară de Ermina lui înfricoşătoare ca o noapte fără stele, Simon se gândea la un singur lucru – că totuşi ar fi trebuit să se culce cu femeia aceea din Piţunda.

— Ţie ţi-ar fi plăcut, Ilia, i-a şoptit prietenului său, şi s-a înălţat în aer.

Simon aproape că nu şi-o amintea pe mama lui, deşi ar fi trebuit – murise când el avea patru ani. Răcise şi făcuse pneumonie. Ea război, sărăcie – în spitale nu se găseau nici medicamente simple, darămite penicilină. N-a putut fi salvată. Singurul lucru care i-a rămas lui în memorie era vocea ei moale, adormitoare. Îi spunea poveşti, pe care el,

spre regretul său, le uitase, dar de care-şi amintea vag când era foarte bolnav. În delirul febrei, i se părea că-l înconjoară creaturi nepământene – vulturi cu coamă de leu, peşti cu gheare, cerbi cu colţi, babe oarbe înaripate – şi, prinzându-l în îmbrăţişarea lor sufocantă, îl duc la marea cea răcoroasă. Auzea limpede glasul mamei, foşnetul valurilor mării, şi totuşi, oricât se străduia, nu-i putea vedea chipul.

În afară de voce, îşi mai amintea gustul brânzei de capră pe care o făcea ea. Ridicând capacul oalei de lut, el scotea din saramură un boţ de brânză moale, de mărimea unui măr, îl rupea în două şi mânca – aşa, fără nimic, fără să observe pâinea cu crustă crocantă sau roşia fierbinte de soare, mirosind a grădină. Ignorând cu încăpăţânare şi una, şi alta, mesteca brânza, lingând întâi miezul moale şi delicat şi lăsând pentru la sfârşit coaja elastică, dens-lucioasă. Zgomotul valurilor mării, poveştile neterminate şi gustul untos al brânzei de capră – asta era tot ce ştia Simon despre mama lui.

L-a crescut un unchi, tatăl Marinei. Tatăl lui, după ce s-a întors din război, s-a însurat cu o altă femeie, care îşi ura fiul vitreg din toată inima. Din a doua căsătorie tatei i s-au mai născut doi fii, dar mama lor a făcut tot ce i-a stat în puteri ca ei să nu comunice cu Simon. Nici la înmormântare nu veniseră, deşi el îi aşteptase. „Nu-i omeneşte, nu se cuvine“, se gândea el, căutându-i pe fraţii vitregi în mulţime şi mâhnindu-se – nu pentru el, ci pentru ei.

Pe Silvia a condus-o la înmormântare nepotul ei mai mare. Devenise un băiat bun, deştept, chipeş. Nu degeaba îi dăduseră numele bunicului – semăna leit cu el. Silvia îl pierdea din ochi de drag, înflorea la fiecare venire a lui. Acum tineretul e cu totul altfel, nu mai înţelegi cum trăieşte, ce-i place. Se holbează la gadgeturile lor şi tac. Nepotul Silviei era la fel: îşi punea căştile şi se uita în gol, ai fi zis că nu-l interesează nimic. Şi totuşi, nu-şi lăsase bunica, venise cu ea la înmormântare. Crescuse un om de ispravă, cu inimă şi suflet. Zburând pe deasupra lor, Simon i-a mângâiat pe amândoi pe păr. Silvia, parcă simţindu-i atingerea, a ridicat capul, zâmbind absent. Era singura care-l petrecea aşa cum voia el – cu inima uşoară, plină de bucurie. Era singura care ghicise cât de bine îi e lui acum.

Susanna stătea deoparte cu mâinile încrucişate la piept, muşcându-şi buzele. Simon ştia că nu-l iertase niciodată. Nici el nu se iertase. Nu

putea s-o uite – subțirică, neajutorată, cu sângele curgându-i din buză. Palidă, ca şi cum s-ar fi scurs lumina din ea. Ar fi trebuit s-o ia cu el atunci, în ziua când fusese răpită, să n-o lase, dar o făcuse de oaie, nu avusese curaj, se speriase. Fusese josnic.

Când îi anunțase hotărârea ei de a pleca, în loc s-o urmeze, s-a supărat meschin. Îl răniseră cuvintele ei, aruncate cu amărăciune: „Aici n-o să mă salveze şi n-o să mă apere nimeni.“ Avea dreptate – nu se putea baza pe nimeni – şi cu atât mai puțin pe el. Deja se lepădase odată de ea. A doua oară s-a lepădat când a lăsat-o să plece singură în lumea largă.

După plecarea ei trăise singur. Bea, zdravăn şi sumbru, până cădea lat. Cea care l-a scos din asta a fost Melania. A început să-l viziteze în fiecare zi, nu-i reproşa nimic, nu-i ascundea alcoolul. Spăla, gătea, îi ştergea trupul – el refuza categoric să se spele. L-a câştigat cu grija ei. Au început să trăiască din nou împreună, şi ea a rămas însărcinată imediat. Simon presupunea că asta se întâmplase pentru că-l părăsise Susanna. Dacă-l părăsise, însemna că nu-l mai iubeşte. Îl durea inima când îşi închipuia că un altul o îmbrățişează şi o dezmiardă. Cu nimeni nu-i fusese atât de bine cum îi fusese cu ea.

A avut nevoie de un efort uriaş să coboare din nou, ca să-i atingă fruntea cu buzele. Ea a simțit atingerea, şi-a luat de pe față un puf de păpădie şi a suflat în el, dându-l înapoi vântului. Era de mult bătrână – întunecată, ridată, cu sănătatea zdruncinată, cu inima frântă şi cu dureri de mâini. El însă o vedea aşa cum fusese cu jumătate de veac în urmă – orbitor de frumoasă, cu cosițe chihlimbarii, pe care, când îi era cald, le prindea cu agrafe într-o cunună înaltă.

Şi n-a aflat niciodată că pe una dintre fiicele ei o botezase Teimine, ca pe mama lui.

Peste mormântul Saşiei Vardanuş creştea cât era de înalt rogozul. Soarele pârjolitor îl uscase până aproape de transparență, şi foşnea surd, legănat de vântul amiezii. Simon s-a supărat – tot n-a ajuns la cimitir, să cosească iarba, şi uite câtă s-a adunat! Cum de uitase?

Moartea lui Vardanuş a fost o surpriză pentru toată lumea. Era unul dintre nebunii aceia inofensivi care cu timpul devin o parte inseparabilă din viața oricărui orăşel şi a oricărui locuitor al acestuia. Se gândeau la ea aşa cum se gândeau la schimbarea anotimpurilor sau la ploaia măruntă: era ceva dat, cu care nu puteai decât să te împaci.

Moartea ei a dat apă la moară bârfitorilor. Oamenii nu puteau pricepe ce-i trebuise ei să se ducă la lacul Țili, până la care cu maşina făceai aproape o oră pe vreme bună. Cea care i-a remarcat lipsa a fost Sofia, când a venit ca de obicei să-şi viziteze vecina. În casă era o linişte asurzitoare, fereastra dormitorului erau larg deschisă, iar la căpătâiul patului stătea un porumbel zburlit şi murdar. Sofia, făcându-şi cruce superstițioasă, a ieşit şi a închis bine uşa după ea – un porumbel care zboară în casă e întotdeauna semn rău. Se temea s-o strige pe Vardanuş; s-a uitat în tăcere în toate camerele, căutând-o cu ochii. Negăsind-o nicăieri, s-a întors în dormitor. Porumbelul între timp zburase, lăsând pe cuvertură o pană minusculă.

La picioarele patului era un teanc ordonat de haine de înmormântare şi un plic mototolit, pe care Sofia nu le observase. S-a uitat în plic şi a scos o exclamație, descoperind o bancnotă de cincizeci de ruble sovietice, care nu mai foloseau nimănui, şi un bilet cu scrisul mărunt al mamei lui Vardanuş: „S-o îngropați pe fiică-mea alături de mine.“

Căutările n-au dus la nimic, dar unul dintre berdeni şi-a amintit că văzuse în ce direcție ieşise Vardanuş din oraş, iar un păstor a relatat că o zărise la marginea câmpului: stătea la umbră, îşi scosese pantofii şi mânca frăguțe. Când o întrebase unde se duce, îi răspunsese că la lac. Pe malul lacului Țili au şi găsit-o. Mai precis, nu pe ea, ci hainele pe care, dezbrăcându-le, le făcuse teanc, punând deasupra o piatră. Căutările n-au dus la nimic, şi nici n-aveau cum să ducă – lacul era adânc şi plin de vârtejuri, dintre care unul o răpise pe Vardanuş, şi când avea de gând să înapoieze trupul ei nefericit lumii, nimeni nu ştia. Au îngropat teancul de haine de înmormântare şi plicul cu bani sub piatra de mormânt a mamei sale, au gravat pe ea numele lui Vardanuş şi au uitat de ea pe loc. Numai Simon îşi mai amintea de ea, şi uneori se ducea la mormânt să cosească rogozul şi să aprindă în cățuie o bucățică de tămâie galbenă. Dar de data asta nu mai apucase.

Când procesiunea de înmormântare a ajuns la cimitir, Simon plutea deja peste crestele lui Hali-kar. De acolo a privit cum îşi luau rămas-bun de la el copiii şi nepoții şi cum plângea Ilia, scuturându-şi mărunt umerii.

Sofia a pus în sicriu şiragul de perle artificiale pe care i-l dăruise. Eliza – flaconul de parfum. Silvia, medalionul. Susanna, desenele

făcute sul. Melania însă, scoţându-şi de pe deget verigheta tocită, i-a pus-o pe degetul mic şi i-a promis să i se alăture curând.

— Femeie, măcar un pic lasă-mă să mă odihnesc de tine, a murmurat Simon.

Marea a venit când ter Matteos a început să îngâne cântat rugăciunea pentru odihna sufletului, alunecând în armonii de jazz. Ea s-a ridicat repede de pe fundul văii şi a inundat lumea până la ceruri. Mirosea pătrunzător şi sărat – a ţărm încins de soare, a alge, a tăcerea peştilor, a mâl.

„Aşadar, chiar există“, s-a gândit Simon triumfător. A lăsat valurile să-l cuprindă şi chiar a încercat să plutească în voia lor, dar n-a putut, ceva îl ţinea de picior. A văzut uimit un fir auriu subţire, care îi înlănţuia glezna cu un capăt, iar celălalt capăt se întindea undeva în jos, spre marginea cimitirului, şi dispărea după pietrele de mormânt. Simon şi-a umplut plămânii cu aer, s-a scufundat, încercând să-şi dezlege firul, şi deodată s-a văzut un băieţel de zece ani. Stătea lângă poartă şi privea o fetiţă de trei ani. Ea şi-a întins printre gratii braţul subţirel şi l-a rugat: „Dă-mi ăla.“ Simon a învârtit în mâini obiectul lunguieţ de lemn pe care-l găsise în tufişuri. „Nu ţi-l dau“, i-a răspuns, de fapt răutăcios, căci obiectul acela nu-i făcea nici o trebuinţă. Ea s-a uitat la el pe sub sprâncene, cu o privire absolut adultă, şi a oftat: „O să mi-l dai.“ El s-a scufundat şi mai mult, ca să vadă ce ţine în mâini, şi a înţeles pe dată. Era un fus de lemn înnegrit de vreme. „Fusul Nenumitei“, a ghicit el, deşi nimeni nu ştia despre istoria aceea. I-a întins fusul fetiţei, ea l-a luat şi a zâmbit, şi el a recunoscut-o imediat. „Eşti gata?“ l-a întrebat ea.

În memorie îi răsuna limpede vocea mamei lui, povestindu-i despre mare, care apare în viaţa omului de două ori – când vine pe lumea asta şi când o părăseşte. „Eşti gata?“ a repetat fetiţa întrebarea. „Da“, s-a gândit el.

Ea a tras uşurel de fus. Firul legat de glezna lui s-a rupt şi s-a împrăştiat într-o mulţime de scântei strălucitoare, care, prinse de valul care se retrăgea, au licărit scurt, apoi s-au topit în adâncul fără întoarcere al mării, dar asta Simon n-a mai văzut.

---

23. Personaj din romanul *Război şi pace* de L.N. Tolstoi, în al cărei salon se întâlnesc reprezentanţii lumii bune şi în care îşi încrucişează

paşii mulţi dintre eroii cărţii. (N. tr.)

24. Dirijor şi pianist american de origine armeană (n. 1956). (N. tr.)

Cuprins